

UNIWERSYTET JANA KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH

SZKOŁA DOKTORSKA

SEKCJA NAUK SPOŁECZNYCH

DYSCYPLINA NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE

Kamil Kielek

**BEZPIECZEŃSTWO W PUBLICZNYCH PRZESTRZENIACH MIAST
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO**

Praca doktorska napisana

pod kierunkiem

prof. UJK dr hab. Marka Leszczyńskiego

Kielce 2025

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział 1 Koncepcyjne ujęcia bezpieczeństwa i jego znaczenie dla ładu społecznego	9
1.1. Bezpieczeństwo w ujęciach definicyjnych w świetle nauki o bezpieczeństwie	9
1.2. Bezpieczeństwo publiczne jako kluczowy fundament ładu społecznego.....	29
1.3. Bezpieczeństwo rzeczywiste a poczucie bezpieczeństwa	34
Rozdział 2 Rozwój przestrzeni współczesnych miast	44
2.1. Geneza i ewolucja miast	44
2.2. Uwarunkowania rozwoju przestrzeni miejskiej.....	56
2.3. Problemy współczesnych miast.....	64
2.4. Rozwój miast a bezpieczeństwo mieszkańców	71
Rozdział 3 Bezpieczeństwo w miastach w kontekście badań i praktyki urbanistycznej	78
3.1. Geneza i ewolucja badań w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni miejskich.....	78
3.2. Poczucie bezpieczeństwa w odniesieniu do zróżnicowanych przestrzeni w mieście (centrum miasta, osiedla, inne przestrzenie)	100
3.3. Praktyki w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni w miastach ...	110
Rozdział 4 Metodyczne podstawy badań	121
4.1. Cel i zakres badań.....	121
4.2. Problemy i hipotezy badawcze	122
4.3. Dobór próby badawczej.....	124
4.4. Metody, techniki i narzędzia badawcze	125
4.5. Organizacja badań.....	127
Rozdział 5 Empiryczna analiza bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej miast województwa świętokrzyskiego	129
5.1. Analiza wyników badań jakościowych.....	129
5.2. Analiza wyników badań ilościowych	142
5.3. Synteza wyników badań jakościowych i badań ilościowych	211
5.4. Weryfikacja hipotez badawczych	214
5.5. Rekomendacje na przyszłość	229
Zakończenie.....	232

Bibliografia	234
Spis tabel	246
Spis rysunków.....	251

Wstęp

Podstawową przesłanką, którą kierowano się przy wyborze tematyki niniejszej rozprawy dotyczącej bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miast województwa świętokrzyskiego, jest niedostatek całościowych ujęć łączących perspektywę społeczną, przestrzenno-infrastrukturalną i instytucjonalną, co przekłada się na nie w pełni precyzyjne rozumienie uwarunkowań bezpieczeństwa w praktyce miejskiej i debacie publicznej regionu. W warunkach rosnących oczekiwań mieszkańców wobec jakości życia oraz intensyfikacji działań rewitalizacyjnych i modernizacyjnych celowe stało się przygotowanie pracy, która porządkuje podejścia teoretyczne, przedstawia metodyczne podstawy badań, a następnie dostarcza empirycznej diagnozy oraz zaleceń aplikacyjnych dla władz samorządowych i służb odpowiedzialnych za ład i porządek w przestrzeni publicznej. W ujęciu badawczym przyjęto rozróżnienie bezpieczeństwa „obiektywnego” i poczucia bezpieczeństwa oraz ich powiązań z politykami miejskimi i praktykami planistycznymi.

W sposób szczególny należy podkreślić, że dotychczas nie przedstawiono w ramach jednej pracy takiej charakterystyki znaczenia bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych dla funkcjonowania miast regionu, jego przełożenia na jakość życia i spójność społeczną, ujęcia bezpieczeństwa jako celu polityk publicznych oraz diagnozy poziomu świadomości i gotowości instytucji miejskich i mieszkańców do współtworzenia bezpiecznych miejsc. Zdecydowano zatem o potrzebie syntetycznego, a równocześnie empirycznie zakotwiczonego spojrzenia na bezpieczeństwo miejskie, w którym możliwe będzie przedstawienie jego roli w politykach miejskich i praktykach zarządzania, a także ukazanie tendencji rozwojowych i dobrych praktyk w tym obszarze. W rezultacie zdefiniowano cel naukowy (pogłębienie wiedzy o czynnikach warunkujących poczucie bezpieczeństwa) oraz cel praktyczny, polegający na opracowaniu rekomendacji dla władz samorządowych i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne w województwie świętokrzyskim.

Wśród czynników uzasadniających podjęcie tematu znajduje się obserwacja, że wdrażaniu rozwiązań na rzecz bezpieczeństwa towarzyszą niekiedy ograniczenia organizacyjne i informacyjne (m.in. rozproszenie danych, odmienne praktyki instytucji), a skala konsekwentnych wdrożeń bywa mniejsza poza największymi ośrodkami. Z tego względu istotne stało się podniesienie świadomości w zakresie planowania, wdrażania i ewaluacji polityk bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej, czemu służy również niniejsza rozprawa, poprzez opis uwarunkowań, diagnozę zróżnicowań lokalnych oraz propozycje

działań. Ramy rzeczowe badań obejmują publiczne przestrzenie wybranych miast regionu ze szczególnym uwzględnieniem śródmieść; ramy podmiotowe tworzą dorośli mieszkańcy badanych miast; ramy czasowe odnoszą się do ostatnich lat, z akcentem na doświadczenia i działania rewitalizacyjne poprzedzające pomiar.

Głównym celem dysertacji jest zdiagnozowanie czynników determinujących poczucie bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miast województwa świętokrzyskiego, z rozróżnieniem uwarunkowań społeczno-demograficznych oraz przestrzenno-infrastrukturalnych i z oceną postrzeganej skuteczności działań władz i służb porządkowych. Cel praktyczny sprowadza się do identyfikacji krytycznych czynników sukcesu i barier wdrażania rozwiązań poprawiających bezpieczeństwo oraz sformułowania adekwatnych rekomendacji. W konsekwencji wyodrębniono **cele szczegółowe** obejmujące m.in. identyfikację korelatów poczucia bezpieczeństwa, analizę roli zmiennych demograficznych i wzorów korzystania z przestrzeni, ocenę wpływu uwarunkowań infrastrukturalnych po zmroku i gotowości mieszkańców do współdziałania, a także ewaluację działań władz i służb.

Realizacja podjętej problematyki wymagała sformułowania problemów i hipotez badawczych w brzmieniu oryginalnym.

Problem główny: Jakie czynniki społeczno-demograficzne oraz przestrzenne wpływają na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców w publicznych przestrzeniach miast województwa świętokrzyskiego?

Problemy szczegółowe:

- **P1.** Czy istnieje zależność między płcią a poczuciem bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych?
- **P2.** W jaki sposób wiek mieszkańców wpływa na ich poczucie bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych?
- **P3.** Czy częstotliwość korzystania z przestrzeni publicznych wiąże się z poziomem poczucia bezpieczeństwa?
- **P4.** Jakie czynniki infrastrukturalne i społeczne (np. oświetlenie, obecność osób pod wpływem alkoholu/narkotyków) najbardziej obniżają poczucie bezpieczeństwa w nocy?
- **P5.** Czy ocena skuteczności działań władz miejskich i służb porządkowych różnicuje poziom poczucia bezpieczeństwa mieszkańców?

- **P6.** Czy doświadczenie sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w ostatnich 12 miesiącach wpływa na aktualne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców?
- **P7.** Czy gotowość do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa wiąże się z poziomem poczucia bezpieczeństwa deklarowanym przez mieszkańców?
- **P8.** Czy miejsce zamieszkania (śródmieście vs. obszary oddalone od centrum) wpływa na percepcję bezpieczeństwa mieszkańców?

Odnosząc się do sformułowanego problemu badawczego, przyjęto **hipotezę główną** w brzmieniu oryginalnym: Przypuszcza się, że poczucie bezpieczeństwa mieszkańców publicznych przestrzeni w miastach województwa świętokrzyskiego jest istotnie zróżnicowane ze względu na cechy społeczno-demograficzne oraz uwarunkowania przestrzenne i infrastrukturalne. Hipotezę główną uzupełniają następujące **hipotezy szczegółowe**:

- **H1.** Przypuszcza się, że kobiety odczuwają niższy poziom poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach badanych miast niż mężczyźni.
- **H2.** Prawdopodobnie osoby starsze odczuwają niższe poczucie bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych badanych miast niż osoby młodsze.
- **H3.** Można przypuszczać, że częstsze korzystanie z przestrzeni publicznych jest związane z wyższym poziomem poczucia bezpieczeństwa mieszkańców badanych miast.
- **H4.** Przypuszcza się, że słabe oświetlenie oraz obecność osób pod wpływem alkoholu/narkotyków są głównymi czynnikami obniżającymi poczucie bezpieczeństwa w nocy.
- **H5.** Prawdopodobnie niższa ocena skuteczności działań władz miejskich i służb porządkowych implikuje niższe poczucie bezpieczeństwa mieszkańców badanych miast.
- **H6.** Przypuszcza się, że mieszkańcy badanych miast, którzy doświadczyli sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w ciągu ostatnich 12 miesięcy, deklarują niższe poczucie bezpieczeństwa.
- **H7.** Można przypuszczać, że gotowość do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa jest wyższa wśród mieszkańców badanych miast deklarujących wyższe poczucie bezpieczeństwa.
- **H8.** Prawdopodobnie w badanych miastach mieszkańcy śródmieścia deklarują niższe poczucie bezpieczeństwa niż mieszkańcy obszarów oddalonych od centrum miasta.

W celu weryfikacji hipotez zastosowano podejście mieszane. Przeprowadzono badania ilościowe wśród dorosłych mieszkańców trzech miast regionu z użyciem technik **CAWI** i **PAPI**; przygotowano i przetestowano narzędzia, a następnie zrealizowano pomiar właściwy z monitorowaniem jakości danych. Uzupełnieniem były wywiady półstrukturyzowane z włodarzami, planistami oraz przedstawicielami Straży Miejskiej i Centrów Bezpieczeństwa Miasta. Analizy objęły miary opisowe oraz procedury inferencyjne (testy t, analiza wariancji, korelacje, modele regresyjne), a dane jakościowe poddano analizie treści i kodowaniu tematycznemu. Zapewniono zgodność z zasadami etyki badań społecznych (dobrowolność, anonimowość, poufność, RODO).

Dobór próby miał charakter nielosowy, celowo-kwotowy, z minimalnymi kwotami w przekrojach: miasto (Kielce, Sandomierz, Starachowice), płeć, wiek i strefa zamieszkania; łącznie zrealizowano **N = 1010** ankiet (Kielce $n = 427$; Sandomierz $n = 246$; Starachowice $n = 337$), co zapewnia wystarczające podstawy do analiz porównawczych między miastami i grupami. Struktura próby umożliwia rozpoznanie ewentualnych różnic w ocenie bezpieczeństwa m.in. ze względu na płeć, wiek, wykształcenie oraz usytuowanie miejsca zamieszkania względem śródmieścia.

Praca doktorska została podzielona na **pięć rozdziałów**. W rozdziale pierwszym przedstawiono koncepcyjne ujęcia bezpieczeństwa i jego znaczenie dla ładu społecznego. W rozdziale drugim omówiono rozwój przestrzeni współczesnych miast, ich uwarunkowania oraz powiązania między rozwojem miast a bezpieczeństwem mieszkańców. W rozdziale trzecim zaprezentowano bezpieczeństwo w miastach w kontekście badań i praktyki urbanistycznej, w tym poczucie bezpieczeństwa w różnych typach przestrzeni oraz praktyki kształtowania bezpiecznych miejsc. Rozdział czwarty obejmuje metodyczne podstawy badań: cel i zakres, problemy i hipotezy badawcze, dobór próby, metody, techniki i narzędzia. W rozdziale piątym zawarto empiryczną analizę bezpieczeństwa: część jakościową i ilościową, weryfikację hipotez, podsumowanie oraz rekomendacje na przyszłość.

Rozdział 1

Koncepcyjne ujęcia bezpieczeństwa i jego znaczenie dla ładu społecznego

1.1. Bezpieczeństwo w ujęciach definicyjnych w świetle nauki o bezpieczeństwie

Bezpieczeństwo jako jedno z kluczowych pojęć w wielu dziedzinach nauki¹, odgrywa niezwykle ważną rolę w kształtowaniu naszej codzienności, a także w planowaniu przyszłości. Jego znaczenie jest niezaprzeczalne, zwłaszcza w kontekście publicznych przestrzeni miast, które stanowią serce życia społecznego i gospodarczego. W miarę rozwoju cywilizacyjnego, zmieniających się realiów społecznych, politycznych i technologicznych, pojęcie bezpieczeństwa ulegało ewolucji. Początkowo skupiając się na aspektach fizycznych, takich jak ochrona terytorium czy obrona przed wrogami, z czasem zaczęło obejmować również inne sfery życia, takie jak ekonomia, społeczeństwo, środowisko czy cyberprzestrzeń. Analiza ewolucji pojęcia bezpieczeństwa w literaturze naukowej pozwoli nie tylko zrozumieć jego wielowymiarowy charakter, ale także pozwoli przewidzieć potencjalne kierunki rozwoju w przyszłości. Dzięki temu możemy lepiej przygotować się na nowe wyzwania i zagrożenia, które mogą pojawić się w przyszłości w publicznych przestrzeniach miast. Współczesne miasta muszą być przygotowane na różnorodne scenariusze, a zrozumienie i adaptacja do ewolucji pojęcia bezpieczeństwa jest kluczem do ich skutecznego zarządzania.

Należy podkreślić, że kwestia bezpieczeństwa towarzyszy ludzkości od początku jej istnienia. Od zawsze ludzie mieli podstawowe i mniej kluczowe potrzeby oraz interesy, które kolidowały z potrzebami innych, a także były narażone na siły natury, takie jak pożary, burze, powodzie, trzęsienia ziemi, epidemie czy ekstremalne warunki pogodowe. Poza tymi zewnętrznymi i materialnymi zagrożeniami, ludzie od początku borykali się z wewnętrznymi dylematami, obawami i kwestiami duchowymi oraz psychologicznymi. Tak więc, od najdawniejszych czasów ludzie musieli stawiać czoła zarówno zagrożeniom fizycznym, jak i duchowym². W tym względzie należy stwierdzić, iż chociaż rozumienie

¹ Na uwagę zasługuje w tym zakresie wyjaśnienie różnicy w terminologii anglojęzycznej. Znaczenie leksykalne słowa „safety” to bycie wolnym od ciągłego uszczerbku, urazu lub straty, podczas gdy „security” oznacza wolność od niebezpieczeństwa, strachu i niepokoju, zaś „confidence” opisuje się jako relację zaufania; J. Öhlén, B. Andershed, C. Berg, I. Frid, C. A. Palm, B. M. Ternstedt, K. Segesten, *Relatives in end-of-life care – part 2: A theory for enabling safety*, „Journal of Clinical Nursing” 2007, nr 16(2), s. 386.

² S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 18(2), s. 34-35.

bezpieczeństwa ewoluowało przez wieki, pewne mądrości pozostają niezmiennie. Słowa wypowiedziane tysiące lat temu przez Tukidydesa z Aten w starożytnej Grecji nadal są aktualne: sprawiedliwość zagości w Atenach tylko wtedy, gdy każdy mieszkaniec, niebędący ofiarą przestępstwa, będzie równie oburzony jego popełnieniem, jak osoba bezpośrednio pokrzywdzona³.

Analiza ewolucji kwestii bezpieczeństwa może być również oparta na koncepcji trzech fal cywilizacyjnych przedstawionych przez A. Tofflera: agrarnej, przemysłowej i informacyjnej. Każda z tych fal charakteryzowała się odmiennymi narzędziami i metodami przemocy. W okresie agrarnym, który rozpoczął się około 10 tysięcy lat temu, dominującym czynnikiem przemocy była naturalna siła człowieka, obejmująca jego zdolności fizyczne, biologiczne i duchowe. Natomiast w erze przemysłowej, siła fizyczna człowieka została znacząco wzmocniona dzięki technologii i narzędziom, co doprowadziło do przewagi „sztucznej siły” w rozwiązywaniu konfliktów. Współczesna, trzecia fala, związana z erą informacyjną, charakteryzuje się wzrostem znaczenia niematerialnych aspektów siły, głównie informacji. To z kolei prowadzi do zacierania granic między fizycznymi a niematerialnymi elementami bezpieczeństwa, tworząc ich pewną formę jedności⁴.

Bezpieczeństwo w dużej mierze jest uwarunkowane przez ewolucję relacji społecznych, które kształtują się w świetle kluczowych czynników, takich jak postęp w nauce i technologii, kulturalne i cywilizacyjne determinanty oraz charakterystyka stosunków międzynarodowych. Sposób rozumienia i definiowania bezpieczeństwa będzie się różnić w zależności od dynamiki w środowisku międzynarodowym oraz wewnętrznym kraju, uwzględniając postrzegane wyzwania, potencjalne zagrożenia, ryzyko oraz możliwości⁵.

Podstawą do przedstawienia głównych kierunków we współczesnym rozumieniu bezpieczeństwa jest identyfikacja kluczowych cech otoczenia międzynarodowego. Obserwując współczesne trendy, można dostrzec, że przekształcenie pojęcia bezpieczeństwa wynika głównie z dwóch ważnych procesów lub czynników. Pierwszy odnosi się do zakończenia „zimnej wojny”, co dało początek paradygmatowi opartemu na wspólnotowych wartościach i stworzeniu pozytywnych perspektyw społecznego rozwoju poprzez

³ A. Bonisławska, *Zadania administracji samorządowej w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, „Zeszyty Naukowe WSEI. Seria: Administracja” 2012, nr 1, s. 224.

⁴ S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 18(2), s. 35.

⁵ J. Stańczyk, *Istota współczesnego pojmowania bezpieczeństwa – zasadnicze tendencje*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2011, nr 5, s. 15.

promowanie pokojowej współpracy. W efekcie natura wyzwań i zagrożeń dla bezpieczeństwa uległa zmianie. Czas zimnej wojny charakteryzował się jednocześnie stabilnością i potencjałem konfliktu militarnego. Drugim ważnym elementem w przekształceniu bezpieczeństwa jest globalizacja, będąca skomplikowanym procesem łączącym różnorodne tendencje, takie jak integracja i podział, oraz rosnące przeplatanie się spraw wewnętrznych i międzynarodowych w kontekście rosnącej internacjonalizacji różnych obszarów życia społecznego⁶. W tym świetle ważne jest dostrzeżenie wzajemnego oddziaływania bezpieczeństwa krajowego i międzynarodowego oraz rosnącej sieci międzynarodowych powiązań, które charakteryzują się zarówno współpracą, jak i konkurencją. Ostatecznie pojęcie bezpieczeństwa ewoluuje w kierunku złożonej sieci relacji międzynarodowych, opartej na współpracy i rywalizacji⁷. A zatem współczesne dyskusje na temat bezpieczeństwa skupiają się na idei „wspólnego bezpieczeństwa” lub „bezpieczeństwa ludzi”⁸.

Współczesne rozumienie bezpieczeństwa ma charakter wielodyscyplinarny. Może ono odnosić się zarówno do indywidualnego odczucia (osiągnięcie stanu bezpieczeństwa) jak i do procesu (gwarantowanie bezpieczeństwa jednostce)⁹. W tej perspektywie, bezpieczeństwo wiąże się z działaniami mającymi na celu umożliwienie przetrwania oraz swobodne dążenie do realizacji celów poprzez radzenie sobie z przeciwnościami, minimalizację ryzyka oraz prewencję i reagowanie na różnorodne zagrożenia. Znaczenie bezpieczeństwa w ludzkim życiu zostało podkreślone przez A. Masłowa w jego hierarchii potrzeb, gdzie bezpieczeństwo jest klasyfikowane jako drugorzędne, zaraz po podstawowych potrzebach fizjologicznych¹⁰. W ciągu wieków ludzie, społeczności i narody zaspokajały swoje potrzeby, tworząc zaawansowane technicznie przedmioty, określane jako antropogeniczne. Chociaż te przedmioty służyły zaspokajaniu potrzeb, często wprowadzały nowe zagrożenia, które mogły naruszać poczucie bezpieczeństwa¹¹.

Rozumienie bezpieczeństwa jest ściśle związane z kwestią zagrożeń. Istnieje nierozdzielna relacja między tymi dwoma pojęciami, polegająca na tym, że charakter

⁶ S. Kay, *Globalization, Power and Security*, SAGE Publications, 2004, s. 11.

⁷ J. Stańczyk, *Istota współczesnego...* op. cit., s. 15-16.

⁸ E. Rothschild, *What Is Security?*, „Daedalus” 1995, nr 124, s. 53-54.

⁹ B. Schneier, *The psychology of security*, „International Conference on Cryptology in Africa” 2008, nr 5023, s. 50.

¹⁰ J. Zdrodowski, *Istota bezpieczeństwa państwa*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis/Studia de Securitate” 2019, nr 9(3), s. 51.

¹¹ J. Obolewicz, A. Baryłka, *Bezpieczeństwo pracy i ochrona zdrowia jako jeden z dezyderatów bezpieczeństwa kulturowego*, „Zeszyty Naukowe Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży” 2017, nr 66, s. 56-57.

i intensywność zagrożeń wpływają na poziom bezpieczeństwa określonej jednostki. Jednak definiowanie bezpieczeństwa jedynie przez pryzmat listy zagrożeń wymaga identyfikacji wszystkich potencjalnych ryzyk, co w skomplikowanym świecie społecznym jest trudne do osiągnięcia. Z kolei postrzeganie bezpieczeństwa jako gwarancji przetrwania i zapewnienia odpowiednich warunków dla rozwoju to pozytywna perspektywa, która, choć uwzględnia zagrożenia, koncentruje się na aktywnych działaniach mających na celu zapewnienie jak największego poziomu bezpieczeństwa¹². Uczucia braku bezpieczeństwa mogą być związane z obawą przed wypadkami (postrzeganie ryzyka związanego z bezpieczeństwem) oraz z obawą przed przestępstwami, przemocą i obcymi osobami (postrzeganie ryzyka związanego z ochroną).

Rzeczywistość bezpieczeństwa opiera się na matematyce i jest wynikiem prawdopodobieństwa dotyczącego różnych ryzyk oraz efektywności różnych środków zaradczych. Możemy obliczyć, jak bezpieczny jest twój dom przed włamaniami, opierając się na takich czynnikach jak wskaźnik przestępczości w okolicy, w której mieszkasz i twoje nawyki zabezpieczania drzwi. Możemy obliczyć, jakie jest prawdopodobieństwo, że zostaniesz zamordowany na ulicy przez obcego, lub w swoim domu przez członka rodziny. Lub jakie jest prawdopodobieństwo, że staniesz się ofiarą kradzieży tożsamości. Przy dostatecznie dużym zestawie statystyk dotyczących przestępstw, to nawet nie jest trudne; firmy ubezpieczeniowe robią to cały czas¹³.

Kluczowym krokiem w procesie kształtowania wewnętrznego bezpieczeństwa państwa jest zidentyfikowanie natury współczesnych zagrożeń. Te zagrożenia mogą mieć źródło w czynnikach naturalnych, takich jak katastrofy naturalne lub być wynikiem działań ludzkich, jak działania wrogów. Aby w pełni zrozumieć obecne zagrożenia, konieczne jest przeanalizowanie wydarzeń z XX i XXI wieku. Przemiany, które zaszły w środowisku bezpieczeństwa w ostatnich dwóch stuleciach są konsekwencją znaczącego postępu w nauce i technologii¹⁴. Technologiczna rewolucja doprowadziła do społecznej dualności. Historia ludzkości nie znała takich zagrożeń, jakie niesie ze sobą współczesność, a wizje przyszłości podkreślają wpływ technologii na bezpieczeństwo. Doświadczenia z XX i XXI wieku pokazują, że mimo korzyści płynących z nowoczesnych metod ochrony, pojawiły się

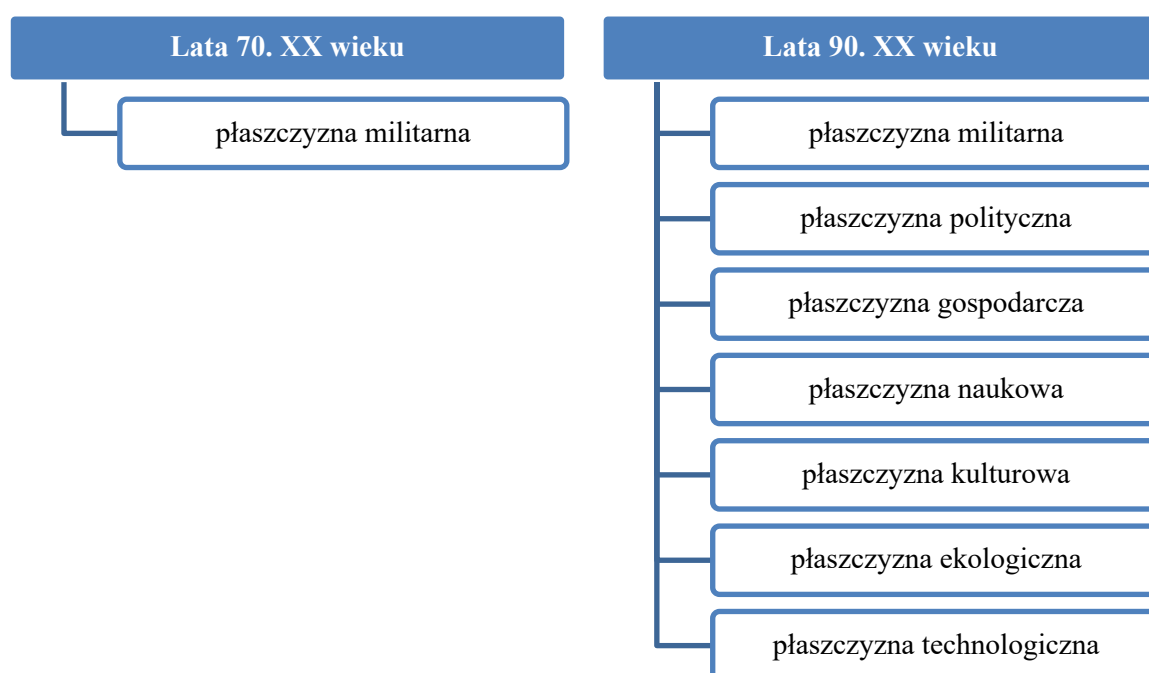
¹² P. Grzywina, *Bezpieczeństwo zdrowotne w nauce o polityce społecznej: wprowadzenie do dyskusji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2017, s. 12.

¹³ B. Schneier, *The psychology of security*, „International Conference on Cryptology in Africa” 2008, nr 5023, s. 50.

¹⁴ . Wang, Y. Li, H. J. Khasraghi, Ch. Trumbach, *The mediating role of security anxiety in internet threat avoidance behavior*, „Computers & Security” 2023, nr 134, s. 4.

również nowe, nieznanne wcześniej zagrożenia, takie jak ryzyko wojny atomowej czy degradacja środowiska. Postęp technologiczny nie szedł w parze z rozwojem etycznym, duchowym czy społecznym. Współczesny postęp przyniósł masowe zagrożenia, takie jak broń jądrowa czy chemiczna, uczynił ludzi zależnymi od technologii, które same mogą stanowić zagrożenie z powodu awarii czy ataków terrorystycznych. Innym skutkiem postępu jest zwiększona złożoność i wrażliwość krytycznej infrastruktury na zakłócenia (rys. 1)¹⁵.

Rysunek 1. Ewolucja definicji bezpieczeństwa narodowego w XX wieku

Źródło: E. Kochanek, *Współczesne interpretacje bezpieczeństwa narodowego*, „Przegląd Humanistyczny” 2011, nr 5, s. 134.

Bezpieczeństwo można interpretować w dwojaki sposób: negatywnie lub pozytywnie. W ujęciu negatywnym, bezpieczeństwo kojarzy się z brakiem zagrożenia¹⁶ i jest często kształtowane przez kulturowe i indywidualne cechy osobowości. Charakteryzuje się ono nieufnością, skupieniem na potencjalnych zagrożeniach i sztywnością w działaniu. W takim kontekście świat jest postrzegany głównie jako źródło zagrożeń, zaś nieufność jest mechanizmem obronnym. W przeciwieństwie do tego, pozytywne podejście do

¹⁵ M. Kopczewski, J. M. Krawczyk, *Wybrane elementy bezpieczeństwa wewnętrznego państwa na podstawie założeń „Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej”*, „Doctrina. Studia społeczno-polityczne” 2019, nr 8(8), s. 106-107.

¹⁶ G. J. Nowicki, B. Ślusarska, K. Tucholska, K. Naylor, A. Chrzan-Rodak, B. Niedorys, *The severity of traumatic stress associated with COVID-19 pandemic, perception of support, sense of security, and sense of meaning in life among nurses: Research protocol and preliminary results from Poland*, „International journal of environmental research and public health” 2020, nr 18, s. 13-14.

bezpieczeństwa podkreśla znaczenie rozwoju i dobrobytu. W tym ujęciu życie nie dotyczy wyłącznie istnienia, ale odnosi się do rozwoju, ochrony wartości i realizacji celów, które nadają życiu sens. W zależności od poziomu kulturowego, pozytywne rozumienie bezpieczeństwa zapewnia istnienie, godność, tożsamość oraz wiele innych kluczowych aspektów życia¹⁷.

Bezpieczeństwo może być również analizowane w wymiarze makro- i mikro-. Pierwszy dotyczy bezpieczeństwa na szeroką skalę, odnoszącego się do kwestii o charakterze globalnym, takich jak cały świat, państwo czy kontynent. Drugi wymiar skupia się na bezpieczeństwie indywidualnym, dotyczącym konkretnego człowieka lub określonych mniejszych społeczności, takich jak osiedla, gminy, miasta czy regiony¹⁸. W tym aspekcie problematyka bezpieczeństwa mieszkańców miast wpisuje się w wymiar mikrobezpieczeństwa.

Biorąc pod uwagę wymiar mikrobezpieczeństwa, można zauważyć, że środki bezpieczeństwa skierowane do pieszych w miastach wpływają bezpośrednio na ich codzienne życie i komfort przemieszczania się. W kontekście mikrobezpieczeństwa, działania te mają bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo indywidualnych mieszkańców oraz mniejszych społeczności miejskich. Dlatego tak ważne jest, aby podejście do planowania i wdrażania środków bezpieczeństwa było holistyczne i uwzględniało oba wymiary. Choć wiele rozwiązań zwiększa zarówno bezpieczeństwo, jak i mobilność pieszych, istnieją pewne wyjątki, które mogą wprowadzać pewne ryzyko. Dlatego kluczowe jest, aby projektanci i decydenci kierowali się aktualną wiedzą i badaniami w dziedzinie bezpieczeństwa miejskiego, aby zapewnić harmonijne połączenie mobilności z ochroną mieszkańców¹⁹.

Bezpieczeństwo, w swoim pierwotnym, etymologicznym znaczeniu, odnosi się do stanu. Współczesne interpretacje przedstawiają je jako stan pewności, ochrony i komfortu psychicznego. Bezpieczeństwo reprezentuje sytuację wolną od zagrożeń i gwarantuje ochronę przed potencjalnymi niebezpieczeństwami. Może być również postrzegane jako antonim zagrożenia, sytuacja wyzwalająca z uczucia lęku. Odczucie bezpieczeństwa jest

¹⁷ K. Świerszcz, K., *Podmiotowo-aksjologiczny paradygmat kształtowania strategii bezpieczeństwa i obronności państwa w czasach współczesnych* [w:] *Nauki społeczne w dobie innowacji*, red. S. Krysiński, A. Wikarczyk, J. Żylińska, Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2019, s. 287.

¹⁸ A. Bonisławska, *Zadania administracji samorządowej w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, „Zeszyty Naukowe WSEI. Seria: Administracja” 2012, nr 1, s. 224.

¹⁹ A. Fyhri, T. Hof, Z. Simonova, M. de Jong, H. S. Judd, *The influence of perceived safety and security on walking*, „PQN Final Report” 2010, s. 63-64.

kształtowane zarówno przez realne, mierzalne czynniki, jak i przez subiektywne odczucia, które nie zawsze mają racjonalne podstawy. W subiektywnym ujęciu, bezpieczeństwo jest stanem umysłowym lub prawnym, w którym jednostka czuje się pewnie i wspierana, czy to przez inną osobę, czy przez skuteczny system prawny. Ponadto, bezpieczeństwo może być rozumiane jako ciągły proces adaptacji, w którym zarówno jego stan, jak i struktura, dynamicznie się zmieniają w odpowiedzi na ewoluujące warunki. W związku z tym, bezpieczeństwo nie jest postrzegane jako niezmienna wartość, ale jako zmienna kategoria, będąca jednocześnie stanem i procesem²⁰.

Subiektywne podejście jest kluczowe w badaniach psychologicznych. Niemniej jednak, nawet w kontekście psychologii, bezpieczeństwo nie jest terminem jednoznacznym. Można je interpretować na kilka sposobów: jako potrzebę, wartość czy też jako poczucie. Te definicje są stosowane również w innych dziedzinach, takich jak zarządzanie. Dlatego warto zastanowić się nad ich znaczeniem w kontekście psychologicznym, skąd się wywodzą oraz jak pomagają w zrozumieniu koncepcji bezpieczeństwa²¹.

Kontynuując ten wątek na uwagę zasługuje fakt, iż zachodzące zmiany w międzynarodowym układzie świata doprowadziły do przekształcenia definicji bezpieczeństwa. Obecnie pojęcie to jest rozumiane w bardzo szerokim zakresie, obejmując aspekty niewojskowe, które mogą wpływać na bezpieczeństwo danego kraju. W nowoczesnych definicjach bezpieczeństwa narodowego, oprócz klasycznych wartości takich jak: ciągłość państwa, jedność terytorialna czy suwerenność, podkreśla się również aspekty takie jak jakość życia, postęp społeczno-ekonomiczny, zakres praw obywatelskich, kultura narodowa, jakość środowiska czy efektywne zarządzanie w kontekście trwałości i zrównoważonego rozwoju. Tak holistyczne podejście do bezpieczeństwa poszerzyło zakres badań w tej dziedzinie, doprowadzając do powstania nauki o bezpieczeństwie. Stało się to podstawą dla nowych specjalizacji akademickich (np. bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo publiczne, inżynieria bezpieczeństwa, bezpieczeństwo w mieście) i wprowadziło innowacje w zarządzaniu w sektorze biznesowym oraz organizacjach pozarządowych²².

W literaturze przedmiotu bezpieczeństwo jest rozpatrywane według trzech zasadniczych wymiarów, tj. podmiotowego, przedmiotowego i procesualnego. Według

²⁰ M. Kopczewski, J. M. Krawczyk, *Wybrane elementy...* op. cit., s. 103.

²¹ R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej/Ekonomia i Nauki Humanistyczne” 2012, nr 286, s. 42.

²² M. Kopczewski, J. M. Krawczyk, *Wybrane elementy...* op. cit., s. 11.

wymiaru podmiotowego, bezpieczeństwo skupia się na jednostkach biorących udział w życiu społecznym. Zamiast koncentrować się na państwie jako centralnym punkcie ochrony, nacisk kładziony jest na jednostkę. Współczesne pojęcie bezpieczeństwa ludzkiego stanowi najbardziej kompleksowe i rozwinięte podejście, w którym człowiek jest głównym aktorem. Kluczowym aspektem jest tu zapewnienie dobrej jakości życia w ramach społeczności i struktur państwowych. W kontekście przedmiotowym, bezpieczeństwo dotyczy różnych obszarów oraz wartości, które są chronione, jak również strategii i metod polityki bezpieczeństwa oraz sposobu postrzegania bezpieczeństwa na arenie międzynarodowej. W tym względzie można zaobserwować ewolucję w podejściu do bezpieczeństwa, przechodząc od klasycznego nacisku na zdolności militarne jednostek do skupienia się na budowaniu relacji poprzez sojusze i porozumienia międzynarodowe. Nowoczesne partnerstwa opierają się na zaufaniu do systemów wolnorynkowych i demokratycznych instytucji, z jednoczesnym poszanowaniem praw i wolności jednostek. Ale bezpieczeństwo nie dotyczy tylko odczucia spokoju, ale jest też ściśle powiązane z postępem. Oznacza to, że rozwój społeczny i gospodarczy jest możliwy tylko w stabilnych warunkach, które są sprzyjające. Innymi słowy, rozwój jest możliwy, gdy panuje poczucie bezpieczeństwa. Ta wzajemna zależność podkreśla, że bezpieczeństwo i rozwój są ze sobą ściśle powiązane. Zapewnienie stabilności i bezpiecznych warunków dla funkcjonowania na wszystkich poziomach jest kluczem do osiągnięcia trwałego i efektywnego rozwoju²³. W wymiarze procesualnym, bezpieczeństwo jest postrzegane jako dynamiczny proces, który ewoluje w odpowiedzi na postęp kulturowy i zmiany w myśli społecznej i politycznej²⁴. Współczesne pojęcie bezpieczeństwa zaciera różnice między polityką krajową a międzynarodową, a globalizacja odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu tego pojęcia. Ten wymiar powinien być rozumiany jako ścieżka prowadząca do osiągnięcia stanu określanego jako bezpieczeństwo²⁵.

Bezpieczeństwo może być rozpatrywane w czterech zasadniczych obszarach: podmiotowym, przedmiotowym, przestrzennym oraz celu. Tabela 1 przedstawia klasyfikację zaproponowaną przez J. Stańczyka, która porządkuje analizę tych wymiarów i podkreśla wieloaspektowy charakter bezpieczeństwa²⁶.

²³ M. Fałdowski, *Współczesny wymiar bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2018, nr 66(2), s. 114-115.

²⁴ K. Booth, *Theory of World Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 99–101.

²⁵ M. Fałdowski, *Współczesny wymiar...* op. cit., s. 115.

²⁶ *Ibidem*.

Tabela 1. Podział bezpieczeństwa wg J. Stańczyka

Bezpieczeństwo			
Podmiotowe	Przedmiotowe	Przestrzenne	Cele
1. Jednostkowe	1. Militarne	1. Miejscowe	1. Negatywne
2. Lokalne	2. Polityczne	2. Lokalne	2. Pozytywne
3. Międzynarodowe	3. Ekonomiczne	3. Subregionalne	
4. Globalne	4. Ekologiczne	4. Regionalne	
	5. Kulturowe	5. Globalne	
	6. Społeczne		

Źródło: M. Faldowski, *Współczesny wymiar bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2018, nr 66(2), s. 115.

Istotnym podejściem do klasyfikacji dziedzin bezpieczeństwa jest uniwersalna typologia, według której cały zakres bezpieczeństwa można rozłożyć na kategorie: podmiotowe, przedmiotowe, przestrzenne, znaczeniowe, komponentowe oraz obszarowe. Z tej listy na szczególną uwagę zasługuje bezpieczeństwo podmiotowe, które obejmuje:

- jednostkowe, lokalne, narodowe, międzynarodowe i globalne;
- przedmiotowe – militarnego, politycznego, ekonomicznego, ekologicznego, kulturowego, społecznego;
- przestrzenne – m.in.: bezpieczeństwo miejscowe, lokalne, subregionalne, regionalne;
- znaczenia – stan, poczucie, proces, cel, wartość, potrzeba, struktura, organizacja itp.;
- składników – negatywne (tylko przetrwanie) i pozytywne (przetrwanie i swoboda rozwoju);
- obszaru organizacji – bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne²⁷.

Warto podkreślić, iż ujęcie bezpieczeństwa jako potrzeby podmiotu jest bardzo zbliżone do traktowania go jako pewności przetrwania i rozwoju²⁸.

Kontynuacją dyskusji na temat ewolucji bezpieczeństwa jest odwołanie się do etymologii tego pojęcia. Termin „bezpieczeństwo” ma korzenie w łacińskim słowie „securitas”, które jest połączeniem słów „sine” (bez) i „cura” (obawa, lęk). Definiuje on stan, w którym nie ma zagrożeń ani obaw, a także uczucie ochrony i pewności przed potencjalnymi zagrożeniami²⁹. Wskazuje to na pierwotne rozumienie bezpieczeństwa jako stanu, w którym nie ma potrzeby nieustannego troszczenia się i zabezpieczania. Niemniej jednak, ta interpretacja podkreśla również, że poczucie bycia zagrożonym jest fundamentalne dla definicji bezpieczeństwa. W XX wieku, bezpieczeństwo definiowano głównie jako sytuację wolną od niebezpieczeństw, obaw czy agresji. Ale z biegiem lat,

²⁷ M. Kopczewski, J. M. Krawczyk, *Wybrane elementy...* op. cit., s. 104.

²⁸ J. Zdrodowski, *Istota bezpieczeństwa państwa*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis/Studia de Securitate” 2019, nr 9(3), s. 51.

²⁹ J. Obolewicz, A. Baryłka, *Bezpieczeństwo pracy...* op. cit., s. 56.

definicja ta ewoluowała. W czasach zimnej wojny, z jej dwubiegunową strukturą i rywalizacją zbrojeniową, nacisk kładziono na militarne aspekty bezpieczeństwa. Po zakończeniu tej ery, takie podejście straciło na znaczeniu, a w miarę globalizacji pojawiły się nowe, bardziej złożone zagrożenia. Dlatego też zaczęto postrzegać bezpieczeństwo nie tylko jako brak zagrożeń, ale także jako zdolność do zapewnienia trwałości, posiadania i możliwości rozwoju³⁰. Współczesne rozumienie bezpieczeństwa obejmuje zarówno jego stan (poczucie bycia chronionym), jak i proces (dbanie o to poczucie)³¹.

Postrzeganie bezpieczeństwa jako ciągłego procesu wskazuje na jego dynamiczną naturę, gdzie stan ten jest nieustannie rozwijany i wzmacniany. Takie ujęcie podkreśla, że bezpieczeństwo nie jest stanem statycznym, ale wynikiem aktywności jednostek, społeczności, państw i organizacji międzynarodowych dążących do jego osiągnięcia. Nieobecność poczucia bezpieczeństwa prowadzi do niepokoju i obaw. Kształtowanie bezpieczeństwa jako procesu polega na adaptacji systemów bezpieczeństwa państwa do ewoluujących okoliczności. Obejmuje to działania mające na celu zapewnienie harmonijnego rozwoju. W tej perspektywie, bezpieczeństwo nie jest jedynie pewnym stanem, ale trwałym działaniem społecznym, w ramach którego podmioty usprawniają mechanizmy dające im poczucie ochrony³².

Bezpieczeństwo można również rozpatrywać z trzech perspektyw tzn. jako **stan, jako proces³³ oraz jako podstawową potrzebę ludzi**. W pierwszym ujęciu, jest to sytuacja, w której dominuje spokój i pewność, bez obaw przed zagrożeniem. W drugim - to nieustanne działania podejmowane przez jednostki, społeczności czy państwa, by osiągnąć i utrzymać ten stan. W trzecim ujęciu, bezpieczeństwo jest postrzegane jako kluczowa potrzeba i wartość, której realizacja jest głównym celem ludzi i społeczności. Różnorodność interpretacji tego pojęcia podkreśla jego głębokie znaczenie i złożoność, łącząc w sobie elementy zagrożenia i dążenia do stabilności oraz podkreślając jego fundamentalną rolę w życiu ludzi³⁴.

³⁰ M. Ripsman, T. V. Paul, *Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis*, „International Studies” 2005, nr 7, s. 199.

³¹ K. Grzebiela, *Pojęcie i istota bezpieczeństwa informacyjnego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2018, nr 30, s. 89-90.

³² Ibidem.

³³ S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 18(2), s. 19-20.

³⁴ B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2013, s. 37-38.

Termin „bezpieczeństwo” w literaturze naukowej nie posiada jednolitej (czyli powszechnie zaakceptowanej) definicji. Jest to pojęcie wielowymiarowe i interdyscyplinarne. Mimo postępu technologicznego i społecznego, bezpieczeństwo wciąż pozostaje kluczową wartością dla jednostki, społeczności i całej ludzkości. Jest to podstawowa potrzeba człowieka, obejmująca takie aspekty jak: przetrwanie, tożsamość, stabilność czy pewność przyszłości. Niespełnienie tych potrzeb prowadzi do uczuć niepokoju, lęku i niepewności. W tym kontekście, bezpieczeństwo jest ściśle powiązane z pojęciem zagrożenia, co podkreśla ich wzajemne zależności w analizach dotyczących ogólnego pojęcia bezpieczeństwa³⁵.

Termin „bezpieczeństwo” jest często uzupełniany o dodatkowe określenie, które precyzuje jego rodzaj. W aktach prawnych podkreśla się albo podmiot, który jest chroniony (jak w przypadku bezpieczeństwa obywateli), albo odnosi się do konkretnego aspektu (takiego jak bezpieczeństwo środowiskowe czy ruchu drogowego). Bezpieczeństwo oznacza życie wolne od zagrożeń, zarówno ze strony innych ludzi, jak i otoczenia; ochronę zdrowia, dobytku i życia; oraz brak ryzyka lub ochronę przed nim. Możemy postrzegać bezpieczeństwo jako stan faktyczny (obiektywny) lub jako indywidualne odczucie (subiektywne). W zależności od kontekstu mówimy o bezpieczeństwie wewnętrznym, odnoszącym się do sytuacji w obrębie danego państwa lub zewnętrznym, które dotyczy relacji międzynarodowych³⁶.

Pochodzenie słowa „bezpieczeństwo” w wielu językach, w tym również w polskim, podkreśla pierwotne odczucie zagrożenia w porównaniu z uczuciem pewności ochrony. Według słownika języka polskiego „bezpieczeństwo” to stan, w którym nie ma zagrożenia, a panuje spokój i pewność. Wspomniana wcześniej definicja charakteryzuje bezpieczeństwo jako określony stan bycia³⁷.

Na zakończenie tego wątku można wskazać na specjalną dziedzinę naukową - securitologię, która skupia się na analizie pojęcia bezpieczeństwa i jego różnorodnych aspektach. Sekuritologia to interdyscyplinarna dziedzina nauki, łącząca w sobie elementy nauk przyrodniczych, społecznych i technicznych. Skupia się na badaniu mechanizmów

³⁵ B. Wiśniewski, J. Kozioł, J. Falecki, *Podjęmowanie decyzji w sytuacjach kryzysowych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2017, s. 13.

³⁶ M. Wieteska-Rosiak, *Bezpieczeństwo ekologiczne miasta* [w:] *EkoMiasto# Środowisko. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, (red.) A. Rzeńca, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 118.

³⁷ B. Wiśniewski, *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2018, s. 12.

i relacji, które służą zapewnieniu bezpieczeństwa ludziom, grupom społecznym, państwom oraz środowisku. Nie jest to nauka zamknięta w sobie, ale dynamicznie reagująca na otaczający ją świat, wpływając na niego i jednocześnie poddając się jego wpływom. Głównym obszarem zainteresowania sekuritologii jest działanie ludzi oraz konsekwencje tych działań dla społeczeństwa i środowiska³⁸. Kluczowym obszarem badań w securitologii jest człowiek i działania, które podejmuje w celu osiągnięcia poczucia bezpieczeństwa. Mimo że securitologia jest stosunkowo młodą dziedziną, istniejącą od początku XXI wieku, zajmuje się ona zarówno obiektywnymi kryteriami bezpieczeństwa, jak i subiektywnym odczuciem jednostek i społeczności. Dzięki temu możliwe jest głębsze zrozumienie skomplikowanych relacji i różnych aspektów bezpieczeństwa w kontekście społecznym³⁹.

Bezpieczeństwo stało się przedmiotem licznych analiz teoretycznych. Wśród nich wyróżniają się podejścia realistyczne, konstruktywistyczne oraz liberalne, które oferują różne perspektywy na naturę, źródła i mechanizmy zapewniania bezpieczeństwa w skomplikowanym świecie polityki globalnej⁴⁰.

W perspektywie historycznej warto odnotować, że pod koniec lat 30. XX wieku, dyskusja publiczna skupiła się na pojęciach idealizmu i realizmu w kontekście globalnego bezpieczeństwa i strategii, jakie państwa powinny przyjąć w celu jego zachowania. Zwolennicy zbiorowego bezpieczeństwa poprzez Ligę Narodów byli często nazywani „idealistami” przez osoby preferujące bardziej realistyczne podejście. Realistyczna perspektywa promowała powrót do sojuszy wojskowych, tajemniczej dyplomacji i równowagi sił. Myśliciele tacy jak E. H. Carr czy H. Morgenthau wprowadzili „realizm” do dyskusji, nadając mu głębsze znaczenie. W dekadzie lat 40. XX wieku, realizm w nauce zyskał solidne fundamenty, odwołując się do pragmatycznej polityki zagranicznej z poprzedniej dekady. Skupiał się on na rzeczywistości, bazując na faktach, a nie na ideach. Jego celem było zrozumienie działań państw w świetle ich interesów i potęgi. W rezultacie, spór pomiędzy zwolennikami zbiorowego bezpieczeństwa a realistami wpłynął na kształtowanie się różnych kierunków myślowych w dziedzinie stosunków międzynarodowych⁴¹.

Klasyczne podejście realistyczne w stosunkach międzynarodowych koncentruje się przede wszystkim na bezpieczeństwie narodowym państwa. Charakteryzuje się ono

³⁸ W. Hofreiter, *Wstęp do studiów bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 39.

³⁹ M. Fałdowski, *Współczesny wymiar...* op. cit., s. 110.

⁴⁰ M. Gałganek, *Pierwsza „Wielka Debata”? Rewizjonistyczna historia genezy teoretyzowania w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Przełęcz Strategiczny” 2017, nr 7(10), s. 28.

⁴¹ Ibidem, s. 28-29.

podkreślaniem znaczenia siły militarnej oraz reagowaniem na potencjalne zagrożenia. Realizm polityczny, mający korzenie w filozofii T. Hobbesa, zakłada, że głównym celem państwa jest dbanie o własne bezpieczeństwo w anarchicznym środowisku międzynarodowym, gdzie państwa są dominującymi aktorami. W tej perspektywie, państwa osiągają bezpieczeństwo głównie poprzez użycie siły w obronie swoich interesów. Realizm kładzie nacisk na realpolitik, skupiając się na siłowych narzędziach polityki międzynarodowej i równowadze sił, jak sugeruje teoria realizmu strukturalnego K. N. Waltza. W realistycznym ujęciu pierwszeństwo mają kwestie takie jak potęga militarna i interesy narodowe, podczas gdy aspekty moralne są często pomijane. Koncept dylematu bezpieczeństwa, przedstawiony przez J. Herza, jest kluczowym elementem tej analizy, sugerując, że zwiększenie bezpieczeństwa jednego państwa może zagrażać innym. Realistyczna perspektywa podkreśla konieczność ochrony państwa przed zewnętrznymi zagrożeniami, budując silne mechanizmy obronne i dbając o dobrostan obywateli. Dodatkowo, realizm polityczny wpływa na analizy strategiczne oraz badania nad konfliktami, skupiając się na militarnych aspektach bezpieczeństwa i dynamice konfliktów w skali globalnej⁴².

Liberalizm, nazywany też idealizmem, bazuje z kolei na myślach I. Kanta oraz koncepcjach ekonomicznych A. Smitha czy D. Ricardo. Wskazuje, że bezpieczeństwo jest dążeniem wielu podmiotów, zarówno na arenie krajowej, jak i międzynarodowej, a kluczem do jego osiągnięcia jest pokojowa współpraca. Teoretycy tego podejścia, takie jak D. Mitrany, J. Burton czy R. Keohane, argumentują, że trwały pokój można osiągnąć nie poprzez utrzymanie równowagi sił, ale poprzez zaspokajanie potrzeb wszystkich państw, promowanie demokracji w stosunkach międzynarodowych oraz umacnianie międzynarodowych instytucji. Jak podkreślał D. Mitrany w 1943 roku, stosunki międzynarodowe powinny opierać się na dążeniu do pokoju, zaspokajaniu potrzeb wszystkich oraz włączaniu każdego państwa w globalne działania. W podejściu liberalnym, zwłaszcza w ciągu ostatnich dwudziestu lat, coraz bardziej podkreśla się różnorodność uczestników w stosunkach międzynarodowych. Zauważa się wzrost roli i znaczenia aktorów niepaństwowych, takich jak grupy społeczne, korporacje o zasięgu globalnym czy indywidualne jednostki. Wskazuje się również na proces demokratyzacji w skali globalnej oraz rosnącą wzajemną zależność państw⁴³.

⁴² R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, nr 86, s. 14.

⁴³ Ibidem, s. 15.

Konstruktywizm prezentuje unikalne podejście, które zakłada, że rzeczywistość społeczna nie jest obiektywna, lecz jest produktem społecznych interakcji i interpretacji. W tej perspektywie, rzeczywistość społeczna jest tworem społeczeństwa, efektem ciągłego procesu interpretacji i reinterpretacji⁴⁴. Jak zauważyli P. Berger i Th. Luckman w latach 60-tych XX wieku, rzeczywistość społeczna jest formą percepcji. Innymi słowy, świat społeczny istnieje tylko w kontekście współdzielonej świadomości ludzi. A. Wendt podkreśla, że relacje między podmiotami są kształtowane przez nadawane im znaczenia. W związku z tym stosunki społeczne, w tym międzynarodowe, są zbudowane wokół idei, a nie faktów materialnych. Dla konstruktywistów kluczowym elementem są wspólne przekonania ludzi, które kształtują ich interesy i tożsamość. Świat społeczny jest więc przestrzenią intersubiektywną, pełną myśli, wierzeń, idei i interpretacji, które mają sens dla ludzi, którzy je tworzą. Konstruktywiści uważają, że zrozumienie bezpieczeństwa różnych jednostek wymaga analizy ich subiektywnych doświadczeń, które pozwalają na zrozumienie ich tożsamości, postrzeganych zagrożeń i działań podejmowanych w celu ich ochrony. Kluczowe jest to, jak jednostki widzą siebie same i jak są postrzegane przez innych⁴⁵.

W związku z powyższym można stwierdzić, że realistyczne, liberalne i konstruktywistyczne paradygmaty można postrzegać nie jako wzajemnie wykluczające się, ale jako komplementarne podejścia do badań nad bezpieczeństwem, które mogą kształtować spójną politykę bezpieczeństwa i jej ramy prawne. Realizm kładzie nacisk na aspekt militarny, liberalizm podkreśla ekonomiczne powiązania i standardy międzynarodowe, podczas gdy konstruktywizm dodaje do analizy społeczno-krytyczny wymiar i oferuje bardziej zróżnicowany obraz bezpieczeństwa. Absolutne postrzeganie bezpieczeństwa jako braku zagrożenia jest nierealne w świecie pełnym różnorodnych zagrożeń, od zmian klimatycznych po działania terrorystów wykorzystujących nowoczesne technologie. W świecie, gdzie nierówności mogą prowadzić do chaosu i przemocy, zagrożenia będą się ewoluować, a bezpieczeństwo pozostanie kluczowym zagadnieniem. Tożsamość państw, zarówno demokratycznych, jak i innych, jest powiązana z tym, jak władze i społeczeństwo reagują na wyzwania związane z bezpieczeństwem⁴⁶.

Następnym aspektem, wartym opisanie w niniejszej dysertacji jest bezpieczeństwo społeczne, które można zdefiniować jako zestaw działań prawnych, organizacyjnych oraz

⁴⁴ P. L. Berger, T. Luckmann, *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983, s. 11.

⁴⁵ R. Zięba, *O tożsamości...* op. cit., s. 15-16.

⁴⁶ M. Serowaniec, W. Włoch, *Kategoria bezpieczeństwa w ujęciu prawnofilozoficznym*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2017, nr 18, s. 178-179.

realizowanych przez różne instytucje, zarówno rządowe, jak i pozarządowe, mających na celu zapewnienie odpowiedniego standardu życia jednostkom, rodzinom i grupom społecznym oraz ochronę przed ich marginalizacją i wykluczeniem społecznym. Inną analizę pojęcia bezpieczeństwa społecznego przedstawia podejście, które rozróżnia dwie główne perspektywy: stabilność wewnętrzną państwa opartą na systemie zaspokajania podstawowych potrzeb i swobodny rozwój społeczny na różnych szczeblach państwa, oraz aspekt normatywno-prawny skupiający się na regulacjach mających na celu zapewnienie szeroko rozumianego bezpieczeństwa społecznego. Druga perspektywa koncentruje się na zaspokajaniu kluczowych potrzeb jednostek i utrzymaniu społecznego porządku. Oba podejścia podkreślają znaczenie działań na różnych poziomach społeczeństwa w celu ochrony jednostek przed zagrożeniami i promowania dobrobytu oraz równości⁴⁷.

Tradycyjne podejście do bezpieczeństwa pozostawia niewiele miejsca na systematyczne traktowanie społeczeństwa, zdefiniowanego jako formacja społeczna, kulturowa i psychologiczna odrębna od konstruktów politycznego i prawnego, jakim jest państwo. Zamiast tego, w sposób domyślny odwołując się do idealizowanej koncepcji państwa narodowego jako jednostki, w której aspekty polityczne, społeczne i kulturowe się zbiegają, uważa społeczeństwo za „substancję” społeczną i kulturową, którą otacza twarda skorupa polityczna i militarystyczna państwa: każde społeczeństwo ma „swoje” państwo, a każde państwo ma „swoje” społeczeństwo. Bezpieczeństwo społeczne - zdefiniowane jako kulturowe, językowe i identyfikacyjne przetrwanie określonej grupy społecznej - staje się więc logicznym rozszerzeniem bezpieczeństwa państwa⁴⁸.

Koncepcja bezpieczeństwa społecznego po raz pierwszy zyskała rozgłos dzięki klasycznej pracy B. Buzana „Ludzie, Państwa i Strach”. Od wczesnych lat 90-tych szereg prac napisanych przez B. Buzana, O. Wævera i kilku współpracowników przywrócił ją do życia i znacząco ją zreinterpretował, tworząc z bezpieczeństwa społecznego koncepcyjny filar tego, co niektórzy nazwali „szkołą kopenhaską” w dziedzinie stosunków międzynarodowych. Na koniec dekady szkoła kopenhaska wprowadziła dodatkowe koncepcje, a bezpieczeństwo społeczne straciło nieco ze swojej dawnej centralności. Niemniej jednak pozostało najbardziej innowacyjnym elementem w szkole kopenhaskiej i tym, który najwyraźniej odróżnia ją od innych podejść w dziedzinie stosunków międzynarodowych. Nie dziwi zatem, że wielu krytyków szkoły kopenhaskiej skupia się

⁴⁷ P. Zając, *Definicja bezpieczeństwa społecznego okiem prawnika – krytyczna próba usystematyzowania pojęć*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2019, nr 29(4), s. 134.

⁴⁸ T. Theiler, *Societal security and social psychology*, „Review of International Studies” 2003, nr 29(2), s. 250.

głównie na koncepcji bezpieczeństwa społecznego. Zarzucają jej, że jest zbyt niejasna i „miękką”, aby być teoretycznie przekonującą lub analitycznie przydatną. Argumentują, że jej zainteresowanie kwestiami takimi jak tożsamość, kultura, etniczność i nacjonalizm sygnalizuje bardziej chęć członków szkoły kopenhaskiej do skorzystania z modnych nurtów akademickich niż podstawy dla wiarygodnego wyzwania dla klasycznych badań nad bezpieczeństwem⁴⁹.

Kolejne podejście do bezpieczeństwa społecznego może zakładać skupienie na niwelowaniu zagrożeń i promowaniu rozwoju jednostki. W takim ujęciu, działania na poziomie państwowym, społecznym i indywidualnym powinny koncentrować się na wspieraniu harmonijnego rozwoju ludzi, eliminując jednocześnie przeszkody stojące na drodze do tego celu. Taka perspektywa pozwoliłaby na uwzględnienie wszystkich aspektów życia jednostki w społeczeństwie, takich jak dostęp do zasobów, opieki medycznej czy edukacji. W tych elementach można dostrzec klucz do sukcesu badań nad bezpieczeństwem społecznym i ich realnego wpływu na codzienność społeczną⁵⁰.

Niezmiernie istotnym aspektem związanym z bezpieczeństwem jest przeanalizowanie zagrożeń, które wpływają na poczucie bezpieczeństwa. Oceniając wpływ różnorodnych zagrożeń na nasze odczucie bezpieczeństwa, możemy posługiwać się różnymi kryteriami wyboru, które są przedstawiane przez specjalistów z dziedziny psychologii. Oto siedem z nich:

- przewaga - najistotniejszym zagrożeniem jest to, które oddziałuje najsilniej na główne składniki struktury bezpieczeństwa;
- połączenie - najbardziej znaczące jest zagrożenie, które wpływa na wszystkie składniki struktury bezpieczeństwa przekraczając określoną granicę krytyczną;
- rozłączenie - najistotniejszym jest zagrożenie, które dla co najmniej jednego składnika struktury przekracza ustaloną granicę krytyczną, różniącą się od tej w przypadku kryterium połączenia;
- porządek - najbardziej znaczące zagrożenie to takie, które oddziałuje najsilniej na kolejne składniki struktury bezpieczeństwa, bazując na skali oddziaływania. Proces jest wielofazowy;

⁴⁹ T. Theiler, *Societal security...* op. cit., s. 249.

⁵⁰ P. Zając, *Definicja bezpieczeństwa...* op. cit., s. 137-138.

- odrzucenie - z listy zagrożeń eliminowane są te, które nie miały wpływu na składniki struktury bezpieczeństwa przekraczając ustaloną granicę krytyczną. Proces jest wielofazowy;
- optymalizacja - najistotniejszym zagrożeniem jest to, które ma największy łączny wpływ na składniki struktury bezpieczeństwa;
- agregacja skutków - najbardziej znaczące zagrożenie to takie, które ma największy łączny wpływ na składniki struktury bezpieczeństwa, sumując efekty.

Każde z tych kryteriów reprezentuje różne spojrzenie na ocenę i klasyfikację zagrożeń w odniesieniu do naszego odczucia bezpieczeństwa. Wybór konkretnego kryterium może być uzależniony od charakterystyki danej sytuacji, upodobań, celów badania oraz rodzaju analizowanych zagrożeń⁵¹.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa i ładu publicznego prowadzą do negatywnych konsekwencji w obszarach:

- zdrowia i życia mieszkańców;
- zakłóceń w komunikacji drogowej, lotniczej, kolejowej oraz morskiej;
- uszczerbków majątkowych;
- problemów w działaniu kluczowej infrastruktury miejskiej;
- degradacji środowiska naturalnego.

Kolejnym aspektem wartym uwagi w niniejszym rozdziale jest kultura i kontekst społeczny, które odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu definicji oraz ujęć bezpieczeństwa w różnych społecznościach. W kontekście miejskim, dynamika i specyfika życia w aglomeracjach wpływa na percepcję bezpieczeństwa, uwypuklając wyzwania związane z zagęszczeniem ludności, infrastrukturą oraz interakcjami społecznymi charakterystycznymi dla obszarów urbanizowanych.

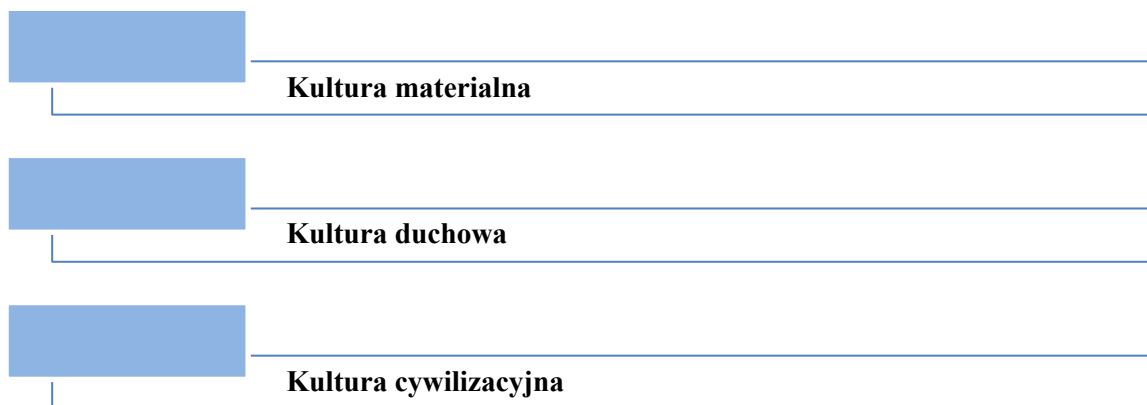
Historia odgrywa kluczową rolę w tworzeniu kultury bezpieczeństwa. To z niej wywodzą się kulturowe więzi i poczucie przynależności do wspólnoty, które kształtują nasze postrzeganie zagrożeń i sposoby realizacji celów państwowych. Symbole, tradycje, poczucie tożsamości narodowej oraz emocjonalne przywiązanie do państwa są głęboko zakorzenione w historii. Takie elementy jak kształtujący się przez lata model patriotyzmu, narodowe

⁵¹ J. Prońko, B. Wojtasiak, *Analiza wielokryterialna w badaniach nad bezpieczeństwem*, „Zeszyty Naukowe SGSP/Szkoła Główna Służby Pożarniczej” 2018, nr 2(66), s. 132-133.

doświadczenia, rozumienie interesów państwa czy poziom kultury politycznej są bezpośrednio związane z historycznymi uwarunkowaniami bezpieczeństwa⁵².

Kultura obejmuje szeroki zakres aspektów życia, a jej kształtowanie prowadzi do stworzenia koncepcji kultury bezpieczeństwa. Jest to fundament dla działań mających na celu ochronę zdrowia i życia ludzi. W języku polskim kultura jest definiowana jako zdolność do nawiązywania relacji z innymi, dostosowywania się do danej sytuacji oraz jako rezultat materialnych i intelektualnych działań społeczności, wraz z ich produktami. Kultura stanowi zbiór zarówno materialnych, jak i niematerialnych składników, które odzwierciedlają trwałe osiągnięcia społeczności (rys. 2)⁵³.

Rysunek 2. Trójwymiarowa klasyfikacja kultury

Źródło: A. Wróblewska, M. Wojakowska, *Działalność organizacji pozarządowych – szansa czy wyzwanie w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa?*, „Zeszyty Naukowe SGSP/Szkoła Główna Służby Pożarniczej” 2021, nr 77, s. 137.

Cywilizacyjny wymiar kultury łączy w sobie aspekty materialne. Natomiast kultura duchowa skupia się na osiągnięciach w dziedzinie wiedzy, sztuki i moralności. Kultura wpływa na postępowanie całej społeczności, stając się nawykiem charakterystycznym dla różnych grup i segmentów społecznych. Manifestuje się to poprzez proces edukacyjny, który prowadzi do stabilnych i przemyślanych działań kulturowych. W erze globalizacji często zapominamy o znaczeniu kultury w naszym życiu, mimo że odgrywa ona kluczową rolę w kształtowaniu naszej tożsamości⁵⁴.

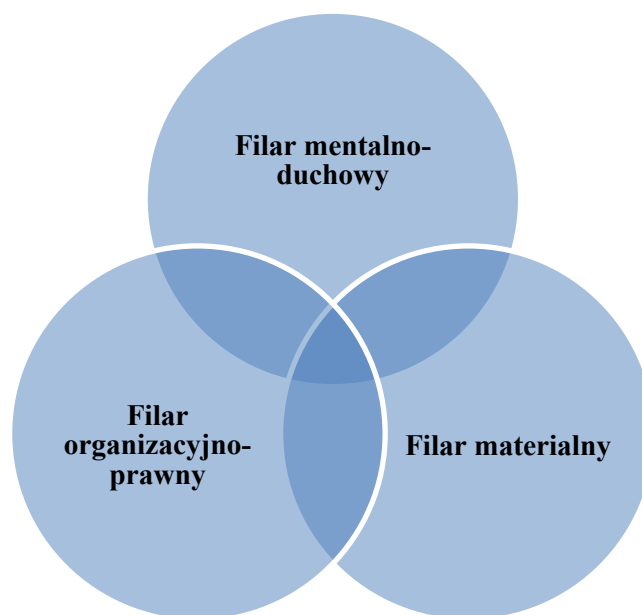
⁵² M. Rudnicki, *Kultura bezpieczeństwa – jej uwarunkowania i znaczenie na przykładzie Polski po 1989 r.*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa” 2017, nr 1(2), s. 5.

⁵³ A. Wróblewska, M. Wojakowska, *Działalność organizacji pozarządowych – szansa czy wyzwanie w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa?*, „Zeszyty Naukowe SGSP/Szkoła Główna Służby Pożarniczej” 2021, nr 77, s. 136-136.

⁵⁴ A. Wróblewska, M. Wojakowska, *Działalność organizacji...* op. cit., s. 137.

Definicja kultury stanowi punkt wyjścia do zrozumienia kultury bezpieczeństwa⁵⁵. Kultura bezpieczeństwa to kombinacja różnych elementów, które inicjują lub wspierają działania mające na celu ochronę zdrowia i życia, także w sytuacjach niezwiązanych z pracą zawodową. Kultura bezpieczeństwa to także sposób, w jaki określona grupa ludzi postrzega i rozumie zagrożenia w otaczającym świecie. Innymi słowy, odnosi się to do relacji ludzi z ryzykiem i potencjalnymi zagrożeniami. Ten system wyjaśnia przyczyny i mechanizmy powstawania wypadków. Jeszcze inna interpretacja wskazuje, że kultura bezpieczeństwa to kombinacja aspektów społecznych, organizacyjnych i psychologicznych, które motywują do działań mających na celu ochronę zdrowia i życia, zarówno w miejscu pracy, jak i poza nim. Kultura bezpieczeństwa to także stan świadomości dominujący w większości społeczeństwa, sposób postrzegania potencjalnych zagrożeń, obowiązujące normy postępowania w sytuacji zagrożenia oraz techniczne i organizacyjne rozwiązania wpływające na poziom bezpieczeństwa danej społeczności (rys. 3)⁵⁶.

Rysunek 3. Filary kultury bezpieczeństwa

Źródło: A. Wróblewska, M. Wojakowska, *Działalność organizacji pozarządowych – szansa czy wyzwanie w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa?*, „Zeszyty Naukowe SGSP/Szkoła Główna Służby Pożarniczej” 2021, nr 77, s. 138.

Punktem wyjścia do zrozumienia kultury bezpieczeństwa jest indywidualne podejście człowieka do własnego życia. Bezpieczeństwo jednostki jest odzwierciedleniem

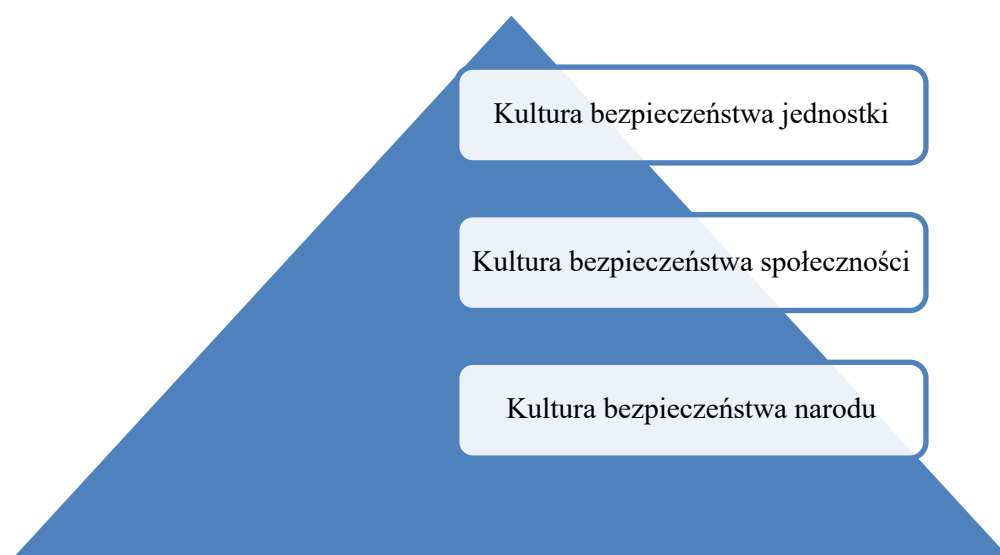
⁵⁵ J. Reason, *Managing the Risks of Organizational Accidents*, Ashgate, Aldershot 1997, s. 191–192.

⁵⁶ A. Wróblewska, M. Wojakowska, *Działalność organizacji... op. cit.*, s. 137-138.

osobistych przekonań i wartości, które dotyczą ochrony zdrowia i życia. Reprezentuje ono osobiste postawy wobec potencjalnych zagrożeń, podejmowanego ryzyka oraz społecznych norm i ocen. Na szerszym poziomie mamy do czynienia z kulturą bezpieczeństwa społecznego, która odzwierciedla ogólny stosunek społeczeństwa do ryzyka, przywiązywanej wagi do zdrowia i życia oraz akceptowanych norm w sytuacjach zagrożenia i sposobu oceny osób podejmujących ryzyko⁵⁷.

Głębsza świadomość i rozwinięta kultura bezpieczeństwa przekładają się na wyższą cenę, jaką przywiązujemy do zdrowia i ludzkiego życia⁵⁸. Równowaga między nieuniknionym ryzykiem, które jest stałym elementem naszej codzienności, a zapewnieniem ochrony przed potencjalnymi zagrożeniami jest kluczowa. Złożoność tego zagadnienia pozwala na wyróżnienie trzech kluczowych poziomów kultury bezpieczeństwa (rys. 4)⁵⁹.

Rysunek 4. Trzy poziomy kultury bezpieczeństwa

Źródło: A. Wróblewska, M. Wojakowska, *Działalność organizacji pozarządowych – szansa czy wyzwanie w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa?*, „Zeszyty Naukowe SGSP/Szkoła Główna Służby Pożarniczej” 2021, nr 77, s. 141.

Kultura bezpieczeństwa narodu odnosi się do zbiorowych przekonań, wartości i norm, które kształtują podejście całego kraju do zagrożeń i bezpieczeństwa. Dotyczy to zarówno zagrożeń zewnętrznych, takich jak konflikty międzynarodowe czy terroryzm, jak i wewnętrznych, takich jak katastrofy naturalne czy kryzysy społeczne. Na tym poziomie kluczowe jest działanie instytucji państwowych, takich jak siły zbrojne, służby specjalne czy

⁵⁷ Ibidem, s. 140-141.

⁵⁸ J. Reason, *Human error: Models and management*, „BMJ” 2000, nr 320, s. 768–770.

⁵⁹ A. Wróblewska, M. Wojakowska, *Działalność organizacji...* op. cit., s. 141.

organy administracji publicznej, które mają za zadanie chronić interesy narodowe i zapewnić bezpieczeństwo obywatelom. Kultura bezpieczeństwa narodu jest również odzwierciedleniem historycznych doświadczeń, tradycji oraz wartości kulturowych danego kraju. Na poziomie społeczności kultura bezpieczeństwa odnosi się do lokalnych norm, wartości i przekonań dotyczących bezpieczeństwa w konkretnych społecznościach, takich jak miasta, wsie czy regiony. Dotyczy to zarówno zagrożeń fizycznych, jak i społecznych, które mogą wpłynąć na życie lokalnej społeczności. Kluczowe jest tu zaangażowanie lokalnych liderów, organizacji pozarządowych i obywateli w tworzenie strategii i działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa. Kultura bezpieczeństwa społeczności może być kształtowana przez lokalne tradycje, doświadczenia oraz specyfikę danego miejsca. Na poziomie indywidualnym kultura bezpieczeństwa odnosi się do osobistych przekonań, wartości i postaw jednostki wobec zagrożeń i bezpieczeństwa. Dotyczy to zarówno zagrożeń fizycznych, jak i psychologicznych, które mogą wpłynąć na życie jednostki. Kluczowe jest tu indywidualne podejście do ryzyka, świadomość zagrożeń oraz zdolność do podejmowania decyzji w sytuacjach kryzysowych. Kultura bezpieczeństwa jednostki jest kształtowana przez osobiste doświadczenia, wychowanie oraz edukację.

1.2. Bezpieczeństwo publiczne jako kluczowy fundament ładu społecznego

Bezpieczeństwo publiczne stanowi kluczowy fundament ładu społecznego, odgrywając nieocenioną rolę w kształtowaniu harmonijnego funkcjonowania społeczeństwa. W kontekście przestrzeni miejskich, gdzie gęstość zaludnienia i interakcji społecznych jest znacznie większa, zagadnienie to nabiera szczególnego znaczenia. Publiczne przestrzenie miast, takie jak place, parki czy komunikacja miejska, są miejscami, gdzie mieszkańcy spędzają znaczną część swojego czasu. Dlatego też zapewnienie bezpieczeństwa w tych obszarach jest nie tylko kwestią ochrony fizycznej, ale także budowania zaufania i poczucia wspólnoty wśród obywateli. Współczesne miasta stoją przed wyzwaniem zapewnienia swoim mieszkańcom zarówno realnego, jak i odczuwanego bezpieczeństwa, które w połączeniu tworzą stabilne i sprzyjające środowisko do życia.

Bezpieczeństwo publiczne stanowi kluczowy składnik wewnętrznego zabezpieczenia kraju. Chociaż często mylone z terminem „porządek publiczny”, tworząc pojęcie „bezpieczeństwo i porządek publiczny”, ważne jest, aby rozróżnić te dwa terminy. Mimo że pewne aspekty porządku publicznego mieszczą się w ramach bezpieczeństwa

publicznego, łączenie tych dwóch pojęć w jedno jest nieadekwatne ze względu na ich odrębne znaczenie⁶⁰.

Współpraca międzyorganizacyjna w zakresie zarządzania bezpieczeństwem publicznym jest kształtowana przez czynniki prawne, organizacyjne i sytuacyjne⁶¹. Ramy prawne stanowią główną podstawę działania instytucji publicznych, określając ich obowiązki, kompetencje oraz zachęcając do współdziałania i realizacji wspólnych inicjatyw. Niemniej jednak, same przepisy prawne nie gwarantują skutecznej współpracy, jeśli nie towarzyszą im odpowiednie warunki organizacyjne. Te z kolei dotyczą wspólnych celów, wartości, dostępnych zasobów, a także struktury i relacji z otoczeniem. Czynniki sytuacyjne, takie jak nieprzewidywalność, ryzyko i szybkość zmian, również wpływają na kontekst tej współpracy. Każde zagrożenie jest unikalne pod względem czasu, miejsca i skali, co sprawia, że reakcja na nie musi być dostosowana do konkretnych okoliczności, angażując różne jednostki w odpowiedzi na bieżące potrzeby⁶².

Bezpieczeństwo publiczne jest pojęciem wieloznacznym. Odnosi się do ochrony i budowania poczucia bezpieczeństwa jednostek i społeczności w obliczu różnorodnych zagrożeń, takich jak przestępczość czy katastrofy naturalne. Można je opisać jako zestaw regulacji prawnych i relacji społecznych, mających na celu ochronę ludzi i ich dobytku przed niebezpieczeństwami, zarówno spowodowanymi przez działania ludzi, jak i siły natury. Kluczowym elementem dla spełnienia potrzeby bezpieczeństwa jest istnienie systemu bezpieczeństwa publicznego, który obejmuje:

- podmioty odpowiedzialne za ochronę i działania prewencyjne, wchodzące w sieć współpracy zarówno państwowej, jak i społecznej;
- obiekty bezpieczeństwa, takie jak ludzie, społeczności, środowisko czy wartości niematerialne;
- cele, które mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa tym obiektom, takie jak ochrona czy zapobieganie zagrożeniom;
- działania i metody osiągnięcia tych celów, w tym wytyczne dotyczące współpracy między różnymi podmiotami i obiektami w ramach systemu bezpieczeństwa⁶³.

⁶⁰ R. Fehler, *Bezpieczeństwo publiczne jako składnik wewnętrznego bezpieczeństwa państwa*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2010, nr 1–2, s. 25.

⁶¹ C. Ansell, A. Gash, *Collaborative governance in theory and practice*, „Journal of Public Administration Research and Theory” 2008, nr 18(4), s. 543–571.

⁶² K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Model współpracy międzyorganizacyjnej. Studium teoretyczne na przykładzie zarządzania bezpieczeństwem publicznym*, „Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska” 2015, nr 78, s. 411-412.

⁶³ B. Wieteska-Rosiak, *Bezpieczeństwo ekologiczne...* op. cit., s. 118.

W przeszłości główną instytucją odpowiedzialną za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego w państwie była policja. Jednak z biegiem czasu, w miarę ewolucji administracji i nadania jej uprawnień administracyjnych, rola administracji w zakresie dbania o bezpieczeństwo i porządek publiczny stała się bardziej wyraźna⁶⁴.

Dyskusja na temat bezpieczeństwa publicznego wymaga spojrzenia na aspekt bezpieczeństwa osobistego. Przyglądając się koncepcji bezpieczeństwa osobistego w starożytnej myśli filozoficznej, można dostrzec, że to postacie takie jak Sokrates, Platon i Arystoteles ustanowiły fundamentalne założenia teorii i filozofii dotyczącej bezpieczeństwa jednostki, które zachowują swoją ważność do dzisiaj. Uznawali oni bezpieczeństwo indywidualne za głęboko zakorzenioną w ludzkiej naturze potrzebę, a zagrożenie dla bezpieczeństwa pojedynczej osoby miało wpływ na stabilność życia społecznego i państwa. W ich ujęciu bezpieczeństwo jednostki było również rozpatrywane w kontekście wartości etycznych. Charakter jednostki, jej aspiracje i potrzeby były ściśle powiązane z funkcjonowaniem państwa, co oznaczało, że bezpieczeństwo społeczne i państwowe zależało od moralności jednostki. W ich oczach, prawdziwe bezpieczeństwo wynikało z harmonii pomiędzy jednostką a społecznością⁶⁵.

A. Comte w pracy pt. „Kurs filozofii pozytywnej” (1842 r.), rozważając problem relacji między postępem (rozwojem) a bezpieczeństwem, próbował odpowiedzieć na pytanie, jak pogodzić potrzebę rozwoju społeczeństwa z zachowaniem integralności jego fundamentów – proces nieuchronnych przemian społeczno-kulturowych? Czyli jak zjednoczyć porządek i postęp, które ówczesna opinia publiczna postrzegała jako antagonizmy, co wiązało się z samą ideą postępu⁶⁶. Z kolei w pracach T. Parsonsa kluczową rolę odgrywa kwestia porządku społecznego oraz stabilności struktury społecznej. T. Parsons podkreśla znaczenie stabilności, integracji i harmonii w społeczeństwie jako fundamentalnych dla trwałości systemu społecznego. Dla niego społeczeństwo to system, w którym konsensus i stabilność nie wykluczają zdolności do adaptacji i zmian. W rzeczywistości, według T. Parsonsa, żaden system społeczny nie osiąga idealnej harmonii, ale pewien poziom równowagi jest kluczowy dla jego przetrwania. W związku z tym zmiany społeczne można postrzegać jako ciągłe dążenie do równowagi, czyli homeostazę. Gdy zachodzi zmiana w relacji między społeczeństwem a otoczeniem, wpływa

⁶⁴ W. Stach, *Bezpieczeństwo publiczne jako specjalność kształcenia*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2010, nr 2, s. 124.

⁶⁵ J. Kozioł, *Ewolucja postrzegania pojęcia bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe SGSP/Szkoła Główna Służby Pożarniczej” 2021, nr 77, s. 13.

⁶⁶ Ibidem, s. 24.

to na całą strukturę społeczną⁶⁷. Takie przesunięcie równowagi może oddziaływać nie tylko na pewne segmenty społeczeństwa, ale na całą jego strukturę⁶⁸.

Bezpieczeństwo publiczne odwołuje się również do bezpieczeństwa społecznego. Bezpieczeństwo społeczne jest postrzegane jako mechanizm zapewniający stabilność funkcjonowania instytucji państwowych i jego obywateli⁶⁹. Chociaż w literaturze nie ma jednolitego stanowiska dotyczącego relacji między bezpieczeństwem społecznym a bezpieczeństwem publicznym wskazuje się, że kluczowe są działania administracji publicznej mające na celu zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa w kraju poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych. Źródła zagrożeń dla bezpieczeństwa publicznego mogą wynikać z takich problemów społecznych jak wysokie bezrobocie, nierówności ekonomiczne, wzrost migracji, osłabienie więzi społecznych czy poczucie wykluczenia wśród licznych grup społecznych⁷⁰.

Bezpieczeństwo społeczne jest nierozzerwalnie związane z porządkiem prawnym. Chociaż życie społeczne jest kształtowane przez naturalne reguły rzeczywistości, istnieje również sztuczny porządek, stworzony przez ludzi. W jego skład wchodzi obyczaje, moralność i prawo, które razem tworzą strukturę społeczną. Bez tej struktury współistnienie i współpraca ludzi byłaby niemożliwa. Porządek prawny jest kluczowym elementem tej struktury, podkreślając, że życie w społeczeństwie bez jasno określonych norm prawnych byłoby skomplikowane. Porządek społeczny jest szerszym pojęciem niż porządek prawny, ale prawo jest jego nieodłącznym elementem, nadając społeczeństwu konkretną formę. Inne pojęcie bliskie porządkowi społecznemu to ład społeczny, który opisuje relacje społeczne w grupie oparte na przestrzeganiu określonych norm, w tym norm prawnych. Przestrzeganie tych norm jest związane z bezpieczeństwem prawnym, które jest kluczowe dla stabilności społecznej. W tym kontekście, przestrzeganie prawa jest fundamentalne dla ludzkiego bytu w społeczeństwie⁷¹.

Bezpieczeństwo społeczne jest ściśle związane z bezpieczeństwem ekonomicznym i bezpieczeństwem politycznym. Jest to kluczowe dla stabilności państwa i ogólnego rozwoju społeczności. W literaturze naukowej termin ten bywa używany wymiennie

⁶⁷ J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej* (wyd. 3), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 853.

⁶⁸ J. Koziół, *Ewolucja postrzegania...* op. cit., s. 27.

⁶⁹ D. A. Baldwin, *The concept of security*, „Review of International Studies” 1997, nr 23(1), s. 13–14.

⁷⁰ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego*, „Historia i Polityka” 2018, nr 30(23), s. 33-34.

⁷¹ J. Potrzebszcz, *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 155-157.

z pojęciem bezpieczeństwa socjalnego, które koncentruje się na problemach takich jak bezrobocie, płace, mobilność zawodowa, dostęp do opieki zdrowotnej czy wykluczenie z powodu ubóstwa. Jednakże O. Waever wskazuje na różnicę między tymi pojęciami, podkreślając, że bezpieczeństwo socjalne skupia się na ekonomicznych aspektach życia jednostki, podczas gdy bezpieczeństwo społeczne dotyczy tożsamości grup społecznych. Oznacza to, że bezpieczeństwo społeczne nie ogranicza się tylko do sfery ekonomicznej, ale obejmuje również kwestie tożsamości narodowej czy etnicznej, lojalności wobec państwa oraz przestrzegania norm i wartości, które wpływają na postępy lub regres społeczeństwa. Te kwestie mają bezpośredni wpływ na harmonię społeczną i ogólny stan społeczeństwa⁷².

W kompleksowych badaniach dotyczących bezpieczeństwa społecznego, perspektywa psychologiczna powinna być traktowana jako wskaźnik ujawniający kluczowe zagadnienie związane z niewystarczającym zapewnieniem odpowiednich warunków życia. Dotyczy to zarówno obiektywnych aspektów, takich jak dostęp do zewnętrznych zasobów (praca, dochody, dystrybucja dóbr, wolność wypowiedzi, wiarygodne informacje itd.), jak i subiektywnej oceny aktualnej sytuacji. Osoby na stanowiskach decyzyjnych powinny dbać o dostarczenie odpowiednich zasobów, co jest kluczowe dla zachowania harmonii i pokoju w społeczeństwie. Kluczem do zdrowego funkcjonowania społecznego jest zapewnienie warunków do zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa oraz traktowanie bezpieczeństwa jako priorytetowej wartości. Poczucie bezpieczeństwa jest konkretnym wskaźnikiem jakości życia, wpływającym na aktywność jednostki i społeczeństwa. Świadomość znaczenia poczucia bezpieczeństwa z kolei podnosi standard życia ludzi⁷³. Na uwagę zasługuje jednak argument, że płeć wpływa na postrzeganie ryzyka i poczucie bezpieczeństwa. Ze względu na wyższą rzeczywistość lub postrzeganą podatność, kobiety często mają niższe poczucie bezpieczeństwa⁷⁴.

Na zakończenie warto wspomnieć o bezpieczeństwie informacyjnym, które ma głębokie podstawy historyczne. Już w VI wieku p.n.e. chiński myśliciel Sun Tzu opisał pierwsze taktyki walki informacyjnej, które miały na celu pokonanie przeciwnika bez bezpośredniego starcia. Kwestia bezpieczeństwa informacyjnego zaczęła być szeroko omawiana w nauce pod koniec XX wieku. Początkowo analizowano głównie zagrożenia, które niosło ze sobą społeczeństwo informacyjne, skupiając się na aspektach związanych

⁷² M. Sekściński, *Bezpieczeństwo wewnętrzne w ujęciu teoretycznym. Geneza i współczesne rozumienie w naukach politycznych*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW e-Politikon” 2013, nr 6, s. 65.

⁷³ R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako...* op. cit., s. 50.

⁷⁴ U. Isenhardt, U. Hostettler, *Inmate violence and correctional staff burnout: The role of sense of security, gender, and job characteristics*, „Journal of Interpersonal Violence” 2020, nr 35(1-2), s. 178.

z ochroną informacji przed nieautoryzowanym dostępem czy jej zniszczeniem. Z biegiem czasu zaczęto dostrzegać wartość informacji jako aktywa, które może przynieść korzyści ekonomiczne. Uświadomiono sobie również, że informacja może służyć jako potężne narzędzie w konfliktach, zastępując lub wspierając tradycyjne metody walki. Postęp technologiczny, choć niosący ze sobą wiele korzyści, przyniósł również nowe wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa. Stał się kluczowym elementem wpływającym na bezpieczeństwo narodowe i kierunek polityki państw⁷⁵.

1.3. Bezpieczeństwo rzeczywiste a poczucie bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo w publicznych przestrzeniach miast można podzielić na dwa główne aspekty: bezpieczeństwo rzeczywiste oraz poczucie bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo rzeczywiste odnosi się do faktycznych warunków i zagrożeń w danym miejscu, takich jak poziom przestępczości, jakość infrastruktury czy dostępność służb ratunkowych. Natomiast poczucie bezpieczeństwa jest subiektywną oceną jednostki dotyczącą jej własnego odczucia bezpieczeństwa w danym miejscu, niezależnie od rzeczywistych statystyk czy danych. W wielu przypadkach może zaistnieć sytuacja, gdzie bezpieczeństwo rzeczywiste jest na wysokim poziomie, ale poczucie bezpieczeństwa wśród mieszkańców jest niskie, co może wynikać z negatywnego wizerunku danego miejsca czy braku zaufania do lokalnych władz. Dlatego też, dla skutecznego zarządzania bezpieczeństwem w publicznych przestrzeniach miast, ważne jest równoczesne dbanie o oba te aspekty.

Należy zaznaczyć, że świat społeczny jest naturalnym obszarem dla relacji związanych z bezpieczeństwem⁷⁶. Istnieje jednak debata naukowa dotycząca obiektywnej istoty rzeczywistości społecznej. W tym kontekście należy przywołać dwa główne podejścia: pozytywistyczne, które opierają się na tradycji naukowej (takie jak realizm, liberalizm i behawioryzm) oraz postpozytywistyczne, takie jak konstruktywizm, teoria krytyczna czy postmodernizm. Pozytywizm w naukach społecznych skupia się na naukowym wyjaśnianiu rzeczywistości społecznej, traktując ją jak część świata naturalnego i bazując na empirycznie weryfikowalnych tezach. W tym podejściu świat jest postrzegany jako obiektywnie istniejący. Z kolei postpozytywizm koncentruje się na interpretacji i zrozumieniu świata społecznego, zakładając, że nie można w pełni teoretyzować na temat

⁷⁵ W. Sługocki, M. Walkowiak, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny/Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2020, nr 49, s. 61-62.

⁷⁶ A. Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Stanford University Press, Stanford 1991, s. 36–38.

takich zagadnień społecznych jak historia czy moralność. W tym ujęciu badacz patrzy na rzeczywistość społeczną z perspektywy wewnętrznej, traktując ją jako subiektywnie istniejącą. W konstruktywizmie strukturalnym istnieje ścisły związek między subiektywnością a obiektywnością, co zostało podkreślone przez P. Bourdieu w kontekście dialektyki pomiędzy wewnętrznym a zewnętrznym postrzeganiem rzeczywistości⁷⁷.

Rozróżnienie między obiektywnym postrzeganiem bezpieczeństwa (rzeczywisty stan i stopień zagrożeń) a subiektywnym postrzeganiem bezpieczeństwa (jak ludzie postrzegają te zagrożenia) należy rozpatrywać przez perspektywę dyskursywną, gdzie to „akt mowy” decyduje o tym, czy dana kwestia jest traktowana jako zagrożenie. Niemniej jednak kluczowe są dwa pierwsze podejścia, które pozwoliły D. Frei’owi zdefiniować cztery „poziomy bezpieczeństwa”. Te poziomy odnoszą się do połączenia rzeczywistych zagrożeń z ich percepcją. Niewłaściwe rozumienie zagrożeń może prowadzić do sytuacji, w której zagrożenia są bagatelizowane (gdy faktyczne zagrożenie jest duże, ale jest postrzegane jako niewielkie) lub przeceniane (gdy rzeczywiste zagrożenie jest niewielkie, ale jest postrzegane jako duże). Istnieje wiele przyczyn takiego błędnego postrzegania bezpieczeństwa, od jego skomplikowanej natury, przez trudności w uzyskaniu wiarygodnych informacji, po ograniczenia poznawcze i błędy obserwatorów⁷⁸.

Bezpieczeństwo wiąże się z naszymi emocjami, odnosząc się do indywidualnego lub zbiorowego poczucia bezpieczeństwa. Chociaż subiektywne odczucia nie zawsze odzwierciedlają rzeczywisty stan bezpieczeństwa, mają one kluczowe znaczenie dla jego percepcji. Postrzeganie zagrożeń może być zgodne z rzeczywistością (faktyczne lub potencjalne zagrożenie) lub być wynikiem błędnej percepcji. Kluczowe jest zrozumienie czynników prowadzących do uczucia niepokoju czy strachu. Możliwe jest, że odczuwany lęk nie jest uzasadniony rzeczywistym zagrożeniem, ale jest wywoływany przez konkretne działania w społeczeństwie. Dlatego ważne jest analizowanie zarówno obiektywnych, jak i subiektywnych aspektów zagrożeń. D. Frei przedstawia cztery scenariusze oparte na obu wymiarach bezpieczeństwa:

- sytuacja niebezpieczeństwa (rzeczywiste zagrożenie, prawidłowo postrzegane);
- sytuacja obsesyjna (niewielkie zagrożenie, nieadekwatnie postrzegane jako duże);
- sytuacja fałszywego poczucia bezpieczeństwa (duże zagrożenie, nieadekwatnie postrzegane jako niewielkie);

⁷⁷ J. Stańczyk, *Istota współczesnego...* op. cit., s. 221-222.

⁷⁸ M. Debita, M. Adamczyk, U. Wrocławski, *Polska – Europa – Świat. Wczoraj i dziś*, Media-Expo, Poznań 2017, s. 59.

- sytuacja rzeczywistego bezpieczeństwa (niewielkie zagrożenie, prawidłowo postrzegane).

Połączenie tych dwóch perspektyw daje nam tzw. model subiektywno-obiektywny, który uwzględnia zarówno aspekty praktyczne, jak i psychospołeczne⁷⁹.

Różnica między faktycznym stanem bezpieczeństwa a odczuciem bezpieczeństwa przez jednostkę często wynika z dostępu do pełnej i wiarygodnej informacji o bieżącej sytuacji. Problemy z uzyskaniem dokładnych informacji mogą prowadzić do różnych zagrożeń, w tym manipulacji danymi, co z kolei może być wykorzystywane do celowego wywoływania poczucia niebezpieczeństwa. Takie działania mogą służyć ograniczeniu demokracji, zwiększeniu uprawnień rządzących lub osiągnięciu innych, bardziej szczegółowych celów⁸⁰.

Podstawowym elementem ludzkiej egzystencji jest potrzeba poczucia bezpieczeństwa. Państwo demokratyczne, poprzez swoje specjalistyczne instytucje i organy, ma obowiązek tworzyć i gwarantować to poczucie bezpieczeństwa dla swoich obywateli⁸¹.

Potrzeba zaspokojenia poczucia bezpieczeństwa odegrała kluczową rolę w kształtowaniu się struktur państwowych⁸². Analizując historyczne metody zaspokajania tej ludzkiej potrzeby, można wyróżnić dwa dominujące podejścia:

- historyczne – gdzie głównym narzędziem zapewnienia bezpieczeństwa narodom była siła, często manifestująca się poprzez działania zbrojne. Ten sposób myślenia został poddany rewizji, zwłaszcza w obliczu terroryzmu na przełomie XX i XXI wieku; z atakiem na wieże World Trade Center w 2001 roku jako najbardziej znaczącym przykładem;
- ery globalizacji – nacisk kładziony jest bardziej na aspekty cywilne niż wojskowe, skupiając się na kwestiach ekonomicznych, politycznych, społecznych i zdrowotnych. Język konfrontacji, takich jak „walka” czy „zwalczanie”, ustępuje miejsca terminologii skoncentrowanej na „zapobieganiu”, „zarządzaniu sytuacją”, „przygotowywaniu na ewentualne zagrożenia” oraz „reakcji i odbudowie”⁸³.

⁷⁹ A. Sekściński, *Bezpieczeństwo wewnętrzne...* op. cit., s. 43-44.

⁸⁰ P. Pieczka, P. Motylińska, *Poczucie bezpieczeństwa informacyjnego* [w:] *Horyzonty informacji*, P. Korycińska (red.), Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2021, s. 33.

⁸¹ J. Stęplewski, *Podstawy niemilitarnego zarządzania kryzysowego*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2017, s. 9.

⁸² B. Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (wyd. 2), Lynne Rienner Publishers, Boulder 1991, s. 19–21.

⁸³ B. Stęplewski, *Podstawy niemilitarnego...* op. cit., s. 21.

Termin „poczucie bezpieczeństwa” jest często spotykany w badaniach społecznych dotyczących bezpieczeństwa i jest używany do charakteryzowania stanu bezpieczeństwa konkretnych grup ludzi. Jednakże, czy fakt, że większość mieszkańców danego miasta uważa, że czuje się w nim bezpiecznie, wystarcza, aby stwierdzić, że to miasto jest faktycznie bezpieczne? Niekoniecznie, ponieważ poczucie bezpieczeństwa odnosi się głównie do subiektywnego odczucia, często nie uwzględniając rzeczywistych zagrożeń w otaczającym nas środowisku. Aby głębiej zrozumieć ten koncept, należy zastanowić się, czym dokładnie jest „poczucie” i jakie ma ono właściwości psychiczne. W psychologii termin ten bywa traktowany jako synonim uczucia, doświadczenia czy odczucia, podkreślając jego indywidualny i emocjonalny aspekt. Mimo że jest powszechnie używany, jego definicja nie jest prosta. Poczucie jest związane ze stanem świadomości, który z kolei jest powiązany z abstrakcyjnym myśleniem i używaniem języka. W tym stanie ludzie prowadzą wewnętrzne dialogi, analizując i oceniając otaczający ich świat. W języku potocznym „poczucie” ma często emocjonalny wydźwięk, jak w wyrażeniach „czuję zagrożenie” czy „czuję satysfakcję”. Te wyrażenia mają silny ładunek emocjonalny i sugerują, że osoba chce świadomie wyrazić swoje uczucia⁸⁴.

Poczucie bezpieczeństwa to złożony stan psychiczny, który można opisać jako równowagę między środkami podejmowanymi do zapobiegania zagrożeniom a rzeczywistym ryzykiem ich wystąpienia⁸⁵. Jest to pewność funkcjonowania w różnych kontekstach społecznych i naturalnych, oparta na interakcjach i relacjach z otoczeniem (rys. 5)⁸⁶.

⁸⁴ A. Jaworska, *Prewencja zagrożeń społecznych w percepcji społeczności lokalnej* [w:] *Poczucie bezpieczeństwa publicznego i ocena pracy policji w percepcji mieszkańców Słupska*, (red.) M. Stefański, R. Parol, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 45-46.

⁸⁵ H. Maslow, *A theory of human motivation*, „Psychological Review” 1943, nr 50(4), s. 375–376.

⁸⁶ A. Jaworska, *Prewencja zagrożeń...* op. cit., s. 47.

Rysunek 5. Rodzaje poczucia bezpieczeństwa – niebezpieczeństwa

Źródło: A. Jaworska, *Prewencja zagrożeń społecznych w percepcji społeczności lokalnej* [w:] *Poczucie bezpieczeństwa publicznego i ocena pracy policji w percepcji mieszkańców Słupska*, (red.) M. Stefański, R. Parol, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 50.

Czynniki psychiczne mają istotny wpływ na poczucie bezpieczeństwa jednostki.

Wśród nich można wyróżnić:

- skłonności osobowościowe do odczuwania lęku i strachu. Lęk wiąże się z odczuciem potencjalnego zagrożenia i może zaburzać prawidłowe postrzeganie rzeczywistości. Strach natomiast pojawia się w odpowiedzi na realne zagrożenie, mogąc zarówno mobilizować do działania, jak i hamować reakcje jednostki;
- doświadczenia z wczesnego dzieciństwa, które kształtują sposób, w jaki jednostka postrzega świat. W tym okresie życia kształtują się podstawowe przekonania o otaczającym świecie, sposoby interakcji z nim oraz postawy wobec różnych jego aspektów.

Z punktu widzenia psychologii istotne są także czynniki sytuacyjne. Sytuacje są dynamiczne i mogą gwałtownie zmieniać relacje jednostki z otoczeniem. W pewnych okolicznościach poczucie zagrożenia może się nasilać. Przykłady takich sytuacji to: nowe doświadczenia, momenty kryzysowe, sytuacje związane z przemocą, ataki terrorystyczne czy zmiany w stabilności życiowej jednostki. Ponadto, negatywne zjawiska społeczne, takie jak patologie, osłabienie więzi społecznych czy stereotypy, mogą wpływać na poczucie bezpieczeństwa. Ważnym aspektem jest również stan zdrowia, zwłaszcza w przypadku długotrwałych schorzeń⁸⁷.

Poczucie bezpieczeństwa jest kluczowym terminem, który może służyć jako miara odczuwanego bezpieczeństwa w sensie psychologicznym. Jest to wynik zaspokojenia

⁸⁷ A. Jaworska, *Prewencja zagrożeń...* op. cit., s. 52-53.

pewnej potrzeby oraz realizacji pewnych wartości. Podczas gdy potrzeba i wartość są związane z działaniem i dynamiką, poczucie odnosi się do stanu wewnętrznego, doświadczenia. Definicja słownika mówi, że „poczucie” odnosi się do świadomości pewnych faktów czy zjawisk w otaczającym nas świecie oraz naszych wewnętrznych stanów. W tym kontekście, poczucie bezpieczeństwa to doświadczenie spokoju, pewności siebie, braku obaw przed zagrożeniami oraz przekonanie o posiadaniu odpowiednich zasobów do radzenia sobie z różnymi sytuacjami. To uczucie satysfakcji i zadowolenia, które pochodzi z posiadania poziomu bezpieczeństwa, który jest dla jednostki wystarczający⁸⁸.

Ten stan wynika z konkretnych działań, które mają na celu zaspokojenie potrzeb bezpieczeństwa oraz realizację związanych z nimi wartości⁸⁹. Jest on również rezultatem oceny okoliczności, w których jednostka się znajduje, takich jak sytuacja społeczna, ekonomiczna czy polityczna. Warunki zewnętrzne stanowią pewne tło dla tego poczucia. Niewątpliwie istotne jest, aby te warunki, które są kształtowane również przez przełożonych czy władze, umożliwiły jak najszerszej grupie ludzi (obywateli) doświadczenie poczucia bezpieczeństwa. Jest to kluczowe zarówno dla jednostek, jak i dla władzy. Jednakże perspektywa psychologiczna koncentruje się na subiektywnym doświadczeniu jednostki. Czasami bardziej istotne jest to, jak osoba postrzega i ocenia daną sytuację, niż rzeczywiste okoliczności czy działania. Może się zdarzyć, że jednostka będzie miała skrzywioną percepcję poczucia bezpieczeństwa. W zależności od stanu psychicznego i dostępnych informacji, ta sama sytuacja może być różnie interpretowana. Ktoś może czuć się bezpieczny w obliczu realnego zagrożenia lub czuć się zagrożony w stabilnych warunkach. Ważne jest, aby ocena sytuacji była adekwatna do rzeczywistości. W procesie oceny sytuacji ważne są różne czynniki psychiczne, takie jak cechy osobowości, posiadane zasoby psychiczne, postawy wobec otoczenia czy aktualny nastrój. Wiele z tych czynników było badane w kontekście ich wpływu na motywację jednostki⁹⁰.

Bezpieczeństwo psychiczne jest definiowane jako stan świadomości publicznej, w którym społeczeństwo jako całość i każda jednostka postrzega obecny stan rzeczy i życia jako odpowiedni i godny zaufania, uważając, że istnieją realne możliwości zaspokojenia

⁸⁸ R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako...* op. cit., s. 46.

⁸⁹ A. H. Maslow, *A theory of human motivation*, „Psychological Review” 1943, nr 50(4), s. 370.

⁹⁰ R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako...* op. cit., s. 46-47.

naturalnych i społecznych potrzeb obywateli dzisiaj oraz w przekonaniu o pewności na przyszłość⁹¹.

Strukturę psychologii bezpieczeństwa można postrzegać w dwóch aspektach: psychologicznego bezpieczeństwa otoczenia i psychologicznego bezpieczeństwa jednostki⁹². Psychiczne bezpieczeństwo otoczenia w aspekcie społecznym jest definiowane jako stan otoczenia, wolnego od przemocy psychicznej w interakcji ludzi, które przyczynia się do zaspokojenia podstawowych potrzeb w komunikacji osobistej, tworząc wartość odniesienia otoczenia i zapewniając odpowiednią ochronę psychologiczną. Jednocześnie osobowość manifestuje się zdolnością do utrzymania odporności na destrukcyjne wpływy wewnętrzne i zewnętrzne w otoczeniu o określonych parametrach, w tym wpływach traumatycznych⁹³.

Kluczowym elementem wpływającym na prawidłowe odczuwanie poczucia bezpieczeństwa jest aspekt podmiotowości. Jest on związany z głębszym zrozumieniem rzeczywistości, zdolnością do krytycznej analizy otrzymywanych informacji oraz większą kontrolą nad potencjalnymi zagrożeniami i niepewnościami. Ogranicza to również możliwość manipulacji z zewnątrz. Inny, interesujący sposób postrzegania poczucia bezpieczeństwa, polega na powiązaniu go z ryzykiem. W tym ujęciu poczucie bezpieczeństwa jest subiektywną oceną akceptacji ryzyka. Ryzyko jest wszechobecne, ponieważ żyjemy w świecie pełnym niepewności i musimy stale oceniać potencjalne zagrożenia i niejasności, aby czuć się pewnie. To właśnie poczucie bezpieczeństwa daje nam kontrolę nad własnym życiem i otaczającą nas rzeczywistością. Jego poziom jest kształtowany przez różne czynniki, takie jak aktualne okoliczności, chwilowe stany emocjonalne czy kulturowe uwarunkowania⁹⁴.

W ujęciu psychologicznym bezpieczeństwo nie ogranicza się jedynie do poczucia bezpieczeństwa⁹⁵. Biorąc pod uwagę traktowanie bezpieczeństwa jako wartość, można zwrócić uwagę na kolejny wymiar. Chodzi o głęboką refleksję nad poziomem bezpieczeństwa oraz uświadomienie sobie jego znaczenia dla jednostki. Może to być postrzegane jako aktywność poznawcza skupiająca się na bezpieczeństwie osoby, jej

⁹¹ V. Overchuk, O. Liashch, M. Yatsiuk, O. Ihnatovych, O. Maliar, *Provision of the individual's psychological security: The possibility of formation and correction*, „International Journal of Health Sciences” 2022, nr 6, s. 4335.

⁹² J. Taormina, J. H. Gao, *Maslow and the motivation hierarchy: Measuring satisfaction of the needs*, „American Journal of Psychology” 2013, nr 126(2), s. 160–162.

⁹³ V. Overchuk, O. Liashch, M. Yatsiuk, O. Ihnatovych, O. Maliar, *Provision of the...* op. cit., s. 4337.

⁹⁴ R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako...* op. cit., s. 48.

⁹⁵ J. Taormina, J. H. Gao, *Maslow and...* op. cit., s. 155–177.

bliskich, społeczności czy całego świata. Kluczowym elementem tej troski jest skupienie uwagi na aspekcie bezpieczeństwa i jego priorytecie. Z takiego rozumowania mogą wynikać postawy takie jak patriotyzm, zaangażowanie obywatelskie, dbałość o zdrowy tryb życia czy działania na rzecz ochrony środowiska. Prawdopodobnie ma to związek z indywidualnym podejściem do otaczającej rzeczywistości. Ten wymiar nie był dotychczas brany pod uwagę w analizach, zarówno teoretycznych, jak i empirycznych. Jak już zauważono, jeśli jednostka nie zaspokaja swoich potrzeb bezpieczeństwa, odbiera sytuację jako zagrożenie. Poczucie bezpieczeństwa jest kluczowe dla zdrowego funkcjonowania jednostki. Ważne jest także świadome rozumienie znaczenia życia w poczuciu bezpieczeństwa. Niemniej jednak, w ostatnich badaniach psychologicznych temat bezpieczeństwa pojawia się rzadko⁹⁶. Występuje w badaniach wartości opierających się na teorii Schwartza oraz jako poczucie bezpieczeństwa w innych badaniach, gdzie jest traktowane głównie jako zmienna pośrednia. Obecnie nie jest głównym tematem badań. Częściej badane są zjawiska łatwiejsze do zdefiniowania, bliższe psychologii poznawczej, takie jak lęk, nadzieja czy zaufanie⁹⁷.

Poczucie bezpieczeństwa pojawia się w badaniach skupiających się na nietypowych, wyjątkowych i trudnych doświadczeniach życiowych⁹⁸. Jest ono kluczowym elementem teorii przywiązania, która opisuje kształtowanie się relacji społecznych młodego człowieka na bazie więzi z bliskimi. Jest również ważnym składnikiem w kontekście stresu i strategii radzenia sobie w sytuacjach zagrożenia. Poczucie bezpieczeństwa jest używane do wyjaśnienia specyfiki i jakości życia różnych grup ludzi, takich jak seniorzy, korzystający z wsparcia społecznego czy żyjący w ubóstwie. Odnosi się do kwestii wewnętrznych zasobów jednostki. Pojawia się również w badaniach dotyczących pracy w organizacjach, zwłaszcza w kontekście pewności zatrudnienia i tożsamości społecznej. W tych dziedzinach ludzkiej działalności poczucie bezpieczeństwa staje się kluczowym czynnikiem wpływającym na podejmowane decyzje i działania⁹⁹.

Na zakończenie warto podkreślić, że interpretacja poczucia bezpieczeństwa jest skomplikowana i niełatwa do jednoznacznego określenia. Należy zdawać sobie sprawę, że nie da się unikać wszystkich zagrożeń, ale można je lepiej rozumieć, uczyć się radzić sobie z ich skutkami oraz reagować w sytuacjach kryzysowych. Badanie tego zagadnienia również nie jest proste. Typowe badania ankietowe mogą nie oddać pełnego obrazu poczucia

⁹⁶ A. Biyimbetov, *Philosophical analysis of the problem of information psychological security*, „Адам элемі” 2021, nr 2, s. 4.

⁹⁷ R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako...* op. cit., s. 48-49.

⁹⁸ F. Baumeister, *Meanings of Life*, Guilford Press, New York 1991, s. 101-103.

⁹⁹ R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako...* op. cit., s. 49.

bezpieczeństwa jednostek czy społeczności, prezentując jedynie powierzchowne i deklaratywne opinie. Wyniki uzyskane w ten sposób nie powinny być traktowane jako pełne źródło informacji o stanie bezpieczeństwa danej społeczności. Aby uzyskać pełniejszy obraz, konieczne jest uwzględnienie analizy rzeczywistych zagrożeń, działania instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz poziomu zaufania społeczeństwa do tych instytucji. Ważne jest także monitorowanie skuteczności programów społecznych skierowanych na poprawę bezpieczeństwa na poziomie lokalnym i krajowym¹⁰⁰.

Kolejna rzecz dotyczy kwestii wpływu mediów na kształtowanie poczucia bezpieczeństwa. W obecnych czasach zauważalny jest nasilający się wzrost rywalizacji o strefy wpływów, gdzie nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne odgrywają kluczową rolę, zwłaszcza w kontekście poczucia bezpieczeństwa narodowego. Media, które powinny bronić praw obywateli do dostępu do informacji, dla niektórych państw i organizacji stały się środkiem do osiągnięcia dominacji w sferach politycznej, gospodarczej i kulturalnej. Wojny informacyjne stały się codziennością, dając przewagę tym, którzy potrafią je prowadzić. Społeczeństwo stoi przed wyzwaniem nowych metod oddziaływania, które nie znają granic. Dzięki technologiom informacyjnym, państwa mają możliwość realizowania swoich celów, narażając bezpieczeństwo innych krajów, które nie są odpowiednio chronione przed szkodliwym wpływem informacyjnym. Poczucie bezpieczeństwa w tym kontekście staje się kluczowym elementem w obliczu rosnących zagrożeń informacyjnych¹⁰¹.

Media, poprzez selektywne przedstawianie informacji i ukazywanie świata w kontekście pełnym zagrożeń, mogą przedstawiać każde przestępstwo jako poważny problem społeczny. Częste przedstawianie świata w ten sposób kreuje wizerunek otoczenia jako miejsca pełnego wrogów i niebezpieczeństw. Dodatkowo, kwestionując skuteczność obecnych rozwiązań systemowych w zakresie bezpieczeństwa, media sugerują konieczność reform, głównie na płaszczyźnie prawnej. W tych narracjach dominuje przekonanie o potrzebie zaostrzenia reakcji prawnych i surowszego podejścia do sprawców. Media, kontrolując dostęp do szerokiej publiczności, mają moc decydowania, które przekazy są publikowane, preferując te, które są zgodne z ich narracją, i marginalizując konkurencyjne punkty widzenia¹⁰².

¹⁰⁰ A. Jaworska, *Prewencja zagrożeń...* op. cit., s. 53.

¹⁰¹ R. Klepka, H. Batorowska, O. Wasiuta, *Media jako instrument wpływu informacyjnego i manipulacji społeczeństwem*, Wydawnictwo Libron, Kraków 2019, s. 127.

¹⁰² M. Szafrąńska, *Penalny populizm a media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 120.

Analizując aspekt rozbieżności między bezpieczeństwem rzeczywistym a poczuciem bezpieczeństwa warto podkreślić, że często niepowodzenia w budowaniu poczucia bezpieczeństwa biorą się z niedostrzegania ważności subiektywnego odczucia bezpieczeństwa, podczas gdy nadmiernie polegamy na ekspertyzach specjalistycznych. Ten nacisk na analizy statystyczne, które są rygorystyczne i często ignorują inne aspekty, może prowadzić do nieuzasadnionych działań w zakresie bezpieczeństwa, kiedy w rzeczywistości poziom bezpieczeństwa jest odpowiedni. Może to skutkować niepotrzebnymi kosztami związanymi z podejmowaniem niepotrzebnych działań lub pomijaniem kluczowych inicjatyw. Różnica między rzeczywistym bezpieczeństwem a odczuwanym poczuciem bezpieczeństwa jest kluczowa, zwłaszcza przy wyznaczaniu strategii w zakresie bezpieczeństwa. Decyzje w tej dziedzinie są skomplikowane i opierają się na interakcjach między czterema głównymi perspektywami:

- politykiem, który jest wrażliwy na reakcje społeczne;
- specjalistą, który wywiera presję na decydentach;
- społecznością, która ma swoje przemyślenia na temat swojego bezpieczeństwa;
- mediami, które analizują i oceniają te często sprzeczne relacje¹⁰³.

Podsumowując, poczucie stabilności i bezpieczeństwa może być zakłócone przez sytuacje kryzysowe. Takie sytuacje mogą wpływać na całe społeczeństwo, mając charakter makro lub skupiać się na konkretnych obszarach, takich jak lokalne społeczności, rodziny czy jednostki, co stanowi oddziaływanie na poziomie mikro. Zarówno jako zbiorowość, jak i jednostki, zawsze będziemy narażeni na momenty, w których poczucie bezpieczeństwa zostanie zachwiane¹⁰⁴.

¹⁰³ G. Abgarowicz, K. Cebul, I. Abgarowicz, M. Wachnik, T. Plasota, B. Połec, M. Napiórkowski, *Pamięć przyszłości. Analiza ryzyka dla zarządzania kryzysowego*, Wydawnictwo CNBOP – PIB, Józefów 2015, s. 219.

¹⁰⁴ B. Stęplewski, *Podstawy niemilitarnego...* op. cit., s. 9.

Rozdział 2

Rozwój przestrzeni współczesnych miast

2.1. Geneza i ewolucja miast

Rozumienie genezy i ewolucji miast jest kluczowe nie tylko dla badaczy historii i urbanistyki, ale także dla twórców polityk miejskich, planistów czy specjalistów zajmujących się bezpieczeństwem miast. Pozwala to na lepsze zrozumienie obecnych problemów i wyzwań, przed którymi stoją miasta, oraz na projektowanie skuteczniejszych strategii ich rozwoju, z uwzględnieniem dziedzictwa historycznego, jak i potrzeb współczesnych mieszkańców. W kontekście bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach analiza ta nabiera szczególnego znaczenia, umożliwiając identyfikację i adresowanie specyficznych zagrożeń oraz promowanie przestrzeni miejskich, które są bezpieczne, inkluzywne i dostosowane do potrzeb wszystkich użytkowników.

Warto zacząć od słów J. Gehla, który stwierdził, że jeśli chcemy zrealizować marzenie o miastach pełnych życia, bezpiecznych, zrównoważonych i zdrowych, które zapraszają pieszych i rowerzystów, musimy najpierw zdobyć szeroką wiedzę na temat skali ludzkiej. Zrozumienie skali ciała człowieka jest kluczowe, jeśli chcemy świadomie i odpowiednio z nią pracować oraz rozwiązywać wzajemne relacje między małą, powolną skalą a innymi skalami pojawiającymi się w mieście¹⁰⁵.

Pierwsze miasta powstały ponad 7 tys. lat temu¹⁰⁶, niemniej na szczególną uwagę zasługuje okres starożytności, kiedy to kształtowały się pierwsze ośrodki miejskie, wśród których wyróżnić można greckie polis oraz miasta rzymskie. Polis były ośrodkami, w których ludzkość rozpoczęła swój marsz ku cywilizacji politycznej, stanowiąc inkubatory demokracji¹⁰⁷. Z kolei rzymskie miasta miały znaczący wpływ na średniowieczną urbanistykę Europy, często opierając swoje założenia na modelu castrum romanum, czyli warownego obozu otoczonego murami i fosą. W pobliżu tych obozów tworzyły się osiedla, które z czasem przekształcały się w pełnoprawne miasta¹⁰⁸. Cesarstwo Rzymskie posiadało swoje miasta-kolonie, charakteryzujące się ustalonym i zdyscyplinowanym układem ulic,

¹⁰⁵ J. Gehl, *Miasta dla ludzi*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2014, s. 55.

¹⁰⁶ K. Wiktorska-Święcka, *Zarządzanie miastem: wyzwania dla Europejskiej Stolicy Kultury*, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2016, s. 18-19.

¹⁰⁷ R. Barber, H. Jankowska, K. Makaruk, *Gdyby burmistrzowie rządzili światem: dysfunkcyjne kraje, rozkwitające miasta*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA S.A., Warszawa 2014, s. 17-18.

¹⁰⁸ K. Gos, *Geneza i znaczenie miast w średniowiecznej Europie*, „Acta Juvenum” 2019, nr 4, s. 119.

forów, budynków publicznych i koszar, co podkreślało ich militarną rolę¹⁰⁹. Rozwój miast niósł ze sobą różne wyzwania, w tym problemy związane z zatłoczeniem komunikacyjnym, znane również jako kongestia. Problem ten nie jest nowym zjawiskiem; starożytny Rzym zmagał się z tak znacznym poziomem zatłoczenia, że ruch w mieście często był paraliżowany. Cezar wprowadził rozporządzenie zakazujące przewożenia ładunków pojazdami w ciągu dnia, co miało na celu zmniejszenie kongestii. W efekcie dostawy i transport przeniesiono na noc, co spotkało się z niezadowoleniem mieszkańców narzekających na hałas. Ostatecznie zakaz został zniesiony, a dostawy powróciły do dziennego harmonogramu¹¹⁰.

Pierwsze miasta średniowieczne często rozwijały się na fundamentach zrujnowanych osiedli rzymskich, które uległy zniszczeniu podczas wielkich wędrówek ludów. Zmieniając funkcję istniejących budowli, dostosowywano je do nowych potrzeb i realiów. Wiele miast z okresu przed upadkiem zachodniego cesarstwa rzymskiego doświadczyło gospodarczego regresu na wczesnym etapie średniowiecza, tracąc mieszkańców i ekonomiczną siłę po latach wewnętrznych konfliktów i najazdów. Istotnym czynnikiem było również uzależnienie tych miast od rzymskiej administracji centralnej, która przestała funkcjonować, choć lokalnie jej struktury często były nadal wykorzystywane przez nowych władców do zarządzania społeczeństwem. Dodatkowo, miasta w regionie Morza Śródziemnego były ciągle zagrożone najazdami muzułmańskimi, co skłaniało mieszkańców do ucieczki na wieś, a ci, którzy pozostawali, zabezpieczali tylko centralne części miast, przekształcając resztę w pola uprawne i pastwiska. Od VII wieku zauważalne stało się przeniesienie centrum rozwoju miast na północ, czasami nawet poza granice dawnego imperium rzymskiego. Mimo to miasta położone na południu nadal odgrywały rolę w zachowaniu łączności z dziedzictwem cesarstwa¹¹¹.

Miasta odgrywały ogromną rolę w średniowiecznej Europie, zwłaszcza od XII w.¹¹². Dodać należy, iż samorządne miasta zaczęły pojawiać się w okresie średniowiecza, gdyż wcześniej nie występowały podobne formy społeczności. Te miasta, podobnie jak większość ośrodków miejskich, nie były zdolne do samodzielnego zaspokajania wszystkich potrzeb swoich mieszkańców, co skutkowało zależnością od handlu zewnętrznego. W efekcie, miasta te stały się kluczowymi miejscami dla wymiany towarów oraz centrami interakcji

¹⁰⁹ J. Gehl, *Miasta dla...* op. cit., s. 9.

¹¹⁰ J. Szołtysek, *Kreowanie mobilności mieszkańców miast*, Wolters Kluwer, Katowice 2011, s. 2.

¹¹¹ K. Gos, *Geneza i znaczenie...* op. cit., s. 119-120.

¹¹² *Ibidem*, s. 122.

społecznych. Ludność miejska znacząco różniła się od wiejskiej – mieszkańcy miast żyli w większym zagęszczeniu, w różnorodnych typach zabudowy, zajmowali się różnymi rzemiosłami i produkowali inne towary, co sprawiało, że ich styl życia i codzienne zajęcia były znacząco odmienne od tych, które dominowały na obszarach wiejskich¹¹³. Można zatem stwierdzić, że zwarta struktura miast średniowiecznych, z krótkimi odległościami pieszymi, placami i rynkami, odpowiadała ich roli jako centrów handlu i rzemiosła¹¹⁴.

Warto podkreślić, iż w średniowieczu rozwój miast był w dużym stopniu uzależniony od handlu. Dynamika rozwoju miejskiego zyskała na sile również dzięki powrotowi do gospodarki pieniężnej, która zastąpiła wcześniejszy model gospodarki towarowej. Przejście to umożliwiło normalizację handlu oraz ustabilizowanie cen rynkowych, co wcześniej było trudne do osiągnięcia. Zmiana ta doprowadziła do rozwoju handlu na skalę kontynentalną, co z kolei spowodowało, że miasta zaczęły specjalizować się w konkretnej produkcji. Wzrost znaczenia cechów i gildii wpłynął na monopolizację działalności gospodarczej w ramach miast oraz na wprowadzenie różnorodnych regulacji, takich jak przymus składowy. Z czasem, systemy oparte na zasadach monopolu zostały zastąpione przez instytucje wspierające wolną wymianę, takie jak giełdy i banki. Rozwój handlu wspierały również jarmarki, które umożliwiały wyjście poza granice miasta i rozszerzenie działalności kupieckiej. Takie duże ośrodki miejskie miały kluczowe znaczenie dla gospodarki całego kraju, stając się ważnymi węzłami ekonomicznymi¹¹⁵.

Historycznie rzecz ujmując, jedyną stałą była zmiana. Nawet średniowieczne, nieco większe i otoczone murami miasteczka, które na początku drugiego tysiąclecia zaczęły czuć się miastami, nadal były samowystarczalne, definiowane raczej przez wykluczanie niż włączanie. Słowo „miasto” pochodzi od niemieckiego „Zaun”, oznaczającego „ogrodzenie”, które dla podróżnego było pierwszą wskazówką, że zbliża się do osady. Mury miasta oznaczały izolację, a nie miejsce zamieszkania - feudalne miasta odgradzały się od otoczenia. W tych niebezpiecznych czasach miasta miały bronić i chronić, a nie wspierać mobilność i swobodę. Jednak mimo że były otoczone murami i często budowane na stokach gór zamkowych lub na obwarowanych wyspach, gdzie woda pełniła funkcję fosy, średniowieczne miasta promowały towarzyskie skłonności ludzi. Były one centrami nauki, działalności kulturalnej i archiwalnej, przyznającymi pierwszeństwo nowym klasom kreatywnym. Te cechy sprzyjały nieustannej zmianie i w epoce renesansu przyczyniły się

¹¹³ K. Gos, *Geneza i znaczenie...* op. cit., s. 119.

¹¹⁴ J. Gehl, *Miasta dla...* op. cit., s. 9.

¹¹⁵ K. Gos, *Geneza i znaczenie...* op. cit., s. 120.

do transformacji odizolowanych miasteczek w miasta handlowe i porty, które stawały się oknem na świat. Rzadko zdarzało się, by miasto powstawało z dala od wody i nowych prądów, które ze sobą niosła¹¹⁶.

Cykl przemian, prowadzących do wielowymiarowej ewolucji miasta, jest widoczny w przypadku centrów urbanistycznych, które zyskują na znaczeniu w erze postindustrialnej. Przykładem takiego miejsca jest Mediolan – miasto o bogatej historii i tradycji, które łączy w sobie wpływy regionalne i międzynarodowe, tworząc zróżnicowaną i unikatową tkanę społeczno-urbanistyczną. Dzięki swojemu strategicznemu położeniu, Mediolan przez wieki był ważnym ośrodkiem wpływów i często podlegał dominacji obcych mocarstw. W kontekście historycznych przemian, przemysł zaczął odgrywać kluczową rolę w gospodarczym rozwoju miasta, umacniając jego pozycję wśród najważniejszych centrów północnej Italii. Kulturalne znaczenie Mediolanu podkreśla również jego rola w kształtowaniu nowoczesnej myśli artystycznej, zwłaszcza przez pionierów futuryzmu, którzy nawoływali do radykalnego zerwania z przeszłością na rzecz tworzenia futurystycznego miasta-maszyny¹¹⁷.

Dynamiczny rozwój przemysłu w drugiej połowie XIX wieku, w połączeniu z masową migracją spowodowaną rosnącym zapotrzebowaniem na siłę roboczą, przyczynił się do niekontrolowanego rozrostu przestrzennego i przeludnienia miast. W rezultacie na dużą skalę powstały chaotyczne i nieodpowiadające standardom osiedla, pogorszyła się jakość życia mieszkańców, a przy tym nasiliły się problemy społeczne. Ta kryzysowa sytuacja w dużych miastach stała się impulsem do opracowania nowych koncepcji urbanistycznych, które miały na celu racjonalne planowanie przestrzenne. Dążono do ograniczenia nadmiernej koncentracji ludności oraz tworzenia osiedli, które zapewniałyby odpowiedni dostęp do miejsc pracy, wypoczynku oraz spełniały funkcje społeczno-kulturalne. W odpowiedzi na te wyzwania, w Wielkiej Brytanii zrodziła się koncepcja miasta-ogrodu, zaproponowana przez urbanistę E. Howarda. Jego pomysły zostały szczegółowo opisane w pracy „Tomorrow: A Peaceful Path to Real Reform”, a później w zmodyfikowanej wersji „Garden Cities of Tomorrow”. Koncepcja E. Howarda bazowała na teorii „trzech magnesów”, która zakładała połączenie zalet życia miejskiego i wiejskiego, jednocześnie eliminując ich wady w celu stworzenia idealnego miasta. Taka jednostka

¹¹⁶ R. Barber, H. Jankowska, K. Makaruk, *Gdyby burmistrzowie...* op. cit., s. 78-79.

¹¹⁷ A. Wiśnicka, *Panorama różnorodności. Muzea-domy historyczne Mediolanu jako nośniki pamięci kolektywnej o społecznej, kulturowej i artystycznej ewolucji miasta*, „Studia i Materiały Lubelskie” 2022, nr 24, s. 85.

osadnicza, nie przekraczająca 9000 akrów (około 3600 ha) i licząca nie więcej niż 32 tys. mieszkańców, miała funkcjonować jako niezależna, samowystarczalna społeczność, oferująca mieszkańcom zarówno miejsca pracy, jak i wypoczynku w zdrowym, atrakcyjnym środowisku¹¹⁸.

W tym względzie warto odnotować, iż Hausmannowska przebudowa Paryża po 1852 roku, zwłaszcza szerokie bulwary, miała na celu wojskową kontrolę nad ludnością, jednocześnie przyczyniając się do powstania specyficznej „kultury bulwarowej”, która zaowocowała rozwojem życia kawiarnianego i spacerami po szerokich ulicach miasta¹¹⁹.

Należy jednak pamiętać o kategorii „obcego” w rozwoju miast. Od początku istnienia miast postać obcego budziła różne reakcje: od strachu i nieufności po zainteresowanie i samorozwój. Dopiero pod koniec XVIII wieku, wraz z rozwojem kapitalizmu przemysłowego, temat życia z obcymi stał się istotny. Miasta rosły, stając się bardziej zaludnione i różnorodne, co tworzyło społeczeństwo obcych. Relacje społeczne zaczęły opierać się na umowach i wymianie, zamiast więzów krwi. Niektórzy myśliciele widzieli to jako pozytywny rozwój, umożliwiający tworzenie autentycznych przyjaźni wolnych od przymusowych więzów rodzinnych, podczas gdy inni dostrzegali w tym utratę wspólnoty. W XVIII wieku pojawiły się nowe miejsca spotkań towarzyskich, takie jak kawiarnie, puby i teatry, co sprawiło, że życie publiczne stało się bardziej zróżnicowane i towarzyskie. Relacje z obcymi były głównie handlowe, co wprowadzało zasady uprzejmości i współczucia, czyniąc życie publiczne bardziej przewidywalnym. W XIX wieku obcy w miastach stali się poważnym tematem, gdyż życie publiczne było opisywane jako przytłaczające i nadmiernie stymulujące. Engels opisał tłumy na ulicach Londynu jako przejaw brutalnej obojętności¹²⁰.

Druga połowa XX wieku przyniosła znaczne i szybkie zmiany w rozwoju miast na całym świecie. Ten okres charakteryzował się intensywnym wzrostem populacji globalnej, co z kolei zwiększyło zapotrzebowanie na produkcję żywności i wykorzystanie zasobów naturalnych. Doprowadziło to do problemów z wyczerpywaniem się zasobów nieodnawialnych. Jednocześnie obserwowano rosnącą industrializację oraz rozwój, co skutkowało wzrostem zapotrzebowania w różnych sektorach gospodarki. W efekcie,

¹¹⁸ M. Baranowska-Deptuła, T. Figlus, Ł. Musiaka, *Historyczne osiedla podlódzkie wzorowane na założeniach idei miast-ogrodów – geneza, przekształcenia morfologiczne i problemy rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2023, s. 461.

¹¹⁹ J. Gehl, *Miasta dla...* op. cit., s. 9.

¹²⁰ P. Aelbrecht, *Fourth places: informal social life and interaction in new designed public spaces*, Springer Nature, UK 2022, s. 7-8.

mechanizmy gospodarcze i konsumpcyjne napędzały się coraz intensywniej, przyspieszając tempo życia i transformacji miejskich krajobrazów¹²¹.

Od lat 60. XX wieku zaczęły pojawiać się nowe formy urbanistyczne, znacznie różniące się od nowoczesnych/industrialnych miast pod względem formy, układu wartości gruntów i geografii społecznej. Po urbanizacji spowodowanej przez rewolucję przemysłową, kiedy głównymi środkami transportu były konie lub chodzenie pieszo, wprowadzenie systemów transportu masowego zerwało bliskie przestrzenne powiązania między miejscem pracy a miejscem zamieszkania. Podczas gdy miasta przemysłowe początkowo rosły pod względem gęstości, po około 1870 roku, wraz z rozwojem systemów kolejowych na przedmieściach, zaczęły się również rozrastać pod względem obszaru. Na początku XX wieku w miastach pojawiły się tramwaje konne, które wkrótce zostały zastąpione przez tramwaje zmotoryzowane oraz autobusy., a w największych miastach, w latach przed i po pierwszej wojnie światowej, rozwijały się koleje podziemne. Te innowacje umożliwiły decentralizację użytkowania gruntów mieszkalnych¹²².

Przemiany w miastach w drugiej połowie XX wieku mogą być zrozumiane przez model triady rozwojowej urbanizacji. Pierwszy etap to kryzys miejski, w którym wiele aglomeracji przemysłowych, niegdyś symbole postępu, doświadczyło gospodarczego załamania i spadku miejsc pracy, co zmusiło mieszkańców do szukania nowych standardów życia poza centrami miast. W odpowiedzi na te problemy, popularność zyskiwały przedmieścia i osiedla obrzeżne, w kontraście do zaniedbanych i problematycznych centralnych dzielnic. Drugi etap, odnowa miast, stanowi reakcję na kryzys i jest próbą przeciwdziałania jego skutkom. Przez drugą połowę wieku XX, a także obecnie, trwały wysiłki mające na celu odbudowę ekonomicznych i społecznych struktur miejskich, co miało kluczowe znaczenie dla kształtowania polityki społecznej. Trzeci etap, odrodzenie miast, choć demograficznie łatwiejszy do zauważenia, jest trudniejszy do określenia w kategoriach funkcjonalno-przestrzennych. Miasta, które odnowiły swoją infrastrukturę komunalną, zaczęły wzbogacać się o materialne i niematerialne elementy nauki, kultury i twórczej aktywności, co przyczyniło się do ich odrodzenia i zyskania statusu „kreatywnych”. W fazie odnowy dominowały niezbędne przekształcenia infrastrukturalne,

¹²¹ A. Augustyn, *Zrównoważony rozwój miast w świecie idei smart city*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020, s. 10

¹²² M. Carmona, T. Heath, T. Oc, S. Tiesdell, *Urban spaces – public places: The dimensions of urban design*, Architectural Press, London 2003, s. 28.

natomiast w fazie odrodzenia na pierwszy plan wysuwają się bardziej symboliczne i znaczące aspekty, które wpływają na jakość i charakter miejskiego życia¹²³.

W Polsce odnowa miast jest kluczowa dla dalszego rozwoju kraju, szczególnie po zniszczeniach wojennych, które wymagają długotrwałej odbudowy i znaczących inwestycji finansowych. W okresie powojennym, przy gospodarce centralnie planowanej, skupiono się głównie na uprzemysłowieniu, co odbiło się na rozwój infrastrukturalny, w tym mieszkaniowy, hamując harmonijny rozwój miast¹²⁴. Okres transformacji w Polsce przyniósł istotne zmiany w funkcjonalnej strukturze miast. Dominujący wcześniej przemysł i przemysł wydobywczy, stanowiący oś funkcjonowania miast różnej wielkości, wycofał się z większości obszarów miejskich. Wzrost bezrobocia i konieczność wprowadzenia nowych funkcji miejskich, opartych na innych podstawach, stały się fundamentem dla lokalnego rozwoju miast, które zmagają się ze skutkami tych transformacji¹²⁵.

Brak dbałości o przestrzeń miejską i jej racjonalne zagospodarowanie spowodował pojawienie się zaniedbanych obszarów z chaotyczną zabudową i konfliktami funkcjonalnymi, które stały się enklawami wymagającymi działań infrastrukturalnych na rzecz rozwoju gospodarczego i rozwiązania problemów społecznych. Te kryzysowe obszary, często zlokalizowane w centralnych częściach miast, stanowią barierę dla ich rozwoju. Sytuacja ta prowadzi do przenoszenia funkcji dochodotwórczych i mieszkalnych na obrzeża, co zwiększa koszty funkcjonowania miast i obciążenia dla ich użytkowników, obniżając ich konkurencyjność zarówno na poziomie krajowym, jak i globalnym. Z tego względu istotne staje się podejmowanie działań politycznych skierowanych na uporządkowanie i odzyskanie terenów miejskich dla przyszłych użytkowników¹²⁶.

Podsumowując ten wątek należy stwierdzić, że miasta zasadniczo były wspólnotami ludzi, które cieszyły się autonomią administracyjną, sądową i obyczajową. Przez wieki łączyły i nadal łączą funkcje mieszkaniowe, usługowe, administracyjne, produkcyjne, transportowe, obronne, sakralne, turystyczne oraz intelektualne. Bazując na tych fundamentach, mogły się dynamicznie rozwijać, przyciągając nowych mieszkańców. Wchłaniając ludzi oraz kapitał materialny i finansowy, generowały unikalne pomysły,

¹²³ J. Majer, *Odrodzenie miast*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Łódź 2014, s. 93-94.

¹²⁴ M. Stawasz, M. Wiśniewska, *Uwarunkowania sprawnego zarządzania procesami rewitalizacji w polskich miastach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019, s. 283-284.

¹²⁵ M. Rudzka, *Historyczne i przestrzenne ujęcie koncepcji funkcji miast i ich współczesne zastosowanie* [w:] *Szlakami geografii ekonomicznej. Przestrzeń – Instytucje – Metodologia*, (red.) W. Jagodziński, W. Rakowski, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2020, s. 164.

¹²⁶ M. Stawasz, M. Wiśniewska, *Uwarunkowania sprawnego...* op. cit., s. 283-284.

co z kolei sprzyjało powstawaniu innych, równie istotnych dla ich rozwoju kapitałów: społecznego, ludzkiego i kulturowego. Z czasem miasta stały się synonimem lepszego życia i nowych możliwości, materializując cywilizacyjne potrzeby kreatywnych i wykształconych mas. Początek XXI wieku potwierdził znaczenie miast jako głównych aktorów decydujących o rozwoju współczesnego świata, ze szczególnym uwzględnieniem metropolii, dla których podstawowe filary rozwoju stanowią gospodarka, innowacje, kultura i tożsamość. Wyzwania współczesności, a także liczne zagrożenia i kryzysy, którym miasta muszą stawić czoła, rodzą pytania o kierunki ich dalszego rozwoju w kontekście postępujących trendów globalizacyjnych, niekorzystnych tendencji demograficznych, kurczenia się zasobów naturalnych i zmian klimatycznych¹²⁷.

Obecnie miasta na całym świecie zmagają się z nowymi problemami wynikającymi z szeroko zakrojonych przemian społeczno-gospodarczych, które zachodzą w różnych krajach, często mając charakter globalny. Zrozumienie przyczyn, które ograniczają rozwój miejski, w tym tych kluczowych dla zapewnienia odpowiedniego poziomu zaspokojenia potrzeb społeczności miejskich, stanowi pierwszy krok w kierunku poprawy warunków życia w przestrzeni miejskiej¹²⁸.

Tradycyjne miasto padło ofiarą bezwzględnej rozwoju kapitalistycznego, stając się niewystarczającym dla nieskończonego i niekontrolowanego wzrostu miejskiego, który ignoruje konsekwencje społeczne, środowiskowe oraz polityczne. Zgodnie z sugestią H. Lefebvre'a, naszym politycznym zadaniem jest stworzenie wizji i zbudowanie zupełnie nowego rodzaju miasta, które wyłamie się z chaosu globalizacji i urbanizacyjnego szału kapitalistycznego. Realizacja tego celu będzie jednak wymagała zbudowania dynamicznego ruchu antykapitalistycznego, skoncentrowanego na transformacji codziennego życia miejskiego¹²⁹.

Domaganie się prawa do miasta staje się w efekcie roszczeniem do czegoś, co być może nigdy realnie nie istniało. Ponadto, prawo do miasta jest terminem, który może być interpretowany różnie w zależności od kontekstu i osób go definiujących. Zarówno finansisci i deweloperzy, jak i bezdomni czy nielegalni imigranci, mogą wysuwać roszczenia do tego prawa. Stajemy wobec kluczowego pytania, czyje prawa są uznawane, kiedy, jak zauważył K. Marks w „Kapitale”, że między różnymi prawami decyduje siła. Definicja

¹²⁷ K. Wiktorska-Święcka, *Zarządzanie miastem: wyzwania...* op. cit., s. 18-19.

¹²⁸ M. Stawasz, M. Wiśniewska, *Uwarunkowania sprawnego...* op. cit., s. 282-283.

¹²⁹ D. Harvey, *Bunt miast. Prawo do miasta i miejska rewolucja*, Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, Warszawa 2012, s. 14-15.

prawa do miasta staje się więc areną walki, którą należy prowadzić równoległe do działań na rzecz jego realizacji¹³⁰.

Zmiany w strukturach miast w XXI wieku są efektem wielu procesów zachodzących w globalnej gospodarce i społeczeństwie. Jednym z nich jest globalizacja, będąca wynikiem postępu technologicznego i społecznego. Globalizacja jest obecnie uznawana za główny czynnik wpływający na dynamikę światowej gospodarki. Jednocześnie jest ona złożonym procesem obejmującym wiele różnych zjawisk, w tym urbanizację. Skutki globalizacji mają wpływ na wszystkie aspekty życia, od przestrzeni i gospodarki po społeczeństwo¹³¹.

Współczesne miasta nieustannie zmieniają się, przechodząc przez fazy intensywnego rozwoju lub stagnacji, pod wpływem różnorodnych, często wzajemnie powiązanych czynników. Kluczowe globalne procesy wpływające na te zmiany to migracje ze wsi do miast, co często prowadzi do marginalizacji terenów wiejskich, dynamiczny przyrost miejskiej populacji spowodowany zmiennymi warunkami pracy, wzrost poziomu edukacji, który zwiększa oczekiwania społeczne i zainteresowanie sprawami publicznymi, oraz postęp technologiczny, który z jednej strony poprawia jakość życia, a z drugiej może wykluczać niektóre grupy społeczne. Te procesy są istotne dla zrozumienia, jak zarządzane są współczesne miasta i jakie wyzwania przed nimi stoją¹³².

Wraz z postępującą globalizacją miast obserwujemy transformację porządku przestrzennego, charakteryzującą się narastaniem podziałów i nierówności, powstawaniem nowych typów stref przestrzennych i dynamiką „miękkich” lokalizacji, takich jak przestrzenie publiczne:

- Pogłębianie się strukturalnych podziałów i nierówności - wzrastają dysproporcje pomiędzy poszczególnymi dzielnicami i grupami społecznymi, prowadząc do marginalizacji i segregacji;
- Powstawanie nowych typów przestrzeni - w obrębie istniejących podziałów strukturalnych wyłaniają się specyficzne strefy o odmiennym charakterze i stopniu rozwoju, często związane z napływem kapitału i migracją;
- Dynamika „miękkich” lokalizacji - szczególnie widoczna jest transformacja przestrzeni publicznych, które stają się miejscami koncentracji zmian i napięć społecznych¹³³.

¹³⁰ D. Harvey, *Bunt miast. Prawo...* op. cit., s. 14.

¹³¹ P. Lorens, *Współczesne procesy rozwoju miast i obszarów miejskich*, „Studia KPZK” 2015, nr 164, s. 95.

¹³² M. Stawasz, M. Wiśniewska, *Uwarunkowania sprawnego...* op. cit., s. 282.

¹³³ P. Lorens, *Współczesne procesy...* op. cit., s. 96.

Odnosząc się do kwestii pogłębiania się strukturalnych podziałów i nierówności na uwagę zasługuje mroczna wizja P. Geddesa, który przewidywał, że rozwój miast w przyszłości będzie głównie charakteryzował się powstawaniem „slumsów, półslumsów i megaslumsów”. Te obawy P. Geddesa zdają się być potwierdzone, biorąc pod uwagę ubóstwo i ekonomiczne rozwarstwienie towarzyszące dynamicznemu rozwojowi rozległych aglomeracji w krajach subkontynentu indyjskiego. Miasta takie jak Karachi, Mumbai, Delhi, Kalkuta i Dhaka, zaczynają postrzegać siebie jako zarówno megaslumsy, jak i megamiasta¹³⁴.

W globalizujących się miastach wyłania się nowy krajobraz socjo-przestrzenny, charakteryzujący się powstawaniem formacji, których skala rozwoju jest bezprecedensowa, choć ich koncepcje nie są nowatorskie. Do tych formacji należą „cytadele” skupiające siedziby dużych firm i instytucji państwowych, gentryfikowane dzielnice mieszkaniowe stające się domeną klasy średniej i wyższej, enklawy wykluczeń obejmujące m.in. obszary tzw. społeczności za bramą, edge cities będące podmiejskimi strefami koncentracji funkcji biznesowych i handlowych, a także enklawy i getta izolujące grupy wykluczone ze względu na status ekonomiczny, rasę lub pochodzenie etniczne. Oprócz transformacji wewnątrz miast, obserwujemy również powstawanie tzw. regionów miejskich, opierających się na ścisłej współpracy i współzależności dotychczas samodzielnych ośrodków miejskich, tworzących spójny system funkcjonalny¹³⁵.

Z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie, kluczowe jest zrozumienie wpływu historycznych i współczesnych modeli urbanizacji na bezpieczeństwo miejskich przestrzeni. Współczesny rozwój miast charakteryzuje się wpływem globalizacji, prywatyzacji i wolnego rynku, które często prowadzą do niekontrolowanego rozrostu lub zwiększenia gęstości zabudowy, nierzadko kosztem terenów zielonych. Te procesy przyczyniają się do pogorszenia jakości życia i warunków mieszkaniowych w miastach. Szybkie tempo zmian, tymczasowość oraz inne współczesne zjawiska wymagają od władz miast wypracowania jasnej wizji ich rozwoju, która uwzględniałaby również harmonijny rozwój w relacji do natury¹³⁶.

Geneza i ewolucja miast wiążą się z różnorodnymi interpretacjami tego pojęcia, zarówno w kontekście historycznym, jak i przestrzennym. Z biegiem czasu postrzeganie

¹³⁴ R. Barber, H. Jankowska, K. Makaruk, *Gdyby burmistrzowie...* op. cit., s. 214-215.

¹³⁵ P. Lorens, *Współczesne procesy...* op. cit., s. 96.

¹³⁶ K. Paprzyca, *Piękno tradycyjnej architektury w relacji do natury* [w:] *Zagadnienia badawcze, projektowe i edukacyjne w architekturze*, (red.) B. Komar, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2019, s. 37.

miast ulegało zmianie, co było zależne od różnych form cywilizacyjnych. Na przykład w starożytności osady zamieszkiwane przez ludność rolniczą były uznawane za miasta, podczas gdy w dzisiejszych czasach zależność ta jest odwrócona. Definicja miasta różni się także w zależności od dziedziny nauki. Socjologowie postrzegają miasto jako unikalny system społeczny i styl życia jego mieszkańców. Ekonomiści definiują miasto jako jednostkę złożoną z różnych systemów działalności miejskiej, podczas gdy urbanistyka skupia się na planowaniu i zagospodarowaniu przestrzeni miejskiej. Dla historyków charakterystyczną cechą miasta jest jego niemożność samodzielnego wyżywienia się, a geografowie definiują miasto jako skupisko ludności na niewielkiej powierzchni, zlokalizowane na skrzyżowaniu ważnych dróg¹³⁷.

Miasto jest jednostką złożoną i zróżnicowaną w układzie przestrzennym¹³⁸, stąd w literaturze przedmiotu występuje wiele definicji miasta bazujących na różnych aspektach miejskości (liczba ludności, pełnione funkcje, stopień centralności, przeszłość historyczna)¹³⁹.

Można wyróżnić cztery grupy definicji/postrzegania miasta. Pierwsza grupa obejmuje definicje przestrzenne, jak w szkole ekologicznej. Druga grupa wyodrębnia miasto na podstawie cech społecznych i społeczno-kulturowych, jak w podejściu L. Mumforda. Trzecia grupa łączy cechy przestrzenne i społeczne, reprezentowana przez nurt neoekologiczny i community studies. Czwarta grupa skupia się na innych cechach, takich jak wyodrębnienie i autonomia, jak w nurcie społeczności sieci¹⁴⁰.

Podkreślając różnorodność definicji miasta, warto przywołać poglądy A. Wallisa, który zauważa, że wiele definicji podkreśla takie cechy jak: zróżnicowanie zawodowe (lub społeczna heterogeniczność), różnorodność zabudowy, dominacja grup wytwórczych nad pierwotnymi, przewaga kontaktów rzeczowych nad osobistymi oraz specyficzne cechy demograficzne miejskich społeczności w porównaniu do wiejskich. Jednak, zdaniem A. Wallisa, te wyróżniki mogą być w każdym przypadku podważone. A. Wallis twierdzi, że bardziej przekonujące w określeniu miasta są cechy bezpośrednio odnoszące się do jego struktury społecznej. Zalicza do nich wykształcone centrum społeczne, które jest warunkiem koniecznym dla istnienia i rozwoju miasta. Kolejną cechą jest prestiżowo-funkcjonalne

¹³⁷ K. Dembicka-Niemiec, *Zrównoważony rozwój a funkcje miast w Polsce: Badanie związków między zrównoważonym rozwojem średnich miast w Polsce a ewolucją ich struktury funkcjonalnej*, „Studia i Monografie – Uniwersytet Opolski” 2017, nr 540, s. 69.

¹³⁸ D. Harvey, *Social Justice and the City*, Edward Arnold, London 1973, s. 23–25.

¹³⁹ K. Dembicka-Niemiec, *Zrównoważony rozwój...* op. cit., s. 69.

¹⁴⁰ A. Wiktorska-Święcka, *Zarządzanie miastem: wyzwania...* op. cit., s. 19.

zróznicowanie architektury, które odzwierciedla zarówno podziały klasowe i ekonomiczne, jak i hierarchię prestiżu oraz podstawowe funkcje miasta. Istotne jest także silne zróznicowanie i możliwości rozwoju przestrzeni społecznej, która jest rozumiana jako przestrzenny aspekt procesów społecznych lub instytucji. Ostatnią cechą są ponadlokalne funkcje miasta względem określonego terytorium, gdyż każde miasto posiada zaplecze terytorialne będące głównym obszarem jego oddziaływania¹⁴¹.

Inną perspektywę eksponuje B. Barber, który stwierdził, że termin „miasto” obejmuje zarówno małe osiedla i miasteczka, jak i ogromne megamiasta zamieszkiwane przez miliony. Z tego powodu, określenie „ludność miejska” dotyczy bardzo różnych ośrodków, co sprawia, że stwierdzenie, iż ponad połowa ludności świata żyje dziś w miastach, jest problematyczne. Miastem może być miejscowość licząca 50 tysięcy mieszkańców, jak Pittsfield w Massachusetts, jak i megaregion, jak Kinszasa w Afryce (20 milionów) czy Chongqing w Chinach (prawie 30 milionów)¹⁴².

Złożoność miast, widoczna w wielowymiarowości¹⁴³ przestrzeni, które je tworzą, podkreśla jak istotne jest zrozumienie zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych potrzeb mieszkańców. To pozwala na osiągnięcie zmieniających się celów lokalnych społeczności w percepcji tych, którzy w miastach mieszkają. Metaforycznie rzecz ujmując, miasto to przestrzeń z pustymi polami, które są wypełniane przez mieszkańców pracą, uczuciami, oczekiwaniami i marzeniami, zarówno w realnym, jak i wirtualnym świecie. Mieszkańcy miast, korzystając z jego oferty, są nie tylko głównymi użytkownikami przestrzeni miejskiej, ale również jej twórcami¹⁴⁴.

Miasta są miejscami, gdzie ludzie spotykają się, aby wymieniać pomysły, handlować lub po prostu odpoczywać i cieszyć się życiem. Przestrzeń publiczna miasta — jego ulice, place i parki — stanowi scenę i katalizator tych aktywności. J. Gehl, czołowy projektant przestrzeni publicznej, posiada głębokie zrozumienie tego, jak korzystamy z przestrzeni publicznej i oferuje narzędzia, które pomagają poprawić jej jakość, a co za tym idzie, jakość życia w miastach. Kompaktowe miasto, rozwijające się wokół transportu publicznego,

¹⁴¹ A. Wiktorska-Święcka, *Zarządzanie miastem: wyzwania...* op. cit., s. 19-20.

¹⁴² R. Barber, H. Jankowska, K. Makaruk, *Gdyby burmistrzowie...* op. cit., s. 73.

¹⁴³ Miasto można rozpatrywać w aspekcie socjokulturowym (miasto jako przestrzeń życiowa, kulturalna, wspólnotowa), socjoekonomicznym (przestrzeń gospodarcza, handlowa i transportowa), w aspekcie osiedleńczo-strukturalnym (miasto jako osiedle ludzkie), socjopolitycznym (miasto jako przestrzeń polityczna, prawna i administracyjna), społecznym (miasto jako szczególna przestrzeń rozwoju społecznego); B. Tundys, *Logistyka miejska: teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2008, s. 17.

¹⁴⁴ A. Rutkowska-Gurak, *Współczesny rozwój miast – wybrane problemy* [w:] *Szlakami geografii ekonomicznej. Przestrzeń – Instytucje – Metodologia*, (red.) W. Jagodziński, W. Rakowski, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2020, s. 177.

pieszych i rowerzystów, jest jedyną formą miasta, która jest ekologicznie zrównoważona. Aby jednak gęstość zaludnienia mogła wzrosnąć, a spacer i jazda na rowerze stały się powszechne, miasto musi zwiększyć ilość i jakość dobrze zaprojektowanych, pięknych przestrzeni publicznych, które są przyjazne dla ludzi, zrównoważone, zdrowe, bezpieczne i tętniące życiem. Ulica, chodnik, plac i park to gramatyka miasta; tworzą one strukturę, która pozwala miastom ożywać, zachęcać do różnorodnych aktywności — od spokojnych i kontemplacyjnych po głośne i ruchliwe. Humanitarne miasto, z starannie zaprojektowanymi ulicami, placami i parkami, dostarcza przyjemności zarówno odwiedzającym, jak i mieszkańcom, którzy żyją, pracują i bawią się tam codziennie. Każdy powinien mieć prawo do łatwo dostępnych przestrzeni otwartych, tak samo jak ma prawo do czystej wody. Każdy powinien móc zobaczyć drzewo ze swojego okna, usiąść na ławce blisko domu z placem zabaw dla dzieci, czy dojść do parku w ciągu dziesięciu minut. Dobrze zaprojektowane dzielnice inspirują swoich mieszkańców, podczas gdy źle zaprojektowane miasta brutalizują ich obywateli. Jak mówi J. Gehl: „Kształtujemy miasta, a one kształtują nas”¹⁴⁵.

Współczesne rozumienie miast zyskuje coraz bardziej techniczny charakter, kładąc nacisk na specyfikę zagospodarowania przestrzennego obszarów zurbanizowanych, a nie na sposób funkcjonowania społeczności zamieszkujących te tereny¹⁴⁶.

2.2. Uwarunkowania rozwoju przestrzeni miejskiej

Rozwój miast i postępująca urbanizacja wprowadzają trwałe zmiany w przestrzeni, co podkreśla znaczenie miast dla rozwoju społeczno-gospodarczego krajów i regionów. Chociaż miasta są jednymi z najbardziej trwałych tworów ludzkości, ich struktury miejskie wymagają ciągłej adaptacji do zmieniających się okoliczności. To może obejmować konieczność głębokich przekształceń funkcji, form przestrzennych oraz relacji, aby poprawić efektywność i funkcjonalność miejskiego organizmu¹⁴⁷.

Analiza ewolucji miast wskazuje na momenty, w których innowacje technologiczne, przemiany społeczne, decyzje polityczne oraz interwencje urbanistyczne miały istotny wpływ na bezpieczeństwo mieszkańców. W obszarze urbanistyki dominują jednak pragmatyczne i racjonalne rozwiązania projektowe, mające na celu zaspokajanie

¹⁴⁵ J. Gehl, *Cities for People*, Island Press, London 2013, s. 9.

¹⁴⁶ K. Bierwiazzonek, *Przestrzeń publiczna jako przedmiot badań studiów miejskich w kontekście współczesnego definiowania miasta* [w:] *Zmiany w przestrzeni współczesnych miast*, (red.) M. Malikowski, M. Palak, J. Halik, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2015, s. 12.

¹⁴⁷ A. Rutkowska-Gurak, *Współczesny rozwój...* op. cit., s. 177.

podstawowych potrzeb mieszkańców, co jest charakterystyczne dla większości nowoczesnych miast. Tożsamość miejskich przestrzeni jest kształtowana przez właściwie dopasowaną skalę strukturalną oraz estetyczne i funkcjonalne walory architektury, przekraczające podstawowe normy budowlane¹⁴⁸.

Miasta podlegają ciągłej zmianie i procesy te są nieuniknione. Pełna specjalizacja i ostateczne dopasowanie wszystkich elementów są mało prawdopodobne i niepożądane. Forma miasta musi być elastyczna i plastyczna, aby dostosować się do potrzeb i wyobrażeń jego mieszkańców. Istnieją jednak fundamentalne funkcje, które mogą być wyrażone w kształcie miasta, takie jak ruch pojazdów, kluczowe formy użytkowania gruntów i punkty centralne. Wspólne nadzieje i przyjemności oraz poczucie więzi społecznych mogą być w nim ucieleśnione. Najważniejsze jest, aby środowisko miejskie było wyraźnie zorganizowane i trafnie zidentyfikowane, umożliwiając obywatelom nadanie mu własnych znaczeń i powiązań¹⁴⁹.

Miasta mogą stać się sceną dla różnych aktywności. W śródmieściach Tokio, Londynu, Sydney i Nowego Jorku ludzie chodzą, ale brakuje miejsca na inne działania. W miejscowościach turystycznych i wypoczynkowych, gdzie ważne są czas wolny, konsumpcja i przyjemności, ludzie są zachęceni do spacerowania na krótkich odcinkach i zatrzymywania się na dłużej. W starych miastach, takich jak Wenecja, dobre warunki do poruszania się pieszo i korzystania z przestrzeni publicznych zapraszają do udziału w bogatym życiu miejskim. Podobne aktywności można znaleźć w Kopenhadze, Lyonie, Melbourne i innych miastach, które znacząco poprawiły warunki życia w przestrzeniach publicznych. W tych miejscach wzrosła liczba pieszych i aktywności rekreacyjnych¹⁵⁰.

Miasta mają tendencję do ulegania zjawisku zwanym autopoezą. Miasto rozproszone funkcjonuje nie tylko dzięki trwałości budynków, parkingów i autostrad, ale również dzięki nawykom profesjonalistów z różnych dziedzin, którzy je tworzą. Gdy system rozproszonego zagospodarowania przestrzennego zakorzenił się na pierwszych przedmieściach, zaczął się powtarzać w kolejnych planach urbanistycznych. Nie dlatego, że stanowił najlepsze rozwiązanie dla danej okolicy, lecz ze względu na impet autopoezy. Budowniczym w gminach o skromnym budżecie łatwiej było po prostu powielić sprawdzony projekt, a ich nawyki stopniowo utrwały się, przybierając formę kodeksów budowlanych i przepisów

¹⁴⁸ P. Fiuk, *Idea i teoria współczesnego miasta idealnego – wema z 2006 roku i nowa Gibellina (po 1968 roku)* [w:] *Zagadnienia badawcze, projektowe i edukacyjne w architekturze*, (red.) B. Komar, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2019, s. 195.

¹⁴⁹ K. Lynch, *Obraz miasta*, Wydawnictwo Archivolta Michał Stępień, Kraków 2011, s. 105-106.

¹⁵⁰ J. Gehl, *Miasta dla...* op. cit., s. 21.

zagospodarowania przestrzennego, które narzucały metody konstruowania nowych dzielnic i osiedli¹⁵¹.

Na uwagę zasługuje również koncepcja odrodzenia miast. Odrodzenie miast stawia kluczowe pytanie: jakie powinny być te miasta? Jedno jest pewne: atrakcyjne na nowo miasta nie mogą być mechaniczną odpowiedzią na naciski określonego sposobu gospodarowania. Muszą być także dla użytkowników przestrzeni miejskiej. W dążeniu do rozwoju kulturalnego, społecznego i artystycznego życia warto oprzeć się na dwóch podstawowych strategiach: wykorzystaniu zastanego potencjału miasta – tradycji, tożsamości i wizerunku, oraz na rozwijaniu nowych trendów i różnorodności w życiu kulturalnym. Odnowa czy rekonstrukcja przestrzenna powinny być wspierane przez oddolną aktywność społeczną¹⁵².

Każde miasto rozwija się w unikalnych warunkach, co sprawia, że różni się od innych. Chociaż aspekty gospodarcze czy społeczne mogą wydawać się bardziej istotne niż przestrzenne, ich wzajemne oddziaływanie ma duże znaczenie i nie powinno być lekceważone. Jakość przestrzeni miejskiej odgrywa kluczową rolę w kreowaniu pozytywnego wizerunku miasta, wpływając na jego atrakcyjność inwestycyjną i osiedleńczą¹⁵³.

Jakość krajobrazu miejskiego w dużej mierze wpływa na postrzeganie cech miast. Fizyczny charakter miasta definiują ulice, place i inne przestrzenie otwarte, kształtowane przez otaczające je elementy. Biologiczne zdrowie miast zależy od interakcji między elementami naturalnymi a sztucznymi. Niewielu architektów krajobrazu od czasów Olmsteda angażowało się jednak w projektowanie urbanistyczne. Zazwyczaj unikali oni zajmowania się czymś więcej niż projektowaniem przestrzeni otwartych, koncentrując się tylko na wybranych typach produktów¹⁵⁴.

Centralnym elementem urbanistyki jest analiza powiązań między różnymi komponentami, nawet jeśli jest to tylko proste wyliczenie charakterystyk każdego z nich. Ostatecznym celem analizy jest lokalizacja blisko siebie tych aktywności, które wzajemnie się wspierają. Polityki projektowe wspierające mieszane użytkowanie gruntów na poziomie dzielnicy lub osiedla mieszkaniowego są zgodne z tym celem. Chociaż stosowanie reżimu

¹⁵¹ C. Montgomery, *Miasto szczęśliwe: jak zmienić nasze życie, zmieniając nasze miasta*, Wydawnictwo Wysoki Zamek, Kraków 2015, s. 112.

¹⁵² J. Majer, *Odrodzenie miast*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Łódź 2014, s. 173.

¹⁵³ K. Jopek, *Procesy transformacji współczesnych miast na wybranych przykładach miast*, „Budownictwo i Architektura” 2018, nr 17(2), s. 191-192.

¹⁵⁴ J. Lang, *Urban design: A typology of procedures and products*, Routledge, Sydney 2006, s. 22.

mieszanych użytkownikach gruntów nie zastępuje bardziej szczegółowej analizy głównych powiązań, stanowi solidną podstawę dla takiego bardziej definitywnego badania¹⁵⁵.

Charakteryzując przestrzeń miejską, należy uwzględnić kryteria strukturalne: miasto jako obszar, miasto w przestrzeni i przestrzeń jako miasto. Strukturę przestrzenną można analizować jako opis istniejącego rozmieszczenia elementów społecznych i gospodarczych w przestrzeni miasta oraz relacji i współzależności między nimi. Te relacje tworzą zestaw nałożonych na siebie układów funkcjonalnych, które odpowiadają podstawowym sferom życia i działalności człowieka. Wzajemne powiązania między poszczególnymi układami kształtują formę miasta. Strukturę przestrzenną bada się na płaszczyznach: morfologii miasta (układ przestrzenny, fizjonomia i geneza), demograficzno-przestrzennych, społeczno-przestrzennych i funkcjonalno-przestrzennych¹⁵⁶.

Struktura miasta:

- Struktura organizacji prawnej (Podział administracyjny);
- Struktura funkcjonalna (Centrum, Dzielnice, Strefa zewnętrzna, System transportu, System inżynieryjny);
- Struktura społeczna (Przestrzeń publiczna, Przestrzeń grupowa, Przestrzeń prywatna);
- Struktura fizjonomiczna (Rejony i obszary, Granice i krawędzie, Drogi i przejścia, Węzły i punkty centralne).¹⁵⁷

Wiele współczesnych miast boryka się z wyzwaniem utrzymania równowagi między rozwojem gospodarczym a społecznym. W obliczu ciągłych przemian, miasta muszą na nowo zagospodarować tereny, które już nie mogą pełnić swoich poprzednich funkcji. Publiczna przestrzeń miejska przechodzi transformacje pod wpływem nowoczesnych technologii oraz dynamicznych procesów gospodarczych i społecznych. Rzeczywistość wolnego rynku przynosi zarówno możliwości, jak i zagrożenia dla przestrzennego i naturalnego porządku miast. Możliwość realizacji spektakularnych projektów inwestycyjnych rośnie, ale jednocześnie deweloperzy coraz częściej dążą do zagospodarowania terenów chronionych, co wzmacnia wpływ funkcji komercyjnych i komunikacyjnych na miejski krajobraz. Istotne jest nie tylko wizualne upiększanie ulic, placów czy parków, ale również wzmacnianie ich funkcji społecznej i kulturowej.

¹⁵⁵ C. Moughtin, *Urban design: Method and techniques*, Routledge, New Delhi 2003, s. 94.

¹⁵⁶ B. Tundys, *Logistyka miejska: teoria...* op. cit., s. 18.

¹⁵⁷ Ibidem.

Skuteczność działań związanych z przestrzenią publiczną zależy od współpracy między projektantami, władzami miasta i mieszkańcami¹⁵⁸.

Problemy związane z grupowaniem lub rozpraszaniem ludzi oraz wydarzeń wymagają kompleksowego podejścia w kontekście planowania przestrzennego. Decyzje podejmowane na różnych szczeblach - od regionalnego i miejskiego, przez lokalne, aż po szczegółowe planowanie jednostkowe - są ze sobą ściśle powiązane. Niezbędne jest tworzenie warunków dla efektywnego użytkowania przestrzeni publicznych już na najbardziej podstawowym poziomie planowania, ponieważ bez tego trudno o skuteczną pracę na poziomie mikro. Wszystkie te decyzje są ostatecznie odczuwalne i oceniane przez mieszkańców na poziomie bezpośredniego otoczenia, co podkreśla znaczenie małej skali w całym procesie planistycznym. Aby osiągnąć wysoką jakość życia w miastach i osiedlach mieszkalnych, konieczne jest zatem podejmowanie skoordynowanych działań na każdym szczeblu planowania, zaczynając od najszerzego, a kończąc na szczegółowym¹⁵⁹.

Udział społeczny w procesie rewitalizacji jest kluczowy. Użytkownicy przestrzeni powinni mieć możliwość wyrażenia swoich oczekiwań i potrzeb oraz uczestniczenia w projektowaniu przestrzeni, w której żyją. Zaangażowanie mieszkańców jest niezbędne do kreowania przywiązania do miejsca i kształtowania jego tożsamości. We współczesnym kształtowaniu przestrzeni konieczne jest uwzględnienie potrzeb różnych grup społecznych i ich systemów wartości, co najlepiej realizować poprzez współpracę między projektantami, władzami miasta i mieszkańcami¹⁶⁰.

Należy podkreślić, że tradycyjne metody planowania urbanistycznego często były nieskuteczne, ponieważ skupiały się głównie na tworzeniu polityk i planów, podczas gdy realizacja tych planów była traktowana pobieżnie. Aby zwrócić uwagę na znaczenie implementacji w planowaniu, zidentyfikowano cztery różne modele reprezentujące ogólny proces rozwoju urbanistycznego: model równowagi gospodarek neoklasycznych, model sekwencji zdarzeń z perspektywy zarządzania majątkiem, model agencji z perspektywy instytucjonalnej oraz model struktury zakorzeniony w miejskiej ekonomii politycznej. Mimo to, modele te często nie koncentrują się na kluczowym aspekcie implementacji w kontekście planowania miejskiego. Proces rozwoju przestrzennego jest złożony i żaden pojedynczy

¹⁵⁸ K. Antosiewicz, *Kształtowanie przestrzeni publicznych w kontekście intensywnego rozwoju współczesnych miast*, „Kultura i Polityka” 2008, nr 4, s. 34.

¹⁵⁹ J. Gehl, *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2013, s. 83.

¹⁶⁰ M. Warczewska, *Społeczny aspekt rewitalizacji – przykład wrocławski*, „Problemy Rozwoju Miast” 2012, nr 1, s. 63.

model nie jest w stanie w pełni oddać jego dynamiki. Jednak w kontekście badania związku między planowaniem a rozwojem miejskim, interesującym podejściem jest model oparty na sekwencji zdarzeń, który kładzie nacisk na etapy procesu rozwojowego. Ten model może lepiej odzwierciedlać, jak planowanie wpływa na rzeczywisty rozwój obszarów miejskich, podkreślając znaczenie efektywnej realizacji planów urbanistycznych¹⁶¹.

Podejście do rozwoju obszarów miejskich oparte na zdarzeniach można rozłożyć na cztery kluczowe etapy: ocenę, przygotowanie, wdrożenie i użycie. Wśród modeli bazujących na tym podejściu wyróżnia się koncepcja rurociągu rozwoju, która upraszcza proces rozwojowy do trzech głównych etapów: presji rozwojowych, oceny wykonalności oraz realizacji, która obejmuje budowę i przekazanie gotowej inwestycji. Model ten funkcjonuje w sposób spiralny, co oznacza, że na końcu każdego cyklu tworzony jest nowy układ użytkowania terenu, co podkreśla dynamiczny charakter procesu rozwoju. Faza początkowa obejmuje presję rozwojową i planowanie, a właściwy proces realizacji rozpoczyna się od etapu oceny wykonalności, który uwzględnia warunki fizyczne i rynkowe, przechodząc przez etapy prawne i administracyjne, które poprzedzają rozpoczęcie budowy na miejscu¹⁶².

Rozwój miejskiej przestrzeni powinien być inspirowany koncepcją idealnego miasta. W wielu czynnikach kształtujących ludzką architekturę dominuje główny cel: stworzenie idealnego miejsca do życia. Idea idealnego miasta to kierunek, który definiuje wykorzystanie zasobów materialnych oraz potencjału intelektualnego i kreatywnego jednostek i społeczeństw. Historia architektury i urbanistyki to ciąg prób osiągnięcia tego celu, a w rozwoju cywilizacji zachodniej można wyróżnić cztery etapy ewolucji koncepcji idealnych miast:

- Starożytne miasta idealne - wzorowane na greckim układzie hippodamejskim i rzymskim castrum, zapewniające optymalne warunki życia z podstawowymi gwarancjami bezpieczeństwa przed zagrożeniami zewnętrznymi;
- Średniowieczne miasta idealne - oparte na starożytnych modelach i planach monastycznych, takich jak benedyktyńskie klasztory, tworzące samowystarczalne osady integrujące korzyści cywilizacyjne z zaletami świadomie przekształconej natury;

¹⁶¹ T. Yigitcanlar, S. Teriman, *Rethinking sustainable urban development: towards an integrated planning and development process*, „International Journal of Environmental Science and Technology” 2015, nr 12(1), s. 4.

¹⁶² T. Yigitcanlar, S. Teriman, *Rethinking sustainable...* op. cit., s. 4.

- Nowożytnie miasta idealne - bazujące na racjonalnych planach urbanizacyjnych regulowanych prawem, organizujące wielofunkcyjne, zhierarchizowane układy z zachowaniem współzależności z obszarami wiejskimi i naturalnym otoczeniem;
- Postmodernistyczne miasta idealne - oparte na kompilacji motywów z historycznych modeli miast, tworzące dynamicznie rozwijające się struktury suburbanistyczne, które łączą tradycyjne elementy urbanistyczne z naturalno-krajobrazowymi założeniami.

Podsumowując, wspólne dla wszystkich modeli idealnych miast jest to, że architektura pełni w nich centralną rolę jako ogniwo integrujące, które łączy naturę, kulturę i architekturę w spójną całość¹⁶³.

Koncepcja miast-ogrodów, która zyskała popularność na początku XX wieku, szybko rozprzestrzeniła się na cały świat, włącznie z Polską. Polskie realizacje miast-ogrodów, chociaż inspirowane ideami E. Howarda, często znacząco różniły się od brytyjskiego pierwowzoru zarówno pod względem planistycznym, jak i przeznaczenia. Mimo to, polskie garden-cities stanowią interesujące projekty, porównywalne z brytyjskimi odpowiednikami i zasługujące na uwagę jako temat badań, chociaż rzadko są one omawiane w polskiej literaturze naukowej. Istniejące prace naukowe, które nawiązują do tej koncepcji, są nieliczne i mają charakter wstępny, koncentrując się głównie na architekturze, urbanistyce lub osadnictwie, a nie traktują miast-ogrodów jako głównego przedmiotu badań. Z tego względu istnieje potrzeba dalszego badania i wyjaśnienia genezy, rozwoju oraz modyfikacji koncepcji miast-ogrodów na świecie. Wartościowe źródłowe informacje na ten temat zawarte są w pracy E. Howarda, który szczegółowo omówił początki, założenia i podstawy planistyczne swojej idei¹⁶⁴.

Na uwagę zasługuje również miasto kompaktowe, rozwijające się wokół transportu publicznego, ruchu pieszego i jazdy na rowerze, jest jedyną zrównoważoną środowiskowo formą miasta. Aby jednak umożliwić wzrost gęstości zaludnienia oraz promować chodzenie i używanie rowerów, miasto musi zwiększyć ilość i jakość dobrze zaprojektowanych, estetycznych przestrzeni publicznych, które będą zdrowe, bezpieczne i tętniące życiem. Przestrzenie te powinny być zaprojektowane przede wszystkim z myślą o ludziach¹⁶⁵.

¹⁶³ J. Rabiej, *Geneza i perspektywa relacji natury, architektury i kultury* [w:] *Zagadnienia badawcze, projektowe i edukacyjne w architekturze*, (red.) B. Komar, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2019, s. 15.

¹⁶⁴ M. Baranowska, *Miasta-ogrody, utopia a rzeczywistość*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2007, nr 8, s. 18.

¹⁶⁵ J. Gehl, *Miasta dla...* op. cit., s. 9.

Układy urbanistyczne są kluczowym elementem planowania i rozwoju miast, wpływającym na ich funkcjonalność, estetykę oraz efektywność komunikacyjną. W historii urbanistyki wyróżnia się kilka podstawowych typów układów, z których każdy charakteryzuje się unikalnymi cechami i specyficznym podejściem do organizacji przestrzeni miejskiej. Tabela 2 obrazuje charakterystykę najważniejszych układów sieci ulicznej, wskazując ich odrębne właściwości i sposób kształtowania przestrzeni miejskiej, co pozwala lepiej zrozumieć różnorodność modeli stosowanych w praktyce urbanistyczne.

Tabela 2. Charakterystyka układów sieci ulicznej w miastach

Układ	Charakterystyka
Układ dośrodkowy	Jest to najstarszy naturalny układ urbanistyczny, którego odpowiednikiem w odniesieniu do sieci transportowej jest układ promienisty. Arterie komunikacyjne rozchodzą się w nim promieniście z centrum miasta, gwarantując stosunkowo dobrą obsługę całego obszaru miasta przez centrum (w czystej formie występuje dość rzadko).
Układ promienisto-pierścieniowy (radialno-koncentryczny)	Stanowi rozwinięcie układu dośrodkowego, gdzie promienie służą do transportu między centrum a obsługiwanym obszarem, linie pierścieniowe zaś stanowiące obwodnice, zapewniają równomierność obsługi oraz odciążają centrum od ruchu tranzytowego i pozwalają na zredukowanie liczby „promieni”. Układ ten rozwijał się w starożytności i średniowieczu, w miastach położonych na równinach i pełniących funkcje obronne; w okresie renesansu był dominującą koncepcją urbanistyczną, a w wieku XIX według takich założeń Haussmann dokonał przebudowy Paryża; najbardziej charakterystycznym przykładem miasta o promienisto-pierścieniowym układzie sieci jest Moskwa.
Układ wachlarzowy	Stanowi pochodną układu promienisto-pierścieniowego i występuje, gdy rozwój miasta w pewnym kierunku jest zablokowany, na przykład, gdy centrum miasta jest położone w pobliżu brzegu morza lub jeziora.
Układ eliptyczny	Jest pochodną układu promienisto-pierścieniowego i występuje wówczas, gdy miasto ma dwa ośrodki centralne.
Układ wieloośrodkowy	Jest kolejną formą rozwojową układu dośrodkowego i może być układem wielu równorzędnych ośrodków bądź przyjąć formę tak zwanego układu planetarnego, w którym wszystkie ośrodki są podporządkowane jednemu głównemu.
Układ szachownicowy (prostokątny)	Jako pierwszy przyjął postać koncepcji teoretycznej, chociaż nie był układem genetycznie pierwotnym. Wiąże się on z podziałem gruntów na cele kolonizacyjne i osiedleńcze. Na podstawie tej koncepcji powstało wiele miast greckich i rzymskich, a także zakładanych w okresie rozwoju gotyku w średniowieczu. Szachownicowy układ przestrzenny ma także większość miast, które rozwijały się w ciągu ostatnich dwustu lat na kolonizowanych obszarach obu Ameryk i Australii. Zalety układu szachownicowego to: łatwość wytyczania ulic i zabudowy działek, możliwość nadania działkom budowlanym i ich zespołom najkorzystniejszego kształtu, prostota i przejrzystość.
Układ heksagonalny	Układ ten równoważy w sobie niedomagania i wady układów dośrodkowego i szachownicowego, jest najkorzystniejszym układem sieci, a na jednostkę obsługiwanego obszaru przypada najmniejsza liczba dróg.
Układ trójkątny	Został stworzony przez A.C. Corneya jest rozwinięciem trójkątnym układu heksagonalnego, gdzie każdy ośrodek ma połączenie z ośrodkami przyległymi, a połączenia między ośrodkami nie sąsiadującymi ze sobą nie są bezpośrednie, ale

	krótsze niż w układzie szachownicowym. Główne wady tego układu to trudność podziału sieci na różne kategorie i ostre kąty między sąsiednimi drogami, utrudniające ruch pojazdów i zagospodarowanie przyległych terenów.
--	---

Źródło: B. Tundys, *Logistyka miejska: teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2008, s. 54-55.

W odniesieniu do układów urbanistycznych na szczególną uwagę zasługują temat centrum miasta. Niezależnie od przyjętej perspektywy teoretycznej - ekologicznej, makroekonomicznej czy kulturalistycznej - centrum miasta jest szczególną przestrzenią, łączącą aspekty funkcjonalne i symboliczne życia miejskiego. Badacze szkoły chicagowskiej uważali proces centralizacji za jeden z najważniejszych procesów miejskich, opierając to twierdzenie na interakcjach między ludźmi a środowiskiem oraz interakcjach społecznych. Proces ten prowadzi do powstania miejsca, w którym skupiają się kluczowe instytucje i funkcje danej społeczności. Z perspektywy socjologii rozumiejącej i antropologii, centrum miasta odzwierciedla podstawowe właściwości umysłu ludzkiego, takie jak potrzeba poznawczego i emocjonalnego porządkowania rzeczywistości. Centrum służy jako punkt orientacyjny w przestrzeni i określa hierarchię znaczeń i wartości istotnych dla społeczności. W literaturze polskiej klasyczną pozycją na temat miejskiego centrum jest książka A. Wallisa „Informacja i gwar. O miejskim centrum”. A. Wallis opisuje centrum miejskie jako podstawową formę obszaru kulturowego, kumulującą wartości materialne i symboliczne. Uważa on, że miejskie centrum jest harmonijnie wykształconym obszarem, o wielu poziomach struktury przestrzennej, społecznej i kulturowej. A. Wallis używa pojęcia centrum jako ogólnego i uniwersalnego terminu, obejmującego różne formy przestrzenne i funkcjonalne, takie jak agora, forum, rynek, plac katedralny, śródmieście, Main Street czy Central Business District. Warto podkreślić, że centrum miasta charakteryzuje się pięcioma cechami: odrębnością infrastrukturalną, niewielkim rozmiarem, najlepszą dostępnością komunikacyjną, kluczowym znaczeniem dla społeczności oraz jako miejscem najważniejszych procesów życia publicznego¹⁶⁶.

2.3. Problemy współczesnych miast

Architektura współczesnych miast, które charakteryzują się gigantycznymi rozmiarami, nadmiernym zagęszczeniem, przeludnieniem i brakiem uporządkowanego planowania oraz kompleksowych rozwiązań komunikacyjnych, od dawna jest przedmiotem

¹⁶⁶ M. Smagacz-Poziemska, *Czy miasto jest niepotrzebne? (Nowe) przestrzenie życiowe młodych mieszkańców miasta*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2015, s. 70-72.

badania specjalistów z różnych dziedzin. Naukowcy, współpracując z przedstawicielami instytucji publicznych oraz lokalnych społeczności, opracowują koncepcje i przygotowują plany. Te plany, przekształcane w rozbudowane wieloletnie programy inwestycyjne i restrukturyzacyjne, mają na celu rozwiązanie narastających problemów związanych z urbanizacją współczesnych miast¹⁶⁷.

Zagadnienia związane z projektowaniem infrastruktury w rozwoju miejskim różnią się w zależności od skali – od regionalnej, przez miejską, aż po sąsiedztwo i kompleksy budynków. Planowanie regionalne i miejskie wykracza poza to, co zazwyczaj uważa się za projektowanie urbanistyczne. Destrukcyjny wpływ, jaki projektowanie autostrad miało na sąsiedztwa i życie mieszkańców centrów miast w wielu miejscach na świecie, doprowadził do bardziej starannej analizy wpływu nowych elementów infrastruktury na ich otoczenie oraz zatrudniania projektantów urbanistycznych do radzenia sobie z tymi problemami¹⁶⁸.

W XXI wieku dynamiczny rozwój aglomeracji miejskich miał na celu poprawę warunków życia ich mieszkańców. Jednakże, wzrost urbanizacji i rozrost terytorialny miast często prowadzi do problemów wynikających z nadmiernie szybkiego rozwoju zurbanizowanych obszarów. Przepływ ludności do miast w poszukiwaniu pracy zwiększa zapotrzebowanie na mieszkania, co skutkuje redukcją terenów zielonych i zaburzeniem równowagi między terenami biologicznie czynnymi a terenami zabudowanymi¹⁶⁹.

Tendencja do zamieszkiwania w pozbawionych życia miastach i na osiedlach mieszkaniowych, towarzysząca industrializacji, segregacja różnych funkcji miasta oraz intensywne korzystanie z samochodów sprawiły, że miasta stały się nudne i monotonne. To ukazuje kolejną ważną potrzebę, czyli potrzebę stymulacji¹⁷⁰.

W XXI wieku demografia stanowi kluczowe wyzwanie dla miast. Liczba mieszkańców miast ciągle wzrasta – jeśli w 2010 roku 50% populacji światowej mieszkało w miastach, prognozuje się, że do 2050 roku będzie to już 70%. Niestety, intensyfikacja urbanizacji często prowadzi do degradacji środowiska naturalnego. Wiele obszarów zielonych jest włączanych do granic metropolii i przekształcanych w osiedla mieszkaniowe, obiekty przemysłowe czy centra handlowe. W związku z tym, władze miejskie powinny zwracać uwagę na odpowiedzialne zarządzanie zasobami naturalnymi, takimi jak woda oraz na rozwój energii odnawialnej, w tym solarnej, wiatrowej oraz biomasy. Ponadto, wiele

¹⁶⁷ P. Fiuk, *Idea i teoria ...* op. cit., s. 195.

¹⁶⁸ J. Lang, *Urban design: A...* op. cit., s. 318.

¹⁶⁹ J. Klimowicz, *Problem przegrzewania miast XXI wieku (MWC) a zieleń miejska*, „Środowisko Mieszkaniowe” 2021, nr 32, s. 51.

¹⁷⁰ J. Gehl, *Życie między...* op. cit., s. 21.

miast podejmuje działania ograniczające emisję spalin przez samochody, promując transport publiczny i budując ścieżki rowerowe oraz deptaki, co sprzyja aktywnemu trybowi życia mieszkańców.

Zmiany klimatyczne są kolejnym wyzwaniem dla funkcjonowania aglomeracji miejskich. Obserwuje się wzrost średnich temperatur, a także pojawienie się zjawisk atmosferycznych nietypowych dla danego regionu, takich jak huragany, trąby powietrzne, intensywne opady deszczu czy pożary. W niektórych rejonach świata notuje się także zanikanie wód gruntowych, co prowadzi do pustynnienia, równocześnie z podnoszeniem się poziomu wód oceanicznych spowodowanym topnieniem lodowców. W XXI wieku coraz częściej występujące nieprzewidywane zjawiska pogodowe i anomalie klimatyczne stają się bezpośrednim lub pośrednim zagrożeniem dla życia ludzi. W odpowiedzi na te wyzwania, kluczowe w rozwoju miejskim i budownictwie jest zapewnienie mieszkańcom ochrony przed zagrożeniami klimatycznymi. Mieszkańcy wielkich miast, stając przed problemami klimatycznymi, zastanawiają się nad warunkami, w jakich chcieliby żyć, dążąc do zachowania komfortu i optymalnych warunków życia, mimo że pojęcie komfortu może różnić się w zależności od indywidualnych oczekiwań społecznych¹⁷¹.

Obecnie, w kontekście dynamicznego rozwoju miast, turystyka stanowi kluczowy czynnik. Dlatego też na uwagę zasługuje rozwój turystyki w dzielnicach miejskich. Jednym z głównych wyzwań dla władz miast jest szybki rozwój usług świadczonych przez globalne platformy w zakresie zakwaterowania i transportu pasażerskiego. Giganci rynkowi, tacy jak Airbnb i Uber, stali się ważnymi, lecz jednocześnie trudnymi partnerami do negocjacji dla samorządów lokalnych. Problem z tą kwestią polega na tym, że działania podejmowane przez władze lokalne skupiają się głównie na rozwiązywaniu bieżących problemów, a nie na kompleksowym koordynowaniu działań rozwojowych w sektorze turystycznym¹⁷².

Wzrost turystyki miejskiej oraz związanych z nią inwestycji wywołał kontestację wśród mieszkańców wielu, zwłaszcza europejskich miast. Protesty te są szczególnie widoczne tam, gdzie masowa turystyka znacząco pogorszyła warunki życia lokalnych społeczności, co widać na przykładach miast takich jak Wenecja, Barcelona, Lizbona, Amsterdam czy Berlin. Ta sytuacja wywołała dyskusje dotyczące charakteru współczesnych miast turystycznych. Ich sedno polega na potrzebie zrównoważenia korzyści i kosztów

¹⁷¹ J. Klimowicz, *Problem przegrzewania...* op. cit., s. 51.

¹⁷² Z. Ziolo, T. Rachwał, *Wybrane problemy funkcjonowania przedsiębiorstw przemysłowych i sektora usług*, „Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society” 2021, nr 35(1), s. 4.

rozwoju turystyki, ze szczególnym uwzględnieniem oceny tych czynników z perspektywy społecznej, czyli wpływu na mieszkańców¹⁷³.

Współczesne miasta stają się areną, na której wyraźnie obserwuje się globalno-lokalne kontinuum zmian, które są uwarunkowane lokalnym kontekstem¹⁷⁴. Konflikty między globalnością a lokalnością najczęściej ujawniają się właśnie w miastach. Turystyka, obecnie uznawana za jedną z kluczowych praktyk społecznych nowoczesnego społeczeństwa i ważny czynnik globalnej konsumpcji, staje się medium tych napięć. Szczególnie widoczne jest to w turystyce miejskiej, która jest jednym z najszybciej rozwijających się segmentów globalnego rynku turystycznego¹⁷⁵.

Kolejny problem to rozlewanie się miast. Początkową motywacją do zamieszkania na przedmieściach była ucieczka przed zanieczyszczeniem, chorobami i przestępczością przemysłowego miasta. Przyciągały również lepsza jakość mieszkań, ogród, zdrowsze warunki życia oraz społeczny prestiż tych lokalizacji. W latach 30. XX wieku stabilne zatrudnienie rozwijającej się klasy średniej umożliwiło bankom udzielanie kredytów hipotecznych. To napędzało spekulacyjny rozwój, który, w połączeniu z rozbudową systemów transportowych i nieskutecznymi systemami planowania w większości krajów, prowadził do dalszej suburbanizacji. Okres po II wojnie światowej przyniósł dalszą ekspansję, umożliwiającą przez rosnącą indywidualną mobilność dzięki coraz większej liczbie samochodów, co rozszerzyło dotychczas zintegrowane aktywności związane z domem, pracą, biznesem i rekreacją¹⁷⁶.

Suburbanizacja, kluczowy element w zrozumieniu współczesnych przemian miejskich, nabrała znaczenia w Stanach Zjednoczonych dzięki intensywnemu rozwojowi przestrzennemu i wzrostowi ludności miejskiej w latach 1921-1961. Termin ten opisuje proces migracji klasy średniej do stref podmiejskich. Choć początkowo postrzegano ten proces negatywnie, z czasem suburbanizacja stała się głównym motorem rozwoju przestrzennego, zwłaszcza od końca okresu międzywojennego, osiągając szczyt w latach 50. XX wieku. Przedmieścia stały się wtedy typowym miejscem zamieszkania dla Amerykanów, kojarzonym z zamożnością i kulturą, w odróżnieniu od zaniedbanych

¹⁷³ J. Kowalczyk-Anioł, *Hipertrofia turystyki miejskiej – geneza i istota zjawiska*, „Konwersatorium Wiedzy o Mieście” 2019, nr 4, s. 7-8.

¹⁷⁴ R. Robertson, *Globalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity* [w:] *Global Modernities*, (red.) M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson, SAGE, London 1995, s. 30-32.

¹⁷⁵ J. Kowalczyk-Anioł, *Hipertrofia turystyki...* op. cit., s. 7.

¹⁷⁶ M. Carmona, T. Heath, T. Oc, S. Tiesdell, *Urban spaces – public places: The dimensions of urban design*, Architectural Press, London 2003, s. 28.

centralnych dzielnic miast. Pomimo największego rozkwitu w latach 60. i 70., suburbanizacja nadal odgrywa istotną rolę w polaryzacji struktury społeczno-przestrzennej miast. Wpływa znacząco na rynek nieruchomości oraz działalność gospodarczą w historycznych centrach miast, prowadząc do ich głębokiej restrukturyzacji przestrzennej¹⁷⁷.

Inny problem to przesadne budowanie parkingów. Widoczne jest to szczególnie w mniejszych miastach. Mniejsze miasta nie są tak skondensowane. Owszem, niektóre z nich mają dobrze zdefiniowane centrum z pięknymi, starymi budynkami jako punktem centralnym. Jednak wiele innych miast „rozluźniło się”; wyburzyły stare budynki i nie zastąpiły ich nowymi, pozostawiając dużo pustej przestrzeni. Dominującym sposobem zagospodarowania terenu stają się parkingi i garaże, które często zajmują ponad 50 procent powierzchni śródmieścia. Dotyczy to również niektórych dużych miast, na przykład Houston. Houston ma kilka pięknych elementów w swoim centrum, ale są one tak porzucane pomiędzy parkingami, że nie tworzą spójnej całości¹⁷⁸.

W odpowiedzi na wyzwania związane z procesami urbanizacji współczesnych miast, urbaniści opracowują zasady projektowania, które odpowiadają na nowe potrzeby społeczne. Te zasady są przede wszystkim ukierunkowane na osiągnięcie celów społecznych. Kluczową rolę w definiowaniu i promowaniu zasad projektowania „miast dla ludzi” odegrały prace J. Gehla¹⁷⁹. Aby znaleźć bardziej zrównoważone rozwiązanie dla ruchu w miastach, należy uwzględnić nie tylko ekstremalne scenariusze projektowe (jak pojazdy autonomiczne), ale cały wachlarz sposobów przemieszczania się, koncentrując się na potrzebach ludzi, zarówno tych poruszających się pojazdami, jak i pieszych¹⁸⁰.

Uważa się, że większe zagęszczenie miasta może sprzyjać równości społecznej, podczas gdy rozproszenie miasta może prowadzić do większej różnorodności mieszkańców. Jednakże szczegółowa analiza różnych miast o zróżnicowanej strukturze przestrzennej nie dostarczyła jednoznacznych dowodów na związek między zagęszczeniem a równością społeczną, choć pozwoliła zidentyfikować główne problemy związane z miastami zwartymi oraz korzyści wynikające z tego modelu. Wśród zagrożeń dla miast o większym zagęszczeniu wymienia się ograniczoną przestrzeń mieszkaniową, brak tańszych domów, słaby dostęp do terenów zielonych, wzrost przestępczości oraz więcej zgonów

¹⁷⁷ P. Lorens, *Współczesne procesy...* op. cit., s. 98.

¹⁷⁸ W. H. Whyte, *The social life of small urban spaces*, Project for Public Spaces, New York 1980, s. 90.

¹⁷⁹ J. Słodczyk, *Wymiar społeczny w projektowaniu zrównoważonego rozwoju miasta*, „Prace i Studia Geograficzne” 2020, nr 65(3), s. 14.

¹⁸⁰ S. Marshall, *Streets and Patterns*, Routledge, New York 2004, s. 192.

spowodowanych chorobami układu oddechowego. Z drugiej strony, pozytywne aspekty życia w miastach zwartych obejmują lepsze wykorzystanie transportu publicznego, niższy poziom zgonów związanych z chorobami psychicznymi, ograniczenie społecznej segregacji, większe możliwości dla pieszych i rowerzystów, więcej możliwości pracy dla osób o niższych kwalifikacjach oraz lepszy dostęp do usług¹⁸¹.

Współczesne miasta (w szczególności te europejskie) odpowiadają na nowe formy urbanizacji, gdzie kluczową rolę odgrywa peryferyjność i policentryzm. Budynki użyteczności publicznej, takie jak szpitale, szkoły, węzły komunikacyjne i osiedla mieszkaniowe, są projektowane z naciskiem na funkcjonalność, a centra obywatelskiej dumy to teraz banki, centra handlowe, stadiony i lotniska. Nastąpiło przesunięcie wartości symbolicznych: od miejsc integracji do miejsc segregacji, od wspólnego mieszkalnictwa do indywidualnego sąsiedztwa. Inwestycje publiczne przeszły od konkretnych (szkoły, obiekty sportowe) do iluzorycznych (fontanny), zmieniając swój kontekst symboliczny. W obliczu niepewności państwa dobrobytu, obywatele wybierają indywidualne formy dobrostanu, takie jak własne domy/mieszkania, trwałe dobra konsumpcyjne i inwestycje w know-how¹⁸².

W tym samym czasie, gdy miasta się rozrastały, zwiększała się również ich liczba oraz różnorodność populacji. Społeczeństwo stało się bardziej zróżnicowane i wielokulturowe, zamiast być jednolitą całością, jak sugerują stałe pojęcia przestrzeni publicznej¹⁸³.

Wraz ze wzrostem różnorodności, zmieniały się również postawy wobec przestrzeni publicznej. Miasto nie jest stabilnym i określonym organizmem, lecz zazwyczaj żyje na podstawie roszczeń i sporów o przynależność do określonych przestrzeni, co inicjuje zarówno procesy inkluzywne, jak i wykluczające. Istnieją jednak pewne przestrzenie publiczne, które, będąc niejako nadmiarowe, nie budzą zainteresowania w kontekście roszczeń ani sporów, przez co nie posiadają żadnej tożsamości: nikt nie czuje się do nich przynależny, a one same nie wydają się należeć do nikogo. To często wywołuje błędne koło obojętności, zaniedbania i porzucenia, co jedynie pogarsza ich stan materialny i społeczny, zwiększając ryzyko, że staną się miejscami wykluczającymi dla mniejszości¹⁸⁴.

¹⁸¹ J. Słodczyk, *Wymiar społeczny...* op. cit., s. 11-12.

¹⁸² A. Wiktorska-Swięcka, *Zarządzanie miastem: wyzwania...* op. cit., s. 20-21.

¹⁸³ P. Aelbrecht, *Fourth places: informal...* op. cit., s. 15.

¹⁸⁴ J. Leveratto, F. Gotti, F. Lanz, *The iceberg, the stage, and the kitchen. Neglected public places and the role of design-led interventions* [w:] *Diversity of Belonging in Europe*, C. Vos, Routledge, New York 2023, s. 112-113.

Poczucie, czym jest przestrzeń publiczna, różni się znacznie w zależności od sposobu, w jaki jest ona doświadczana i użytkowana przez różne grupy i jednostki. W rezultacie wielu teoretyków zauważyło, że istnieje wiele różnych „publiczności”, a nie jedna jednolita sfera publiczna. Oprócz tych makro-urbanistycznych procesów, tworzenie współczesnych przestrzeni publicznych miało istotny wpływ na nasze doświadczenia i postrzeganie publiczności. Chociaż wielu autorów sugeruje, że publiczność nie zmienia się, lecz raczej zanika. Wraz z globalizacją, wzrostem neoliberalnej gospodarki i dezinvestycjami publicznymi w miastach, pojawiła się nowa retoryka rozwoju miejskiego - „miasta przedsiębiorczego”. W ramach tej retoryki, tworzenie „wysokiej jakości miejsc publicznych” i „światowej klasy przestrzeni publicznej” stało się główną strategią marketingu miejskiego, mającego na celu konkurowanie z innymi miastami. W rezultacie, pod pretekstem zapewnienia bardziej atrakcyjnej i bezpiecznej przestrzeni publicznej, wiele przestrzeni publicznych popierało prywatyzację i kontrolę. Jednakże, bieżące badania wskazują, że często istnieje przepaść między aspiracjami a rzeczywistością w zakresie publiczności tych miejsc. Wiele z tych przestrzeni jest bowiem prywatnie produkowanych i zarządzanych w interesie prywatnym, co skutkuje wysokim stopniem kontroli nad ich użytkowaniem w celu poprawy bezpieczeństwa. W przeciwieństwie do tradycyjnych przestrzeni publicznych, które miały na celu przynoszenie korzyści i łączenie całej społeczności, współczesne przestrzenie publiczne są coraz częściej krytykowane przez autorów jako służące jednolitej publiczności i promujące społeczną segregację¹⁸⁵.

Przez dekady ludzki wymiar miasta był marginalizowany w projektowaniu urbanistycznym, podczas gdy priorytetowo traktowano aspekty takie jak rosnący ruch samochodowy. Wiodące ideologie planistyczne, szczególnie modernizm, celowo pomijały znaczenie przestrzeni publicznych, pieszych i miejskich miejsc spotkań. W rezultacie takie trendy oraz potrzeby rynku spowodowały stopniowe zachwianie równowagi między wspólnymi przestrzeniami miejskimi, kładąc nacisk na budowę pojedynczych, odizolowanych budynków, zwróconych do wewnątrz¹⁸⁶.

Wspólną cechą niemal wszystkich miast, niezależnie od ich położenia geograficznego, potencjału gospodarczego i poziomu rozwoju, jest pogarszające się traktowanie ich mieszkańców, którzy nadal licznie korzystają z przestrzeni publicznej¹⁸⁷.

¹⁸⁵ P. Aelbrecht, *Fourth places: informal...* op. cit., s. 15-16.

¹⁸⁶ J. Gehl, *Miasta dla...* op. cit., s. 3.

¹⁸⁷ D. Mitchell, *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*, Guilford Press, New York 2003, s. 18-21.

Żyją oni w coraz gorszych warunkach: ograniczanej przestrzeni, skażonym środowisku, hałasie, napotykać liczne bariery architektoniczne i rosnące ryzyko wypadków. Taka sytuacja nie tylko ogranicza możliwość tworzenia środowiska przyjaznego ruchowi pieszemu, ale również zagraża społecznej i kulturalnej funkcji przestrzeni publicznej. Tradycyjna rola przestrzeni publicznej jako miejsca spotkań i forum społecznego dialogu została zredukowana i stopniowo wyciszana¹⁸⁸.

Polskie miasta przechodzą przez okres intensywnych przemian społeczno-gospodarczych, borykając się z szeregiem problemów. Zdegradowane obszary miejskie, kumulacja problemów społecznych, gospodarczych i środowiskowych, takich jak bezrobocie, wykluczenie społeczne czy degradacja naturalnego środowiska, stanowią wyzwanie dla władz samorządowych. Dla wielu polskich miast niezbędne stało się przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych, aby naprawić najbardziej zdegradowane obszary i w efekcie poprawić ogólny stan miast. Rewitalizacja, rozumiana jako proces naprawczy zarządzany przez samorzady, staje się kluczową metodą na ożywienie zaniedbanych obszarów miejskich przy wsparciu dostępnych funduszy rewitalizacyjnych. Celem tych działań jest nie tylko odnowienie przestrzeni, ale również podniesienie jakości życia mieszkańców i zwiększenie atrakcyjności miast. Skuteczność rewitalizacji wymaga stałego monitorowania i oceny (ewaluacji) wprowadzanych zmian, co obecnie stanowi jedno z głównych wyzwań dla polityki rewitalizacyjnej prowadzonej przez jednostki samorządu terytorialnego¹⁸⁹.

2.4. Rozwój miast a bezpieczeństwo mieszkańców

W nowoczesnych europejskich modelach miejskich kluczowe staje się połączenie historii z teraźniejszością oraz przyszłością, poprzez zachowanie dziedzictwa kulturowego, materialnego oraz promowanie zrównoważonego rozwoju. Istotne jest osiągnięcie odpowiedniej równowagi ekologicznej zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Wiele współczesnych miast zmaga się z nierównomiernym rozwojem różnych obszarów i stref urbanistycznych, co prowadzi do utraty spójności miejskiej tkanki, a przedmieścia oddzielają się od centrów. Dodatkowo, coraz częściej odrzucana jest teza o globalnym rozwoju, co wywołuje kryzys w zasadach urbanistyki, głównie w aspekcie społecznym. Duże miasta rywalizują w tworzeniu enklaw pełnych znaczących dzieł architektonicznych,

¹⁸⁸ J. Gehl, *Miasta dla...* op. cit., s. 3.

¹⁸⁹ Z. Ziolo, T. Rachwał, *Wybrane problemy...* op. cit., s. 66.

które często nie odpowiadają historycznym skalom i tradycyjnym zasadom urbanistyki. Estetyczna rywalizacja między budynkami często redukuje architekturę do kolekcji dzieł sztuki, co neguje podstawową ideę miasta¹⁹⁰.

Rozwój urbanistyczny miast, przynoszący trwałe zmiany w ich strukturze, podkreśla znaczenie miast dla społeczno-gospodarczej dynamiki krajów i regionów. Obecnie, miasta są postrzegane jako atrakcyjne miejsca dla kolejnych pokoleń, co zawdzięczają swojej historycznej roli skupisk ludzi, zasobów i miejsc pracy, przyczyniając się do rozwoju osobistego i zawodowego mieszkańców. Kluczowe są także ich urbanistyczna atrakcyjność i funkcjonalność, które muszą zapewniać spójność różnych funkcji i form przestrzennych. Chociaż miasta stanowią jedno z najtrwalszych osiągnięć ludzkości, muszą one jednak nieustannie dostosowywać się do zmieniających się warunków, co może wymagać głębokich transformacji funkcji, form przestrzennych oraz relacji, aby zachować efektywność funkcjonowania miejskiego organizmu¹⁹¹.

Bezpieczeństwo to kluczowa wartość w życiu ludzkim. W miarę rozwoju cywilizacji, ludzie tworzą coraz więcej zagrożeń zarówno dla siebie, jak i dla innych, co sprawia, że bezpieczeństwo staje się cenione zarówno przez jednostki, jak i całe społeczeństwa¹⁹². W kontekście społeczności lokalnych, poczucie bezpieczeństwa kształtuje się na podstawie specyficznych cech danej społeczności, takich jak autonomia, własne normy społeczne, silne więzi kulturowe i międzyludzkie, życie na wyraźnie określonym, stosunkowo małym obszarze, oraz głębokie poczucie zakorzenienia i przynależności do miejsca zamieszkania¹⁹³. Dodatkowo zapewnienie komfortu przestrzeniom publicznym i zachęcenie ludzi do podstawowych aktywności, takich jak chodzenie, stanie, siedzenie, patrzenie, rozmawianie, słuchanie i autoekspresja, jest kluczowe dla ich użytkowania. Ważne jest, aby uwzględniać warunki zarówno w ciągu dnia, jak i w nocy oraz w różnych porach roku, co stanowi integralną część pracy nad optymalizacją przestrzeni miejskiej¹⁹⁴.

Bezpieczeństwo oraz poczucie bezpieczeństwa mają istotny wpływ na jakość życia w mieście. Bezpieczeństwo można rozumieć jako obiektywny stan wolny od zagrożeń, ściśle powiązany z subiektywnym, emocjonalnym i psychologicznym postrzeganiem miejsca jako

¹⁹⁰ M. Przesmycka, *Zrównowazona kompozycja współczesnych miast*, „Czasopismo techniczne” 2007, nr 3, s. 234.

¹⁹¹ A. Rutkowska-Gurak, *Współczesny rozwój...* op. cit., s. 176.

¹⁹² M. Rozwadowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2014, nr 15, s. 245.

¹⁹³ M. Rozwadowski, *Bezpieczeństwo społeczności...* op. cit., s. 248.

¹⁹⁴ J. Gehl, *Miasta dla...* op. cit., s. 238.

bezpiecznego. W wymiarze instytucjonalnym, poczucie bezpieczeństwa definiuje się jako zespół warunków i instytucji społecznych, które chronią państwo i jego obywateli przed zagrożeniami dla porządku prawnego, zdrowia, życia, czy też przed dużymi stratami materialnymi. Do zapewnienia publicznego bezpieczeństwa zobowiązane są wszystkie organy władzy i administracji państwowej, w tym instytucje specjalizujące się w tej dziedzinie, takie jak policja czy straż pożarna¹⁹⁵.

Jakość życia mieszkańców miasta jest silnie związana z ich poczuciem bezpieczeństwa. Ten wymiar bezpieczeństwa obejmuje różnorodne warunki i instytucje społeczne, które chronią przed zagrożeniami dla porządku prawnego, życia, zdrowia ludzi oraz przeciwdziałają znacznym stratom materialnym. Bezpieczeństwo nie tylko zapewnia stabilność życia codziennego mieszkańców, ale również umożliwia ich rozwój¹⁹⁶.

Postrzeganie (nie)bezpieczeństwa, zarówno na poziomie indywidualnym, jak i zbiorowym, odnosi się do percepcji jednostek dotyczącej otoczenia, w którym się znajdują, wynikającej z interpretacji ryzyka lub zagrożeń dokonywanych w określonych czasach i kontekstach, co przekłada się na konkretną percepcję zagrożenia przemocą. Ze względu na występowanie pewnych problemów społecznych w miastach, takich jak bezrobocie, wykluczenie społeczne, niestabilności w rodzinach i sieciach społecznych, jest to głównie zjawisko miejskie¹⁹⁷.

Bezpieczeństwo zawsze odgrywało kluczową rolę w badaniach nad życiem publicznym. Dla J. Jacobs bezpieczeństwo było centralnym elementem. Łączyła ona tworzenie bezpiecznego miasta z tworzeniem miasta pełnego życia, ponieważ obecność „oczu na ulicy” i zainteresowanie życiem sąsiedztwa mogą pomóc zapobiegać przestępczości. Architekt i urbanista O. Newman poruszył kwestie zapobiegania przestępczości w relacji do projektowania i planowania przestrzeni publicznych w swojej książce „Defensible Space”. Bezpieczeństwo było również ciągłym tematem dyskusji w dziedzinie planowania miejskiego, na przykład na podstawie książki M. Davisa o Los Angeles, „City of Quartz”, a także bardziej ogólnie w perspektywie społecznej opartej na koncepcji „społeczeństwa ryzyka”. Niemiecki socjolog U. Beck zaproponował to pojęcie w 1986 roku, używając go do opisu lęku związanego z konsekwencjami globalizacji,

¹⁹⁵ A. Bogacka, P. Siniecka, *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców miasta. Przykład Poznania*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” 2016, nr 33, s. 57.

¹⁹⁶ W. Chodyński, *Wykorzystanie dorobku nauk o zarządzaniu na rzecz podnoszenia bezpieczeństwa miast. Koncepcja smart*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2019, nr 37(4), s. 47-48.

¹⁹⁷ V. Azevedo, A. Sani, L. M. Nunes, D. Paulo, *Do you feel safe in the urban space? From perceptions to associated variables*, „Anuario de Psicología Jurídica” 2021, nr 31(1), s. 76

zagrożeniem katastrofy środowiskowej i potencjalną nieprzeniknionością nowych technologii. Zdrowie to kolejny temat, który coraz częściej inspirował publiczną debatę w trakcie nowego tysiąclecia, również w kontekście projektowania miast. Ten trend odzwierciedla wzrost odsetka populacji borykającej się z otyłością, cukrzycą, chorobami serca i innymi chorobami związanymi ze stylem życia. W nowym wieku zdrowie coraz częściej stało się problemem ze szczególnym naciskiem na brak codziennej aktywności fizycznej, a tutaj znaczącą rolę odgrywa fizyczna struktura codziennego życia. Politycy i planiści miejski zastanawiali się, jak skłonić ludzi do większej codziennej aktywności przez zmianę projektowania miast, ponieważ chodzenie i jazda na rowerze w przestrzeni miejskiej to nie tylko ekologiczny środek transportu, który także promuje bezpieczeństwo, ale również sprzyja zdrowiu¹⁹⁸.

Bezpieczeństwo obejmuje szereg warunków i instytucji społecznych, które chronią mieszkańców przed zagrożeniami dla porządku prawnego, ich życia, zdrowia, a także minimalizują ryzyko poważnych strat materialnych. Efektywne zarządzanie tym aspektem przekłada się na różne płaszczyzny rozwoju miast. Tabela 3 przedstawia te płaszczyzny, ukazując, że bezpieczeństwo stanowi fundament zarówno dla rozwoju społecznego, jak i gospodarczego czy infrastrukturalnego, a tym samym pełni rolę czynnika integrującego różne wymiary funkcjonowania lokalnych społeczności.

Tabela 3. Płaszczyzny rozwoju miast (rozwoju lokalnego)

Płaszczyzna rozwoju	Charakterystyczne cechy
Rozwój społeczny	<ul style="list-style-type: none"> • Wysiłki na rzecz maksymalizacji zaspokajania potrzeb lokalnej społeczności, które przekładają się na poprawę jakości życia mieszkańców i zwiększają ich satysfakcję z życia w danej gminie; • Tworzenie warunków do wyrażania grupowych interesów i powstawanie różnorodnych zrzeszeń; • Zwiększenie poziomu edukacji, kwalifikacji zawodowych pracowników oraz liczby nowych miejsc pracy; • Ciągły wzrost świadomości obywatelskiej, edukacji oraz kultury osobistej mieszkańców; • Zmiany w relacjach międzyludzkich i w strukturze społecznej gminy; • Rosnące poczucie odpowiedzialności za sprawy publiczne i zaangażowanie społeczne mieszkańców; • Zmiany w strukturze konsumpcji oraz lepsza dostępność do urzędzeń i instytucji świadczących usługi dla potrzeb społecznych i rozwoju osobistego; • Aktywność promocyjna miasta, mająca na celu podnoszenie jego atrakcyjności.
Rozwój gospodarczy	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększanie ilości i poprawa jakości dostępnych w mieście dóbr i usług;

¹⁹⁸ J. Gehl, B. Svarre, *How to study public life*, Island Press, Washington, Covelo, London 2010, s. 72.

	<ul style="list-style-type: none"> • Zmiany ilościowo-jakościowe w zakresie produkcji, zatrudnienia, inwestycji, kapitału, dochodów, spożycia oraz innych wskaźników ekonomicznych; • Ulepszanie systemu powiązań wewnętrznych w gospodarce oraz z gospodarką regionalną i krajową; • Modernizacja struktury gospodarki w celu jej unowocześnienia; • Poprawa efektywności gospodarczej na poziomie mikro- i makroekonomicznym; • Wprowadzanie nowych produktów i podnoszenie jakości tych już istniejących; • Rozwój różnorodnych form przedsiębiorczości, zarówno indywidualnej; jak i zbiorowej, wykorzystując lokalne zasoby: surowce, siłę roboczą oraz krajobraz.
Rozwój techniczno-technologiczny	<ul style="list-style-type: none"> • Implementacja innowacji technologicznych; • Wprowadzanie postępu technicznego; • Modyfikacje w strukturze produkcji, które umożliwiają coraz efektywniejsze wykorzystanie lokalnych czynników i zasobów; • Zwiększenie jakości i nowoczesności lokalnie produkowanych dóbr i usług oraz rozszerzenie ich oferty.
Rozwój polityczny	<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie lokalnej społeczności znacznej autonomii w zarządzaniu zasobami i podejmowaniu decyzji dotyczących własnych spraw w sposób demokratyczny i samorządny; • Umożliwienie mieszkańcom lokalnym wpływania na ustalenie kierunków rozwoju ich gminy; • Wspieranie rozwoju liderów lokalnych; • Działalność lobbingowa na rzecz interesów politycznych.
Rozwój kulturowy	<ul style="list-style-type: none"> • Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego; • Promowanie i pielęgnowanie tradycji spoza lokalnego kontekstu; • Podkreślanie unikalności kulturowej, językowej i religijnej wspólnoty; • Tworzenie możliwości korzystania z niezależnych od państwa kanałów komunikacji społecznej, w tym lokalnych gazet, radia, telewizji, miejskich portali internetowych i innych mediów.
Rozwój ekologiczno-przestrzenny	<ul style="list-style-type: none"> • Szanowanie naturalnego środowiska i staranne planowanie przestrzenne na terenach zurbanizowanych; • Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń i odbudowa naturalnych zasobów środowiska; • Montaż urządzeń zapobiegających zanieczyszczeniom oraz wdrażanie technologii przyjaznych dla środowiska; • Rozwiązywanie konfliktów wynikających z zagospodarowania przestrzennego oraz kształtowanie funkcjonalnego i estetycznego środowiska życia.

Źródło: A. Augustyn, *Zrównoważony rozwój miast w świetle idei smart city*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020, s. 15-17.

Należy podkreślić, iż w obecnym stuleciu miejskim miasta są budowane (lub przebudowywane) częściowo na konsumpcji i korzyściach wynikających z przestrzeni publicznej. Jednakże, obietnica przestrzeni publicznej nie została zrealizowana dla wielu osób. Różne i niemainstreamowe tożsamości mogą poważnie ograniczać prawa jednostki lub grupy w przestrzeni publicznej, czy to jawnie, czy subtelnie. Wiele mniejszości jest

postrzeganych negatywnie jako niepożądane osoby – od irytujących po będące źródłem strachu w przestrzeni publicznej: duży czarnoskóry mężczyzna może budzić u niektórych obawy przed przestępczością; młody brodaty muzułmanin w tradycyjnym ubraniu może być automatycznie uważany za zagrożenie; nastolatkom może być zabronione przebywanie w przestrzeniach publicznych, ponieważ mogą sprawiać, że starsze osoby czują się niebezpiecznie. Bycie osobą różniącą się – pod względem klasy, rasy, etniczności, płci, kultury lub poglądów – może być izolujące i ograniczające w przestrzeni publicznej. Przedsiębiorstwa tworzą kontrolowane strefy, aby regulować przestrzeń publiczną i ograniczać dostęp osobom, które nie wydają pieniędzy, w całych centrach miast lub dzielnicach biznesowych; kobiety i dzieci nie mogą swobodnie korzystać z przestrzeni publicznej o każdej porze tak jak mężczyźni; zamożni mieszkańcy płacą za usługi tworzące ekskluzywne przestrzenie, zmniejszając dostępność terytoriów dla wszystkich. Ten podzielony krajobraz nierównego dostępu do przestrzeni publicznej odzwierciedla nierówne prawa do miasta¹⁹⁹.

W XXI wieku koncepcja zrównoważonego rozwoju została rozszerzona z wąskiej perspektywy środowiskowej na włączanie aspektów społecznych i ekonomicznych. Konieczność zdobycia większej wiedzy na temat tego, co może skłonić ludzi do poruszania się na rowerze lub pieszo zamiast jeździć zanieczyszczającym środowisko samochodem, musi być uzupełniona bardziej podstawową wiedzą o spójności społecznej i ekonomicznej przestrzeni publicznej. Celem jest stworzenie miast, w których każdy może poruszać się pieszo, co jest fundamentalną częścią ideologii leżącej u podstaw badań nad życiem publicznym. Atak terrorystyczny na World Trade Center w Nowym Jorku 11 września 2001 roku skupił większą uwagę na lęku i bezpieczeństwie w miastach. Od tego czasu podjęto wysiłki, aby stworzyć bardziej otwarte, inkluzywne przestrzenie publiczne z ludźmi obecnymi przez całą dobę. Niestety, doprowadziło to również do przeciwnego efektu: powstania zamkniętych osiedli wykluczających życie publiczne. Monitoring wideo przestrzeni publicznych odgrywa coraz większą rolę, a aspekty etyczne z tym związane były gorącym tematem dyskusji w tym okresie. Kiedy celem jest stworzenie szerokiego poczucia bezpieczeństwa w mieście, ważne jest badanie, jak można to osiągnąć, wykorzystując własne struktury miasta. Tutaj badania nad życiem publicznym są również wysoce istotne²⁰⁰.

¹⁹⁹ V. Mehta, *Public Space: notes on why it matters, what we should know, and how to realize its potential*, Routledge, New York 2022, s. 119.

²⁰⁰ J. Gehl, B. Svarre, *How to study...* op. cit., s. 71.

W XX wieku życie miejskie dojrzało, a jego warunki się poprawiły. Zmieniło się nasze postrzeganie miejskich tłumów, które zaczęto wręcz celebrować, a także rozwinęła się kultura publiczna bardziej przychylna różnorodności, dialogowi kulturowemu i otwartości na obcych. Przykładem tego są polityki społecznej integracji i spójności w pluralistycznych i zróżnicowanych społeczeństwach, szczególnie widoczne w krajach takich jak Wielka Brytania i Kanada. Mimo tych postępów, w XXI wieku kultura sympatyzująca z różnorodnością jest stopniowo zastępowana przez kulturę strachu, nietolerancji i nieufności. Uczucia te zostały wzmocnione przez wydarzenia takie jak ataki z 11 września w Nowym Jorku, zamieszki w Bradford i Oldham w północnej Anglii, zamachy z 7 lipca w Londynie oraz od 2015 roku, kryzys uchodźczy w Europie i związane z nim konflikty etniczne. W wyniku tego, w wielu krajach ich narodowe polityki przeszły od promowania pluralizmu i kosmopolitycznego zaangażowania do osławiania i dyscyplinowania obcych²⁰¹.

W ostatnich latach, wraz z rozwojem złożonych systemów komputerowych i oprogramowania, sztuczna inteligencja wkroczyła w wiele obszarów, w tym tych wpływających na tkankę miejską. Współczesna restrukturyzacja formy miejskiej nie jest tylko konsekwencją przejścia z epoki przemysłowej do postindustrialnej, lecz – jak wskazywał M. Castells – również częścią przejścia do ery informacyjnej. Niemniej jednak, argumentuje się, że sama idea miasta jest kwestionowana i ostatecznie musi zostać na nowo przemyślana. Sieci komputerowe stają się tak samo fundamentalne dla życia miejskiego jak systemy uliczne. Pamięć cyfrowa i przestrzeń ekranowa stają się cennymi, poszukiwanymi rodzajami nieruchomości, a wiele działań ekonomicznych, społecznych, politycznych i kulturalnych przenosi się do cyberprzestrzeni²⁰².

Podsumowując, rozwój miast a bezpieczeństwo mieszkańców to kluczowy temat w kontekście współczesnej urbanistyki. Urbanizacja przynosi trwałe zmiany w strukturze miast, podkreślając ich znaczenie dla społeczno-gospodarczej dynamiki krajów i regionów. Miasta są atrakcyjne dla kolejnych pokoleń dzięki swojej historycznej roli jako centra ludzi, zasobów i miejsc pracy, przyczyniając się do rozwoju osobistego i zawodowego mieszkańców. Urbanistyczna atrakcyjność i funkcjonalność miast muszą zapewniać spójność różnych funkcji i form przestrzennych, co jest kluczowe dla zachowania efektywności miejskiego organizmu.

²⁰¹ P. Aelbrecht, *Fourth places: informal...* op. cit., s. 8.

²⁰² M. Carmona, T. Heath, T. Oc, S. Tiesdell, *Urban spaces – public places: The dimensions of urban design*, Architectural Press, London 2003, s. 32.

Rozdział 3

Bezpieczeństwo w miastach w kontekście badań i praktyki urbanistycznej

3.1. Geneza i ewolucja badań w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni miejskich

Wraz z postępującą urbanizacją i wzrostem liczby mieszkańców miast pojawiła się potrzeba opracowania skutecznych strategii zwiększających bezpieczeństwo i redukujących przestępczość w przestrzeniach publicznych. Przez wiele dekad podejście do tego zagadnienia ewoluowało – od indywidualnych działań prewencyjnych po kompleksowe strategie urbanistyczne, uwzględniające interdyscyplinarne podejście do projektowania miast. W tym kontekście kluczowe staje się pytanie: czy to bezpieczna przestrzeń kształtuje zachowania ludzi, czy to ludzie kształtują bezpieczną przestrzeń? Odpowiedź na to zagadnienie wymaga analizy różnych nurtów badawczych, które miały wpływ na współczesne rozumienie bezpieczeństwa w miastach. Poniżej przedstawiono najważniejsze koncepcje teoretyczne i praktyczne podejścia, które ukształtowały sposób myślenia o bezpiecznej przestrzeni miejskiej.

Pierwsze badania dotyczące bezpieczeństwa miejskiego wywodziły się z obserwacji socjologicznych i architektonicznych. W latach 60. XX wieku amerykańska badaczka E. Wood podjęła próbę zbadania wpływu środowiska miejskiego na zachowania mieszkańców, zwłaszcza w kontekście osiedli mieszkaniowych. Jej obserwacje koncentrowały się na roli widoczności i nadzoru społecznego, podkreślając znaczenie projektowania przestrzeni w sposób umożliwiający naturalne monitorowanie otoczenia. E. Wood zauważyła, że model osiedli, oparty na dużych, jednolitych kompleksach mieszkalnych, przyczyniał się do zwiększenia anonimowości mieszkańców i ograniczenia naturalnego nadzoru społecznego. W jej ocenie skuteczność tradycyjnych metod zapewnienia bezpieczeństwa, takich jak zwiększenie liczby funkcjonariuszy policji, dozorców czy służb technicznych, była niewystarczająca wobec skali wyzwań. E. Wood kwestionowała dominujący wówczas sposób myślenia o bezpieczeństwie miejskim, który koncentrował się na egzekwowaniu prawa, a nie na strukturalnym projektowaniu przestrzeni sprzyjającej samoorganizacji mieszkańców. Wskazywała, że układ urbanistyczny tych osiedli, zamiast wzmacniać społeczne więzi i umożliwiać mieszkańcom aktywne

uczestnictwo w kształtowaniu swojego otoczenia, prowadził do alienacji i braku poczucia odpowiedzialności za wspólną przestrzeń. W konsekwencji sprzyjało to wzrostowi przestępczości oraz utrwalaniu się negatywnych wzorców zachowań społecznych. Jednym z kluczowych problemów, na które zwróciła uwagę, była ograniczona widoczność przestrzeni publicznych. Osiedla były projektowane w sposób, który sprawiał, że duże obszary pozostawały poza zasięgiem wzroku mieszkańców, co tworzyło strefy sprzyjające działaniom przestępczym. E. Wood argumentowała, że konieczne jest wprowadzenie zmian w organizacji przestrzeni, tak aby mieszkańcy mogli w naturalny sposób obserwować swoje otoczenie. Podkreślała znaczenie otwartych dziedzińców, rozmieszczenia budynków w sposób sprzyjający wzajemnej kontroli oraz projektowania przestrzeni publicznych w taki sposób, aby zachęcały do codziennych interakcji. Jej propozycje obejmowały również zmianę sposobu kształtowania przestrzeni wspólnych, tak aby sprzyjały one przypadkowym spotkaniom i budowaniu relacji międzyludzkich. E. Wood wskazywała, że włączenie elementów architektonicznych umożliwiających spontaniczną komunikację – jak ławki, place zabaw czy otwarte dziedzińce – może przyczynić się do wzrostu zaangażowania społecznego, a tym samym do zwiększenia poczucia bezpieczeństwa²⁰³.

W tym samym okresie J. Jacobs w swojej przełomowej pracy „Śmierć i życie wielkich miast Ameryki” zwróciła uwagę na kluczową rolę tętniących życiem ulic, różnorodnej zabudowy oraz obecności społecznej w zapobieganiu przestępczości. J. Jacobs zakwestionowała dominujące w latach 50. i 60. XX wieku podejście do projektowania osiedli mieszkaniowych, które faworyzowało rozległe, monofunkcyjne przestrzenie i separację różnych grup społecznych. Uważała, że tego rodzaju koncepcje urbanistyczne prowadzą do alienacji mieszkańców, ograniczenia interakcji społecznych oraz wzrostu przestępczości. W przeciwieństwie do ówczesnych planistów, którzy postrzegali chaos miejskiego życia jako problem wymagający uporządkowania, J. Jacobs widziała w tej wielowarstwowej strukturze naturalny mechanizm obronny przed zagrożeniami. Jednym z problemów, na które zwróciła uwagę, była utrata naturalnego nadzoru nad przestrzenią publiczną w wyniku zbyt rygorystycznego podziału na strefy funkcjonalne. W jej ocenie, bezpieczna przestrzeń miejska musi sprzyjać integracji społecznej i wspólnemu użytkowaniu, a podstawą tej dynamiki jest istnienie jasnych, ale płynnych granic między przestrzenią prywatną, półpubliczną i publiczną. Wskazywała, że gdy mieszkańcy mogą

²⁰³ M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role of urban planning and urban design on safe cities*, „IOP Conference Series: Materials Science and Engineering” 2021, nr 1058, s. 1-10.

w naturalny sposób obserwować ulice i place, zwiększa się ich zaangażowanie w życie sąsiedzkie, co z kolei przyczynia się do wzrostu poczucia bezpieczeństwa. J. Jacobs podkreślała, że aktywność społeczna w przestrzeni publicznej jest kluczowym czynnikiem prewencyjnym wobec przestępczości. Pustki urbanistyczne, martwe chodniki i jednolite osiedla pozbawione różnorodnych funkcji sprzyjają anonimowości i izolacji, tworząc warunki sprzyjające działalności przestępczej²⁰⁴. Aby temu zapobiec, miasto powinno tętnić życiem o każdej porze dnia – sklepy, restauracje i inne lokale usługowe powinny być rozmieszczone w sposób sprzyjający ciągłemu przepływowi ludzi. Obecność klientów i przechodniów sprawia, że ulice stają się naturalnie monitorowane, eliminując przestrzenie pozostawione poza kontrolą społeczną. J. Jacobs zwracała także uwagę na znaczenie społecznej różnorodności w tworzeniu bezpiecznych przestrzeni miejskich. Argumentowała, że osiedla mieszkalne nie mogą być projektowane jako jednorodne enklawy – powinny łączyć mieszkańców o różnym statusie ekonomicznym, wieku i trybie życia. Jej koncepcja różnorodnej struktury miejskiej zakładała współistnienie różnych funkcji w jednym miejscu: budynków mieszkalnych, obiektów usługowych i przestrzeni rekreacyjnych, co zwiększało liczbę użytkowników przestrzeni publicznej i minimalizowało ryzyko jej wyludnienia w określonych godzinach. Niestety, jej tezy spotkały się z oporem ze strony tradycyjnych urbanistów, którzy preferowali racjonalistyczne podejście do planowania przestrzennego, oparte na segregacji funkcji i hierarchicznej organizacji ruchu²⁰⁵.

S. Angel, w swojej pracy *Discouraging Crime through City Planning* z 1968 roku, zaproponował nowatorskie podejście do problematyki bezpieczeństwa w miastach, które koncentrowało się na analizie przestrzennych uwarunkowań przestępczości. W przeciwieństwie do tradycyjnych modeli opartych na zwiększaniu obecności sił porządkowych czy stosowaniu technologicznych środków nadzoru, S. Angel skupił się na strukturalnych i funkcjonalnych aspektach przestrzeni miejskiej, które mogłyby redukować liczbę przestępstw poprzez ograniczenie „okazji” sprzyjających działalności kryminalnej. Jego badania wpisywały się w rozwijający się nurt analiz kryminologicznych, który traktował przestępczość nie tylko jako problem społeczny, ale także jako zjawisko powiązane z fizycznym środowiskiem miejskim i sposobem jego użytkowania. Jego centralne założenie polegało na tym, że niektóre obszary charakteryzują się wyższym

²⁰⁴ O. Newman, *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*, Macmillan, New York 1972, s. 16–18.

²⁰⁵ M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

poziomem przestępczości niż inne nie ze względu na ich demografię czy status społeczno-ekonomiczny mieszkańców, lecz z powodu specyficznej konfiguracji przestrzennej, która sprzyja działalności przestępczej. S. Angel posługiwał się koncepcją „racjonalnego przestępcy”, który działa w sposób oportunistyczny, dostosowując swoje decyzje do warunków przestrzennych. W jego ocenie, przestępczość nie była wynikiem patologii społecznej czy indywidualnych predyspozycji, lecz kalkulacji potencjalnych zysków i strat, których kluczowym elementem było pytanie o dostępność ofiar oraz stopień ryzyka wykrycia. S. Angel wskazywał, że kluczowym czynnikiem w zapobieganiu przestępczości jest właściwe zarządzanie intensywnością użytkowania przestrzeni. Zauważył, że obszary o wysokiej aktywności społecznej – takie jak zatłoczone ulice, rynki miejskie, przystanki komunikacji publicznej – charakteryzują się relatywnie niskim poziomem przestępczości, ponieważ duża liczba świadków i stały przepływ ludzi zmniejszają ryzyko działań przestępczych. Z drugiej strony, tereny o minimalnej aktywności społecznej – takie jak opuszczone tereny przemysłowe czy słabo uczęszczane ulice osiedlowe – również nie sprzyjają działalności przestępczej, ponieważ brak potencjalnych ofiar sprawia, że przestępstwa stają się mniej opłacalne²⁰⁶. Paradoksalnie, największe ryzyko występuje w przestrzeniach o umiarkowanym natężeniu ruchu – w miejscach, gdzie przestępcy mogą liczyć na wystarczającą liczbę ofiar, ale jednocześnie uniknąć ryzyka natychmiastowego wykrycia. W oparciu o te obserwacje, S. Angel zaproponował szereg strategii urbanistycznych, które miały na celu redukcję przestępczości poprzez odpowiednie zarządzanie aktywnością przestrzenną. Jego koncepcje koncentrowały się na optymalizacji ruchu pieszego i komercyjnego w taki sposób, aby maksymalizować obecność świadków w potencjalnych miejscach zagrożenia. Postulował umiejscawianie lokali usługowych i punktów handlowych w strategicznych lokalizacjach – w pobliżu parkingów, przystanków komunikacji publicznej oraz przejść pieszych – tak, aby zapewnić naturalną obserwację przestrzeni. Podkreślał również znaczenie dobrego oświetlenia i otwartej widoczności ulic oraz placów miejskich jako środków prewencyjnych, które ograniczają możliwość prowadzenia działalności przestępczej w ukryciu.

W latach 70., na uwagę zasługuje R. Jeffery i jego koncepcja *Crime Prevention Through Environmental Design* (CPTED), w której podjął próbę przededefiniowania podejścia do prewencji przestępczości w miastach. Jego podejście stanowiło radykalne odejście od tradycyjnych metod kontroli przestępczości, które opierały się głównie na interwencjach

²⁰⁶ M. Felson, *Crime and Everyday Life*, SAGE Publications, Thousand Oaks 1994, s. 45–47.

policyjnych i systemach nadzoru. R. Jeffery argumentował, że fizyczne środowisko miejskie ma fundamentalne znaczenie dla kształtowania zachowań ludzi, a odpowiednio zaprojektowana przestrzeń może ograniczać możliwość popełnienia przestępstw, wpływając na decyzje zarówno potencjalnych ofiar, jak i sprawców. Jego podejście opierało się na założeniu, że przestępstwo nie jest jedynie wynikiem działań jednostki, ale także konsekwencją interakcji człowieka z jego otoczeniem. R. Jeffery wskazywał, że pewne cechy przestrzeni miejskiej sprzyjają działalności przestępczej, tworząc warunki ułatwiające jej rozwój. Osiedla o niskiej widoczności, słabo oświetlone ulice czy anonimowe przestrzenie publiczne stają się naturalnym środowiskiem dla zachowań dewiacyjnych. Z kolei dobrze zaprojektowane przestrzenie, które wzmacniają poczucie przynależności mieszkańców i umożliwiają im aktywne uczestnictwo w nadzorze otoczenia, mogą skutecznie minimalizować ryzyko zagrożeń. R. Jeffery sformułował trzy kluczowe strategie CPTED, które miały na celu ograniczenie przestępczości poprzez świadome projektowanie przestrzeni miejskich. Pierwszą z nich była kontrola dostępu, oparta na projektowaniu układu urbanistycznego w taki sposób, aby ograniczać możliwości swobodnego przemieszczania się potencjalnych sprawców przestępstw. Wskazywał, że wyznaczanie fizycznych i symbolicznych barier – takich jak zamknięte osiedla, dobrze oznaczone granice własności czy jednokierunkowe ulice – pozwala na skuteczniejsze zarządzanie ruchem i zwiększa poczucie kontroli mieszkańców nad przestrzenią. Drugim kluczowym elementem była naturalna obserwacja, zakładająca maksymalizację widoczności przestrzeni publicznych poprzez odpowiednie rozmieszczenie budynków, okien, oświetlenia i szlaków komunikacyjnych. R. Jeffery argumentował, że im więcej osób może w naturalny sposób monitorować daną przestrzeń, tym mniejsze jest prawdopodobieństwo wystąpienia incydentów kryminalnych. Trzecim filarem CPTED było wzmacnianie terytorialności, czyli projektowanie przestrzeni w sposób, który umożliwia mieszkańcom poczucie współodpowiedzialności za swoje otoczenie. R. Jeffery wskazywał, że miejsca, które są jasno zdefiniowane pod względem przynależności – poprzez elementy takie jak płoty, bramy, nasadzenia czy różnice w nawierzchni – skłaniają użytkowników do większej troski o przestrzeń oraz naturalnie odstraszały potencjalnych sprawców przestępstw. Jego badania sugerowały, że obszary bez wyraźnych granic są postrzegane jako przestrzenie niczyje, a tym samym bardziej podatne na działalność kryminalną. Dodatkowym aspektem jego koncepcji była konserwacja i zarządzanie przestrzenią publiczną. R. Jeffery zauważył, że zaniedbane przestrzenie, w których widoczne są ślady degradacji – takie jak zniszczone budynki, nieoświetlone zaułki czy miejsca pełne śmieci – wysyłają sygnał o braku kontroli

społecznej, co może prowadzić do eskalacji zachowań przestępczych. Regularna konserwacja i dbałość o estetykę przestrzeni miały nie tylko poprawić komfort życia mieszkańców, ale również pełnić funkcję prewencyjną, zapobiegając stopniowej degradacji obszarów miejskich²⁰⁷.

Kolejnym istotnym etapem w ewolucji badań nad kształtowaniem bezpiecznych przestrzeni miejskich była koncepcja „przestrzeni obronnej” O. Newmana²⁰⁸. W latach 70. przedstawił on ideę wykorzystywania rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych do wzmacniania poczucia własności mieszkańców i ograniczania anonimowości przestrzeni. O. Newman podważył dotychczasowe podejście do planowania przestrzeni miejskich i ich bezpieczeństwa. Zamiast polegać na tradycyjnych metodach kontroli przestępczości, takich jak zwiększona obecność służb porządkowych czy nadzór techniczny, O. Newman zaproponował model, w którym kluczową rolę w zapobieganiu przestępczości odgrywa sama organizacja przestrzeni. W jego podejściu, odpowiednio zaprojektowane osiedla mieszkaniowe mogą wzmacniać poczucie odpowiedzialności mieszkańców za otoczenie i ograniczać anonimowość, co prowadzi do naturalnej prewencji zachowań dewiacyjnych. O. Newman zidentyfikował pięć zasadniczych czynników, które sprawiają, że przestrzeń staje się „obronna” i mniej podatna na przestępczość. Pierwszym z nich była terytorialność, czyli projektowanie przestrzeni w sposób umożliwiający mieszkańcom identyfikację z danym miejscem i traktowanie go jako „swojego”. Wskazywał, że wyraźnie określone granice między przestrzenią prywatną, półpubliczną i publiczną zwiększają zaangażowanie mieszkańców w ochronę swojego otoczenia. W jego ocenie, miejsca, które nie mają jasno zdefiniowanych właścicieli lub użytkowników, są bardziej narażone na wandalizm i przestępczość, ponieważ brakuje w nich poczucia przynależności i odpowiedzialności. Drugim elementem była naturalna obserwacja, czyli projektowanie przestrzeni w taki sposób, aby mieszkańcy mogli w sposób nieformalny monitorować swoje otoczenie. O. Newman podkreślał, że możliwość obserwowania ulic, dziedzińców czy klatek schodowych działa odstraszająco na potencjalnych przestępców, którzy unikają miejsc narażonych na społeczną kontrolę²⁰⁹. Jego badania wykazały, że przestrzenie o ograniczonej widoczności – takie jak długie, nieoświetlone korytarze, ukryte wejścia do budynków czy odizolowane parkingi – sprzyjają aktywności przestępczej, ponieważ sprawcy mogą działać w nich bez ryzyka natychmiastowego wykrycia. Trzecim istotnym czynnikiem w modelu

²⁰⁷ M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

²⁰⁸ O. Newman, *Defensible Space: Crime...* op. cit., s. 16-18.

²⁰⁹ Ibidem.

O. Newmana był wizerunek budynku, który odnosił się do jakości architektury i utrzymania przestrzeni publicznej. Według niego, zaniedbane budynki i otoczenie wysyłają sygnał, że przestrzeń ta jest poza kontrolą społeczną, co może prowadzić do eskalacji zachowań antyspołecznych. Kolejnym elementem jego podejścia była integracja przestrzenna, czyli odpowiednie zestawienie funkcji mieszkalnych z innymi formami użytkowania przestrzeni, takimi jak strefy handlowe, usługowe czy rekreacyjne. O. Newman argumentował, że osiedla, w których dominuje jedna funkcja, zwłaszcza mieszkalna, są bardziej podatne na przestępczość, ponieważ w określonych porach dnia mogą być wyludnione i pozbawione nadzoru społecznego. Wskazywał, że aktywność komercyjna, obecność lokali usługowych czy punktów gastronomicznych sprzyja stałej obecności ludzi w przestrzeni publicznej, co wzmacnia kontrolę społeczną i zwiększa poczucie bezpieczeństwa. Ostatnim aspektem *Defensible Space* była bezpieczna przestrzeń przyległa, czyli projektowanie osiedli i budynków w taki sposób, aby mieszkańcy mieli możliwość obserwowania nie tylko własnego otoczenia, ale także sąsiednich przestrzeni. O. Newman postulował stosowanie rozwiązań architektonicznych, które eliminują „ślepe strefy” i zwiększają możliwość nadzoru sąsiedzkiego. W jego koncepcji istotne było unikanie długich, niekontrolowanych korytarzy, wąskich przejść czy ciemnych zaułków, które mogą stanowić dogodne miejsca dla przestępców²¹⁰.

C. Alexander, publikując w 1978 roku pracę *A Pattern Language*, zrewolucjonizował myślenie o projektowaniu środowiska zbudowanego, wprowadzając podejście, które nie koncentrowało się wyłącznie na estetyce czy funkcjonalności, lecz na głęboko zakorzenionych, uniwersalnych zasadach kształtujących przestrzenie przyjazne człowiekowi²¹¹. Jego koncepcja nie odnosiła się bezpośrednio do prewencji przestępczości, lecz miała istotne implikacje dla bezpieczeństwa miejskiego, podkreślając, w jaki sposób właściwie zaprojektowane środowisko może redukować poczucie zagrożenia i wzmacniać kontrolę społeczną. Podstawowym założeniem *A Pattern Language* było istnienie powtarzalnych schematów – tzw. wzorców (ang. *patterns*) – które mogą być stosowane w różnych kontekstach urbanistycznych i architektonicznych w celu tworzenia harmonijnych, funkcjonalnych i bezpiecznych przestrzeni. C. Alexander argumentował, że nie można postrzegać architektury i urbanistyki jako zestawu odrębnych, jednorazowych rozwiązań – zamiast tego należy traktować je jako elementy większego systemu, w którym

²¹⁰ M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

²¹¹ C. Alexander, *A pattern language: towns, buildings, construction*, Oxford University Press, New York 1977.

każdy wzór pełni określoną rolę w kształtowaniu doświadczeń użytkowników przestrzeni. Jednym z kluczowych aspektów jego teorii było podkreślenie znaczenia czytelności przestrzeni – przekonania, że ludzie najlepiej czują się w środowisku, które jest logicznie uporządkowane i umożliwia łatwe rozpoznawanie funkcji poszczególnych miejsc. Według C. Alexandera, chaotyczne układy urbanistyczne, brak wyraźnych granic między różnymi typami przestrzeni oraz niedostateczne zróżnicowanie struktury miasta mogą prowadzić do dezorientacji mieszkańców i sprzyjać poczuciu niepewności. Jego koncepcje znajdowały potwierdzenie w późniejszych badaniach nad prewencją przestępczości, które wykazały, że przejrzystość urbanistyczna i dobrze oznakowane przestrzenie zmniejszają ryzyko działań przestępczych. Innym istotnym zagadnieniem, na które zwrócił uwagę C. Alexander, było tworzenie przestrzeni sprzyjających interakcjom społecznym. Wskazywał, że miasta zaprojektowane w sposób umożliwiający spontaniczne spotkania mieszkańców – poprzez obecność placów, dziedzińców, uliczek o zróżnicowanej szerokości, przestrzeni przejściowych – sprzyjają budowaniu więzi społecznych i wzmacniają mechanizmy nieformalnej kontroli. W jego ujęciu bezpieczeństwo w miastach nie wynikało wyłącznie z obecności policji czy nadzoru technicznego, lecz przede wszystkim z aktywnego uczestnictwa mieszkańców w życiu publicznym. Podobne wnioski płynęły z badań J. Jacobs, która podkreślała znaczenie „oczu na ulicy” jako kluczowego elementu miejskiej prewencji przestępczości. Koncepcja C. Alexandra odnosiła się również do kontekstu przestrzeni publicznych i ich projektowania w sposób sprzyjający poczuciu bezpieczeństwa. C. Alexander zwracał uwagę na znaczenie odpowiedniej skali budynków i ich relacji z otoczeniem. Podkreślał, że ludzie najlepiej czują się w przestrzeniach, które mają ludzką skalę – zbyt duże, monumentalne budowle mogą wywoływać uczucie alienacji, natomiast odpowiednio zaprojektowane, półotwarte przestrzenie sprzyjają naturalnej obserwacji i ułatwiają orientację w terenie²¹².

Rozwój badań nad bezpieczeństwem miejskim doprowadził do powstania w 1979 roku Teorii Aktywności Rutynowych (ang. *Routine Activity Theory*, RAT), której autorami byli L. Cohena i M. Felson²¹³. Teoria ta wniosła nowe spojrzenie na prewencję przestępczości, przesuując akcent z czynników społeczno-ekonomicznych na codzienne schematy ludzkich zachowań oraz strukturę aktywności w przestrzeni miejskiej. Teoria RAT

²¹² M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

²¹³ B. Jiang, C. N. S. Mak, H. Zhong, L. Larsen, C. J. Webster, *From broken windows to perceived routine activities: Examining impacts of environmental interventions on perceived safety of urban alleys*, „Frontiers in Psychology” 2018, nr 9, s. 2-3.

podkreślała, że przestępstwo jest wynikiem interakcji trzech czynników: obecności zmotywowanego sprawcy, atrakcyjnego celu oraz braku skutecznego nadzorcy. Jej zastosowanie w urbanistyce pozwoliło na lepsze zrozumienie, dlaczego niektóre przestrzenie są bardziej podatne na przestępczość niż inne. Według tej koncepcji miejsca o intensywnym, zróżnicowanym użytkowaniu – gdzie naturalnie występuje nadzór społeczny – są mniej narażone na działalność przestępczą. Badania wskazywały, że aktywne ulice, place i centra miejskie sprzyjają poczuciu bezpieczeństwa, ponieważ zwiększona obecność ludzi działa odstrasżająco na potencjalnych sprawców.

Lata 80. i 90. przyniosły dalszy rozwój badań związanych z bezpieczeństwem miejskim²¹⁴. Ronald V. Clarke, publikując w latach 80. XX wieku (wraz z P. Mayhew) pracę *Situational Crime Prevention* (SCP), wprowadził nowe spojrzenie na prewencję przestępczości, koncentrując się na analizie sposobów redukcji okazji sprzyjających popełnianiu przestępstw. Jego podejście opierało się na założeniach teorii *Rational Choice*, zgodnie z którą sprawcy przestępstw działają w sposób racjonalny, analizując potencjalne zyski i ryzyka związane ze swoimi działaniami. V. Clarke podważył tradycyjne kryminologiczne ujęcia przestępczości, które skupiały się na cechach osobowościowych przestępców lub szerokich uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych. Zamiast tego zaproponował, że skuteczna prewencja kryminalna powinna opierać się na eliminacji czynników sprzyjających działalności przestępczej poprzez zmiany w organizacji przestrzeni oraz zachęcanie potencjalnych ofiar do podejmowania środków ostrożności. Podstawowym założeniem SCP było przekonanie, że większość przestępstw popełniana jest nie w wyniku długoterminowych skłonności sprawców, ale pod wpływem korzystnych okoliczności, które minimalizują ryzyko wykrycia i zwiększają prawdopodobieństwo sukcesu²¹⁵. V. Clarke argumentował, że poprzez odpowiednie modyfikacje środowiska można skutecznie ograniczyć możliwości popełniania przestępstw, sprawiając, że stają się one mniej atrakcyjne lub bardziej ryzykowne dla potencjalnych sprawców. W swoich późniejszych pracach, zwłaszcza w publikacji z 1997 roku, V. Clarke przedstawił szesnaście strategii prewencji sytuacyjnej, które miały na celu redukcję przestępczości poprzez modyfikację przestrzeni i procesów społecznych. Jedną z kluczowych metod było wzmocnienie celu (ang. *target hardening*), czyli fizyczne zabezpieczanie miejsc i obiektów przed dostępem niepożądanych osób. Obejmowało to instalację wytrzymałych zamków,

²¹⁴ R. V. Clarke, *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*, Harrow and Heston, Guildford 1997, s. 1–15.

²¹⁵ M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

krat, systemów alarmowych oraz innych środków utrudniających wtargnięcie. Kolejnym elementem była kontrola dostępu, czyli ograniczanie możliwości wejścia do określonych przestrzeni za pomocą systemów wejściowych, bramek kontroli czy nadzoru personalnego. V. Clarke podkreślał również rolę formalnego nadzoru, obejmującego monitoring wideo, patrole ochrony oraz obecność służb porządkowych, a także naturalnego nadzoru, który polegał na projektowaniu przestrzeni w sposób umożliwiający mieszkańcom i użytkownikom danego obszaru skuteczne obserwowanie otoczenia²¹⁶. Uważał, że dobrze widoczne przestrzenie publiczne, odpowiednie oświetlenie oraz układy urbanistyczne eliminujące „ślepe zaułki” znacząco ograniczają poczucie anonimowości sprawców i zwiększają ryzyko ich wykrycia. Strategie SCP obejmowały także usuwanie celów przestępstw, czyli eliminację przedmiotów, które mogą stać się obiektem kradzieży, oraz identyfikację mienia, polegającą na stosowaniu oznakowań antykradzieżowych czy systemów monitorowania własności. V. Clarke wskazywał również na znaczenie zmniejszenia pokus, poprzez np. odpowiednie przechowywanie wartościowych przedmiotów, oraz odmowy korzyści, co miało na celu sprawienie, że potencjalna nagroda dla przestępcy staje się mniej atrakcyjna – na przykład poprzez stosowanie technologii umożliwiających unieszkodliwienie skradzionych dóbr. SCP wprowadziła także podejście do kształtowania norm społecznych poprzez ustalanie zasad i stymulowanie sumienia, czyli edukację społeczną oraz informowanie o konsekwencjach niepożądanych działań. V. Clarke sugerował, że przestępczość można ograniczyć poprzez stosowanie wyraźnych komunikatów, np. znaków ostrzegawczych, przypominających o istnieniu monitoringu lub o surowych konsekwencjach prawnych określonych czynów²¹⁷.

Kolejni naukowcy, P. i P. Brantingham w badaniach nad geografiami przestępczości dokonali przełomu w analizie przestrzennego rozmieszczenia przestępstw w miastach. Ich podejście, rozwijane od lat 80. XX wieku, koncentrowało się na identyfikacji wzorców kryminalnych w różnych dzielnicach i osiedlach, a także na mechanizmach, które wpływają na decyzje przestępców dotyczące wyboru miejsca popełnienia przestępstwa²¹⁸. W swoich badaniach wykazali, że przestępczość nie rozkłada się losowo, lecz jest silnie związana z cechami środowiska miejskiego, strukturą przestrzeni i sposobem jej użytkowania. P. i P. Brantinghamowie stwierdzili, że różnice w liczbie

²¹⁶ R. V. Clarke, *Situational Crime...* op. cit., s. 1–15.

²¹⁷ Ibidem.

²¹⁸ P. J. Brantingham, P. L. Brantingham, *Environmental Criminology*, Waveland Press, Prospect Heights 1981, s. 7–12.

włamań i innych przestępstw w obrębie poszczególnych dzielnic wynikają nie tylko z czynników demograficznych, ale także z konfiguracji przestrzennej miasta. Kluczowym elementem była koncepcja mentalnych map przestępców – założenie, że sprawcy wybierają miejsca popełniania przestępstw na podstawie wcześniejszych doświadczeń i codziennych schematów przemieszczania się. Według ich modelu, przestępcy nie działają przypadkowo, lecz selektywnie dobierają lokalizacje, które oferują największe korzyści przy minimalnym ryzyku wykrycia. Jednym z kluczowych założeń było rozróżnienie motywacji sprawców przestępstw, które mogły mieć charakter emocjonalny – jak w przypadku napaści, aktów wandalizmu czy bójek – lub instrumentalny, związany z racjonalnym planowaniem, jak w przypadku kradzieży czy włamań. Wskazywali, że przestępstwa emocjonalne często mają charakter spontaniczny i są wynikiem interakcji między sprawcą a ofiarą w określonym kontekście społecznym, podczas gdy przestępstwa instrumentalne są efektem kalkulacji potencjalnych korzyści i ryzyka. P. i P. Brantinghamowie podkreślili również, że przestępstwo jest wynikiem procesu decyzyjnego, w którym kluczową rolę odgrywa dostępność ofiar i podatność danego miejsca na działalność przestępczą²¹⁹. Ich badania wykazały, że przestępcy mają tendencję do działania w miejscach dobrze im znanych, często w obrębie własnych tras codziennego przemieszczania się – między domem, pracą, szkołą czy miejscami rekreacji. Wynikało to z faktu, że znajomość terenu umożliwia im ocenę potencjalnych zagrożeń, obecności świadków oraz dostępnych dróg ucieczki. Model Brantinghamów wprowadził również koncepcję punktów generujących przestępczość oraz punktów przyciągających przestępczość. Pierwsza kategoria odnosiła się do miejsc o dużej rotacji osób, takich jak centra handlowe, przystanki komunikacji miejskiej czy rozrywkowe dzielnice, które same w sobie nie były niebezpieczne, ale przyciągały potencjalne ofiary i sprawców. Druga kategoria obejmowała przestrzenie dogodne do popełnienia czynu, np. słabo oświetlone alejki, osiedla o niskim stopniu kontroli społecznej czy miejsca opuszczone i zaniedbane. Ich teoria dostarczyła nowych narzędzi do analizy rozkładu przestępczości i stała się fundamentem współczesnej kryminologii środowiskowej, która bada, w jaki sposób struktura przestrzeni miejskiej wpływa na poziom zagrożeń²²⁰.

W 1982 roku G. Kelling i J. Q. Wilson zaprezentowali koncepcję *Broken Windows* (zbitej szyby), która stała się jedną z najbardziej wpływowych koncepcji w dziedzinie prewencji przestępczości i zarządzania przestrzenią miejską²²¹. Ich teoria

²¹⁹ P. J. Brantingham, P. L. Brantingham, *Environmental...* op. cit., s. 7–12.

²²⁰ M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

²²¹ M. Carmona, T. Heath, T. Oc, S. Tiesdell, *Urban spaces – public...* op. cit., s. 261.

opierała się na założeniu, że drobne oznaki zaniedbania w przestrzeni publicznej mogą prowadzić do eskalacji zachowań dewiacyjnych i wzrostu poważniejszych form przestępczości. G. Kelling i J. Q. Wilson zilustrowali swoją teorię poprzez analogię do opuszczonego budynku – jeśli w jego oknach pojawi się jedna wybita szyba i nie zostanie ona naprawiona, w krótkim czasie dojdzie do kolejnych aktów wandalizmu, a budynek popadnie w ruinę. Zjawisko to miało, ich zdaniem, charakter kaskadowy – drobne naruszenia porządku publicznego, takie jak graffiti, śmieci na ulicach, nielegalne parkowanie czy niewielkie akty wandalizmu, wysyłają sygnał społeczny, że dana przestrzeń nie jest poddawana kontroli i staje się miejscem, w którym normy społeczne przestają obowiązywać. Zgodnie z ich teorią, brak reakcji na drobne wykroczenia prowadzi do stopniowej degradacji przestrzeni i wzrostu poważniejszych form przestępczości. G. Kelling i J. Q. Wilson argumentowali, że w miejscach, gdzie nie dba się o porządek i estetykę otoczenia, ludzie zaczynają odczuwać mniejsze zobowiązanie do przestrzegania norm społecznych, co zachęca do zachowań antyspołecznych, a w dalszej perspektywie – do przestępczości. Ich badania wykazały, że utrzymanie przestrzeni miejskiej w dobrym stanie pełni funkcję prewencyjną, odstrasząc potencjalnych sprawców przestępstw. Regularna konserwacja budynków, czyste chodniki, sprawne oświetlenie i szybkie usuwanie oznak wandalizmu sprawiają, że przestrzeń wysyła komunikat o wysokim poziomie kontroli społecznej i zaangażowaniu mieszkańców. Przestępcy postrzegają takie miejsca jako bardziej ryzykowne, co zniechęca ich do podejmowania działań niezgodnych z prawem. W praktyce koncepcja *Broken Windows* miała ogromny wpływ na strategie zarządzania bezpieczeństwem w miastach, zwłaszcza w polityce miejskiej Nowego Jorku lat 90., gdzie na jej podstawie wdrożono koncepcję zero tolerancji wobec drobnych przestępstw²²². W ramach tej polityki egzekwowano porządek publiczny poprzez eliminowanie nawet najmniejszych naruszeń, takich jak jazda na gapę w metrze, nielegalny handel uliczny czy publiczne spożywanie alkoholu. Zwolennicy tej strategii twierdzili, że dzięki konsekwentnemu egzekwowaniu przepisów i eliminowaniu drobnych wykroczeń udało się znacząco obniżyć wskaźniki przestępczości w dużych miastach. Jednak teoria *Broken Windows* spotkała się z krytyką. Część badaczy wskazywała, że rzeczywista zależność między porządkiem w przestrzeni publicznej a poziomem przestępczości może być bardziej skomplikowana, a spadek przestępczości w miastach takich jak Nowy Jork mógł być efektem innych czynników, takich jak wzrost gospodarczy czy zmiany demograficzne.

²²² G. L. Kelling, J. Q. Wilson, *Broken windows*, „Atlantic Monthly” 1982, nr 249(3), s. 29-38.

Krytycy zwracali również uwagę na możliwość nadużyć wynikających z rygorystycznego egzekwowania drobnych przepisów, co mogło prowadzić do dyskryminacji niektórych grup społecznych²²³.

W 1985 roku A. Coleman opublikowała pracę *Utopia on Trial: Vision and Reality in Planned Housing*, w której dokonała krytycznej analizy modernistycznych koncepcji urbanistycznych i ich wpływu na jakość życia mieszkańców oraz poziom przestępczości. Jej badania koncentrowały się na relacji między projektowaniem osiedli mieszkaniowych a rozpadem społecznym, wskazując na negatywne skutki źle zaplanowanych przestrzeni, w szczególności w kontekście zabudowy wielorodzinnej. A. Coleman przeprowadziła szeroko zakrojone badania terenowe w Wielkiej Brytanii, analizując setki budynków mieszkalnych pod kątem występowania przestępczości oraz ich układu architektonicznego. Wyniki jej badań wskazywały, że rozpad więzi społecznych i wzrost zagrożenia przestępczością są bardziej prawdopodobne w blokach mieszkalnych charakteryzujących się wadliwym projektem przestrzennym. Szczególnie krytykowała modernistyczne osiedla z lat 50. i 60., które, w jej opinii, sprzyjały anonimowości i zaniedbaniu, prowadząc do stopniowej degradacji przestrzeni oraz wzrostu poczucia zagrożenia wśród mieszkańców. Jednym z kluczowych problemów, na które zwróciła uwagę, był brak wyraźnej struktury terytorialnej, który powodował, że mieszkańcy nie identyfikowali się ze swoją przestrzenią, co prowadziło do spadku poczucia odpowiedzialności za otoczenie. Budynki o zbyt dużej skali, rozległe i niedostatecznie kontrolowane przestrzenie wspólne oraz brak naturalnych granic między przestrzenią publiczną a prywatną sprzyjały zjawisku alienacji i anonimowości. A. Coleman szczególnie krytycznie odnosiła się do układu klatek schodowych i korytarzy, wskazując, że długie, ciemne przejścia, często pozbawione nadzoru, tworzą idealne warunki dla działalności przestępczej. Argumentowała, że w budynkach o bardziej tradycyjnym układzie – gdzie mieszkania mają bezpośredni dostęp do ulicy, a przestrzeń wspólna jest ograniczona – przestępczość jest niższa, ponieważ mieszkańcy mają większe poczucie własności i odpowiedzialności za swoje otoczenie. Podobnie jak O. Newman²²⁴, autorka podkreślała znaczenie definiowania terytoriów poprzez odpowiednie projektowanie przestrzeni, np. poprzez tworzenie małych, półprywatnych dziedzińców, które byłyby zarządzane przez ograniczoną liczbę mieszkańców, co zwiększałoby ich zaangażowanie w dbanie o porządek. W jej opinii,

²²³ M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

²²⁴ O. Newman, *Defensible Space: Crime...* op. cit., s. 16-18.

osiedla o niejasnych granicach przestrzeni prywatnej i publicznej sprzyjały dewastacji i obojętności mieszkańców wobec problemów sąsiedztwa. Badania A. Coleman sugerowały również, że wysoka liczba mieszkańców przypadających na jedną klatkę schodową wpływała negatywnie na kontrolę społeczną, ponieważ zmniejszała możliwość identyfikacji sąsiadów i ułatwiała działalność osobom spoza danej społeczności. W budynkach z wieloma wejściami i skomplikowanym układem przestrzennym mieszkańcy nie mieli poczucia przynależności do wspólnoty, co sprawiało, że osiedla te stawały się bardziej podatne na akty wandalizmu i działalność przestępczą. A. Coleman krytykowała także niedostosowanie architektury do rzeczywistych potrzeb użytkowników, wskazując, że wiele nowoczesnych projektów urbanistycznych powstawało w oparciu o abstrakcyjne koncepcje architektoniczne, a nie praktyczne analizy zachowań mieszkańców. Wskazywała, że władze lokalne i deweloperzy często ignorowali społeczne aspekty projektowania, koncentrując się wyłącznie na funkcjonalności i oszczędnościach, co prowadziło do powstawania osiedli, które zamiast integrować społeczność, sprzyjały jej dezintegracji²²⁵.

Przechodząc do lat 90., w pierwszej kolejności na uwagę zasługuje T. D. Crowe, który kontynuował rozwój koncepcji *Crime Prevention Through Environmental Design* (CPTED), rozszerzając podejście O. Newmana o systematyczną klasyfikację narzędzi zapobiegania przestępczości poprzez projektowanie środowiska. Jego praca, oparta na doświadczeniach zdobytych podczas realizacji projektów CPTED w firmie Westinghouse, doprowadziła do stworzenia bardziej ustrukturyzowanego modelu prewencji sytuacyjnej, który uwzględniał zarówno fizyczne, jak i społeczne aspekty bezpieczeństwa w przestrzeni miejskiej²²⁶. T. D. Crowe podkreślał, że skuteczność CPTED wynika z kompleksowego podejścia do planowania przestrzeni, w którym kluczowe znaczenie ma integracja architektury, urbanistyki i strategii społecznych. Wyróżnił trzy główne kategorie działań CPTED, które miały na celu minimalizowanie ryzyka przestępczości poprzez odpowiednie zarządzanie środowiskiem miejskim i aktywne zaangażowanie społeczności lokalnych. Pierwszą kategorią były środki mechaniczne, obejmujące fizyczne bariery, które miały na celu wzmocnienie ochrony potencjalnych celów przestępczych. Do tego rodzaju środków zaliczały się elementy infrastrukturalne, takie jak wytrzymałe zamki, systemy monitoringu wizyjnego, oświetlenie uliczne, kraty, ogrodzenia czy kontrolowane punkty dostępu do budynków i przestrzeni publicznych. T. D. Crowe podkreślał, że choć środki mechaniczne

²²⁵ M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

²²⁶ O. Newman, *Defensible Space: Crime...* op. cit., s. 16-18.

mogą skutecznie ograniczać możliwości popełniania przestępstw, nie powinny być stosowane jako samodzielne rozwiązanie, lecz w połączeniu z działaniami organizacyjnymi i naturalnymi mechanizmami prewencyjnymi. Drugą kategorią były środki organizacyjne lub ludzkie, które miały na celu zwiększenie kontroli społecznej poprzez edukację mieszkańców oraz budowanie współpracy między społecznościami lokalnymi a służbami porządkowymi. T. D. Crowe zwracał uwagę, że samo wprowadzenie barier fizycznych nie wystarczy do skutecznego ograniczenia przestępczości, jeśli mieszkańcy danego obszaru nie będą aktywnie zaangażowani w proces monitorowania i utrzymania bezpieczeństwa. W ramach tej kategorii promował inicjatywy takie jak programy sąsiedzkiego nadzoru (*Neighborhood Watch*), patrole obywatelskie, kampanie informacyjne czy systemy alarmowe, które pozwalały na szybsze reagowanie na zagrożenia. Trzecią kategorią były środki naturalne, które opierały się na projektowaniu przestrzeni w taki sposób, aby sprzyjała ona naturalnej kontroli i ograniczała anonimowość przestępców. T. D. Crowe uważał, że odpowiednie kształtowanie środowiska miejskiego może znacząco wpłynąć na redukcję przestępczości, jeśli przestrzeń będzie projektowana z myślą o naturalnym nadzorze społecznym i łatwości użytkowania przez prawowitych mieszkańców. Elementy takie jak przejrzystość przestrzeni, dobrze oświetlone ulice, widoczne wejścia do budynków, ograniczenie liczby odizolowanych korytarzy i zaułków oraz obecność miejsc aktywności społecznej miały kluczowe znaczenie dla minimalizowania zagrożeń. T. D. Crowe zwracał uwagę, że skuteczność CPTED zależy nie tylko od zastosowania poszczególnych strategii, ale także od ich wzajemnej interakcji i dostosowania do specyfiki danego miejsca²²⁷. Podkreślał, że każda przestrzeń miejska charakteryzuje się inną dynamiką społeczną i strukturą przestrzenną, dlatego działania prewencyjne powinny być dostosowane do lokalnego kontekstu. Jego podejście do CPTED miało duży wpływ na nowoczesne strategie zarządzania bezpieczeństwem w miastach, kładąc nacisk na interdyscyplinarne podejście do prewencji przestępczości²²⁸.

W 1998 roku G. Saville i G. Cleveland opracowali koncepcję drugiej generacji CPTED, rozszerzając tradycyjne podejście do prewencji przestępczości przez projektowanie środowiska o aspekty społeczne i kulturowe. Podczas gdy pierwsza generacja CPTED koncentrowała się na elementach architektonicznych i urbanistycznych, G. Saville i G. Cleveland podkreślali, że bezpieczeństwo w przestrzeni miejskiej nie zależy wyłącznie

²²⁷ M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

²²⁸ Zob. G. Saville, G. Cleveland, *2nd generation CPTED: an antidote to the social Y2K virus of urban design*, [w:] *2nd Annual International CPTED Conference*, Orlando 1997.

od jej fizycznej struktury, lecz również od dynamiki społecznej oraz jakości interakcji między mieszkańcami. Ich model CPTED 2.0 zakładał, że skuteczna prewencja przestępczości wymaga holistycznego podejścia, w którym kluczową rolę odgrywają relacje międzyludzkie, spójność społeczna oraz zaangażowanie mieszkańców w zarządzanie przestrzenią²²⁹. W tym celu G. Saville i G. Cleveland zdefiniowali cztery główne filary drugiej generacji CPTED, znane jako cztery C:

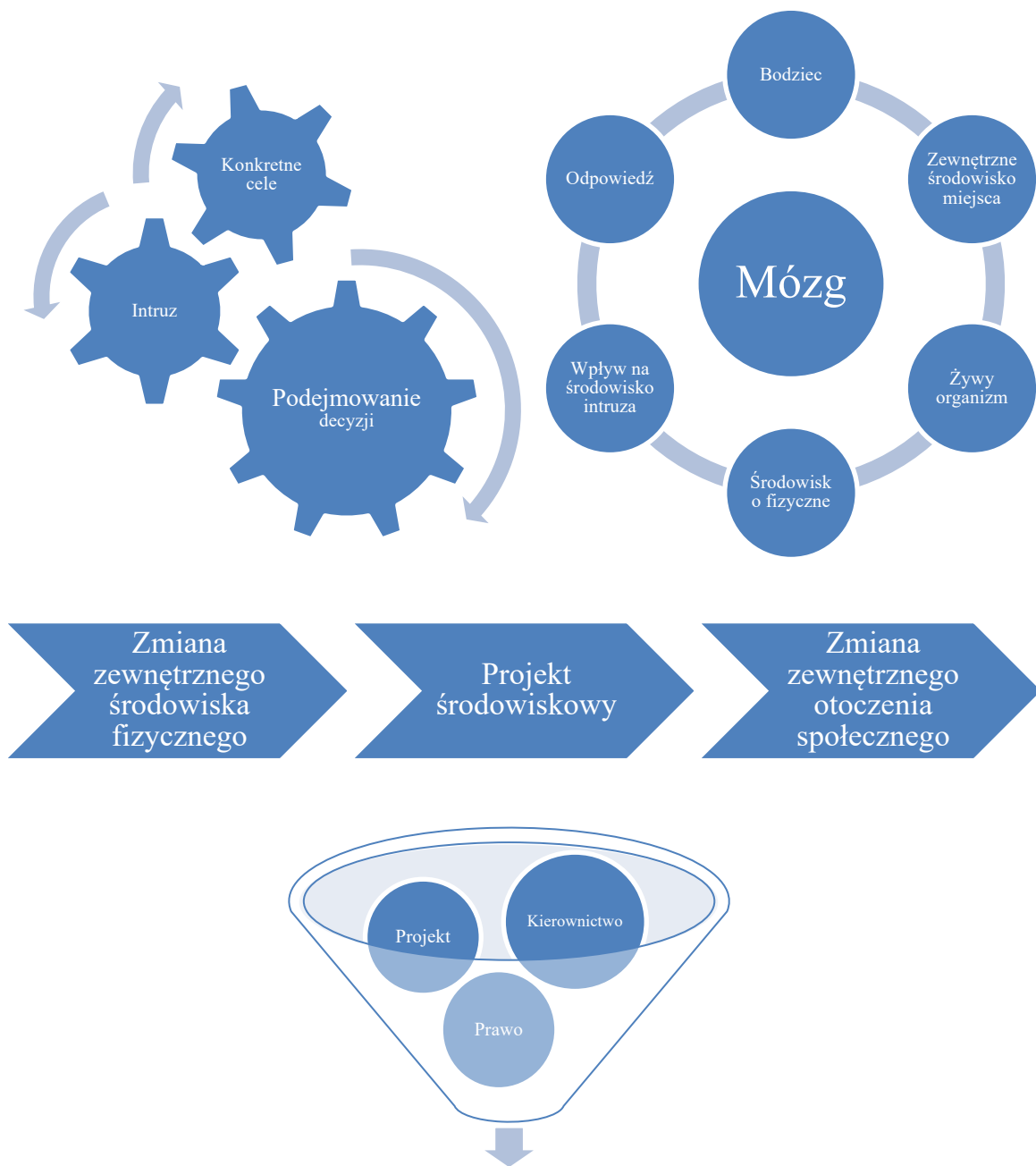
1. Spójność społeczna – stabilność i integracja społeczności są kluczowe dla ograniczania przestępczości. Wspieranie więzi międzyludzkich, budowanie relacji opartych na zaufaniu oraz promowanie zaangażowania obywatelskiego miały wzmacniać poczucie odpowiedzialności mieszkańców za swoje otoczenie;
2. Łączność – dobrze zaprojektowana przestrzeń miejska powinna sprzyjać interakcjom międzyludzkim i ułatwiać komunikację między mieszkańcami;
3. Kultura społeczności – bezpieczeństwo w miastach zależy od norm kulturowych i lokalnych wzorców zachowań;
4. Zdolność do utrzymania progu społecznej integracji – zdolność danej społeczności do angażowania się w utrzymanie ładu publicznego jest niezbędna dla długoterminowego bezpieczeństwa.

G. Saville i G. Cleveland udowodnili, że bezpieczeństwo przestrzeni miejskich zależy nie tylko od ich fizycznego kształtu, ale także od siły więzi społecznych oraz mechanizmów angażujących mieszkańców w budowanie odporności społecznej na przestępczość (rys. 6)²³⁰.

²²⁹ M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

²³⁰ Zob. G. Saville, G. Cleveland, *2nd generation...* op. cit.

Rysunek 6. Porównanie czterech modeli prewencji przestępczości poprzez projektowanie środowiskowe – od podejść deterministycznych do possibilistycznych

Zmniejszanie celów, Malejące wyniki, Malejące możliwości, Zwiększanie ryzyka, Zwiększanie wysiłku

Źródło: H. Kamalipour, M. Faizi, Gh. H. Memarian, *Safe Place by Design: Urban Crime in Relation to Spatiality and Sociality*, „Current Urban Studies” 2014, nr 2(2), s. 155.

W 2011 roku Międzyregionalny Instytut Badań nad Przestępczością i Sprawiedliwością ONZ (*United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, UNICRI*) opublikował raport *Improving Urban Security through Green Environmental Design*, w którym przedstawiono koncepcję trzeciej generacji CPTED.

Nowe podejście do prewencji przestępczości uwzględniało zrównoważone projektowanie przestrzeni miejskich, kładąc szczególny nacisk na ekologiczne i technologiczne aspekty kształtowania bezpiecznego środowiska miejskiego. Podczas gdy pierwsza generacja CPTED koncentrowała się na architektonicznych rozwiązaniach fizycznych, a druga generacja CPTED podkreślała rolę czynników społecznych i kulturowych, trzecia generacja CPTED integruje zrównoważony rozwój, technologie cyfrowe i systemy inteligentnego zarządzania miastem jako kluczowe elementy bezpieczeństwa miejskiego. Główne założenie tej koncepcji polega na przekształcaniu przestrzeni miejskich w inteligentne, dynamiczne środowiska, które aktywnie wpływają na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców oraz wspierają integrację społeczności. Jednym z kluczowych aspektów trzeciej generacji CPTED jest zastosowanie rozwiązań ekologicznych, które sprzyjają zarówno poprawie jakości życia, jak i redukcji przestępczości. UNICRI podkreślało, że dobre zagospodarowanie terenów zielonych, odpowiednie doświetlenie przestrzeni publicznych oraz tworzenie obszarów sprzyjających rekreacji i aktywności społecznej mogą znacząco obniżyć poziom przestępczości i poprawić subiektywne poczucie bezpieczeństwa. Wprowadzenie koncepcji *Green Environmental Design* miało na celu pokazanie, że zrównoważone projektowanie nie tylko poprawia estetykę przestrzeni miejskiej, ale także działa jako narzędzie prewencji przestępczości. Nowoczesne technologie stanowią drugi kluczowy element trzeciej generacji CPTED. Dodatkowo UNICRI zwraca uwagę, że zaawansowane systemy monitoringu, analiza big data, sztuczna inteligencja oraz inteligentne systemy zarządzania infrastrukturą miejską pozwalają na skuteczniejsze wykrywanie i przeciwdziałanie zagrożeniom. Przestrzenie publiczne są coraz częściej wyposażane w zintegrowane systemy bezpieczeństwa, które wykorzystują monitoring wizyjny, czujniki ruchu, oświetlenie reagujące na obecność pieszych oraz systemy komunikacji miejskiej wspierające szybkie reagowanie na incydenty. Kluczowym elementem trzeciej generacji CPTED jest także budowanie poczucia przynależności i terytorialności wśród mieszkańców, co wiąże się z przekonaniem, że ludzie lepiej dbają o przestrzenie, z którymi się identyfikują²³¹. UNICRI podkreśla, że przestrzenie publiczne powinny być projektowane w sposób, który sprzyja interakcjom społecznym, zaangażowaniu mieszkańców oraz współodpowiedzialności za otoczenie. Badania wykazały, że miasta, które aktywnie włączają mieszkańców w proces planowania

²³¹ B. Jiang, C. N. S. Mak, H. Zhong, L. Larsen, C. J. Webster, *From broken windows to perceived routine activities: Examining impacts of environmental interventions on perceived safety of urban alleys*, „Frontiers in Psychology” 2018, nr 9, s. 2-3.

i zarządzania przestrzenią, mają niższy wskaźnik przestępczości i wyższy poziom kapitału społecznego²³². Tabela 4 ukazuje ewolucję badań nad kształtowaniem bezpiecznych przestrzeni miejskich, wskazując na przejście od tradycyjnych rozwiązań infrastrukturalnych do nowoczesnych, zintegrowanych strategii, w których rosnące znaczenie odgrywają innowacje technologiczne oraz zaangażowanie społeczności lokalnych.

Tabela 4. Ewolucja badań nad kształtowaniem bezpiecznych przestrzeni miejskich

Okres	Teoretyk	Teoria	Najważniejsze wnioski
Lata 60.	Elizabeth Wood (1961)	Nadzór społeczny i widoczność przestrzeni	Początek badań nad wpływem przestrzeni miejskiej na bezpieczeństwo. Podkreślenie znaczenia widoczności i naturalnego nadzoru w projektowaniu osiedli mieszkaniowych. Krytyka dużych, jednolitych kompleksów mieszkalnych za zwiększanie anonimowości mieszkańców.
	Jane Jacobs (1961)	„Oczy na ulicy”	Krytyka modernistycznej urbanistyki. Kluczowa rola aktywności ulicznej, różnorodnej zabudowy i obecności społecznej w zapobieganiu przestępczości. Integracja społeczna i wzajemna obserwacja wzmacniają bezpieczeństwo
Lata 70.	Shlomo Angel (1968)	„Zniechęcanie do przestępczości poprzez planowanie miast”	Zastosowanie analizy przestrzennej do badań nad przestępczością. Niektóre konfiguracje urbanistyczne mogą zwiększać ryzyko działań przestępczych, dlatego kluczowe jest planowanie zwiększające aktywność społeczną i nadzór naturalny
	Ray Jeffery (1971)	„Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)”	Rozwój koncepcji projektowania przestrzeni pod kątem bezpieczeństwa. Podkreślenie kontroli dostępu, naturalnego nadzoru, terytorialności oraz odpowiedniego zarządzania i konserwacji przestrzeni miejskiej
	Oscar Newman (1972)	„Przestrzeń Obronna”	Wprowadzenie pojęcia defensible space. Znaczenie terytorialności, naturalnego nadzoru i integracji funkcji w przestrzeni miejskiej dla wzmacniania kontroli społecznej i poczucia odpowiedzialności mieszkańców
	Christopher Alexander (1978)	„Język Wzorów”	Podstawy projektowania partycypacyjnego. Tworzenie czytelnych, funkcjonalnych i społecznie integrujących przestrzeni dla poprawy bezpieczeństwa i komfortu życia
	Lawrence Cohen & Marcus Felson (1979)	„Teoria Aktywności Rutynowych” (Routine Activity Theory – RAT)	Przestępstwa wynikają z przecięcia się trzech czynników: obecności zmotywowanego sprawcy, odpowiedniego celu i braku nadzorca. Przestrzenie o różnorodnych i intensywnych aktywnościach są bezpieczniejsze, ponieważ przyciągają naturalnych „strażników”. Projektowanie przestrzeni miejskich powinno wspierać aktywność społeczną i obserwację otoczenia
Lata 80.	Ronald V. Clarke (1980)	„Situational Crime Prevention”	Ewolucja strategii prewencyjnych. Eliminacja okazji do przestępstw poprzez wzmacnianie celów, usuwanie atrakcyjnych obiektów dla przestępców, kontrolę dostępu, nadzór i redukcję pokus

²³² M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role...* op. cit., s. 1-10.

	Brantingham & Brantingham (1981)	„Kryminologia środowiskowa”	Model decyzyjny sprawców przestępstw. Wprowadzenie pojęć „punktów przyciągających przestępczość” oraz „generatorów przestępczości” w kontekście przestrzeni miejskiej
	George Kelling & James Q. Wilson (1982)	„Teoria Zbitej Szyby”	Wpływ estetyki i utrzymania przestrzeni na bezpieczeństwo. Brak dbałości o przestrzeń publiczną prowadzi do eskalacji przestępczości. Regularna konserwacja poprawia bezpieczeństwo
	Alice Coleman (1985)	„Wpływ architektury na przestępczość”	Analiza brytyjskich osiedli mieszkaniowych. Złe projektowanie (ciemne korytarze, brak granic prywatności) sprzyja alienacji i przestępczości
Lata 90.	Timothy Crowe (1991)	„Rozszerzona koncepcja CPTED”	Strukturalizacja CPTED. Wyróżnienie trzech kategorii działań: mechaniczne (bariery fizyczne), organizacyjne (programy społeczne) i naturalne (projektowanie sprzyjające nadzorowi społecznemu)
	Saville & Cleveland (1998)	„CPTED drugiej generacji”	Integracja aspektów społecznych i kulturowych w CPTED. Znaczenie spójności społecznej, lokalnej kultury, łączności mieszkańców i ich zdolności do samoorganizacji
XXI wiek	UNICRI (2011)	„CPTED trzeciej generacji”	Zastosowanie technologii i ekologii w prewencji przestępczości. Inteligentne zarządzanie miastem, analiza big data i zrównoważone projektowanie jako narzędzia bezpieczeństwa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: M. A.-K. Al-Ghiyadh, S. J. N. Al-Khafaji, *The role of urban planning and urban design on safe cities*, „IOP Conference Series: Materials Science and Engineering” 2021, nr 1058, s. 1-10; B. Jiang, C. N. S. Mak, H. Zhong, L. Larsen, C. J. Webster, *From broken windows to perceived routine activities: Examining impacts of environmental interventions on perceived safety of urban alleys*, „Frontiers in Psychology” 2018, nr 9, s. 2-3.

W kontekście trzeciej generacji CPTED na szczególną uwagę zasługują badania M. Mihinjaca i G. Savilla, wieloletnich liderów ruchu CPTED z 2019 roku. Naukowcy ci zaproponowali holistyczne podejście, które integruje dotychczasowe nurty CPTED: klasyczne podejście sytuacyjne, koncentrujące się na fizycznym kształtowaniu przestrzeni w celu ograniczenia okazji do popełniania przestępstw, oraz społeczne podejście drugiej generacji, akcentujące rolę kapitału społecznego i więzi sąsiedzkich. Trzecia generacja CPTED rozszerza ten model, wprowadzając perspektywę ludzkich potrzeb i aspiracji poprzez koncepcję hierarchii żywotności społeczności. Według M. Mihinjaca i G. Savilla bezpieczeństwo nie jest jedynie kwestią prewencji przestępczości, lecz integralnym elementem jakości życia w mieście. W związku z tym planowanie urbanistyczne powinno uwzględniać szerszy kontekst, obejmujący dobrostan społeczny, zdrowie publiczne i zrównoważony rozwój. W praktyce oznacza to przesunięcie akcentu: CPTED nie powinno być postrzegane wyłącznie jako narzędzie redukcji przestępczości, lecz jako część szerszej strategii budowania miast przyjaznych do życia, gdzie minimalizacja zagrożeń idzie w parze z poprawą ogólnej jakości przestrzeni publicznej. Ta rozszerzona teoria nadaje CPTED bardziej interdyscyplinarny charakter, zbliżając ją do koncepcji urbanistyki społecznej

i podkreślając znaczenie harmonijnej współpracy między bezpieczeństwem, planowaniem przestrzennym i jakością życia mieszkańców²³³.

Przechodząc do najnowszych podejść kształtowania bezpiecznych przestrzeni miejskich na uwagę zasługują silne powiązania kwestii bezpieczeństwa z ideą zrównoważonego rozwoju i zdrowia publicznego. W literaturze podkreśla się, że projekty urbanistyczne powinny równoważyć redukcję przestępczości z takimi aspektami, jak promocja aktywnego stylu życia (np. ruch pieszy, ruch rowerowy), ograniczanie emisji spalin i tworzenie przyjaznego środowiska²³⁴.

Spójność społeczna i inkluzywność stały się kluczowymi elementami kształtowania bezpiecznych przestrzeni miejskich. Już druga generacja CPTED kładła nacisk na więzi sąsiedzkie, jednak dopiero ostatnia dekada przyniosła liczne badania i inicjatywy podkreślające znaczenie włączania różnych grup mieszkańców w projektowanie bezpiecznej przestrzeni. Na przykład pojawiła się koncepcja „*gendered CPTED*” – uwzględniająca perspektywę płci. Raporty organizacji międzynarodowych (np. UN Women) wykazały, że kobiety często odczuwają przestrzeń miejską inaczej niż mężczyźni – brak poczucia bezpieczeństwa w miejscach publicznych ogranicza ich mobilność i możliwości zawodowe²³⁵.

Nowym wątkiem jest także rezyliencja i długofalowość działań prewencyjnych. Pojęcie odporności miasta – popularne w kontekście zmian klimatycznych i katastrof – przeniknęło do dyskursu o bezpieczeństwie. Zwraca się uwagę, że miasta powinny być projektowane tak, by potrafiły uodpornić się na zmiany wzorców przestępczości w czasie oraz szybko reagować na nowe zagrożenia. Przykładowo, poprzez elastyczne zagospodarowanie przestrzeni publicznych można uniknąć tworzenia pustych, nieużywanych „martwych stref”, które w przyszłości mogłyby stać się siedliskiem patologii. Mówi się też o negatywnych konsekwencjach niewłaściwego zastosowania CPTED – tzw. „ciemnej stronie CPTED”, gdzie nadmierna kontrola przestrzeni prowadzi do efektu twierdzy i wykluczenia społecznego. To sprawia, że obecnie kładzie się nacisk na

²³³ M. Mihinjac, G. Saville, *Third-generation crime prevention through environmental design (CPTED)*, „Social Sciences” 2019, nr 8(6), s. 1-3.

²³⁴ P. Cozens, T. Love, *A review and current status of crime prevention through environmental design (CPTED)*, „Journal of Planning Literature” 2015, nr 30(4), s. 1-20.

²³⁵ Zob. Milliken, *Urban safety and security: Lessons from the last two decades and emergent issues. Geneva Peacebuilding Platform, Paper No. 22. Synthesis report of the conference Reviewing the State of Safety in World Cities: Safer Cities +20, Geneva, 6-8 July 2016*, Geneva 2016.

zrównoważone bezpieczeństwo: zabezpieczanie miejsc w sposób subtelny i akceptowalny społecznie, zamiast tworzenia odizolowanych, przesadnie chronionych enklaw²³⁶.

Należy również podkreślić wpływ technologii i analizy danych na kształtowanie bezpiecznych przestrzeni miejskich. Pojęcie „smart city” objęło wymiar bezpieczeństwa: inteligentne oświetlenie uliczne, monitoring miejski analizowany algorytmicznie, czujniki w przestrzeni publicznej – to wszystko stało się narzędziem wspierającym tradycyjne podejścia CPTED. Zwraca się jednak uwagę, by technologia nie zastępowała innych działań, lecz je uzupełniała w sposób zrównoważony²³⁷. Nowoczesne podejście zakłada więc, że np. monitoring będzie wykorzystywany z poszanowaniem prywatności i razem z działaniami społecznymi (animacja przestrzeni, patrole mieszkańców), tak aby wzmacniać poczucie wspólnoty zamiast tworzyć atmosferę nadzoru. Innym ciekawym trendem jest wykorzystanie analizy danych przestrzennych (GIS) i teorii *crime mapping* – planowanie nowych osiedli czy parków coraz częściej zestawia się z mapami przestępczości, by profilaktycznie rozwiązać potencjalne problemy (np. eliminując ciemne zaułki).

Podsumowując powyższe rozważania, analiza badań nad bezpieczeństwem przestrzeni miejskich wskazuje, że relacja między przestrzenią a ludzkimi zachowaniami jest dwukierunkowa. Teorie urbanistyczne i kryminologiczne, począwszy od badań E. Wood i J. Jacobs, aż po koncepcje CPTED i teorię „zbitej szyby”, dowodzą, że odpowiednio zaprojektowana przestrzeń może znacząco wpływać na zachowania społeczne, sprzyjając nadzorowi społecznemu, integracji i ograniczeniu przestępczości. Jednocześnie ludzie – poprzez swoje codzienne praktyki, sposoby użytkowania przestrzeni i poziom zaangażowania społecznego – aktywnie kształtują bezpieczeństwo swojego otoczenia. Teorie drugiej i trzeciej generacji CPTED podkreślają, że społeczna spójność, więzi międzyludzkie i kultura interakcji mają kluczowe znaczenie dla trwałego bezpieczeństwa. W rezultacie przestrzeń nie jest jedynie biernym tłem, lecz dynamicznym elementem interakcji społecznych. Właściwe projektowanie urbanistyczne może ułatwiać bezpieczeństwo, lecz jego rzeczywista skuteczność zależy od aktywnego udziału mieszkańców w nadzorze i zarządzaniu przestrzenią. Bezpieczne miasta powstają więc na

²³⁶ P. Cozens, T. Love, *The Dark Side of Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)*, „Oxford Research Encyclopedia of Criminology” 2017, 29 marca, <https://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-2> (dostęp: 06.03.2025 r.).

²³⁷ S. Boidur, *Integrating third generation CPTED in modern smart cities: A holistic approach to safety, inclusivity, and sustainability*, <https://www.ifsecglobal.com/safe-cities/integrating-third-generation-cpted-in-modern-smart-cities-a-holistic-approach-to-safety-inclusivity-and-sustainability/#:~:text=implementation%20of%20Third%20Generation%20CPTED,being%2C%20and%20community%20empowerment> (dostęp: 01.03.2025 r.).

przecięciu obu tych czynników: struktura przestrzeni kształtuje ludzkie zachowania, ale to ludzie, poprzez swoje działania, decydują o trwałości i skuteczności mechanizmów bezpieczeństwa.

3.2. Poczucie bezpieczeństwa w odniesieniu do zróżnicowanych przestrzeni w mieście (centrum miasta, osiedla, inne przestrzenie)

Poczucie bezpieczeństwa w przestrzeniach miejskich jest kluczowym czynnikiem wpływającym na jakość życia mieszkańców oraz sposób, w jaki korzystają oni z infrastruktury miasta. Doświadczenia związane z bezpieczeństwem mogą się znacząco różnić w zależności od rodzaju przestrzeni – historyczne centra miast, osiedla mieszkalne, parki, ulice handlowe czy tereny poprzemysłowe charakteryzują się odmiennymi warunkami i wyzwaniem. Celem niniejszego podrozdziału jest analiza poczucia bezpieczeństwa w różnych typach przestrzeni miejskich, uwzględniając wyniki badań dotyczących wpływu urbanistyki, nadzoru społecznego oraz infrastruktury na percepcję zagrożenia. Przedstawione zostaną przykłady zarówno pozytywnych, jak i negatywnych aspektów bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych, co pozwoli lepiej zrozumieć mechanizmy kształtujące poczucie bezpieczeństwa mieszkańców i użytkowników miast.

Punkt wyjścia do dyskusji o zróżnicowanych aspektach bezpieczeństwa w miastach stanowi historyczne centrum Porto (HCP). Celem badania było zrozumienie poczucia bezpieczeństwa wśród osób przebywających w historycznym centrum Porto (HCP) oraz identyfikacja czynników wpływających na jego poziom. W badaniu wzięło udział 554 uczestników, z czego 58,5% stanowiły kobiety, a średnia wieku wynosiła 43,82 lata. Respondenci to osoby mieszkające, pracujące lub studiujące w HCP, co pozwoliło na szeroką ocenę ich doświadczeń związanych z bezpieczeństwem w tej przestrzeni. Badanie wykazało, że co piąty uczestnik odczuwał niepewność z powodu obecności przestępczości, szczególnie w godzinach nocnych. Najczęściej postrzeganymi zagrożeniami były rabunek, kradzież i handel narkotykami, przy czym uczestnicy najbardziej obawiali się właśnie rabunku i kradzieży. Zidentyfikowano także warunki sprzyjające występowaniu zdarzeń przestępczych, wśród których najczęściej wymieniano konsumpcję legalnych i nielegalnych narkotyków, ubóstwo, bezrobocie oraz niewystarczające funkcjonowanie policji. Trzy czwarte uczestników badania zaproponowało praktyczne środki zwiększające bezpieczeństwo, obejmujące przede wszystkim wzmożoną kontrolę policji, nadzór wideo oraz poprawę skuteczności wymiaru sprawiedliwości. Znaczna liczba respondentów

podkreśliła również, że poprawa oświetlenia w okolicy mogłaby pozytywnie wpłynąć na poczucie bezpieczeństwa. W badaniu zwrócono uwagę na znaczenie lokalnych partnerstw między osobami dotkniętymi niepewnością a podmiotami odpowiedzialnymi za promowanie zdrowia i bezpieczeństwa społecznego. Ponadto stwierdzono, że osoby mieszkające, pracujące lub studiujące w HCP przez dłuższy czas miały większe poczucie niepewności, co sugeruje, że zaangażowanie społeczności i lepsza znajomość przestrzeni mogą stanowić kluczowe mechanizmy rozwiązywania problemów związanych z bezpieczeństwem. Wzmocnienie formalnej kontroli społecznej zostało wskazane jako jedno z potencjalnych narzędzi poprawy sytuacji w tej części miasta²³⁸.

Ważnym wątkiem związanym z badaniem poczucia bezpieczeństwa jest rosnąca potrzeba tworzenia przestrzeni, które odpowiadają na specyficzne potrzeby grup szczególnie wrażliwych, takich jak młodzież doświadczająca traumy. W ramach badania zidentyfikowano kluczowe potrzeby młodzieży dotkniętej traumą, wśród których najistotniejsze okazały się poczucie własnej wartości, przynależność, bezpieczeństwo oraz zapewnienie podstawowych warunków fizjologicznych. Przestrzeń wspierająca ich rozwój powinna być wolna od osądów, negatywnych doświadczeń i dyskryminacji, stając się miejscem neutralnym i afirmującym, w którym młodzi ludzie mogą odnaleźć wsparcie emocjonalne. Projektowanie przestrzeni dla młodzieży z doświadczeniem traumy powinno uwzględniać zarówno aspekty funkcjonalne, jak i emocjonalne. W badaniu wyróżniono kluczowe komponenty bezpiecznej przestrzeni, takie jak odpowiednia lokalizacja, zapewnienie prywatności, łatwość dostępu oraz podejście holistyczne do wspierania użytkowników. Istotnym elementem w tym kontekście są również rozwiązania architektoniczne wpływające na doświadczenia użytkowników – właściwy dobór materiałów, oświetlenia, kolorystyki, wentylacji oraz dostępu do naturalnych widoków może znacząco poprawić komfort przebywania w przestrzeni i poczucie bezpieczeństwa²³⁹.

Równolegle do problematyki bezpieczeństwa młodzieży, istotne jest uwzględnienie potrzeb osób starszych, które stanowią grupę szczególnie wrażliwą na jakość przestrzeni miejskiej. Badania pokazują, że dostosowanie przestrzeni publicznych do oczekiwań seniorów, jak pokazuje przykład ulicy Yulin w Chengdu, przyczynia się nie tylko do zwiększenia komfortu poruszania się, ale także do integracji społecznej oraz lepszego funkcjonowania w przestrzeni miejskiej. Kluczowe znaczenie dla poprawy jakości życia

²³⁸ V. Azevedo, A. Sani, L. M. Nunes, D. Paulo, *Do you...* op. cit., s. 75–84.

²³⁹ Kok Hui Yen, M. Z. Mohd Noor, J. L. D'Silva, *Safe space for traumatic urban youths*, „International Journal of Academic Research in Business & Social Sciences” 2023, nr 14(8), s. 76.

seniorów ma uwzględnienie pięciu poziomów potrzeb z hierarchii A. Masłowa, obejmujących aspekty fizjologiczne, bezpieczeństwo, więzi społeczne, poczucie szacunku oraz możliwość samorealizacji. Wśród rekomendowanych działań znajduje się poprawa dostępności przestrzeni miejskich poprzez tworzenie czytelnych i bezpiecznych ścieżek, ograniczenie ruchu pojazdów oraz skuteczniejsze zarządzanie ruchem, co pozwala na redukcję ryzyka wypadków. Przemysłane projektowanie ulic powinno uwzględniać zastosowanie ciepłych kolorów oraz interaktywnych terenów zielonych, które stymulują zmysły i wzmacniają poczucie przynależności osób starszych do społeczności. Perspektywiczne rozwiązania obejmują eliminację barier architektonicznych w miejscach publicznych, poprawę dostępności transportu oraz rozwój przestrzeni rekreacyjnych i placówek opieki medycznej, wspierających aktywne uczestnictwo seniorów w życiu społecznym. Rewitalizacja historycznych obszarów miejskich powinna opierać się na dogłębnym zrozumieniu i zaspokajaniu zróżnicowanych potrzeb osób starszych, a także na tworzeniu przestrzeni sprzyjających interakcjom społecznym i integracji międzypokoleniowej.

Odpowiednie projektowanie przestrzeni miejskiej, uwzględniające m.in. jakość infrastruktury, obecność terenów zielonych, oświetlenie czy organizację ruchu, może znacząco wpływać na poziom przestępczości oraz subiektywne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Szczególną rolę odgrywają tu rozwiązania architektoniczne i krajobrazowe, które mogą zarówno zwiększać, jak i redukować ryzyko incydentów kryminalnych.

Badanie przeprowadzone w Chicago w 2001 roku wskazuje, że chociaż roślinność była wielokrotnie łączona ze strachem przed przestępczością i samą przestępczością w różnych kontekstach, to analizy dotyczące obszarów mieszkalnych w miastach sugerują odwrotną zależność: mieszkańcy żyjący w bardziej „zielonym” otoczeniu zgłaszają niższy poziom strachu, mniej przypadków incydentów naruszających porządek publiczny oraz mniej agresywnych i gwałtownych zachowań. F. E. Kuo oraz W. C. Sullivan wykorzystali policyjne raporty dotyczące przestępczości w celu zbadania związku między roślinnością a przestępczością w śródmiejskiej dzielnicy. Porównano wskaźniki przestępczości w 98 budynkach mieszkalnych, które miały różny poziom otaczającej roślinności. Ich wyniki wskazują, że choć mieszkańcy byli losowo przydzielani do budynków z różnym poziomem zieleni w otoczeniu, im bardziej zielone było otoczenie budynku, tym mniej zgłaszanych było przestępstw. Co więcej, zależność ta utrzymywała się zarówno w przypadku przestępstw przeciwko mieniu, jak i przestępstw z użyciem przemocy. Związek między roślinnością a przestępczością pozostawał istotny nawet po uwzględnieniu takich

czynników jak liczba mieszkań w budynku, jego wysokość, wskaźnik pustostanów oraz liczba zamieszkałych lokali²⁴⁰.

Podobne zależności między zagospodarowaniem przestrzeni a poziomem przestępczości odnotowano w analizach dotyczących polskich miast. Wyniki badań przeprowadzonych w Szczecinie w latach 2006-2010 wskazują, że pewne typy działalności komercyjnej i rozrywkowej mogą sprzyjać wzrostowi zagrożenia. W szczególności obszary znajdujące się w pobliżu punktów sprzedaży alkoholu, klubów nocnych oraz budynków o funkcji komercyjnej charakteryzowały się wyższą koncentracją przestępstw, zwłaszcza tych przeciwko mieniu oraz aktów przemocy. Intensywny ruch pieszy w połączeniu z dostępnością alkoholu sprzyjał incydom takim jak kradzieże, rozboje czy bójki, co potwierdza wcześniejsze badania nad wpływem funkcji urbanistycznych na poziom bezpieczeństwa. Z kolei analiza innych typów przestrzeni miejskich wykazała, że tereny zielone, ogródki działkowe, cmentarze oraz obiekty infrastruktury transportowej mogą pełnić funkcję stref odstraszać przestępczość. Miejsca te, mimo że są często postrzegane jako odizolowane i mniej kontrolowane, nie przyciągają przestępczości w takim stopniu jak obszary o dużym natężeniu działalności komercyjnej czy nocnej aktywności rozrywkowej. Może to wynikać z ich mniejszej atrakcyjności dla potencjalnych sprawców przestępstw oraz mniejszej liczby przypadkowych ofiar²⁴¹.

Badania przeprowadzone w Filadelfii i Louisville w 2010 roku dostarczają kolejnych dowodów na to, że przestrzenie publiczne, takie jak parki osiedlowe, mogą mieć ambiwalentny wpływ na poziom bezpieczeństwa. Wyniki wskazują, że obszary te mogą zarówno sprzyjać aktywności przestępczej, jak i działać jako przestrzenie redukujące zagrożenia, w zależności od ich lokalnych uwarunkowań. W Filadelfii wskaźnik przestępstw z użyciem przemocy wynosił 11,89 na 1000 mieszkańców, podczas gdy w Louisville był niższy i wynosił 5,85 na 1000 mieszkańców. Analiza czynników przestrzennych pozwoliła wyróżnić kluczowe elementy wpływające na poziom bezpieczeństwa wokół parków. Istotną rolę odgrywała dostępność obiektów sportowych, które dzięki obecności użytkowników w różnych porach dnia przyczyniały się do ograniczenia przestępczości. Z kolei parki o słabym oświetleniu, ograniczonej widoczności i gęstej roślinności sprzyjały incydom kryminalnym, szczególnie w godzinach nocnych. Dodatkowym czynnikiem ryzyka była

²⁴⁰ F. E. Kuo, W. C. Sullivan, *Environment and crime in the inner city: Does vegetation reduce crime?*, „Environment and Behavior” 2001, nr 33(3), s. 343–367.

²⁴¹ Zob. N. Sypion-Dutkowska, M. Leitner, *Land Use Influencing the Spatial Distribution of Urban Crime: A Case Study of Szczecin, Poland*, „ISPRS International Journal of Geo-Information” 2017, nr 6(3).

bliskość punktów sprzedaży alkoholu, co wiązało się z częstszymi aktami wandalizmu, bójek oraz innymi zachowaniami antyspołecznymi. Struktura urbanistyczna obu miast miała również wpływ na obserwowane zjawiska. Filadelfia, charakteryzująca się większą liczbą parków i ich gęstszym rozmieszczeniem (1,8 parku na milę kwadratową), częściej lokowała je w sąsiedztwie obszarów o podwyższonym poziomie przestępczości, co mogło wzmacniać negatywne skutki. Natomiast w Louisville, gdzie parki były większe, rzadziej rozmieszczone i często oddalone od gęsto zaludnionych dzielnic, ich wpływ na poziom przestępczości był mniejszy. Wyniki badań podkreślają również znaczenie aktywności społecznej w parkach. W miejscach, gdzie mieszkańcy angażowali się w organizację wydarzeń i dbali o estetykę przestrzeni, poziom przestępczości był niższy. Parki funkcjonujące jako centra życia społecznego skutecznie przyciągały legalnych użytkowników, co zwiększało poziom nadzoru i ograniczało aktywność przestępczą. Kluczowe okazuje się zatem nie tylko istnienie terenów zielonych, ale także sposób ich projektowania, zarządzania oraz poziom społecznej kontroli. Odpowiednie oświetlenie, przemyślane zagospodarowanie przestrzeni oraz aktywne uczestnictwo lokalnych społeczności mogą sprawić, że parki staną się miejscami bezpiecznymi i sprzyjającymi integracji mieszkańców²⁴².

Jednym z kluczowych aspektów poprawy bezpieczeństwa w przestrzeni miejskiej jest wdrażanie rozwiązań infrastrukturalnych, które mogą skutecznie zredukować ryzyko przestępczości i zwiększać poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Badania przeprowadzone przez A. Chalfina, B. Hansena, J. Lerner i L. Parker w ramach pracy *Reducing Crime Through Environmental Design: Evidence from a Randomized Experiment of Street Lighting in New York City* wskazują, że poprawa jakości oświetlenia ulicznego może być jednym z najbardziej efektywnych i ekonomicznych środków ograniczania przestępczości w miastach. Analizy wykazały, że przestępstwa często koncentrują się w określonych lokalizacjach, a sprawcy kierują się raczej bieżącymi okolicznościami niż długoterminowymi konsekwencjami swoich działań, takimi jak surowsze kary. W związku z tym, niewielkie zmiany infrastrukturalne, np. instalacja dodatkowych latarni w obszarach o podwyższonym ryzyku przestępczości, mogą mieć bardziej bezpośredni wpływ na poziom bezpieczeństwa niż środki o charakterze represyjnym. Znaczenie oświetlenia dla poczucia bezpieczeństwa mieszkańców potwierdzają również badania przeprowadzone na

²⁴² E. S. McCord, K. A. Houser, *Neighborhood parks, evidence of guardianship, and crime in two diverse US cities*, „Security Journal” 2017, nr 30(3), s. 807–824.

nowojorskich osiedlach publicznych, gdzie jedynie 21% mieszkańców czuło się bezpiecznie po zmroku, podczas gdy w ciągu dnia odsetek ten wynosił 50%. Dodatkowo, w latach 2010-2016 problemy z oświetleniem były jednym z najczęściej zgłaszanych tematów na miejską infolinię. W odpowiedzi na te wyzwania przeprowadzono eksperymentalne badanie, w którym losowo wybrane osiedla o wysokim wskaźniku przestępczości zostały objęte programem dodatkowego oświetlenia. W ramach badania 80 osiedli o podwyższonym ryzyku przestępczości zostało podzielonych na dwie grupy – połowa z nich otrzymała nowe latarnie, a druga połowa służyła jako grupa kontrolna. Dodatkowo, lokalizacja 397 wież oświetleniowych została wybrana losowo, co pozwoliło uniknąć błędów metodologicznych i zapewnić wiarygodność wyników. Na analizowanych obszarach odnotowano wskaźnik poważnych przestępstw wynoszący 7500 na 100 000 mieszkańców rocznie – ponad dwukrotnie więcej niż w stanie o najwyższym wskaźniku przestępczości. W badaniu skupiono się na najcięższych przestępstwach, takich jak morderstwa, rozboje, napaści, włamania czy kradzieże pojazdów, przy czym największą część nocnych incydentów stanowiły napaści i rozboje. Wyniki wskazały, że poprawa oświetlenia przyczyniła się do 36-procentowego spadku przestępczości nocnej. Co więcej, analiza kosztów i korzyści wykazała, że inwestycje w oświetlenie generują zwroty czterokrotnie przewyższające poniesione wydatki – szacowane roczne koszty instalacji i utrzymania dodatkowego oświetlenia dla jednego osiedla wynosiły 200 000 dolarów, podczas gdy oszczędności wynikające z ograniczenia przestępczości oszacowano na 770 000 dolarów rocznie. Badanie to dostarcza przekonujących dowodów na to, że poprawa jakości oświetlenia miejskiego może być skutecznym i relatywnie niedrogim narzędziem zwiększającym bezpieczeństwo publiczne. Jego wdrożenie może nie tylko ograniczyć poziom przestępczości, ale także poprawić subiektywne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców, co ma kluczowe znaczenie dla jakości życia w miastach²⁴³.

Oprócz poprawy infrastruktury oświetleniowej, istotnym narzędziem zwiększania bezpieczeństwa w przestrzeni miejskiej jest monitoring wizyjny (CCTV), który w wielu przypadkach okazuje się skutecznym środkiem prewencyjnym. Badania przeprowadzone przez E. L. Pizę, B. C. Welsha, D. P. Farringtona i A. L. Thomas wskazują, że obecność kamer może prowadzić do zmniejszenia poziomu przestępczości, choć skuteczność tego rozwiązania zależy od wielu czynników. Analiza obejmująca 40 lat badań nad wpływem

²⁴³ A. Chalfin, B. Hansen, J. Lerner, L. Parker, *Reducing crime through environmental design: Evidence from a randomized experiment of street lighting in New York City*, „Journal of Quantitative Criminology” 2022, nr 38(1), s. 127-157.

CCTV wykazała, że monitoring przyczynia się do umiarkowanego, ale znaczącego spadku liczby przestępstw, zwłaszcza na parkingach, gdzie obecność kamer działała najsilniej odstraszająco. Największą efektywność wykazywały systemy aktywnego monitoringu, w których zarejestrowane zdarzenia były na bieżąco analizowane, umożliwiając szybką reakcję służb porządkowych. W porównaniu do systemów pasywnych, które jedynie rejestrują obraz bez natychmiastowej interwencji, monitoring aktywny pozwalał na skuteczniejsze wykrywanie incydentów i bardziej efektywne kierowanie patroli do miejsc zagrożonych. Analiza skuteczności CCTV w różnych kontekstach miejskich wykazała, że kamery najbardziej przyczyniały się do redukcji przestępstw przeciwko mieniu, takich jak kradzieże samochodów. Ich wpływ na ograniczenie przestępstw z użyciem przemocy był mniej wyraźny, choć w niektórych przypadkach monitoring przyczyniał się do wzrostu wykrywalności sprawców dzięki dostarczeniu materiału dowodowego dla organów ścigania. Warto podkreślić, że monitoring wizyjny jest najbardziej efektywny w miejscach, gdzie przestępczość jest skoncentrowana przestrzennie, co sugeruje, że jego stosowanie powinno być dobrze przemyślane i dostosowane do lokalnych warunków. W niektórych przypadkach odnotowano również efekt rozprzestrzeniania się korzyści wynikających z CCTV – obecność kamer odstraszala sprawców nie tylko w miejscu ich instalacji, ale także w pobliskich obszarach. Pod względem ekonomicznym monitoring może przynosić istotne oszczędności związane z ograniczeniem przestępczości i jej konsekwencji. Analizy porównawcze wykazały jednak, że jego efektywność różni się w zależności od kraju i modelu wdrażania. W Wielkiej Brytanii, gdzie CCTV jest szeroko stosowane i często zintegrowane z aktywnym nadzorem, jego wpływ na redukcję przestępczości był wyraźniejszy niż w Stanach Zjednoczonych, gdzie monitoring częściej ma charakter pasywny i rzadziej jest uzupełniany innymi strategiami prewencyjnymi. W związku z tym najlepsze rezultaty osiąga się, gdy CCTV jest wdrażane jako element kompleksowego systemu bezpieczeństwa miejskiego, obejmującego również poprawę oświetlenia, zwiększoną obecność patroli oraz działania edukacyjne skierowane do lokalnych społeczności²⁴⁴.

Aspektem, który również odgrywa istotną rolę w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej, jest wpływ urbanistyki na różnice w postrzeganiu zagrożeń przez kobiety i mężczyzn. Badanie przeprowadzone w 2018 roku w Londynie

²⁴⁴ E. L. Piza, B. C. Welsh, D. P. Farrington, A. L. Thomas, *CCTV surveillance for crime prevention: A 40-year systematic review with meta-analysis*, „Criminology & Public Policy” 2019, nr 18(1), s. 135–159.

analizowało, w jaki sposób konkretne interwencje urbanistyczne mogą poprawiać poczucie bezpieczeństwa, szczególnie wśród kobiet. W ramach randomizowanej kontrolowanej próby (RCT) uczestnicy oceniali bezpieczeństwo w różnych przestrzeniach miejskich przed i po wprowadzeniu zmian, takich jak instalacja toalet publicznych, usunięcie graffiti oraz likwidacja solidnych ścian. W badaniu wzięło udział 104 uczestników, którzy oceniali poziom zagrożenia w skali od 1 do 10 na podstawie przygotowanych zdjęć ukazujących przestrzeń miejską przed i po interwencji. Motywacją do przeprowadzenia analizy było rosnące zainteresowanie wpływem urbanistyki na bezpieczeństwo różnych grup społecznych, zwłaszcza kobiet, które częściej doświadczają ograniczeń w mobilności z powodu obaw o własne bezpieczeństwo. Dotychczasowe badania wykazały, że strach przed przestępczością nie tylko wpływa na sposób korzystania z przestrzeni miejskiej, ale także ogranicza swobodę przemieszczania się i może negatywnie oddziaływać na dobrostan psychiczny. Naukowcy zwrócili uwagę, że większość dotychczasowych strategii urbanistycznych nie uwzględnia specyfiki postrzegania bezpieczeństwa przez różne płcie, co prowadzi do nierównego dostępu do przestrzeni publicznej. Przeprowadzone eksperymenty pozwoliły określić skuteczność poszczególnych interwencji. Wśród analizowanych zmian największy wpływ na poprawę poczucia bezpieczeństwa miało usunięcie solidnych ścian, które zwiększało widoczność i tym samym zmniejszało poczucie zagrożenia, zwłaszcza wśród kobiet. Wyniki te wspierają teorię „oczu na ulicy”, zgodnie z którą większa ekspozycja przestrzeni i możliwość bycia zauważonym przekładają się na wzrost poczucia bezpieczeństwa. Innym istotnym czynnikiem było usunięcie graffiti, które miało umiarkowany, ale pozytywny wpływ, szczególnie wśród kobiet, dla których mogło symbolizować zaniedbanie przestrzeni i brak nadzoru. Natomiast instalacja publicznych toalet nie miała istotnego wpływu na percepcję bezpieczeństwa uczestników badania. Analiza różnic płciowych wykazała, że kobiety są znacznie bardziej wrażliwe na zmiany przestrzenne mające na celu ograniczenie zagrożeń. Podczas gdy zarówno kobiety, jak i mężczyźni oceniali standardowe warunki miejskie w podobny sposób, wprowadzane interwencje wyraźnie poprawiały poczucie bezpieczeństwa głównie u kobiet. Wyniki te potwierdzają feministyczne teorie dotyczące projektowania miast i wskazują na konieczność uwzględniania perspektywy płci w kształtowaniu przestrzeni publicznych. Badanie podkreśla, że poprawa bezpieczeństwa w miastach nie powinna opierać się wyłącznie na rozwiązaniach technicznych, takich jak monitoring czy większa obecność służb porządkowych, ale także na inteligentnym projektowaniu przestrzeni, które bierze pod uwagę różnice w sposobie korzystania z miasta przez różne grupy społeczne. Wprowadzenie

bardziej otwartych, przejrzystych i dobrze zarządzanych przestrzeni może znacząco wpłynąć na zwiększenie komfortu mieszkańców, szczególnie kobiet, i ograniczyć bariery w swobodnym poruszaniu się po mieście²⁴⁵.

Wyniki badań prowadzonych w Heerlen przez M. Moonen w 2022 roku potwierdzają istotne znaczenie perspektywy płci w analizie poczucia bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych. Obserwacje oraz wywiady wskazały, że kobiety zdecydowanie częściej wybierały miejsca cechujące się dużą aktywnością społeczną oraz obecnością innych użytkowników, zapewniającą wysoki poziom nieformalnego nadzoru. Jednocześnie unikały obszarów opustoszałych, zaniedbanych lub zawierających pustostany, ponieważ tego rodzaju przestrzenie kojarzyły im się z potencjalnym zagrożeniem. Jednym z istotnych czynników negatywnie wpływających na poczucie bezpieczeństwa kobiet było niedostateczne oświetlenie przestrzeni publicznych po zmroku, co skutkowało znacznym obniżeniem komfortu korzystania z tych miejsc. Szczegółowe studium przypadku Promenady – istotnej przestrzeni miejskiej w Heerlen – wykazało, że mimo centralnego położenia i dużego znaczenia funkcjonalnego, była ona odbierana jako nieprzyjazna i niebezpieczna, szczególnie wieczorami. Na podstawie tych wyników M. Moonen zaproponowała konkretne interwencje projektowe, mające na celu poprawę bezpieczeństwa kobiet oraz ogólnej dostępności przestrzeni publicznej. Zarekomendowane rozwiązania obejmowały zwiększenie czytelności i funkcjonalności przestrzeni poprzez poprawę oświetlenia, wprowadzenie różnorodnych funkcji użytkowych oraz instalację miejsc do siedzenia. Te działania miały na celu stworzenie przestrzeni bardziej inkluzywnej, zachęcającej wszystkich użytkowników, zwłaszcza kobiety, do swobodnego poruszania się i korzystania z miasta bez odczuwania zagrożenia²⁴⁶.

W kontekście wcześniejszych rozważań nad znaczeniem projektowania urbanistycznego dla bezpieczeństwa użytkowników przestrzeni publicznych, szczególnie istotny okazuje się czynnik widoczności. Badanie przeprowadzone w przestrzeniach Dilli Haat INA i Dilli Haat Janakpuri w 2023 roku pokazało, że poczucie bezpieczeństwa użytkowników zmienia się znacząco w zależności od pory dnia oraz roku. Najwyższy poziom bezpieczeństwa respondenci deklarowali w godzinach popołudniowych, natomiast najniższy – późnym wieczorem. Co więcej, użytkownicy lepiej oceniali bezpieczeństwo

²⁴⁵ Zob. P. Navarrete-Hernandez, A. Vetro, P. Concha, *Building safer public spaces: Exploring gender difference in the perception of safety in public space through urban design interventions*, „Landscape and Urban Planning” 2021, nr 214.

²⁴⁶ M. Moonen, *(Wo)Man-made public space: The design changes needed to create gender-inclusive cities*, „The Journal of Public Space” 2024, nr 9(1), s. 32–40.

latem niż zimą. Badanie pokazało również, że najbardziej bezpiecznie użytkownicy czuli się w miejscach dobrze widocznych i uczęszczanych, szczególnie przed sklepami. Natomiast przestrzenie opustoszałe, oddalone od głównych ciągów komunikacyjnych, a także toalety publiczne postrzegano jako miejsca generujące największy niepokój. Istotnym problemem okazało się niedostateczne oświetlenie, które w największym stopniu negatywnie wpływało na odczuwane bezpieczeństwo kobiet i dzieci. Respondenci zwrócili także uwagę na znaczenie odpowiedniego oznakowania oraz przejrzystości przestrzeni. Brak dobrej widoczności i jasnych oznaczeń potęgował uczucie zagrożenia, zwłaszcza w słabo uczęszczanych rejonach badanych przestrzeni. Szczególnym miejscem obaw były izolowane toalety publiczne, które, ze względu na ograniczone oświetlenie i niski poziom nadzoru społecznego, uważane były za wyjątkowo niebezpieczne. Na podstawie tych wyników autorzy badania zarekomendowali konkretne działania mające na celu poprawę bezpieczeństwa. Wśród proponowanych rozwiązań znalazły się m.in.: zwiększenie liczby patroli ochrony, montaż dodatkowego oświetlenia, instalacja monitoringu CCTV oraz organizowanie wydarzeń społecznych, które przyciągałyby większą liczbę osób i wzmacniałyby naturalny nadzór społeczny. Wprowadzenie tych interwencji mogłoby przyczynić się do stworzenia przestrzeni bardziej przyjaznych, komfortowych i dostępnych, sprzyjających swobodnemu i bezpiecznemu korzystaniu z infrastruktury publicznej przez wszystkich użytkowników²⁴⁷.

Podsumowując, przeprowadzone analizy wskazują, że poczucie bezpieczeństwa w przestrzeniach miejskich różni się znacząco w zależności od ich charakteru, funkcji oraz specyfiki społecznej użytkowników. Kluczowe czynniki wpływające na postrzeganie zagrożeń to urbanistyka, infrastruktura oświetleniowa, monitoring, jak również stopień zaangażowania lokalnej społeczności w nadzór przestrzeni publicznych. Szczególną uwagę zwrócono na potrzeby grup wrażliwych, takich jak młodzież po doświadczeniach traumy czy osoby starsze, podkreślając konieczność projektowania przestrzeni inkluzywnych i dostosowanych do ich specyficznych potrzeb. Podjęte badania wskazują także, że odpowiednio zaplanowana i zarządzana przestrzeń publiczna, uwzględniająca zróżnicowane grupy społeczne oraz czynniki środowiskowe, może istotnie przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa i jakości życia mieszkańców miast.

²⁴⁷ S. Gayathri, *Evaluating the parameter of visibility adopted for CPTED for user safety in public open space of Haat Bazar: Isovist and VGA*, „Qeios” 2023, nr 4, s. 10-15.

3.3. Praktyki w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni w miastach

W oparciu o przedstawione wcześniej wyniki badań dotyczące wpływu przestrzeni miejskich na poziom przestępczości oraz poczucie bezpieczeństwa użytkowników, istotne staje się wskazanie konkretnych praktyk i strategii, które umożliwiają skuteczne wdrażanie tych wniosków w życie. Niniejszy podrozdział koncentruje się na praktycznych przykładach projektów miejskich, które poprzez odpowiednie rozwiązania urbanistyczne, technologiczne oraz społeczne znacząco poprawiły poziom bezpieczeństwa oraz jakość życia mieszkańców. Analiza obejmuje zarówno doświadczenia międzynarodowe, jak i wybrane przykłady z Polski, prezentując działania, które przyczyniły się do realnego ograniczenia zagrożeń w przestrzeniach publicznych.

Bezpieczne przestrzenie miejskie są rezultatem świadomego połączenia wiedzy teoretycznej z zakresu urbanistyki, badań naukowych oraz skutecznych inicjatyw praktycznych. Szczególne znaczenie mają tutaj koncepcje takie jak CPTED, wskazujące, że odpowiednio zaprojektowane ulice, efektywne oświetlenie, systemy monitoringu, aktywny udział mieszkańców oraz rewitalizacja zdegradowanych terenów mogą skutecznie redukować poziom przestępczości. Zgodnie z teorią CPTED, właściwe projektowanie przestrzeni miejskich może istotnie ograniczyć możliwości popełniania przestępstw. Kluczowe elementy tej teorii obejmują naturalny nadzór (ang. *natural surveillance*), kontrolę dostępu oraz wzmacnianie poczucia odpowiedzialności i własności przestrzeni przez użytkowników. Już w latach 60. XX wieku J. Jacobs podkreślała znaczenie „oczu na ulicy”, czyli obecności obserwatorów w przestrzeni publicznej jako czynnik zwiększający poczucie bezpieczeństwa. Późniejsze koncepcje, w tym *defensible space* O. Newmana, rozwinęły tę myśl, stawiając na pierwszym planie zasady projektowania urbanistycznego nakierowanego na redukcję przestępczości. W praktyce podejście to oznacza np. projektowanie parków, które są dobrze widoczne, unikanie odizolowanych i trudno dostępnych miejsc, zapewnianie zróżnicowanych atrakcji przyciągających legalnych użytkowników oraz regularne utrzymanie infrastruktury, zgodne z teorią „wybitych okien” (ang. *broken windows theory*). Przykładem skutecznego wdrożenia zasad CPTED jest Bryant Park w Nowym Jorku. W latach 70. park ten uchodził za jedno z najbardziej niebezpiecznych miejsc w mieście, zdominowane przez handel narkotykami i przestępczość. Problem wynikał m.in. z jego niekorzystnego układu przestrzennego – wysokie żywopłoty ograniczały widoczność, co ułatwiało działalność przestępczą. W połowie lat 80. przeprowadzono kompleksową przebudowę parku, usuwając bariery widokowe, instalując

lepsze oświetlenie oraz wprowadzając różnorodne atrakcje (kawiarnie, szachy, kino plenerowe). Efekty były spektakularne – po renowacji park zaczął przyciągać tłumy mieszkańców i turystów, a poziom przestępczości w jego bezpośrednim sąsiedztwie spadł aż o 92%. Historia Bryant Park potwierdza, że świadome projektowanie przestrzeni – zapewniające widoczność, różnorodność funkcji i zachęcające do aktywnego użytkowania – skutecznie eliminuje miejsca sprzyjające przestępczości, zwiększając jednocześnie poczucie bezpieczeństwa²⁴⁸.

Badania przeprowadzone w Nowym Jorku w 2019 roku potwierdziły znaczenie rewitalizacji zaniedbanych przestrzeni miejskich jako skutecznej praktyki podnoszącej poziom bezpieczeństwa publicznego. Przekształcenie opuszczonych działek w atrakcyjne, zielone obszary przyczyniło się do wyraźnego ograniczenia liczby przestępstw. Podobne wnioski sformułowano na podstawie analiz z innych amerykańskich miast, takich jak Filadelfia, Baltimore czy Youngstown, gdzie odnowienie zaniedbanych terenów zielonych zmniejszyło liczbę aktów przemocy. Głównym mechanizmem tego zjawiska jest wzrost kapitału społecznego: odnowione przestrzenie sprzyjają zaangażowaniu mieszkańców, którzy pielęgnując wspólne tereny zielone i uczestnicząc w lokalnych inicjatywach, jednocześnie wzmacniają społeczną kontrolę. Tereny zielone stają się dzięki temu kluczowym elementem infrastruktury społecznej, integrującej mieszkańców i wzmacniającej ich poczucie przynależności, co ostatecznie pozytywnie wpływa na bezpieczeństwo publiczne²⁴⁹.

Jednym z kolejnych przykładów efektywnego zastosowania praktyk kształtowania bezpiecznych przestrzeni w miastach jest projekt *Bloomingdale Trail*, znany także jako The 606 w Chicago. Teren ten wcześniej zajmowała opuszczona linia kolejowa, która stała się przestrzenią sprzyjającą działalności przestępczej, takiej jak handel narkotykami, akty wandalizmu oraz nielegalne zgromadzenia. Dzięki współpracy władz miasta z organizacjami *The Trust for Public Land* oraz *Chicago Park District* zdecydowano o rewitalizacji tego obszaru, przekształcając go w atrakcyjny park liniowy oraz trasę pieszo-rowerową. Głównym celem interwencji było nie tylko przywrócenie zdegradowanej przestrzeni mieszkańcom, ale przede wszystkim znacząca poprawa bezpieczeństwa poprzez zmianę jej funkcji. Po zakończeniu inwestycji odnotowano istotny spadek przestępczości,

²⁴⁸ *Can parks help cities fight crime?*, <https://bigthink.com/the-present/parks-and-crime/> (dostęp: 01.02.2025 r.).

²⁴⁹ S. Marton, *Preventing Crime, One Park at a Time*, „Planetizen” 2019, 11 marca, <https://www.planetizen.com/features/103315-preventing-crime-one-park-time> (dostęp: 16.08.2024 r.).

zwłaszcza w zachodnich, uboższych częściach miasta. Badania pokazały również, że najbardziej wyraźnie zmniejszyła się liczba przestępstw z użyciem przemocy oraz aktów wandalizmu. Kluczową rolę w tym procesie odegrało zwiększone natężenie ruchu pieszych i rowerzystów, co wzmocniło naturalny nadzór społeczny. Ponadto poprawa oświetlenia oraz eliminacja miejsc, w których potencjalni sprawcy mogli się ukrywać, przyczyniła się do wzrostu poczucia bezpieczeństwa. Zastosowanie nowych terenów zielonych i stworzenie przestrzeni rekreacyjnych zachęciło mieszkańców do aktywnego korzystania z tego miejsca, a regularnie organizowane wydarzenia społeczne i kulturalne uczyniły The 606 istotnym centrum życia lokalnej społeczności²⁵⁰.

Istotnym obszarem praktyk w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni miejskich jest odpowiednie projektowanie osiedli mieszkaniowych, mające na celu ograniczenie zagrożeń przestępczością. W Wielkiej Brytanii od lat 90. realizowany jest program „Secured by Design”, opierający się na współpracy policji z deweloperami, którzy już na etapie planowania uwzględniają zasady CPTED. Do kluczowych elementów tego podejścia należą m.in.: rozmieszczenie okien umożliwiających obserwację ulic i przestrzeni wspólnych, eliminowanie ukrytych przejść oraz stosowanie wysokiej jakości zabezpieczeń, takich jak wytrzymałe drzwi i zamki. Efekty tej strategii są wymierne – budynki mieszkalne projektowane zgodnie z założeniami *Secured by Design* odnotowują średnio o 60% mniej włamań niż domy powstające według tradycyjnych standardów budowlanych. Badania Centrum Kryminologii Uniwersytetu Huddersfield wykazały, że standardowe nieruchomości są aż czterokrotnie bardziej narażone na włamania w porównaniu z nieruchomościami certyfikowanymi w programie *Secured by Design*. Ponadto analiza obejmująca tysiące obiektów mieszkaniowych wskazuje, że osiedla z ograniczonym dostępem (np. ślepe uliczki zamiast dróg przelotowych) oraz zapewniające dobrą widoczność terenów wspólnych (place zabaw czy parkingi objęte nadzorem z okien mieszkań) notują znacznie niższy poziom przestępczości²⁵¹.

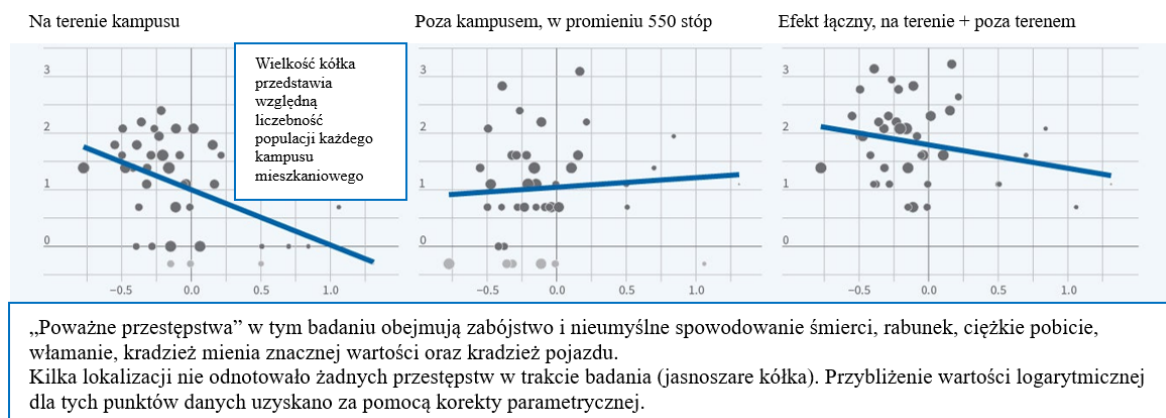
Kolejnym praktycznym przykładem skutecznego kształtowania bezpiecznych przestrzeni miejskich jest interwencja polegająca na poprawie oświetlenia, przeprowadzona w 2016 roku na wybranych osiedlach mieszkaniowych w Nowym Jorku. W ramach współpracy między badaczami, policją oraz lokalnymi władzami miejskimi, na najbardziej

²⁵⁰ Zob. C. Harris, L. Larson, S. Ogletree, *Different views from The 606: Examining the impacts of an urban greenway on crime in Chicago*, „Environment and Behavior” 2017, nr 50(1).

²⁵¹ *Designing out crime*, <https://research.hud.ac.uk/impact/case-studies/designing-crime/#:~:text=Designing%20out%20crime%20involves%20changes,a%20property%E2%80%99s%20vulnerability%20to%20crime> (dostęp: 20.07.2024 r.).

zagrożonych przestępczością terenach kompleksów mieszkalnych zainstalowano mobilne wieże oświetleniowe. Głównym celem przedsięwzięcia było sprawdzenie czy wzmocnienie oświetlenia wpłynie na zmniejszenie liczby przestępstw popełnianych nocą. W okresie sześciu miesięcy od wdrożenia interwencji obszary, które objęto nowym oświetleniem, odnotowały redukcję liczby poważnych nocnych przestępstw aż o 60%. W celu wykluczenia efektu przesunięcia aktywności przestępczej do sąsiadujących obszarów nieobjętych działaniami, przeprowadzono analizę całych rejonów miejskich, która wykazała utrzymanie się istotnego, 36% spadku przestępczości nocnej. Biorąc pod uwagę, że aż 11% wszystkich poważnych przestępstw na nowojorskich osiedlach publicznych dokonywanych jest na zewnątrz w porze nocnej, ogólny poziom tego typu incydentów w skali miasta obniżył się o 4%, co potwierdza skuteczność zastosowanej strategii (rys. 7)²⁵².

Rysunek 7. Oświetlenie uliczne i przestępczość na kampusach budynków użyteczności publicznej w Nowym Jorku

Źródło: L. Belsie, *Bright Lights, Fewer Serious Crimes in New York City Projects*, <https://www.nber.org/digest/jul19/bright-lights-fewer-serious-crimes-new-york-city-projects?page=1&perPage=50> (dostęp: 05.05.2025 r.).

Innym skutecznym przykładem społecznych praktyk poprawy bezpieczeństwa miejskiego są programy typu *Neighbourhood Watch* (Straż Sąsiedzka), które po raz pierwszy pojawiły się w latach 60. XX wieku w Stanach Zjednoczonych, a następnie znalazły szerokie zastosowanie m.in. w Wielkiej Brytanii oraz Australii. Istotą tych programów jest współpraca mieszkańców z lokalną policją, polegająca na tworzeniu sieci sąsiedzkiej czujności i regularnym zgłaszaniu niepokojących zdarzeń lub podejrzanych osób w najbliższej okolicy. Zgodnie z wynikami meta-analiz, aktywność takich inicjatyw

²⁵² A. Chalfin, B. Hansen, J. Lerner, L. Parker, *Reducing crime...* op. cit., s. 127-157.

prowadzi do zmniejszenia liczby przestępstw średnio o 16–26% w porównaniu do obszarów pozbawionych tego rodzaju działań. Efektywność programów opiera się na społecznym zaangażowaniu, integracji mieszkańców wokół wspólnego celu, a także na prewencyjnym działaniu świadomości stałego, społecznego nadzoru. Przykładowo, w wybranych dzielnicach Londynu po wprowadzeniu programów typu *Neighbourhood Watch* znacząco zmniejszyła się liczba włamań, co zachęciło władze lokalne do dalszego wsparcia tego rozwiązania. Podobne efekty zanotowano także w Australii – analizy wykazały istotny spadek przestępczości przeciwko mieniu w tych obszarach, w których mieszkańcy byli aktywnie zaangażowani i gdzie w widoczny sposób zaznaczono funkcjonowanie lokalnych grup sąsiedzkiego monitoringu²⁵³.

Miasta skutecznie wykorzystują również działania społeczne, oferując pozytywne alternatywy wobec aktywności przestępczej. Przykładem jest inicjatywa *Summer Night Lights*, uruchomiona w Los Angeles w 2008 roku, której celem było ograniczenie przestępczości w najniebezpieczniejszych dzielnicach poprzez wydłużenie godzin otwarcia parków miejskich. W ramach programu latem parki oferowały darmowe zajęcia sportowe, kulturalne oraz posiłki, skierowane przede wszystkim do młodzieży z obszarów szczególnie zagrożonych przestępczością. Po trzech latach realizacji tego projektu odnotowano znaczący, bo aż 40% spadek przestępczości w bezpośrednim sąsiedztwie objętych programem parków, co potwierdza skuteczność tego rodzaju podejścia²⁵⁴.

W Polsce również wdrażano różnorodne inicjatywy ukierunkowane na poprawę bezpieczeństwa przestrzeni publicznych. W Szczecinie deweloperzy zastosowali zasady koncepcji CPTED, projektując nowe osiedla z uwzględnieniem naturalnego nadzoru, kontroli dostępu, wyraźnego podziału na strefy oraz właściwego zarządzania przestrzenią. Tego rodzaju podejście umożliwiło ograniczenie potencjalnych zagrożeń kryminalnych²⁵⁵. Innym przykładem realizacji praktyk w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni z wykorzystaniem zasad CPTED jest warszawskie osiedle Grenadierów. Podział przestrzeni na publiczną, półprywatną i prywatną podkreślono za pomocą niskich ogrodzeń, zróżnicowanej kolorystyki nawierzchni oraz naturalnych barier zielonych, co zwiększyło kontrolę dostępu. Zainstalowano monitoring obejmujący 90% budynków oraz ulepszono

²⁵³ T. Bennett, K. Holloway, D. Farrington, *The effectiveness of neighborhood watch*, „Campbell Systematic Reviews” 2008, nr 4(1), s. 4.

²⁵⁴ *Can parks help...* op. cit.

²⁵⁵ J. Szczyrba, J. Bzowy, *Zachowania kryminalne w przestrzeni naszych budynków mieszkalnych*, <https://goleniow.policja.gov.pl/zgl/kpp-w-goleniowie/profilaktyka/20118%2CZachowania-kryminalne-w-przestrzeni-naszyc-budynkow-mieszkalnych.html> (dostęp: 20.06.2023 r.).

oświetlenie uliczne, eliminując zaciemnione strefy. Ważnym elementem strategii było również zapewnienie regularnej konserwacji infrastruktury, terenów zielonych oraz przestrzeni wspólnych, które zaprojektowano z myślą o aktywizacji mieszkańców i wzmacnianiu więzi społecznych. Dzięki tym działaniom znacząco poprawiono zarówno obiektywne bezpieczeństwo, jak i subiektywne poczucie komfortu mieszkańców osiedla²⁵⁶.

W Tychach pozytywne efekty przyniósł projekt rewitalizacji terenu wokół jeziora Paprocany, który poprzez budowę placów zabaw, ścieżek pieszo-rowerowych i miejsc wypoczynku znacząco zwiększył bezpieczeństwo oraz integrację społeczną różnych grup mieszkańców²⁵⁷. Analogiczne działania przeprowadzono w Łodzi, przekształcając wybrane ulice, np. ulicę 6 Sierpnia, w tzw. woonerfy – przestrzenie o uspokojonym ruchu samochodowym, przyjazne pieszym i rowerzystom, wyposażone w nową nawierzchnię, zieleń oraz elementy małej architektury. Tego typu rozwiązania pozytywnie wpłynęły na aktywność społeczną mieszkańców oraz poprawę subiektywnego poczucia bezpieczeństwa²⁵⁸. Podobnym przykładem jest rewitalizacja zaniedbanego wcześniej nabrzeża Wisły w Warszawie, które przekształcono w nowoczesną przestrzeń rekreacyjną wyposażoną w ścieżki spacerowe, tarasy widokowe oraz obiekty małej architektury. W efekcie miejsce to zaczęło przyciągać zarówno mieszkańców, jak i turystów, sprzyjając integracji społecznej i ograniczając zagrożenia wynikające z wcześniejszego zaniedbania tego obszaru²⁵⁹.

W województwie świętokrzyskim zrealizowano szereg inicjatyw, których celem było zwiększenie poczucia bezpieczeństwa poprzez rewitalizację przestrzeni publicznych. W Kielcach przeprowadzono projekt pod nazwą „Zielona rewitalizacja zabytkowego Śródmieścia Kielc”, w ramach którego wykonano zazielenienie Rynku. Działania te znacząco poprawiły estetykę oraz funkcjonalność przestrzeni publicznej, wpływając pozytywnie na komfort i bezpieczeństwo użytkowników tej części miasta²⁶⁰. Z kolei w Ostrowcu Świętokrzyskim kompleksowa rewitalizacja obejmowała m.in. rozbudowę

²⁵⁶ D. Zbrozczyk, K. Borkowska, *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni – założenia programu CPTED wraz z przykładami jego realizacji na osiedlu Grenadierów w Warszawie*, „Security, Economy & Law” 2018, nr 4, s. 85–112.

²⁵⁷ *Wykluczenie przestrzenne to nie tylko bariery architektoniczne*, <https://klubjagiellonski.pl/2020/12/18/wykluczenie-przestrzenne-to-nie-tylko-bariery-architektoniczne/> (dostęp: 15.08.2024).

²⁵⁸ M. Zdyb, *Proces rewitalizacji a jakość życia mieszkańców – projekty Zielone Polesie i woonerfy w Łodzi*, „Space – Society – Economy” 2017, nr 21, s. 86-87.

²⁵⁹ *Rewitalizacja przestrzeni miejskich – funkcja i przykłady*, <https://www.modernconcrete.pl/rewitalizacja-przestrzeni-miejskiej/> (dostęp: 05.08.2024 r.).

²⁶⁰ *Raport z zielonej rewitalizacji centrum Kielc. Są takie miejsca, które odstają od reszty*, <https://kielce.wyborcza.pl/kielce/7%2C47262%2C30711387%2Craport-z-zielonej-rewitalizacja-centrum-kielc-ulica-bodzentyńska.html> (dostęp: 18.02.2024 r.).

miejskiego systemu monitoringu, modernizację osiedli mieszkaniowych, remonty infrastruktury drogowej oraz odnowę historycznego Kina Etiuda z adaptacją na Centrum Tradycji Hutnictwa. Efektem tych zmian był wzrost poczucia bezpieczeństwa mieszkańców oraz ożywienie społeczno-kulturalne rewitalizowanych obszarów²⁶¹.

W kontekście przedstawionych przykładów praktycznych wdrożeń teorii CPTED oraz innych działań poprawiających bezpieczeństwo przestrzeni miejskich, poniżej zaprezentowano tabelę ilustrującą konkretne rozwiązania zastosowane w nagrodzonych i wyróżnionych przestrzeniach publicznych w Polsce w 2023 roku. Szczególną uwagę zwrócono na działania infrastrukturalne, technologiczne oraz społeczne, które skutecznie wpłynęły na wzrost poczucia bezpieczeństwa mieszkańców oraz jakości ich życia w miastach. Tabela 5 przedstawia zestawienie najlepszych przestrzeni publicznych 2023, wskazując na różnorodność podejść do kształtowania bezpiecznego i przyjaznego środowiska miejskiego oraz ukazując, w jaki sposób zintegrowane działania projektowe i organizacyjne przekładają się na realne korzyści dla społeczności lokalnych.

Tabela 5. Najlepsze przestrzenie publiczne 2023

Nazwa projektu	Lokalizacja	Działania podjęte w celu poprawy bezpieczeństwa
Laboratorium Rawa	Katowice, Polska	Wdrożenie prototypowania przestrzeni publicznych, umożliwiającego elastyczne dostosowanie rozwiązań do realnych potrzeb mieszkańców, zwiększając ich bezpieczeństwo
Rynek Starego Miasta	Rawa Mazowiecka, Polska	Wprowadzenie strefy uspokojonego ruchu, poprawa oświetlenia oraz instalacja nowoczesnych systemów monitoringu
Woonerf na ulicy Parkowej	Sopot, Polska	Uspokojenie ruchu drogowego, zwiększenie przestrzeni dla pieszych i rowerzystów oraz zastosowanie elementów małej architektury poprawiających widoczność i komfort użytkowania
Ośrodek Wypoczynkowo-Rekreacyjny Sosina	Jaworzno, Polska	Oświetlenie ścieżek spacerowych, monitoring oraz wyznaczone strefy bezpieczeństwa dla użytkowników wodnych
Śródmiejski Odcinek Bulwarów Rzeki Słupi	Słupsk, Polska	Wzmocnienie nabrzeży, budowa nowych kładek pieszych oraz zwiększenie liczby miejsc do odpoczynku w bezpiecznych strefach
Bulwary nad Bzurą	Sochaczew, Polska	Instalacja systemów ostrzegania przed zagrożeniami, poprawa infrastruktury przeciwpowodziowej oraz montaż monitoringu.
Upamiętnienie Dawnego Cmentarza Ewangelickiego	Olsztyn, Polska	Zachowanie i wyeksponowanie historycznych elementów przy jednoczesnym dostosowaniu przestrzeni do współczesnych standardów bezpieczeństwa, w tym oświetlenia i dostępności

²⁶¹ Ostrowiec Świętokrzyski – Rewitalizacja ze spółdzielniami mieszkaniowymi, <https://www.miasta.pl/aktualnosci/ostrowiec-swietokrzyski-rewitalizacja-ze-spoldzielniami-mieszkaniowymi> (dostęp: 20.04.2023 r.).

Park Kieszonkowy Zielona Strefa	Bytom, Polska	Poprawa widoczności dzięki odpowiedniemu oświetleniu, ograniczenie ukrytych stref oraz wprowadzenie elementów ułatwiających interakcje społeczne
Wolczyńska Tężnia z Ogrodem Halofitów	Wołczyn, Polska	Dostosowanie przestrzeni do osób starszych i niepełnosprawnych, montaż oświetlenia i udogodnień poprawiających bezpieczeństwo użytkowników
Lasek Szubianki	Jarocin, Polska	Poprawa infrastruktury spacerowej, instalacja tablic informacyjnych i zabezpieczeń ścieżek leśnych
Park Goepperta	Szprotawa, Polska	Wprowadzenie ścieżek z odpowiednim oświetleniem, monitoring oraz wydzielenie bezpiecznych stref dla różnych grup użytkowników

Źródło: Najlepsze przestrzenie publiczne 2023, <https://www.miasta.pl/aktualnosci/najlepsze-przestrzenie-publiczne-2023> (dostęp: 01.02.2025 r.); P. Prus, Najlepsze przestrzenie publiczne 2023 według TUP, <https://architektura.muratorplus.pl/konkursy/najlepsze-przestrzenie-publiczne-2023-wedlug-tup-aa-CJd9-X12i-ysrj.html> (dostęp: 13.11.2024 r.); Najlepsze przestrzenie publiczne 2023 według TUP, <https://sztuka-krajobrazu.pl/5387/artukul/najlepsze-przestrzenie-publiczne-2023-wedlug-tup> (dostęp: 23.11.2023 r.); D. Merek, Najlepsze przestrzenie publiczne 2023 - TUP przyznało nagrody, <https://architectural-digest.pl/najlepsze-przestrzenie-publiczne-2023-tup-przyznalo-nagrody/> (dostęp: 14.04.2024 r.).

W odniesieniu do wcześniej przedstawionych przykładów wdrażania bezpiecznych przestrzeni na poziomie lokalnym warto również spojrzeć na kompleksowe przemiany dokonywane w całych miastach. Niektóre metropolie, realizując szeroko zakrojone interwencje urbanistyczne oraz społeczne, osiągnęły spektakularne sukcesy w zakresie poprawy bezpieczeństwa. Działania te mają charakter interdyscyplinarny, integrując rozwiązania infrastrukturalne, społeczne oraz gospodarcze, a ich efekty są dobrze opisane w literaturze naukowej jako wzorcowe przykłady („*best practice*”) skutecznego zarządzania bezpieczeństwem przestrzeni miejskiej.

Na początku lat 90. Medellín było jednym z najniebezpieczniejszych miast świata, z wskaźnikiem zabójstw wynoszącym aż 381 na 100 tysięcy mieszkańców, co było efektem dominacji karteli narkotykowych kierowanych przez P. Escobara oraz głębokiego kryzysu społeczno-gospodarczego. Od początku XXI wieku miasto przeszło spektakularną transformację, w wyniku której przestępczość znacząco spadła, a Medellín zaczęło uchodzić za przykład innowacyjnej urbanistyki społecznej. Kluczową rolę odegrała mobilizacja społeczna, angażująca środowiska akademickie, mieszkańców, przedsiębiorców i władze miejskie, które wspólnie wypracowały strategię rewitalizacji. Przełomowym elementem było wdrożenie „urbanizmu społecznego” z inwestycjami w przestrzenie publiczne, edukację, infrastrukturę społeczną i gospodarczą, w tym budowę systemu kolei linowej Metrocable, łączącej izolowane dzielnice z centrum miasta. Dzięki partycypacji mieszkańców w procesie budżetowania i aktywnemu wsparciu lokalnych przedsiębiorców, dokonano radykalnej poprawy jakości życia i bezpieczeństwa. Rezultatem tych działań był spadek wskaźnika zabójstw do poziomu 20,17 na 100 tysięcy mieszkańców w 2015 roku, a Medellín zdobyło liczne międzynarodowe nagrody za innowacyjne podejście do rozwoju

miasta. Przykład ten pokazuje, jak kryzys bezpieczeństwa może stać się katalizatorem pozytywnych i długotrwałych zmian, jeśli wykorzystana zostanie interdyscyplinarne podejście do rewitalizacji miejskiej²⁶².

Kolejnym przykładem miasta, które wdrożyło kompleksową strategię przekształcenia zdegradowanych obszarów w bezpieczne przestrzenie, jest Glasgow. Miasto to, liczące około 590 tysięcy mieszkańców, przez dekady zmagало się z problemem przestępczości skoncentrowanej głównie na powojennych osiedlach komunalnych, charakteryzujących się degradacją fizyczną oraz społeczną. W odpowiedzi na ten kryzys, w 2009 roku władze Glasgow uruchomiły program *Transformational Regeneration Areas* (TRAs), obejmujący rewitalizację ośmiu najbardziej zaniedbanych rejonów miejskich. Kluczowym działaniem była rozbiorcza przestarzałych budynków mieszkalnych, zwłaszcza wielkich blokowisk, które zastąpiono nową zabudową o zróżnicowanym standardzie oraz tradycyjnym, klarownym układem ulic z przestrzeniami zielonymi i rekreacyjnymi. Głównym celem projektu było ograniczenie izolacji społecznej oraz likwidacja przestrzeni sprzyjających działalności przestępczej, szczególnie zorganizowanym grupom przestępczym. Efektywność interwencji potwierdziły badania porównawcze z wykorzystaniem metody *difference-in-differences*, które wykazały nawet 33% redukcję liczby przestępstw w najbliższym otoczeniu rewitalizowanych osiedli. Po uwzględnieniu dodatkowych czynników, trwały spadek lokalnej przestępczości oszacowano na poziomie około 7%, z największym efektem w zakresie kradzieży i przestępstw narkotykowych. Co istotne, poprawa bezpieczeństwa miała charakter lokalny, co sugeruje faktyczną eliminację źródeł zagrożenia, a nie jedynie przesunięcie ich na inne obszary miasta. Ponadto, rewitalizacja wzbogaciła przestrzeń miejską o tereny zielone, nowe place zabaw i punkty usługowe, przyciągając mieszkańców i wzmacniając społeczny nadzór nad przestrzenią²⁶³.

Analogicznym przykładem kompleksowych działań rewitalizacyjnych, które przyczyniły się do poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach miejskich, są dwa modernistyczne osiedla mieszkaniowe: Bijlmermeer w Amsterdamie (około 45 tys. mieszkańców) oraz Bellvitge w L'Hospitalet de Llobregat pod Barceloną (około 30 tys. mieszkańców). W obu przypadkach, w wyniku realizacji modernistycznej wizji

²⁶² *The Medellín Miracle*, <https://rapidtransition.org/stories/the-medellin-miracle/#:~:text=formed%20into%20a%20political%20party,turning%20point%20in%20Medell%C3%ADn%E2%80%99s%20transition> (dostęp: 20.06.2023 r.).

²⁶³ Zob. D. Borbely, G. Rossi, *Urban regeneration projects and crime: evidence from Glasgow*, „Journal of Economic Geography” 2023, nr 23(6).

Le Corbusiera, dominowały wysokie budynki blokowe oraz rozległe, niewykorzystane przestrzenie między nimi, przy jednoczesnej separacji ruchu pieszego i kołowego. W latach 80. i 90. osiedla te stały się miejscami koncentracji przestępczości, wandalizmu oraz problemów społecznych, takich jak handel narkotykami i wykluczenie społeczne. W odpowiedzi na te problemy podjęto intensywne programy rewitalizacji, choć przyjęte podejścia były odmienne. W Bijlmermeer zdecydowano się na radykalną transformację urbanistyczną: od połowy lat 90. do 2010 r. wyburzono około dwóch trzecich bloków mieszkalnych (około 6500 mieszkań), usunięto betonowe parkingi wielopoziomowe i piesze kładki, zastępując je tradycyjną zabudową miejską o niższej wysokości, klarownym układem ulic, placów i przestrzeni publicznych. Takie działania miały na celu stworzenie czytelnej i otwartej przestrzeni, sprzyjającej naturalnemu nadzorowi społecznemu. Natomiast w Bellvitge przyjęto mniej radykalną strategię, skupiając się na modernizacji istniejącej infrastruktury: poprawiono przestrzeń publiczną, oświetlenie uliczne oraz dostępność transportu, a także wprowadzono nowe tereny zielone, obiekty sportowe i kulturalne. Działania te zostały wsparte programami współpracy mieszkańców z policją, polegającymi na wspólnych patrolach oraz lokalnych punktach kontaktowych. Obydwa podejścia przyniosły istotną redukcję przestępczości i poprawę poczucia bezpieczeństwa mieszkańców. Według analiz P. Van Soomerena i współpracowników (2016), w obu przypadkach systematycznie zmniejszała się liczba aktów przemocy, wandalizmu i handlu narkotykami, a także znacząco poprawił się społeczny wizerunek dzielnic. W Bellvitge modernizacja infrastruktury sprzyjała wzrostowi poczucia przynależności i aktywności mieszkańców, szczególnie że większość lokali pozostawała własnością prywatną, co dodatkowo wzmacniało społeczną kontrolę przestrzeni. Z kolei w Bijlmermeer radykalna przebudowa zatrzymała odpływ mieszkańców i odwróciła proces degradacji, przyciągając nowe grupy społeczne oraz poprawiając jakość życia na osiedlu²⁶⁴.

Kolejnym przykładem kompleksowej rewitalizacji przestrzeni publicznych wpływającej na poprawę bezpieczeństwa jest dzielnica Nørrebro w Kopenhadze, zamieszkiwana przez około 80 tys. osób. Pomimo wysokiego poziomu zamożności miasta, Nørrebro przez dekady uchodziło za jedną z najniebezpieczniejszych dzielnic stolicy Danii. Dominowały tam konflikty etniczne oraz działalność przestępcza lokalnych gangów imigranckich, szczególnie nasilona w okolicach ulicy Tagensvej, gdzie dawne tereny

²⁶⁴ P. van Soomeren, W. van de Klundert, I. Aquilué, J. de Kleuver, *High-rise in trouble? Learning from Europe*, „Journal of Place Management and Development” 2016, nr 9(2), s. 224–240.

poprzemysłowe stały się miejscem przemocy i handlu narkotykami. Władze miejskie podjęły decyzję o rewitalizacji tego problematycznego obszaru, wykorzystując narzędzia projektowania urbanistycznego. W 2012 roku zrealizowano projekt Superkilen – wyjątkowy park miejski, zaprojektowany przez biuro architektoniczne BIG, we współpracy z artystami z grupy Superflex oraz architektami krajobrazu Topotek1. Park o długości 750 m podzielono na trzy zróżnicowane funkcjonalnie i wizualnie strefy: rekreacyjną (czerwoną), społeczną (czarną) oraz relaksacyjną (zieloną). W przestrzeń wkomponowano ponad 60 obiektów z różnych kultur świata, które wybrali sami mieszkańcy dzielnicy, reprezentujący około 50 narodowości, co uczyniło Superkilen symbolem wielokulturowej integracji społecznej. Z punktu widzenia urbanistycznego likwidacja „martwych stref”, dobre oświetlenie i ciągłość komunikacyjna – zwłaszcza ścieżki rowerowej – zwiększyły naturalny nadzór społeczny. Przestrzeń stała się aktywnie użytkowana przez całą dobę, co ograniczyło poczucie zagrożenia. Analizy firmy WSP potwierdziły wzrost percepcji bezpieczeństwa w obszarze Superkilen, a projekt nagrodzono prestiżową Aga Khan Award for Architecture jako przykład skutecznego „*placemakingu*” opartego na integracji społecznej i świadomym kształtowaniu przestrzeni²⁶⁵.

Podsumowując, przykłady działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa przestrzeni miejskich pokazują, że skuteczność osiąga się dzięki kompleksowemu podejściu łączącemu teorię, badania i praktyczne interwencje. Koncepty takie jak CPTED znajdują potwierdzenie w projektach lokalnych i miejskich, a realizacje międzynarodowe (Bryant Park w Nowym Jorku, The 606 w Chicago, Superkilen w Kopenhadze) oraz polskie (osiedle Grenadierów w Warszawie, woonerfy w Łodzi, nabrzeże Wisły) dowodzą, że odpowiednio zaprojektowana przestrzeń publiczna eliminuje miejsca sprzyjające przestępczości. Projekty w województwie świętokrzyskim pokazują, że podobne rozwiązania mogą zwiększać lokalne poczucie bezpieczeństwa, a kompleksowe interwencje w takich miastach jak Medellín czy Barcelona prowadzą do trwałego ograniczenia przestępczości i integracji społecznej.

²⁶⁵ J. Bridger, *Life on the Wedge: In Copenhagen, Superkilen rolls out a half-mile mash-up of global culture*, <https://landscapearchitecturemagazine.org> (dostęp: 04.10.2016 r.).

Rozdział 4

Metodyczne podstawy badań

4.1. Cel i zakres badań

Celem głównym podjętych badań jest zdiagnozowanie czynników determinujących bezpieczeństwo publicznych przestrzeni w miastach województwa świętokrzyskiego. Problem ten ma charakter złożony, ponieważ bezpieczeństwo przestrzeni miejskiej kształtowane jest równocześnie przez uwarunkowania społeczno-demograficzne (np. płeć, wiek, status zawodowy mieszkańców) oraz przez czynniki przestrzenno-infrastrukturalne (np. stan infrastruktury, oświetlenie, obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków). W związku z tym przyjęto, że badanie będzie miało charakter **empiryczny i aplikacyjny**, a jego wyniki posłużą zarówno pogłębieniu wiedzy naukowej, jak i sformułowaniu praktycznych rekomendacji dla władz lokalnych.

Cel główny został rozwinięty w postaci kilku **celów cząstkowych**, które umożliwiają operacjonalizację problemu badawczego i rozbiecie go na węższe zagadnienia:

1. Identyfikacja czynników wpływających na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców przestrzeni publicznych;
2. Ocena roli zmiennych demograficznych (płeć, wiek, wykształcenie, status zawodowy, miejsce zamieszkania) w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa;
3. Analiza zależności między częstotliwością korzystania z przestrzeni publicznych a poziomem odczuwanego bezpieczeństwa;
4. Ocena skuteczności działań władz miejskich i służb porządkowych w zapewnianiu bezpieczeństwa;
5. Weryfikacja, w jakim stopniu projekty rewitalizacyjne realizowane w miastach regionu uwzględniają postulaty i koncepcje kształtowania bezpiecznych przestrzeni;
6. Sformułowanie rekomendacji dla władz samorządowych i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne.

W ramach badań wyróżniono także **cel teoretyczny**, którym jest pogłębienie wiedzy na temat czynników warunkujących bezpieczeństwo przestrzeni miejskich, oraz **cel praktyczny**, polegający na opracowaniu konkretnych rekomendacji dla władz samorządowych i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne w województwie świętokrzyskim.

Zakres badań obejmuje publiczne przestrzenie wybranych miast województwa świętokrzyskiego, ze szczególnym uwzględnieniem śródmieść, w których koncentrują się negatywne zjawiska społeczno-przestrzenne, takie jak akty wandalizmu, konflikty społeczne czy degradacja przestrzeni. Zakres podmiotowy badań obejmuje dorosłych mieszkańców miast regionu, natomiast zakres czasowy obejmuje okres ostatnich kilku lat, w tym zwłaszcza doświadczenia i działania rewitalizacyjne realizowane w latach poprzedzających badanie.

Sformułowanie powyższych celów badawczych jest zgodne z zasadami metodologii badań społecznych. Jak wskazuje E. Babbie, właściwie skonstruowany cel powinien być jasno zdefiniowany, możliwy do operacjonalizacji oraz adekwatny do możliwości badacza²⁶⁶. Cele niniejszego badania spełniają te kryteria, co pozwala na przejście do dalszych etapów postępowania badawczego.

4.2. Problemy i hipotezy badawcze

Punktem wyjścia do przeprowadzenia badań empirycznych jest sformułowanie problemów badawczych, które wynikają z przyjętego celu głównego i celów szczegółowych. Problemy badawcze przyjmują formę pytań, na które badacz poszukuje odpowiedzi, natomiast hipotezy badawcze stanowią przewidywane odpowiedzi na te pytania i podlegają empirycznej weryfikacji.

Problem główny sformułowano następująco:

Jakie czynniki społeczno-demograficzne oraz przestrzenne wpływają na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców w publicznych przestrzeniach miast województwa świętokrzyskiego?

Na jego podstawie wyodrębniono szczegółowe problemy badawcze:

- **P1.** Czy istnieje zależność między płcią a poczuciem bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych?
- **P2.** W jaki sposób wiek mieszkańców wpływa na ich poczucie bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych?
- **P3.** Czy częstotliwość korzystania z przestrzeni publicznych wiąże się z poziomem poczucia bezpieczeństwa?

²⁶⁶ E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013, s. 103.

- **P4.** Jakie czynniki infrastrukturalne i społeczne (np. oświetlenie, obecność osób pod wpływem alkoholu/narkotyków) najbardziej obniżają poczucie bezpieczeństwa w nocy?
- **P5.** Czy ocena skuteczności działań władz miejskich i służb porządkowych różnicuje poziom poczucia bezpieczeństwa mieszkańców?
- **P6.** Czy doświadczenie sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w ostatnich 12 miesiącach wpływa na aktualne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców?
- **P7.** Czy gotowość do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa wiąże się z poziomem poczucia bezpieczeństwa deklarowanym przez mieszkańców?
- **P8.** Czy miejsce zamieszkania (śródmieście vs. obszary oddalone od centrum) wpływa na percepcję bezpieczeństwa mieszkańców?

Na podstawie powyższych problemów sformułowano **hipotezę główną**:

Przypuszcza się, że poczucie bezpieczeństwa mieszkańców publicznych przestrzeni w miastach województwa świętokrzyskiego jest istotnie zróżnicowane ze względu na cechy społeczno-demograficzne oraz uwarunkowania przestrzenne i infrastrukturalne.

Ponadto wyróżniono **hipotezy szczegółowe**:

- **H1:** Przypuszcza się, że kobiety odczuwają niższy poziom poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach badanych miast niż mężczyźni.
- **H2:** Prawdopodobnie osoby starsze odczuwają niższe poczucie bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych badanych miast niż osoby młodsze.
- **H3:** Można przypuszczać, że częstsze korzystanie z przestrzeni publicznych jest związane z wyższym poziomem poczucia bezpieczeństwa mieszkańców badanych miast.
- **H4:** Przypuszcza się, że słabe oświetlenie oraz obecność osób pod wpływem alkoholu/narkotyków są głównymi czynnikami obniżającymi poczucie bezpieczeństwa w nocy.
- **H5:** Prawdopodobnie niższa ocena skuteczności działań władz miejskich i służb porządkowych implikuje niższe poczucie bezpieczeństwa mieszkańców badanych miast.
- **H6:** Przypuszcza się, że mieszkańcy badanych miast, którzy doświadczyli sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w ciągu ostatnich 12 miesięcy, deklarują niższe poczucie bezpieczeństwa.

- **H7:** Można przypuszczać, że gotowość do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa jest wyższa wśród mieszkańców badanych miast deklarujących wyższe poczucie bezpieczeństwa.
- **H8:** Prawdopodobnie w badanych miastach mieszkańcy śródmieścia deklarują niższe poczucie bezpieczeństwa niż mieszkańcy obszarów oddalonych od centrum miasta.

Tak skonstruowany zestaw problemów i hipotez badawczych spełnia kryteria spójności i weryfikowalności. Jak wskazuje J. Creswell, precyzyjne powiązanie pytań i hipotez pozwala na jednoznaczną operacjonalizację oraz adekwatny dobór technik analitycznych²⁶⁷.

4.3. Dobór próby badawczej

Populację badawczą stanowią dorośli mieszkańcy miast województwa świętokrzyskiego (18+), stale zamieszkujący badane miasta. Jednostką analizy są mieszkańcy korzystający z przestrzeni publicznych w codziennym życiu.

Zastosowano nielosowy dobór celowo-kwotowy z ustalonymi minimalnymi kwotami w przekrojach: miasto (Kielce, Sandomierz, Starachowice), płeć, wiek oraz strefa zamieszkania (śródmieście vs. obrzeża).

Rozwiązanie to przyjęto z trzech powodów:

- a. brak pełnych i aktualnych ramek doboru na poziomie miast i stref (co ogranicza możliwość losowania adresów/telefonów z zachowaniem wymogów prawnych i organizacyjnych);
- b. konieczność zapewnienia minimalnych liczebności w kluczowych podgrupach dla rzetelnych analiz porównawczych;
- c. charakter celu badania – analityczno-porównawczy, ukierunkowany na badanie różnic i zależności między grupami, a nie na precyzyjną estymację wskaźników populacyjnych.

Zrealizowana próba ma charakter heterogeniczny i zrównoważony pod kątem porównań między miastami (Kielce n = 427; Sandomierz n = 246; Starachowice n = 337), co zapewnia wystarczające podstawy do analiz różnic i zależności. Ze względu na nielosowy charakter doboru poziomy wskaźników należy interpretować jako opis badanej próby,

²⁶⁷ J. Creswell, *Research Design: Qualitative...* op. cit., s. 183.

a wnioskowanie populacyjne traktować ostrożnie i w ścisłym związku z celem badania (porównania między grupami).

Dobór próby został także podporządkowany zasadzie efektywności badawczej – z jednej strony uwzględniał wymagania statystyczne dotyczące liczebności, z drugiej zaś realne możliwości organizacyjne i finansowe realizacji badań.

4.4. Metody, techniki i narzędzia badawcze

W badaniu zastosowano podejście **mieszane**, łączące metody ilościowe i jakościowe. Takie rozwiązanie umożliwia zarówno uchwycenie statystycznych prawidłowości w percepcji bezpieczeństwa, jak i pogłębienie wiedzy o uwarunkowaniach tego zjawiska poprzez interpretację opinii i doświadczeń przedstawicieli instytucji publicznych.

Połączenie badań ilościowych i jakościowych pozwoliło na osiągnięcie efektu triangulacji, zwiększającego wiarygodność i trafność uzyskanych wyników. Dane ilościowe dostarczyły podstaw do wnioskowania statystycznego i uchwycenia ogólnych zależności, natomiast badania jakościowe umożliwiły pogłębioną interpretację mechanizmów stojących za obserwowanymi zjawiskami. Jak wskazuje J. Creswell, zastosowanie metod mieszanych jest szczególnie uzasadnione w badaniach, w których ważne jest zarówno uchwycenie szerszego obrazu badanego zjawiska, jak i zrozumienie jego kontekstu społecznego²⁶⁸.

Podstawową metodą badań ilościowych był **sondaż diagnostyczny**, szeroko stosowany w badaniach społecznych do analizy opinii, postaw i zachowań w dużych populacjach²⁶⁹. Sondaż umożliwił uchwycenie różnic w poczuciu bezpieczeństwa mieszkańców miast województwa świętokrzyskiego oraz identyfikację czynników społeczno-demograficznych

i przestrzenno-infrastrukturalnych, które mają na nie wpływ.

Zastosowaną techniką ilościową była **ankieta**. Jej wybór wynikał z potrzeby zebrania danych od stosunkowo dużej grupy respondentów w krótkim czasie, zapewnienia standaryzacji pytań oraz anonimowości odpowiedzi²⁷⁰.

Narzędziem badawczym był **kwestionariusz ankiety** podzielony na kilka bloków tematycznych:

1. **Metryczka** – dane demograficzne respondentów;

²⁶⁸ J. Creswell, *Research Design: Qualitative... op. cit.*, s. 31.

²⁶⁹ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2010, s. 49-3.

²⁷⁰ E. Babbie, *Podstawy badań... op. cit.*, s. 312.

2. **Korzystanie z przestrzeni publicznych** – częstotliwość użytkowania;
3. **Poczucie bezpieczeństwa** – ocena w różnych przestrzeniach w dzień i w nocy;
4. **Czynniki infrastrukturalne i społeczne** – oświetlenie, czystość, stan infrastruktury, obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków;
5. **Ocena działań władz i służb porządkowych;**
6. **Gotowość do współuczestnictwa w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa.**

Kwestionariusz opracowano zgodnie z zasadami metodologii badań społecznych: pytania były jednoznaczne, wolne od sugestii, a skale pomiarowe dostosowane do rodzaju zmiennej.

Zbieranie danych ilościowych odbywało się z zastosowaniem techniki mieszanej:

- **CAWI (Computer-Assisted Web Interviewing)** – ankiety online;
- **PAPI (Paper and Pencil Interviewing)** – tradycyjne ankiety papierowe w wybranych punktach stacjonarnych.

Uzupełnieniem części ilościowej były wywiady półstrukturyzowane o charakterze pogłębionym, których celem było uchwycenie szerszej perspektywy na kwestie bezpieczeństwa przestrzeni miejskich oraz praktyki instytucji publicznych w tym obszarze. Wywiady przeprowadzono z czterema kategoriami respondentów:

- wóldarze miast;
- planiści miejscy;
- przedstawiciele służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo;
- specjaliści działający w ramach centrum bezpieczeństwa miasta.

Dobór rozmówców miał charakter celowy i odzwierciedlał zróżnicowanie ról instytucjonalnych w trzech miastach objętych badaniem (Kielce, Sandomierz, Starachowice), co umożliwiło triangulację perspektyw i wzmocniło wiarygodność wniosków.

Scenariusz wywiadu obejmował kluczowe bloki tematyczne: ocenę aktualnego stanu bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych; identyfikację głównych zagrożeń społeczno-przestrzennych; działania podejmowane w ramach polityki miejskiej, prewencji i rewitalizacji; skuteczność współpracy międzyinstytucjonalnej; bariery i wyzwania wdrożeniowe (finanse, kadry, infrastruktura); rolę społeczności lokalnej i mechanizmy partycypacji. Zastosowano elastyczny przewodnik wywiadu: zestaw pytań kluczowych był stały, lecz dopuszczano dopytywanie i rozwijanie wątków istotnych z perspektywy

rozmówcy, zgodnie z logiką wywiadów półstrukturyzowanych nastawionych na pogłębienie znaczeń i kontekstu. Zebrany materiał poddano kodowaniu tematycznemu o charakterze dedukcyjno-indukcyjnym: analizę prowadzono zarówno względem z góry przyjętych kategorii analitycznych, jak i wobec wątków wyłaniających się z narracji respondentów.

Wszystkie rozmowy były dobrowolne i prowadzone z zachowaniem zasad etyki badawczej (rzetelne poinformowanie o celu badania, poszanowanie prywatności). Wyniki jakościowe służyły pogłębieniu i kontekstualizacji ustaleń części ilościowej, pozwalając lepiej wyjaśnić lokalne uwarunkowania oraz mechanizmy stojące za obserwowanymi zjawiskami.

4.5. Organizacja badań

Proces badań został zaplanowany w sposób zapewniający spójność, rzetelność i możliwość porównywania wyników w ujęciu ilościowym i jakościowym. Zastosowano procedurę, która obejmowała kolejne etapy: od przygotowania koncepcji, poprzez pilotaż i realizację badań właściwych, aż po opracowanie i analizę danych oraz sformułowanie wniosków i rekomendacji.

Pierwszym krokiem było doprecyzowanie założeń badawczych, w tym sprecyzowanie celu głównego i celów cząstkowych, problemów i hipotez badawczych oraz przygotowanie modelu badawczego. Dokonano przeglądu literatury przedmiotu, co pozwoliło na wskazanie istotnych czynników wpływających na poczucie bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych. W oparciu o ten przegląd przygotowano narzędzia badawcze: kwestionariusz ankiety oraz scenariusz wywiadu pogłębionego.

Narzędzia zostały przetestowane w badaniu pilotażowym, obejmującym zarówno część ilościową (30–50 ankiet), jak i jakościową (kilka wywiadów testowych). Celem pilotażu było sprawdzenie poprawności merytorycznej i językowej pytań, ocena długości trwania badania, a także wstępna weryfikacja rzetelności skal. Wyniki pilotażu posłużyły do modyfikacji kwestionariusza oraz dopracowania scenariusza wywiadów, aby zapewnić ich przejrzystość i adekwatność do przyjętych celów badawczych.

Badania ilościowe zostały przeprowadzone wśród mieszkańców miast województwa świętokrzyskiego, z zastosowaniem technik **CAWI** i **PAPI**. Wdrożenie techniki mieszanej pozwoliło na dotarcie do różnych grup społecznych. Proces zbierania danych był

monitorowany poprzez kontrolę spójności odpowiedzi, czasu trwania wywiadów, a także poprzez losową weryfikację części respondentów.

Badania jakościowe miały charakter uzupełniający wobec badań ilościowych i zostały zrealizowane w formie wywiadów pogłębionych. Wywiady przeprowadzono z przedstawicielami administracji samorządowej, władz lokalnych, służb porządkowych i ekspertów zajmujących się planowaniem przestrzennym i rewitalizacją. Rozmowy dotyczyły m.in. oceny aktualnego stanu bezpieczeństwa, identyfikacji zagrożeń, skuteczności działań władz i służb, roli rewitalizacji oraz współpracy z mieszkańcami w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni.

Wywiady miały charakter częściowo ustrukturyzowany – przygotowano zestaw kluczowych pytań, ale pozostawiono możliwość pogłębienia wątków pojawiających się w toku rozmowy. Dzięki temu udało się zebrać dane jakościowe pozwalające na lepsze zrozumienie mechanizmów stojących za obserwowanymi w badaniach ilościowych zależnościami.

Po zakończeniu badań wszystkie dane ilościowe zostały zakodowane i przygotowane do analizy statystycznej. Dokonano czyszczenia bazy danych, sprawdzono kompletność odpowiedzi oraz wyeliminowano obserwacje odstające. Analiza objęła zarówno procedury opisowe (charakterystyka próby, miary tendencji centralnej i rozproszenia), jak i analizy inferencyjne, umożliwiające weryfikację hipotez (testy t, analiza wariancji, korelacje, regresje). Dane jakościowe poddano analizie treści oraz kodowaniu tematycznemu, co pozwoliło na identyfikację najczęściej powtarzających się kategorii i poglądów.

Końcowy etap obejmował triangulację danych, polegającą na zestawieniu wyników badań ilościowych i jakościowych. Umożliwiło to uzyskanie pełniejszego obrazu badanego zjawiska i nadanie konkluzjom zarówno wymiaru statystycznego, jak i interpretacyjnego. Wnioski sformułowano w formie rekomendacji skierowanych do władz samorządowych oraz instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w przestrzeni miejskiej.

Badania były realizowane z zachowaniem standardów etycznych badań społecznych. Uczestnikom zapewniono dobrowolność udziału, anonimowość i poufność. Przed rozpoczęciem badania respondenci byli informowani o jego celu oraz o tym, że uzyskane dane zostaną wykorzystane wyłącznie do celów naukowych. Przestrzegano zasad ochrony danych osobowych zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa (RODO).

Rozdział 5

Empiryczna analiza bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej miast województwa świętokrzyskiego

5.1. Analiza wyników badań jakościowych

W części jakościowej zastosowano wyłącznie wywiady półstrukturyzowane dotyczące bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w trzech miastach województwa świętokrzyskiego (Kielce, Sandomierz, Starachowice). Materiał obejmuje wypowiedzi prezydentów/burmistrzów, specjalistów ds. planowania przestrzennego urzędów miast, przedstawicieli Straży Miejskiej oraz specjalistów z Centrów Bezpieczeństwa Miasta. Zastosowano triangulację perspektyw (różne instytucje i miasta) oraz kodowanie tematyczne (dedukcyjno-indukcyjne) koncentrujące się na: (1) katalogu zagrożeń, (2) działaniach prewencyjnych i operacyjnych (w tym roli monitoringu wizyjnego), (3) współpracy międzyinstytucjonalnej i angażowaniu społeczności, (4) barierach wdrożeniowych (finanse, kadry, infrastruktura). Zebrany korpus ujawnia zróżnicowanie lokalne w ocenie stanu bezpieczeństwa i priorytetach działań, przy wspólnych wątkach (monitoring, patrole, edukacja).

W pierwszej kolejności przedstawiono wyniki wywiadów z władzami badanych miast.

Pierwsze pytanie dotyczyło oceny stanu bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych badanych miast. Burmistrz Miasta Sandomierz wskazał, że bezpieczeństwo jest „zadowolające lub dobre”. Prezydent Miasta Kielce odpowiedziała, że poziom bezpieczeństwa jest wysoki „co potwierdzają statystyki policyjne oraz dane Straży Miejskiej”, jednocześnie rozróżniając „obiektywne bezpieczeństwo” i „poczucie bezpieczeństwa” oraz odwołując się do „efektu kuli śnieżnej — jeśli ludzie czują się bezpiecznie w przestrzeni miejskiej, chętniej w niej przebywają”. Prezydent Miasta Starachowice stwierdził, że po działaniach rewitalizacyjnych i porządkowych nastąpiła wyraźna poprawa, a trwałość interwencji ilustrował słowami: „nie przypominam sobie, żeby w ciągu ostatnich 8 lat trzeba było wymieniać latarnie zamontowane na szlaku” przy jednoczesnym spadku dewastacji i interwencji mimo incydentów związanych z nadużywaniem alkoholu.

W zakresie angażowania mieszkańców w proces decyzyjny dotyczący poprawy bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miast, Burmistrz Miasta Sandomierz wskazał na „skrzynki kontaktowe” online, edukację podczas wydarzeń, badania/ankiety oraz budżet obywatelski. Prezydent Miasta Kielce odpowiedziała, że łączono konsultacje społeczne z audytami bezpieczeństwa i testami w terenie, akcentując, iż „to użytkownicy najlepiej wiedzą, jak funkcjonuje dana przestrzeń”; wykorzystywano platformę „Idea Kielce”, wizje lokalne z udziałem osób z niepełnosprawnościami oraz — jak po rewitalizacji rynku — „wyznaczenie płaskich przejść na brukowanych uliczkach okalających rynek”. Prezydent Miasta Starachowice stwierdził, że kluczowe były kanały zwrotne, w tym „policyjna mapa zagrożeń” i praca ciał doradczych (Młodzieżowa Rada Miasta, Rada Seniorów), co przekładało się na „patrole ponadnormatywne” i dodatkowy dozór w lokalizacjach zgłaszanych przez mieszkańców (np. Lubianka).

Analiza chmury słów dla tego pytania potwierdziła nacisk na partycypację i kanały zwrotne: najwyżej frekwencyjne były terminy „konsultacje”, „mieszkańców”, „opinii”, „projekt”, „potrzeby”, „internetowych”, „ankiet”, „dialogu”, a także operacyjne słowa-klucze „audyt(y)”, „policja”, „przejścia”, „drogi”, „rewitalizacje”, „inwestycja”. Zestaw ten wzmacnia wnioski z wywiadów: wykorzystywano konsultacje online i spotkania prowadzone przez Wydział Dialogu Społecznego, łącząc je z audytem bezpieczeństwa (szczególnie w obrębie przejść dla pieszych i ciągów drogowych) oraz z działaniami policji. Obecność haseł „forma”, „etapie”, „często”, „także” sugeruje procesowy, iteracyjny charakter współdecydowania — od identyfikacji potrzeb po korekty projektu — co spójnie dopełnia wypowiedzi Burmistrza Sandomierza, Prezydenta Kielc i Prezydenta Starachowic (rys. 9).

Rysunek 9. Formy angażowania mieszkańców przez władze miasta w proces decyzyjny dotyczący poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych

Źródło: Badania własne.

W odniesieniu do przykładów udanych działań w zakresie poprawy bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta, Burmistrz Miasta Sandomierz wskazał rozbudowę monitoringu, doświetlenia, wsparcie sprzętowe służb i edukację, podkreślając skuteczność przy „możliwości zgłaszania zagrożeń”. Prezydent Miasta Kielce odpowiedziała, że dobrym przykładem była rewitalizacja Skweru im. Ireny Sendlerowej: scena eventowa, leżaki, książkomat, ogród deszczowy i doświetlenie sprawiły, że „to przestrzeń aktywna, ale bezpieczna”, a przedsiębiorcy obserwowali większy ruch („klienci... biorą zamówienia na wynos i siadają na skwerze”). Prezydent Miasta Starachowice stwierdził, że projekty z programu „Razem bezpieczniej”, w tym „Senior Patrol”, ćwiczenia służb i warsztaty (samoobrona, pierwsza pomoc), „angażowały różne grupy społeczne i wiekowe” i wzmacniały współodpowiedzialność za przestrzeń.

Zapytani o przykłady działań nieudanych w zakresie poprawy bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miast, Burmistrz Miasta Sandomierz wskazał historyczne niedoszacowanie infrastruktury przeciwpowodziowej (powódź 2010 r.) oraz odcinki ulic, gdzie „dotychczasowe działania niekoniecznie przekładają się na poprawę bezpieczeństwa” (Kwiatkowskiego, Krakowska, Trześniowska). Prezydent Miasta Kielce odpowiedziała, że część rozwiązań sprzed lat przestała odpowiadać potrzebom — Rynek po rewitalizacji z 2010 r. „może się wydawać smutny i zbyt zabetonowany”, a „niedoświetlone” tyły parkingu Centrum i wzgórze zamkowe „po zmroku nie [dawały] poczucia bezpieczeństwa”, co wymagało doświetlenia i czytelnego „pokazania, że to miejsce otwarte i bezpieczne”. Prezydent Miasta Starachowice stwierdził, że nie wskazuje porażek, przywołując raczej

dobrą praktykę dwóch centrów monitoringu (Straż Miejska i KPP), które „zwiększa skuteczność nadzoru”.

W pytaniu o uwzględnianie potrzeb różnych grup społecznych (dzieci, seniorzy, osoby z niepełnosprawnościami) w zakresie zapewnienia lub poprawy bezpieczeństwa w publicznych, Burmistrz Miasta Sandomierz wskazał „analizy potrzeb bezpośrednio wśród grup”, wykorzystanie zgłoszeń z aplikacji miejskiej i konsultacji z radnymi. Prezydent Miasta Kielce odpowiedziała, że modernizacje realizowano w duchu projektowania uniwersalnego, czego przykładem była ulica Paderewskiego po remoncie — ławki i poprawiona dostępność służyły seniorom, młodzieży i osobom z niepełnosprawnościami „z równie dobrą skutecznością”. Prezydent Miasta Starachowice stwierdził, że przy ograniczonych zasobach konsekwentnie poszukiwano finansowania zewnętrznego, a priorytetem pozostawała „rozbudowa systemu miejskiego monitoringu”, który prewencyjnie „odstrasza” i działa na rzecz wszystkich grup.

Na pytanie o rozwiązania poprawiające bezpieczeństwo użytkowników przestrzeni publicznych, wdrażane przy rewitalizacjach Burmistrz Miasta Sandomierz wskazał, że „praktycznie przy każdych takich działaniach” bezpieczeństwo było wątkiem projektowym: lepsze oznakowanie i oświetlenie przejść dla pieszych oraz „bezpieczne place zabaw... dostosowane dla osób niepełnosprawnych” (plac Gołębice). Prezydent Miasta Kielce odpowiedziała, że rozdzielano kolizyjne funkcje — na Skwerze im. I. Sendlerowej nie lokowano strefy leżaków przy placu zabaw; podobnie na Placu Wolności planowano strefę „kreatywną” przy Muzeum Zabawek i „strefę wyciszoną” po przeciwnej stronie, co ograniczało ryzyka i konflikty użytkowania. Prezydent Miasta Starachowice stwierdził, że filarem była dostępność: dostosowanie sali Olimpia „z inicjatywy samych mieszkańców”, podjazd do biblioteki oraz przyznanie, że w Urzędzie Miejskim winda pozostawała do wykonania mimo podjętych kroków.

Wreszcie, na pytanie plany miast dotyczące polityki bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych, Burmistrz Miasta Sandomierz wskazał kontynuację „dalszych, systematycznych działań” — rozbudowę monitoringu, wspólne inicjatywy z partnerami drogowymi oraz „wspólne działania Komendantów Policji i Straży Miejskiej”, uzupełnione edukacją (PCK, PSP, Policja) w szkołach i ośrodkach dla seniorów. Prezydent Miasta Kielce odpowiedziała, że standardem miały stać się „audyty bezpieczeństwa” dla każdego projektu, już na etapie planowania (lokalizacja kamer, doświetlenie, czytelność przestrzeni), rozwijano ITS 2.0 i „przemodelowanie Biura Bezpieczeństwa Miasta” do trybu 24/7 wraz z „procedurami bezpieczeństwa dla placówek oświatowych”, a mieszkańców

zachęcano, by „nie narzekać, tylko przekazywać swoje uwagi”. Prezydent Miasta Starachowice stwierdził, że nie wskazuje nowych planów ponad dotychczasowy kurs oparty na dostępności, doświetleniu i rozbudowie monitoringu.

W kolejnej części przedstawiono wyniki wywiadów ze Specjalistami ds. Planowania Przestrzennego Urzędu Miasta, koncentrując się na rozwiązaniach projektowych i organizacyjnych wpływających na bezpieczeństwo użytkowników przestrzeni publicznych. Poniższe omówienie odnosi się wyłącznie do wypowiedzi dwóch respondentów: Specjalisty ds. planowania przestrzennego w Urzędzie Miasta Kielce oraz Specjalisty ds. planowania przestrzennego w Urzędzie Miasta Sandomierz; Na pytanie o kluczowe elementy projektowania bezpiecznych przestrzeni publicznych specjalista z UM Kielce wskazał rozwiązania techniczne i organizacyjne wzmacniające bezpieczeństwo, podkreślając m.in. „oddzielenie ruchu pieszego, rowerowego i samochodowego”, „wyraźne oznakowanie i dobrze zaprojektowane przejścia dla pieszych”, „oświetlenie alejek i stref rekreacyjnych”, „monitoring w newralgicznych miejscach” oraz działania na rzecz dostępności, takie jak „eliminowanie barier architektonicznych” i „jasne oznakowanie i intuicyjna nawigacja”. Specjalista z UM Sandomierz wskazał, że priorytetem była „realizacja takich przestrzeni, które zapewniają odczuwanie bezpieczeństwa osobistego”, czyli miejsc, w których można „bez obaw przebywać i funkcjonować zgodnie z przyjętymi zasadami społecznymi”.

Na pytanie o współpracę z innymi specjalistami (np. urbanistami, inżynierami ruchu) w celu poprawy bezpieczeństwa przestrzeni publicznych, kielecki respondent wskazał trzystopniowy tryb pracy: diagnozę ryzyk („urbanista – powinien zidentyfikować potencjalne zagrożenia”, „Policja, Straż Miejska – dostarczają dane o incydentach”), projektowanie („architekci... eliminując miejsca sprzyjające przestępczości”, „inżynierowie ruchu... aby zwiększyć bezpieczeństwo pieszych”, „eksperci od monitoringu i inteligentnych systemów”), a następnie testowanie i ewaluację („Specjaliści od analiz przestrzennych (GIS) – tworzą mapy zagrożeń”, „Eksperci ds. dostępności – sprawdzają, czy przestrzeń jest bezpieczna także dla osób starszych, dzieci i osób z niepełnosprawnościami”). Specjalista z UM Sandomierz wskazał na „bieżące i prowadzone w razie potrzeby konsultacje ze specjalistami... na etapie tworzenia/projektowania i/lub realizacji konkretnych inwestycji”.

Na pytanie o angażowanie społeczności lokalnej w projektowanie bezpiecznych przestrzeni publicznych, kielecki specjalista wskazał, że stosowano zarówno formy bezpośrednie, jak i cyfrowe: „spotkania otwarte”, „warsztaty urbanistyczne”, „spacery

badawcze”, a także „platformy online i ankiety”, przy uzupełnieniu o działania edukacyjne i „programy sąsiedzkie”. Specjalista z UM Sandomierz wskazał „konsultacje z mieszkańcami rejonów, w których planowane są konkretne działania”, z istotną rolą radnych, którzy „zachęcają mieszkańców do udziału” i współuczestniczą w uzgadnianiu rozwiązań.

Na pytanie o przykłady projektów, w których poprawa bezpieczeństwa była celem kluczowym, specjalista z UM Kielce nie wskazał konkretnych realizacji („Nie dotyczy”). Specjalista z UM Sandomierz wskazał „Przebudowę Placu Targowego przy ul. Przemysłowej (... doświetlenie całego placu, instalacja pełnego monitoringu wizyjnego)”, „Budowę systemu monitoringu miejskiego... z całodobową centralą”, „Budowę bezpiecznych przejść dla pieszych w rejonie Szpitala Powiatowego” oraz „Zabezpieczenie przeciwpowodziowe Sandomierza”.

Na pytanie o balans między otwartością przestrzeni publicznych a koniecznością ich zabezpieczenia, specjalista z UM Kielce wskazał rozwiązania „wkomponowane w przestrzeń”, takie jak „zielone bariery” zamiast agresywnych ogrodzeń oraz „nieinwazyjne systemy monitoringu – kamery wkomponowane w architekturę”, uzupełnione o projektowanie wielofunkcyjne i edukację. Specjalista z UM Sandomierz wskazał „tworzenie otwartych przestrzeni i obejmowanie ich dyskretnym nadzorem”, a w ochronie antynajezdowej „unikanie klasycznych zapór na rzecz... ciężkich donic z kwiatami”.

Na pytanie o uwzględnianie różnorodności użytkowników (dzieci, seniorzy, osoby z niepełnosprawnościami) w projektowaniu przestrzeni, kielecki specjalista wskazał ramy projektowania uniwersalnego: „brak barier architektonicznych – rampy zamiast schodów”, „kontrastowe oznaczenia i czytelna nawigacja”, „sygnalizacja dźwiękowa” i „strefy wypoczynku i cienia”. Specjalista z UM Sandomierz wskazał dostosowania do grup docelowych na przykładach: „Klub Senior+ na Baczyńskiego: utworzono miejsca parkingowe tuż przy obiekcie” oraz „plac zabaw na Gołębickej: stworzono miejsca do postoju rowerów”.

Na pytanie o doświadczenia z rewitalizacją zaniedbanych przestrzeni, które mogą być pomocne w poprawie bezpieczeństwa, kielecki specjalista wskazał, że pomocne okazało się „usuwanie ‘martwych stref’ i zwiększenie przejrzystości”, w tym „lepsze oświetlenie”, „przebudowa układu przestrzennego” i „ożywienie przestrzeni poprzez funkcje społeczne”. Specjalista z UM Sandomierz wskazał „wysłuchiwanie i branie pod rozwagę opinii mieszkańców i użytkowników... przy tworzeniu projektu rewitalizacji” oraz

„podejmowanie prób stworzenia ‘odświeżonego’ obszaru z zachowaniem jego dotychczasowych unikatowych cech”, ilustrując to przykładem Rewitalizacji Placu 3 Maja „jako miejsca rekreacji i wypoczynku z zachowaniem możliwości handlu”.

Następnie przeanalizowano odpowiedzi w ramach bloku „Pytania dla Przedstawicieli Służb Publicznych (Straż Miejska)”, przy czym wypowiedzi pochodziły od funkcjonariuszy ze Sandomierza oraz Starachowic (brak odpowiedzi z Kielc).

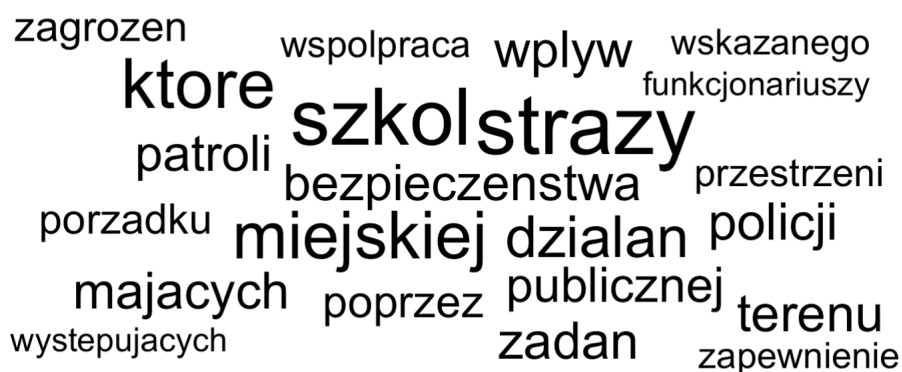
Na pytanie o najczęstsze zagrożenia dla bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych miasta, przedstawiciel Straży Miejskiej w Sandomierzu stwierdził, że dominowały „zagrożenia bezpieczeństwa i porządku w ruchu drogowym” oraz „zagrożenia ładu i porządku publicznego (spoczynku nocnego, niszczenia mienia)”, wyraźnie nasilone „w okresie trwania sezonu turystycznego” i „w rejonie Starego Miasta”. Pracownik Straży Miejskiej w Starachowicach podkreślił priorytet „natychmiastowego reagowania na jakiegokolwiek przypadki chuligaństwa” i dodał, że od lat najliczniejszą kategorię zgłoszeń stanowiły sprawy „zagrożeń w ruchu drogowym, zakłócenia porządku publicznego, zwierząt oraz ochrony środowiska i gospodarki odpadami”.

Na pytanie o to, działania podejmowane są w celu zapobiegania przestępczości i wykroczeniom w przestrzeniach publicznych, przedstawiciel z Sandomierza wskazał na współdziałanie ze służbami — „współpracę Straży Miejskiej i Policji” w ramach wspólnych patroli i zabezpieczenia wydarzeń — oraz „monitorowanie przestrzeni publicznej... w tym miejski monitoring wizyjny”. Pracownik ze Starachowic wskazał program „Bezpieczna Szkoła” realizowany poprzez dyslokowanie patroli przy placówkach oświatowych i w miejscach grupowania młodzieży, „natychmiastową reakcję” na zgłoszenia oraz Karty Zadań Doraźnych intensyfikujące patrole w rewirach; zwrócił też uwagę na codzienną eliminację usterek infrastruktury, bo „czasami to brak pokrywy od studzienki, dziura w jezdni, uszkodzony chodnik... powoduje, iż stajemy się ofiarami zdarzenia”.

Chmura słów dla tego pytania wzmacnia obraz działań czysto operacyjnych: dominują frazy „straży miejskiej”, „patroli”, „policji”, „przestrzeni publicznej”, „porządku”, „bezpieczeństwa”, a także wskazania „terenu/wskazanego terenu” i „działań/zadań”. Taki rozkład akcentów koresponduje z opisem współpatroli SM–Policja, dyslokacji patroli i programem „Bezpieczna Szkoła” (patrole w otoczeniu placówek), a także z praktyką kierowania sił na rejony wskazane w analizach ryzyka. W chmurze mniej widoczne są wątki infrastrukturalne (oświetlenie, rewitalizacja), co potwierdza, że w percepcji respondentów trzon prewencji stanowi obecność funkcjonariuszy w terenie, szybka reakcja i koordynacja

służb, a komponent techniczny (monitoring) jest traktowany jako wsparcie tych działań (rys. 10).

Rysunek 10. Działania podejmowane w celu zapobiegania przestępczości i wykroczeniom w przestrzeniach publicznych

Źródło: Badania własne.

W kwestii współpracy z władzami miasta i innymi instytucjami w celu poprawy bezpieczeństwa, przedstawiciel z Sandomierza relacjonował stały kontakt władz miasta z partnerami (Burmistrz, Starosta, GDDKiA) w sprawach infrastruktury drogowej, „wspólne działania Komendantów Policji i Straży Miejskiej” oraz inicjowanie edukacji prowadzonej przez PCK, PSP i Policję w szkołach i ośrodkach senioralnych. Pracownik ze Starachowic wskazał na model służby rewirowej oparty na regularnych spotkaniach z radami osiedli i wspólnotami („Bezpieczne Osiedle”), comiesięczne odprawy z WRD i KPP planujące wspólne służby oraz działania kontrolne z Izbą Celno-Skarbową, Strażą Leśną, SOK i PSP; wskazał także kontrole pod kątem zgodności z konwencją CITES.

Zapytani o angażowanie społeczności lokalnej w działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych, przedstawiciel z Sandomierza wymienił „skrzynki kontaktowe” online, edukację podczas wydarzeń oraz „szkolenia, ankiety i badania” wśród różnych grup. Pracownik ze Starachowic wymienił Senior Patrol („cztery trzyosobowe zespoły”), który na bieżąco zgłaszał awarie oświetlenia, „dzikie wysypiska” czy wraki; podkreślił, że seniorzy „świetnie dawali sobie radę z obsługą Policyjnej Mapy Zagrożeń”, a jednostka prowadziła kursy samoobrony dla kobiet z realistyczną „grą terenową” i szkoleniem z pierwszej pomocy oraz program oznakowania rowerów — „do chwili obecnej oznakowano 702 rowery!!!”.

Na pytanie o interwencje które znacząco poprawiły bezpieczeństwo w konkretnych lokalizacjach, przedstawiciel z Sandomierza wskazał rozbudowę miejskiego monitoringu (m.in. ul. Lubelska, os. Trześniowska). Pracownik ze Starachowic zaakcentował prewencję

szkolną — wspólne kontrole otoczenia szkół i miejsc popularnych wśród młodzieży — oraz rozwój Miejskiego Monitoringu Wizyjnego, zaznaczając, że „aby monitoring przynosił wymierne korzyści, niezbędne jest, by obserwacja pociągała za sobą niezwłoczną interwencję”, co wiązało się ze spadkiem czynów zabronionych w zasięgu kamer.

Chmura słów dla tego pytania eksponuje terminy „szkolna/szkół”, „młodzieży”, „prewencja”, „monitoringu miejskiego”, „kamer”, „wizyjnego”, „osiedle”, „straży”, „porządku” i „zdarzeń”. Wizualizacja potwierdza więc dwie dominujące osie interwencji opisane w wywiadach: prewencję w otoczeniu placówek oświatowych oraz rozbudowę i operacyjne wykorzystanie systemu kamer. Obecność leksyki „osiedle” koresponduje z przykładami z Sandomierza (ul. Lubelska, os. Trześniowska), a zestaw „monitoring–zdarzeń–występowania” wzmacnia wniosek pracownika ze Starachowic, że skuteczność zależy od sprzężenia obserwacji z niezwłoczną interwencją, co przekłada się na spadek czynów w zasięgu kamer (rys. 11).

Rysunek 11. Przykłady interwencji znacząco poprawiających bezpieczeństwo w konkretnych lokalizacjach

Źródło: Badania własne.

W wytycznych dotyczących szkoleń funkcjonariuszy w zakresie reagowania na potrzeby mieszkańców, przedstawiciel z Sandomierza podkreślił normy reakcji funkcjonariusza: „nie być obojętnym na zgłaszane problemy”, „przekazywać właściwym instytucjom”, „reagować na wszelkie przypadki przemocy” i „niezwłocznie udzielać niezbędnej pomocy”. Pracownik ze Starachowic akcentował znaczenie kompetencji, systematycznych szkoleń i znajomości prawa oraz topografii, definiując cel jako „być na bieżąco”, czyli być przygotowanym do prawidłowej realizacji nowych zadań.

W rekomendacjach przekazanych władzom miasta w kwestii poprawy bezpieczeństwa publicznego, przedstawiciel z Sandomierza postulował analizę „możliwości wystąpienia nowych zagrożeń związanych z prowadzoną wojną w Ukrainie” oraz wzmocnienie ochrony infrastruktury krytycznej (miejskie wodociągi, ujęcia wody). Pracownik ze Starachowic rekomendował „dalszą modernizację i rozbudowę systemu MMW”, argumentując, że pozwala to „szybko kierować patrole tam, gdzie istnieje rzeczywista potrzeba”, i puentując: „Na bezpieczeństwie nie należy oszczędzać”.

Następnie przeanalizowano odpowiedzi specjalistów z Centrów Bezpieczeństwa Miasta w Starachowicach, Kielcach i Sandomierzu.

Na pytanie o ocenę stanu bezpieczeństwa publicznego w mieście, specjalista z CBM Starachowice stwierdził „Dostatecznie”, specjalista z CBM Kielce ocenił, że „Miasto Kielce wg statystyk policyjnych jest miastem bezpiecznym”, podkreślając, iż należy „do ścisłej czołówki miast wojewódzkich” oraz że dynamika czynów ma charakter spadkowy (w 2024 r. 18 258 wykroczeń, 5 294 o charakterze chuligańskim, 2 326 przestępstw kryminalnych – wszystkie wartości niższe niż rok wcześniej), natomiast specjalista z CBM Sandomierz uznał, że stan bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych był „zadowolający lub dobry”.

Zapytani o główne zadania i priorytety Centrum Bezpieczeństwa w zakresie poprawy bezpieczeństwa, specjalista z CBM Starachowice nie wskazał odrębnych priorytetów w tej rubryce, specjalista z CBM Kielce odwołał się do „Miejskiego Programu Zapobiegania Przystępczości oraz Ochrony Bezpieczeństwa Obywateli i Porządku Publicznego dla Miasta Kielce na lata 2024–2028”, akcentując przeciwdziałanie „drobnym wykroczeniom i przestępstwom o tzw. niskiej szkodliwości” oraz zapewnianie bezpieczeństwa podczas licznych imprez masowych (sportowych i kulturalnych), a specjalista z CBM Sandomierz wskazał na ocenę ryzyka, ujednoczenie sposobu oceny zagrożeń, koordynację działań i analizę z wyciąganiem wniosków po zdarzeniach.

Na pytanie o działania zmniejszające liczbę incydentów w przestrzeniach publicznych, specjalista z CBM Starachowice nie udzielił odpowiedzi merytorycznej, specjalista z CBM Kielce podkreślił wiodącą rolę monitoringu wizyjnego obsługiwanego przez Straż Miejską (184 kamery, 3 418 ujawnionych zdarzeń „niepożądanych” w 2024 r.) oraz funkcje prewencyjną i archiwizacyjną systemu, a także oparcie działań na cytowanym Programie 2024–2028, natomiast specjalista z CBM Sandomierz wskazał systematyczną rozbudowę monitoringu, współpracę służb i doświetlanie miejsc nieobjętych nadzorem.

Chmura słów dla tego pytania eksponuje os. „system – monitoring wizyjny – Straż Miejska – miasto/Kielce – program – funkcja”, wraz z odniesieniami do „przestrzeni

publicznej” i „ochrony”. To potwierdza, że w narracji CBM Kielce rdzeniem ograniczania incydentów był miejski system CCTV zarządzany przez Straż Miejską, osadzony w Programie 2024–2028, z akcentem na funkcję prewencyjną i archiwizacyjną oraz współpracę służb. Słaba ekspozycja leksyki infrastrukturalno-urbanistycznej (np. oświetlenie, przebudowy) sugeruje, że w odpowiedziach na to pytanie środki przestrzenne były traktowane jako uzupełniające wobec nadzoru wizyjnego (rys. 12).

Rysunek 12. Działania podejmowane w celu zmniejszenia liczby incydentów w przestrzeniach publicznych

system publicznej podstawie ochrony
 strazy kielce wizyjnego
 bezpieczeństwa miasta przez
 monitoringu przestrzeni
 działan program funkcja monitoringiem
 publicznych wizyjny współpraca

Źródło: Badania własne.

W zakresie wyzwań jakie napotyka Centrum Bezpieczeństwa w codziennym zapewnianiu bezpieczeństwa mieszkańcom, specjalista z CBM Starachowice nie przedstawił osobnej listy, specjalista z CBM Kielce wymienił głównie ograniczenia finansowe (etatowe, płacowe i sprzętowe, w tym pojazdy, drony, jakość i liczba kamer oraz finansowanie patroli ponadnormatywnych Policji), a specjalista z CBM Sandomierz wskazał brak wystarczających środków i spadek zatrudnienia w służbach odpowiedzialnych za bezpieczeństwo.

Na pytanie o uwzględnianie potrzeb różnych grup społecznych przy planowaniu działań z zakresu bezpieczeństwa, specjalista z CBM Starachowice nie odpowiedział w tej pozycji, specjalista z CBM Kielce wskazał na ciągle i cykliczne monitorowanie potrzeb oraz katalog celów operacyjnych obejmujący m.in. programy edukacyjne dla dzieci i młodzieży, prewencję w szkołach, poprawę bezpieczeństwa pożarowego, ruchu drogowego, wzrost bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania oraz wsparcie seniorów i osób z niepełnosprawnościami, natomiast specjalista z CBM Sandomierz wskazał wielopoziomowe planowanie: poprawę i oznakowanie infrastruktury, spotkania, prelekcje i szkolenia dostosowane do grup oraz rozbudowę monitoringu i doświetlanie miejsc ryzyka.

Chmura słów dla tego pytania eksponowała silne ukierunkowanie na dzieci i młodzież: najwyżej pojawiały się hasła „dzieci”, „młodzieży”, „uczniowie”, wraz z „miejsce”, „przestrzeni publicznej”, „miasta/Kielce”, „stanu/poziomu bezpieczeństwa”, „poprawę”, „zapobieganie” i „zagrożeń”. Taki rozkład leksyki potwierdzał wątek z wywiadów o priorytecie programów edukacyjno-profilaktycznych i prewencji szkolnej (CBM Kielce), a także o planowaniu działań pod konkretne lokalizacje („miejsca”, „obiekty”) i grupy. Relatywnie słabsza widoczność haseł infrastrukturalnych sugerowała, że w percepcji respondentów rdzeniem uwzględniania potrzeb było bieżące „kształtowanie zachowań” i operacyjne wsparcie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży, uzupełniane o korekty infrastruktury (doświetlenie, oznakowanie) wskazane przez CBM Sandomierz (rys. 13).

Rysunek 13. Uwzględnianie potrzeb różnych grup społecznych przez Centrum przy planowaniu działań z zakresu bezpieczeństwa

Źródło: Badania własne.

Pytani o kluczowe aspekty jakie powinny zostać uwzględnione w przyszłych strategiach bezpieczeństwa miasta, specjalista z CBM Starachowice wymienił „Zarządzanie kryzysowe”, „Sprawy obronne” i „Obronę Cywilną”, specjalista z CBM Kielce podkreślił ciągłość i ewaluację działań w oparciu o Program 2024–2028, a specjalista z CBM Sandomierz zaakcentował decyzyjność opartą na danych: analizę warunków życia i zagrożeń środowiskowych, przestępczości pospolitej i innych lokalnych zagrożeń, współpracę służb z organizacjami i społecznością oraz identyfikację innych czynników kształtujących lokalny profil bezpieczeństwa.

Podsumowując, wywiady (władarze miast, planiści miejscy, Straż Miejska, Centra Bezpieczeństwa Miasta) prezentują spójny, choć lokalnie zróżnicowany obraz bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych Kielc, Sandomierza i Starachowic. W ocenie ogólnej Kielce są postrzegane jako miasto bezpieczne (z rozróżnieniem między „obiektywnym” a „poczuciem” bezpieczeństwa), Sandomierz jako „zadowolający/dobry”,

a Starachowice akcentują wyraźną poprawę po interwencjach rewitalizacyjnych i porządkowych. Wspólnym mianownikiem we wszystkich narracjach jest przekonanie, że obecność użytkowników w zadbanej i czytelnej przestrzeni wzmacnia subiektywne poczucie bezpieczeństwa.

Syntetycznie rzecz ujmując, w badanych miastach ukształtował się pragmatyczny model „monitoring + patrole + doświetlenie + partycypacja/edukacja”, zakotwiczony w współdziałaniu instytucjonalnym i audytach bezpieczeństwa. Różnice między miastami wynikają przede wszystkim ze stanu zasobów i etapu przemian przestrzennych, nie zaś z odmiennych filozofii działania. Kierunkowo warto wzmacniać równowagę między nadzorem a „miejskotwórczością” (unikanie „martwych stref”, projektowanie uniwersalne, separacja kolizyjnych funkcji), utrzymywać standard audytów na etapie planowania, rozwijać mierniki efektów (nie tylko rejestr zdarzeń, ale także wskaźniki percepcji), a także zabezpieczać stabilne finansowanie i odporność krytycznej infrastruktury — tak, by przekuć wysoką sprawność operacyjną w trwałą poprawę jakości i bezpieczeństwa przestrzeni.

5.2. Analiza wyników badań ilościowych

W niniejszej części pracy zaprezentowano wyniki analiz ilościowych przeprowadzonych na próbie 1010 dorosłych mieszkańców trzech miast. Struktura demograficzna i społeczna respondentów została ukształtowana w sposób zapewniający odpowiednie zróżnicowanie metryczkowe, co umożliwia rzetelne porównania między badanymi grupami oraz weryfikację przyjętych hipotez.

Pod względem płci przeważają kobiety (64,5%), podczas gdy mężczyźni stanowią 35,0% próby. Niewielki odsetek badanych (0,5%) nie udzielił odpowiedzi w tym zakresie. Rozkład wieku pokazuje dominację osób w wieku 31–50 lat (46,5%). Młodszy respondenci w przedziale 18–30 lat stanowili 25,6% uczestników, osoby w wieku 51–64 lata – 23,9%, natomiast grupa powyżej 65 roku życia była najmniej liczna (4,0%).

Analiza poziomu wykształcenia wskazuje na wyraźną przewagę osób z dyplomem uczelni wyższej (76,5%). Udział badanych ze średnim wykształceniem wyniósł 19,2%, z zawodowym – 2,5%, a z podstawowym – 1,8%. Taki profil próby sugeruje wysoką reprezentację respondentów o znacznym kapitale edukacyjnym, co może rzutować na sposób postrzegania zagadnień związanych z bezpieczeństwem i funkcjonowaniem służb.

Uwzględniając wielkość miejsca zamieszkania, ponad połowa respondentów mieszka w miastach średnich (10,1–50 tys. mieszkańców; 57,7%), natomiast 42,3%

badanych pochodzi z miasta powyżej 100 tys. ludności. Analiza według poszczególnych ośrodków wykazuje, że najliczniejszą grupę stanowili mieszkańcy Kielc (42,2%), w dalszej kolejności Starachowic (33,4%) oraz Sandomierza (24,4%).

Pod względem lokalizacji względem centrum miasta najwięcej respondentów mieszka w strefie oddalonej o 1,1–3 km od śródmieścia (35,0%). Niewiele mniejszą grupę stanowią osoby zamieszkujące powyżej 3 km od centrum (33,9%). Badani mieszkający w bezpośredniej bliskości centrum (do 1 km) stanowili 16,7%, natomiast w obrębie śródmieścia – 14,4%. Zróżnicowanie to pozwala na uchwycenie potencjalnych różnic w postrzeganiu bezpieczeństwa w zależności od stopnia oddalenia od centralnych obszarów miejskich (tab. 6).

Tabela 6. Metryczka (wszyscy respondenci)

Kategoria	Podkategoria	N	%
Płeć	Kobieta	651	64,5%
	Mężczyzna	354	35,0%
	Wolę nie odpowiadać	5	0,5%
	Łącznie	1010	100,0%
Wiek	18–30 lat	259	25,6%
	31–50 lat	470	46,5%
	51–64 lata	241	23,9%
	65 lat i więcej	40	4,0%
	Łącznie	1010	100,0%
Wykształcenie	Podstawowe	18	1,8%
	Zawodowe	25	2,5%
	Średnie	194	19,2%
	Wyższe	773	76,5%
	Łącznie	1010	100,0%
Miejsce zamieszkania	Miasto 10,1–50 tys. mieszkańców	583	57,7%
	Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	427	42,3%
	Łącznie	1010	100,0%
Odległość od centrum miasta	Do 1 km od śródmieścia	169	16,7%
	1,1–3 km od śródmieścia	353	35,0%
	Powyżej 3 km od śródmieścia	342	33,9%
	Śródmieście	146	14,4%
	Łącznie	1010	100,0%
Nazwa miasta	Kielce	427	42,2%
	Sandomierz	246	24,4%
	Starachowice	337	33,4%
	Łącznie	1010	100,0%

Źródło: Badania własne.

Struktura próby w poszczególnych miastach wykazuje istotne różnice, które mają znaczenie dla dalszych analiz porównawczych. We wszystkich ośrodkach dominującą grupę stanowią kobiety, jednak odsetek ten jest najwyższy w Starachowicach (67,4%) i Sandomierzu (66,3%), a najniższy w Kielcach (61,1%). Zróżnicowanie wieku respondentów wskazuje, że Kielce cechują się wyraźnie młodszym profilem demograficznym – aż 34,7% badanych to osoby w wieku 18–30 lat, przy marginalnym

udziale osób powyżej 65 roku życia (0,2%). W przeciwieństwie do tego Sandomierz i szczególnie Starachowice charakteryzują się większym udziałem starszych respondentów: w grupie wiekowej 51–64 lata znalazło się odpowiednio 34,6% i 29,1% mieszkańców, a w kategorii 65+ – 2,8% i aż 9,5%.

Poziom wykształcenia różnicuje miasta w sposób równie wyraźny. Zarówno w Kielcach, jak i w Sandomierzu dominują osoby z wykształceniem wyższym (odpowiednio 81,5% i 82,1%). Odmienne przedstawia się sytuacja w Starachowicach, gdzie udział osób z wyższym wykształceniem jest zdecydowanie niższy (66,2%), przy jednoczesnym większym udziale respondentów z wykształceniem średnim (25,8%) oraz podstawowym (4,1%).

Pod względem lokalizacji miejsca zamieszkania względem centrum miasta najsilniej wyróżniają się Kielce, gdzie odnotowano najmniejszy odsetek mieszkańców śródmieścia (8,9%) w porównaniu do Sandomierza (19,1%) i Starachowic (18,1%). Jednocześnie w Kielcach najwyższy jest udział respondentów mieszkających w odległości 1,1–3 km od centrum (37,9%), co kontrastuje z niższymi wartościami w Sandomierzu (31,3%) i Starachowicach (33,8%) (tab. 7).

Tabela 7. Metryczka (respondenci według miast)

Kategoria	Podkategoria	Kielce	Sandomierz	Starachowice
Płeć	Kobieta	261 (61,1%)	163 (66,3%)	227 (67,4%)
	Mężczyzna	164 (38,4%)	83 (33,7%)	107 (31,7%)
	Wolę nie odpowiadać	2 (0,5%)	0 (0,0%)	3 (0,9%)
Wiek	18–30 lat	148 (34,7%)	43 (17,5%)	68 (20,2%)
	31–50 lat	220 (51,5%)	111 (45,1%)	139 (41,2%)
	51–64 lata	58 (13,6%)	85 (34,6%)	98 (29,1%)
	65 lat i więcej	1 (0,2%)	7 (2,8%)	32 (9,5%)
Wykształcenie	Podstawowe	4 (0,9%)	0 (0,0%)	14 (4,1%)
	Zawodowe	12 (2,8%)	0 (0,0%)	13 (3,9%)
	Średnie	63 (14,8%)	44 (17,9%)	87 (25,8%)
	Wyższe	348 (81,5%)	202 (82,1%)	223 (66,2%)
Odległość od centrum	Śródmieście	38 (8,9%)	47 (19,1%)	61 (18,1%)
	Do 1 km	74 (17,4%)	36 (14,6%)	59 (17,5%)
	1,1–3 km	162 (37,9%)	77 (31,3%)	114 (33,8%)
	Powyżej 3 km	153 (35,8%)	86 (35,0%)	103 (30,6%)

Źródło: Badania własne.

Jedno z pytań ankiety odnosiło się do częstotliwości korzystania z przestrzeni publicznych i ujawniło wyraźne różnice między poszczególnymi typami miejsc. Największą regularnością codziennej obecności charakteryzują się dworce i przystanki komunikacji miejskiej, z których korzysta ponad jedna piąta respondentów (20,3%). Jednocześnie niemal połowa ankietowanych (47,6%) deklaruje bardzo sporadyczne wizyty w tych lokalizacjach,

co podkreśla ich wyspecjalizowaną, funkcjonalną rolę związaną głównie z potrzebami transportowymi.

Podobnie stosunkowo częstym miejscem codziennej obecności są ulice handlowe oraz skwery i małe parki osiedlowe – odpowiednio 16,7% i 16,5% mieszkańców odwiedza je każdego dnia, a dodatkowe około 20% bywa tam kilka razy w tygodniu. Dane te wskazują, że zarówno zakupy, jak i rekreacja w bliskim otoczeniu mieszkalnym są ważnymi elementami codziennej aktywności mieszkańców.

Inny charakter mają parki miejskie i większe tereny zielone, które częściej pełnią funkcję przestrzeni okazjonalnego wypoczynku. Codziennie korzysta z nich 9,4% badanych, podczas gdy dominującą grupę stanowią osoby odwiedzające je kilka razy w miesiącu (41,1%). Zbliżony wzorzec dotyczy bulwarów i promenad – tam największy odsetek respondentów (40,5%) również wskazuje na wizyty z taką częstotliwością.

Nieco inaczej rysuje się sytuacja w przypadku placów miejskich oraz rynków głównych, które mimo swojej symbolicznej i reprezentacyjnej funkcji nie są przestrzeniami codziennego przebywania. Codziennie odwiedza je mniej niż 11% mieszkańców, a zdecydowana większość pojawia się tam najwyżej kilka razy w miesiącu bądź rzadziej.

Z kolei przestrzenie publiczne w śródmieściu, takie jak deptaki czy pasaże, zajmują pozycję pośrednią. Około 10,6% respondentów deklaruje codzienne wizyty, natomiast ponad jedna trzecia ogranicza się do obecności kilka razy w miesiącu (35,2%). Wskazuje to, że częstotliwość korzystania z takich przestrzeni kształtowana jest głównie przez okazjonalne potrzeby i wydarzenia.

Zebrane wyniki potwierdzają, że codzienna aktywność w przestrzeni publicznej koncentruje się przede wszystkim wokół funkcji praktycznych, takich jak transport czy zakupy, podczas gdy miejsca rekreacyjne i reprezentacyjne pełnią rolę obszarów odwiedzanych okazjonalnie, zwykle w kontekście czasu wolnego lub wydarzeń społecznych (tab. 8).

Tabela 8. Częstotliwość przebywania respondentów w publicznych przestrzeniach miejskich (wszyscy respondenci)

Przestrzeń publiczna	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Rzadziej niż raz w miesiącu	Nigdy
Parki miejskie – tereny zielone przeznaczone do rekreacji i wypoczynku	9,40%	18,10%	41,10%	29,60%	1,80%
Place miejskie – otwarte przestrzenie w mieście, często pełniące funkcje reprezentacyjne (np. place	8,90%	16,50%	40,60%	32,20%	1,80%

miejskie, ale nie rynek główny)					
Rynek lub główny plac – centralny plac miasta, często historyczny, będący miejscem spotkań i wydarzeń	10,00%	14,50%	36,70%	36,90%	1,90%
Ulice handlowe – ulice z dużą liczbą sklepów i punktów usługowych	16,70%	22,20%	41,10%	17,50%	2,50%
Tereny rekreacyjne – np. bulwary, promenady	8,10%	16,90%	40,50%	31,90%	2,60%
Dworce i przystanki komunikacji miejskiej – miejsca związane z transportem publicznym	20,30%	11,20%	17,70%	47,60%	3,20%
Przestrzenie publiczne w śródmieściu – inne niż wymienione powyżej, np. deptaki, pasáže	10,60%	18,00%	35,20%	34,30%	1,90%
Skwery i małe parki osiedlowe – niewielkie tereny zielone w obszarach mieszkalnych, służące mieszkańcom do rekreacji i odpoczynku	16,50%	18,10%	33,00%	28,80%	3,60%

Źródło: Badania własne.

Respondenci zostali również poproszeni o ocenę częstotliwości korzystania z przestrzeni publicznych w swoich miastach, co pozwoliło porównać odpowiedzi mieszkańców Kielc, Sandomierza i Starachowic. Analiza pokazuje, że w przypadku parków miejskich częściej korzystają z nich codziennie mieszkańcy Kielc (10,8%) i Sandomierza (11,0%) niż Starachowic (6,5%). W Sandomierzu dominują wizyty kilka razy w miesiącu (50,0%), natomiast w Starachowicach wyraźnie większy niż w innych miastach odsetek badanych ogranicza się do okazjonalnych odwiedzin raz w miesiącu lub rzadziej (35,6%).

Podobny wzorec widoczny jest w odniesieniu do placów miejskich. Zarówno w Kielcach, jak i w Sandomierzu największa część mieszkańców pojawia się tam kilka razy w miesiącu (odpowiednio 40,0% i 49,6%). W Starachowicach natomiast aż 38,9% wskazało na wizyty rzadsze niż raz w miesiącu, co potwierdza bardziej okazjonalny charakter ich użytkowania. Różnice jeszcze silniej zaznaczają się przy analizie rynku głównego – w Sandomierzu niemal co piąty mieszkaniec odwiedza go codziennie (18,3%), podczas gdy w Kielcach jest to 8,2%, a w Starachowicach tylko 6,2%. Dodatkowo w Starachowicach aż 43,9% badanych wskazuje na wizyty bardzo sporadyczne.

Ulice handlowe odgrywają istotną rolę w codziennych praktykach mieszkańców, szczególnie w Sandomierzu, gdzie 18,3% respondentów pojawia się tam codziennie, a kolejne 24,0% kilka razy w tygodniu. Dane te sugerują silne powiązanie lokalnego centrum z aktywnością zakupową. W Kielcach i Starachowicach również dominują wizyty regularne,

jednak częściej niż w Sandomierzu mieszkańcy ograniczają się do odwiedzin kilka razy w miesiącu.

Odmienny charakter mają tereny rekreacyjne, takie jak bulwary czy promenady. W Sandomierzu blisko połowa respondentów (47,6%) wskazuje na korzystanie kilka razy w miesiącu, podczas gdy w Starachowicach większa niż w innych miastach grupa badanych odwiedza je częściej – kilka razy w tygodniu (22,0%). W Kielcach natomiast utrzymuje się zbliżony poziom wizyt miesięcznych (40,4%), co nadaje tym miejscom funkcję okazjonalnego wypoczynku.

Różnice najbardziej widoczne są w korzystaniu z infrastruktury transportowej. Dworce i przystanki komunikacji miejskiej najczęściej odwiedzają mieszkańcy Kielc, gdzie aż 28,8% deklaruje codzienne korzystanie. W Starachowicach wartość ta wynosi 19,9%, natomiast w Sandomierzu jedynie 6,1%, przy czym aż 71,6% badanych wskazuje na użytkowanie rzadsze niż raz w miesiącu. Wynik ten dowodzi ograniczonego znaczenia transportu publicznego w strukturze codziennej mobilności mieszkańców Sandomierza.

Przestrzenie śródmiejskie, takie jak deptaki czy pasáže, są intensywniej użytkowane w Kielcach – 15,5% badanych odwiedza je codziennie, a kolejne 19,9% kilka razy w tygodniu. Z kolei w Sandomierzu dominują wizyty sporadyczne – 44,7% mieszkańców pojawia się tam rzadziej niż raz w miesiącu. Starachowice sytuują się pomiędzy tymi miastami, z relatywnie wysokim udziałem odwiedzin tygodniowych (21,1%).

Skwery i małe parki osiedlowe pełnią szczególnie ważną rolę w Kielcach, gdzie 20,1% mieszkańców korzysta z nich codziennie. W Sandomierzu i Starachowicach wizyty są rzadsze i częściej koncentrują się wokół odpowiedzi „kilka razy w tygodniu” lub „kilka razy w miesiącu”. Jednocześnie w obu tych ośrodkach większy niż w Kielcach jest odsetek osób traktujących te miejsca w sposób okazjonalny – rzadziej niż raz w miesiącu.

Uzyskane wyniki wskazują na zróżnicowane wzorce użytkowania przestrzeni publicznych: Kielce wyróżniają się największą intensywnością codziennego korzystania z przestrzeni transportowych i osiedlowych, Sandomierz akcentuje centralną rolę rynku i ulic handlowych, natomiast Starachowice częściej lokują się w kategorii użytkowania sporadycznego, co świadczy o mniej regularnym korzystaniu z miejskich przestrzeni publicznych przez ich mieszkańców (tab. 9).

Tabela 9. Częstotliwość przebywania respondentów w publicznych przestrzeniach miejskich (respondenci według miast)

Przestrzeń publiczna	Miasto	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Kilka razy w miesiącu	Rzadziej niż raz w miesiącu	Nigdy
Parki miejskie – tereny zielone przeznaczone do rekreacji i wypoczynku	Kielce	10,80%	25,80%	36,30%	24,80%	2,30%
	Sandomierz	11,00%	9,30%	50,00%	29,70%	0,00%
	Starachowice	6,50%	14,80%	40,70%	35,60%	2,40%
Place miejskie – otwarte przestrzenie (np. place miejskie, ale nie rynek główny)	Kielce	8,40%	19,40%	40,00%	30,60%	1,60%
	Sandomierz	12,20%	11,00%	49,60%	26,00%	1,20%
	Starachowice	7,10%	16,90%	34,70%	38,90%	2,40%
Rynek lub główny plac – centralny, historyczny	Kielce	8,20%	18,00%	35,10%	36,60%	2,10%
	Sandomierz	18,30%	13,80%	37,50%	28,00%	2,40%
	Starachowice	6,20%	10,40%	38,30%	43,90%	1,20%
Ulice handlowe – z dużą liczbą sklepów i punktów usługowych	Kielce	17,80%	20,60%	36,10%	22,20%	3,30%
	Sandomierz	18,30%	24,00%	44,30%	9,80%	3,60%
	Starachowice	14,20%	22,80%	45,20%	17,20%	0,60%
Tereny rekreacyjne – np. bulwary, promenady	Kielce	9,80%	15,70%	40,40%	30,40%	3,70%
	Sandomierz	6,10%	12,20%	47,60%	32,90%	1,20%
	Starachowice	7,40%	22,00%	35,60%	32,90%	2,10%
Dworce i przystanki komunikacji miejskiej	Kielce	28,80%	15,50%	22,20%	30,50%	3,00%
	Sandomierz	6,10%	7,30%	13,00%	71,60%	2,00%
	Starachowice	19,90%	8,60%	15,40%	51,90%	4,20%
Przestrzenie publiczne w śródmieściu – np. deptaki, pasaż	Kielce	15,50%	19,90%	36,50%	24,80%	3,30%
	Sandomierz	6,10%	10,60%	38,60%	44,70%	0,00%
	Starachowice	7,70%	21,10%	31,20%	38,60%	1,60%
Skwery i małe parki osiedlowe – niewielkie tereny zielone	Kielce	20,10%	17,30%	35,90%	24,40%	2,30%
	Sandomierz	15,40%	12,60%	30,10%	37,40%	4,50%
	Starachowice	12,70%	23,10%	31,50%	28,20%	4,50%

Zródło: Badania własne.

Kolejny element badania dotyczył oceny bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w ciągu dnia i ukazał przewagę odpowiedzi świadczących o pozytywnym odbiorze tej sfery. Ponad połowa mieszkańców (52,0%) określiła swoje poczucie bezpieczeństwa jako wysokie, a dodatkowe 11,8% – jako bardzo wysokie. Takie wyniki dowodzą, że dla większości respondentów przestrzeń miejska postrzegana jest jako środowisko sprzyjające poczuciu stabilności i ochrony.

Jednocześnie istotny pozostaje udział ocen umiarkowanych – 30,7% badanych wskazało na średni poziom bezpieczeństwa. Wynik ten równoważy dominującą tendencję optymistyczną i sugeruje, że część mieszkańców ocenia przestrzeń publiczną w sposób bardziej ostrożny, zachowując rezerwę wobec pełnego poczucia komfortu.

Oceny negatywne, obejmujące niski (3,3%) i bardzo niski (2,2%) poziom bezpieczeństwa, mają charakter marginalny, co potwierdza, że doświadczenie braku bezpieczeństwa w przestrzeni miejskiej w ciągu dnia jest udziałem jedynie niewielkiej grupy respondentów (tab. 10).

Reasumując, większość mieszkańców postrzega przestrzenie publiczne w ciągu dnia jako bezpieczne, choć część badanych ocenia je umiarkowanie, a negatywne opinie pojawiają się jedynie sporadycznie.

Tabela 10. Ocena ogólnego poziomu poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta w ciągu dnia (wszyscy respondenci)

Pytanie	Bardzo niskie poczucie bezpieczeństwa	Niskie poczucie bezpieczeństwa	Średnie poczucie bezpieczeństwa	Wysokie poczucie bezpieczeństwa	Bardzo wysokie poczucie bezpieczeństwa
Proszę ocenić swój ogólny poziom poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach swojego miasta w ciągu dnia.	2,20%	3,30%	30,70%	52,00%	11,80%

Źródło: Badania własne.

Następne pytanie dotyczyło oceny ogólnego poziomu poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach poszczególnych miast w ciągu dnia i wyniki ukazują istotne różnice między Kielcami, Sandomierzem i Starachowicami. W Kielcach widoczny jest najwyższy odsetek ocen bardzo wysokich (18,3%), co zdecydowanie odróżnia to miasto od Sandomierza i Starachowic. Jednocześnie udział ocen niskich i bardzo niskich jest tu relatywnie niski (łącznie 4,7%), co potwierdza dominację pozytywnych odczuć mieszkańców wobec bezpieczeństwa w ciągu dnia.

W Sandomierzu wyraźnie zaznacza się większa ostrożność w formułowaniu ocen – ponad jedna trzecia respondentów (34,6%) wybrała odpowiedź „średni poziom bezpieczeństwa”. Dodatkowo to właśnie w tym mieście odnotowano najwyższy łączny odsetek niskich i bardzo niskich ocen (8,5%), co może świadczyć o silniejszej percepcji zagrożeń lub większej krytyczności mieszkańców wobec warunków bezpieczeństwa.

Starachowice natomiast wyróżniają się brakiem odpowiedzi wskazujących na bardzo niskie poczucie bezpieczeństwa oraz najwyższym udziałem ocen wysokich (55,2%). Taki wynik sugeruje stosunkowo stabilne i pozytywne odczucia mieszkańców względem bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej. Jednocześnie udział ocen bardzo wysokich jest tu niższy (7,7%) niż w Kielcach, co wskazuje, że mimo ogólnie pozytywnej oceny mieszkańcy rzadziej definiują swoje poczucie bezpieczeństwa w kategoriach maksymalnych.

Zestawienie wyników pokazuje wyraźne zróżnicowanie między miastami – Kielce wyróżniają się najwyższym udziałem ocen bardzo wysokich, Sandomierz cechuje się większą ostrożnością i częstszymi ocenami negatywnymi, natomiast Starachowice

charakteryzują się stabilnym poziomem pozytywnych wskazań przy jednocześnie mniejszej skłonności do ocen skrajnie wysokich (tab. 11).

Tabela 11. Ocena ogólnego poziomu poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta w ciągu dnia (respondenci według miast)

Miasto	Bardzo niskie poczucie bezpieczeństwa	Niskie poczucie bezpieczeństwa	Średnie poczucie bezpieczeństwa	Wysokie poczucie bezpieczeństwa	Bardzo wysokie poczucie bezpieczeństwa
Kielce	3,50%	1,20%	26,90%	50,10%	18,30%
Sandomierz	2,80%	5,70%	34,60%	50,80%	6,10%
Starachowice	0,00%	4,20%	32,90%	55,20%	7,70%

Zródło: Badania własne.

W dalszej części badania zapytano respondentów o ocenę poczucia bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w godzinach nocnych i uzyskane wyniki znacząco różnią się od tych dotyczących pory dziennej. Zdecydowanie zmniejsza się odsetek ocen pozytywnych – jedynie 26,2% ankietowanych zadeklarowało wysoki poziom bezpieczeństwa, a bardzo wysoki wskazało zaledwie 5,0%. Dane te potwierdzają, że po zmroku mieszkańcy znacznie rzadziej odczuwają pełny komfort w przestrzeni miejskiej.

Równocześnie wyraźnie rośnie liczba ocen krytycznych. Aż 18,2% ankietowanych oceniło swoje poczucie bezpieczeństwa jako niskie, a 9,4% – jako bardzo niskie. Wzrost udziału tych odpowiedzi dowodzi, że po zmroku przestrzeń publiczna częściej budzi niepokój i poczucie zagrożenia.

Największą grupę stanowią osoby wybierające ocenę średnią (41,2%). Wynik ten wskazuje na ambiwalentny charakter doświadczeń mieszkańców, łączący ostrożność i brak pełnego poczucia komfortu z ograniczonym poczuciem zagrożenia.

Ogólny obraz sugeruje, że przestrzeń miejska po zmroku postrzegana jest zdecydowanie mniej bezpiecznie niż w ciągu dnia, co ujawnia silne zróżnicowanie percepcji bezpieczeństwa w zależności od pory doby (tab. 12).

Tabela 12. Ocena ogólnego poziomu poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta w nocy (wszyscy respondenci)

Pytanie	Bardzo niskie poczucie bezpieczeństwa	Niskie poczucie bezpieczeństwa	Średnie poczucie bezpieczeństwa	Wysokie poczucie bezpieczeństwa	Bardzo wysokie poczucie bezpieczeństwa
Proszę ocenić swój ogólny poziom poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach swojego miasta w nocy	9,40%	18,20%	41,20%	26,20%	5,00%

Źródło: Badania własne.

Respondentów poproszono także o ocenę poczucia bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych nocą z podziałem na poszczególne miasta, a uzyskane wyniki ujawniają istotne różnice w sposobie postrzegania tej kwestii. W Kielcach odnotowano najwyższy spośród wszystkich ośrodków odsetek ocen bardzo wysokich (8,2%), co wskazuje na stosunkowo silne poczucie bezpieczeństwa u części respondentów. Jednocześnie rozkład ocen w tym mieście pozostaje zrównoważony – dominuje kategoria średnia (40,7%) oraz wysoka (25,8%), co sugeruje umiarkowany optymizm mieszkańców przy jednoczesnej obecności ostrożnych ocen.

W Sandomierzu wyraźnie rysuje się bardziej krytyczny obraz. Brak wskazań na bardzo wysokie poczucie bezpieczeństwa kontrastuje z relatywnie dużym udziałem ocen niskich i bardzo niskich, które łącznie obejmują 30,5% odpowiedzi. Wynik ten czyni Sandomierz miastem, w którym poczucie zagrożenia nocą jest najsilniej odczuwane i najczęściej artykułowane przez respondentów.

Starachowice prezentują sytuację pośrednią, jednak z wyraźnie ambiwalentnym charakterem. Najczęściej wybieraną kategorią pozostaje poziom średni (46,0%), a udział ocen wysokich i bardzo wysokich jest najniższy spośród wszystkich miast (łącznie 25,6%). Wskazuje to, że mieszkańcy tego ośrodka w większym stopniu niż pozostali skłonni są do zachowawczej oceny bezpieczeństwa po zmroku, unikając zarówno krańcowo pozytywnych, jak i skrajnie negatywnych ocen.

Porównanie wyników pokazuje, że Kielce wyróżniają się największym udziałem bardzo wysokich ocen bezpieczeństwa nocą, Sandomierz charakteryzuje się najwyższym poziomem krytycyzmu i silniejszym odczuwaniem zagrożeń, natomiast Starachowice zajmują pozycję pośrednią, z przewagą umiarkowanych i ostrożnych wskazań (tab. 13).

Tabela 13. Ocena ogólnego poziomu poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta w nocy (respondenci według miast)

Miasto	Bardzo niskie poczucie bezpieczeństwa	Niskie poczucie bezpieczeństwa	Średnie poczucie bezpieczeństwa	Wysokie poczucie bezpieczeństwa	Bardzo wysokie poczucie bezpieczeństwa
Kielce	7,70%	17,60%	40,70%	25,80%	8,20%
Sandomierz	10,60%	19,90%	35,40%	34,10%	0,00%
Starachowice	10,60%	17,80%	46,00%	21,10%	4,50%

Źródło: Badania własne.

Badanie objęło również ocenę poczucia bezpieczeństwa w różnych przestrzeniach publicznych w ciągu dnia i uzyskane wyniki wskazują na dominację odpowiedzi pozytywnych. We wszystkich typach miejsc większość respondentów zadeklarowała, że czuje się bezpiecznie, przy czym skala ocen różnicuje poszczególne przestrzenie.

Najwyższy poziom bezpieczeństwa przypisywany jest centralnym przestrzeniom reprezentacyjnym. Na rynku i głównych placach aż 75,3% mieszkańców wskazało odpowiedzi pozytywne („raczej czuję się bezpiecznie” lub „zdecydowanie czuję się bezpiecznie”), w tym 29,6% wybrało kategorię zdecydowanie pozytywną. Zbliżony rozkład odpowiedzi wystąpił na ulicach handlowych, gdzie łącznie 75,1% respondentów potwierdziło wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa.

W przypadku parków miejskich i terenów zielonych widoczne jest większe zróżnicowanie. Aż 17,2% badanych zadeklarowało brak poczucia bezpieczeństwa (odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”), co wyróżnia te przestrzenie na tle innych. Z kolei w odniesieniu do terenów rekreacyjnych, takich jak bulwary i promenady, dominują oceny pozytywne (71,2%), ale jednocześnie 14,3% badanych wskazało na brak poczucia bezpieczeństwa, co sugeruje umiarkowany poziom zaufania do tych miejsc.

Na tle pozostałych przestrzeni szczególną uwagę zwracają dworce i przystanki komunikacji miejskiej. To właśnie tutaj odnotowano najwyższy odsetek odpowiedzi neutralnych (23,8%), co wskazuje na ambiwalentne odczucia mieszkańców wobec bezpieczeństwa w tych lokalizacjach. Dodatkowo udział ocen zdecydowanie pozytywnych był w tym przypadku relatywnie niski (15,9%), co kontrastuje z wynikami uzyskanymi dla centralnych przestrzeni miejskich.

Przestrzenie śródmiejskie, takie jak deptaki czy pasażerze oraz skwery i małe parki osiedlowe uzyskały oceny umiarkowanie pozytywne. Około dwie trzecie respondentów czuje się w nich bezpiecznie (odpowiednio 69,0% i 69,1%), jednak istotna grupa – od 13% do 17% – pozostaje neutralna bądź deklaruje brak poczucia bezpieczeństwa.

Zestawienie tych wyników wskazuje, że w ciągu dnia najbardziej bezpiecznymi przestrzeniami są centralne place i ulice handlowe, które pełnią funkcje reprezentacyjne i użytkowe. Natomiast parki miejskie, tereny zielone oraz miejsca związane z transportem publicznym częściej wywołują wśród mieszkańców postawy ostrożne lub ambiwalentne, co sugeruje, że ich odbiór obciążony jest większym stopniem niepewności (tab. 14).

Tabela 14. Poczucie bezpieczeństwa w wybranych miejscach miasta w ciągu dnia (wszyscy respondenci)

Przestrzeń publiczna	Zdecydowanie nie czuję się bezpiecznie	Raczej nie czuję się bezpiecznie	Ani bezpiecznie, ani niebezpiecznie	Raczej czuję się bezpiecznie	Zdecydowanie czuję się bezpiecznie
Parki miejskie – tereny zielone przeznaczone do rekreacji i wypoczynku	5,90%	11,30%	14,00%	48,60%	20,20%
Place miejskie – otwarte przestrzenie w mieście, często pełniące funkcje reprezentacyjne (np. place miejskie, ale nie rynek główny)	4,40%	9,20%	14,00%	45,30%	27,10%
Rynek lub główny plac – centralny plac miasta, często historyczny, będący miejscem spotkań i wydarzeń	4,30%	8,30%	12,10%	45,70%	29,60%
Ulice handlowe – ulice z dużą liczbą sklepów i punktów usługowych	4,40%	6,60%	13,90%	47,60%	27,50%
Tereny rekreacyjne – np. bulwary, promenady	3,80%	10,50%	14,50%	49,00%	22,20%
Dworce i przystanki komunikacji miejskiej – miejsca związane z transportem publicznym	2,90%	10,70%	23,80%	46,70%	15,90%
Przestrzenie publiczne w śródmieściu – inne niż wymienione powyżej, np. deptaki, pasáže	3,80%	10,90%	16,30%	49,50%	19,50%
Skwery i małe parki osiedlowe – niewielkie tereny zielone w obszarach mieszkalnych, służące mieszkańcom do rekreacji i odpoczynku	3,60%	9,90%	17,40%	46,30%	22,80%

Źródło: Badania własne.

Analizie poddano także poczucie bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w ciągu dnia z podziałem na Kielce, Sandomierz i Starachowice, a uzyskane wyniki ujawniają wyraźne różnice w sposobie postrzegania poszczególnych typów miejsc. W Kielcach szczególnie widoczny jest wysoki udział ocen zdecydowanie pozytywnych. Dotyczy to zwłaszcza ulic handlowych, gdzie aż 36,1% mieszkańców deklaruje silne poczucie bezpieczeństwa, a także placów miejskich i rynku, w których około jedna trzecia

respondentów wskazała, że czuje się tam zdecydowanie bezpiecznie. Dane te dowodzą, że w tym mieście przestrzenie centralne i handlowe są postrzegane jako stabilne i sprzyjające poczuciu komfortu.

W Sandomierzu dominuje większa ostrożność w ocenach. Częściej niż w Kielcach pojawiają się odpowiedzi neutralne i negatywne, a odsetek wskazań „zdecydowanie czuje się bezpiecznie” jest niższy. Szczególnie wyraźnie widać to w parkach miejskich, gdzie jedynie 7,7% respondentów deklaruje pełne poczucie bezpieczeństwa oraz na skwerach osiedlowych, gdzie wskaźnik ten wynosi 11,4%. Jednocześnie relatywnie wysoki udział ocen umiarkowanie pozytywnych („raczej czuje się bezpiecznie”) sugeruje, że mieszkańcy Sandomierza częściej przyjmują postawę zdystansowaną, wskazując na bezpieczeństwo w ujęciu warunkowym.

Starachowice natomiast prezentują obraz ambiwalentny. W porównaniu z Kielcami rzadziej pojawiają się oceny zdecydowanie pozytywne, ale jednocześnie mieszkańcy rzadko wskazują na brak poczucia bezpieczeństwa. Najczęściej wybieraną kategorią pozostaje „raczej czuje się bezpiecznie”, co odzwierciedla przewagę umiarkowanie pozytywnego odbioru przestrzeni. Jednocześnie poziom ocen zdecydowanie pozytywnych jest wyższy niż w Sandomierzu, co plasuje Starachowice na pozycji pośredniej między bardziej wyrazistymi Kielcami a ostrożniejszymi ocenami mieszkańców Sandomierza.

Ogólny obraz pokazuje, że Kielce wyróżniają się najbardziej jednoznacznie pozytywnymi ocenami bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w ciągu dnia, Sandomierz cechuje się większym sceptycyzmem i ostrożnością, natomiast Starachowice przyjmują charakter umiarkowany, z przewagą ocen raczej pozytywnych i ograniczonym udziałem skrajnych odpowiedzi (tab. 15).

Tabela 15. Poczucie bezpieczeństwa w wybranych miejscach miasta w ciągu dnia (respondenci według miast)

Przestrzeń publiczna	Miasto	Zdecydowanie nie czuję się bezpiecznie	Raczej nie czuję się bezpiecznie	Ani bezpiecznie, ani niebezpiecznie	Raczej czuję się bezpiecznie	Zdecydowanie czuję się bezpiecznie
Parki miejskie – tereny zielone przeznaczone do rekreacji i wypoczynku	Kielce	4,00%	7,70%	11,00%	51,80%	25,50%
	Sandomierz	8,50%	13,00%	20,30%	50,50%	7,70%
	Starachowice	6,50%	14,50%	13,10%	43,30%	22,60%
Place miejskie – otwarte przestrzenie	Kielce	3,70%	6,10%	9,10%	46,40%	34,70%
	Sandomierz	3,20%	9,80%	18,70%	48,40%	19,90%
	Starachowice	5,90%	12,80%	16,60%	41,90%	22,80%
	Kielce	3,50%	7,50%	8,90%	46,10%	34,00%

Rynek lub główny plac – centralny, historyczny	Sandomierz	4,90%	6,10%	13,40%	52,80%	22,80%
	Starachowice	4,70%	11,00%	15,10%	40,10%	29,10%
Ulice handlowe – z dużą liczbą sklepów i usług	Kielce	4,40%	3,70%	8,90%	46,90%	36,10%
	Sandomierz	6,90%	9,80%	17,90%	52,00%	13,40%
	Starachowice	2,40%	8,00%	17,20%	45,40%	27,00%
Tereny rekreacyjne – np. bulwary, promenady	Kielce	4,40%	8,20%	11,50%	48,00%	27,90%
	Sandomierz	1,20%	15,40%	13,00%	55,80%	14,60%
	Starachowice	4,70%	9,80%	19,30%	45,70%	20,50%
Dworce i przystanki komunikacji miejskiej	Kielce	3,30%	11,90%	20,70%	44,00%	20,10%
	Sandomierz	1,60%	10,20%	28,40%	47,60%	12,20%
	Starachowice	3,30%	9,40%	24,30%	49,60%	13,40%
Przestrzenie publiczne w śródmieściu (deptaki, pasaże)	Kielce	2,50%	11,00%	15,00%	45,70%	25,80%
	Sandomierz	3,70%	14,20%	17,90%	52,80%	11,40%
	Starachowice	5,40%	8,30%	16,90%	51,90%	17,50%
Skwery i małe parki osiedlowe – niewielkie tereny zielone	Kielce	2,80%	7,70%	12,90%	44,70%	31,90%
	Sandomierz	3,60%	11,80%	19,90%	53,30%	11,40%
	Starachowice	4,50%	11,30%	21,40%	43,20%	19,60%

Zródło: Badania własne.

W ankiecie znalazło się również pytanie dotyczące poczucia bezpieczeństwa w różnych przestrzeniach publicznych nocą, a uzyskane wyniki pokazują wyraźny spadek komfortu mieszkańców w porównaniu z sytuacją dzienną. Najbardziej krytycznie oceniane są parki miejskie – aż 48,4% respondentów zadeklarowało brak poczucia bezpieczeństwa (odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”), a jedynie 32,6% czuje się tam bezpiecznie. Dane te sugerują, że tereny zielone po zmroku postrzegane są jako przestrzenie szczególnie podatne na zagrożenia.

Podobny obraz wyłania się w przypadku dworców i przystanków komunikacji miejskiej. Negatywne oceny zadeklarowało 45,0% badanych, podczas gdy poczucie bezpieczeństwa wskazało 31,0%. Tak wysoki poziom obaw w miejscach transportowych świadczy o ich niskiej percepcji bezpieczeństwa, wynikającej zapewne z ograniczonej kontroli i specyfiki ruchu pasażerskiego nocą.

Nieco lepiej oceniono tereny rekreacyjne, takie jak bulwary czy promenady, choć i tu 36,8% respondentów zgłosiło brak bezpieczeństwa, a jedynie 35,5% zadeklarowało poczucie komfortu. Zbliżony poziom ambiwalencji dotyczy przestrzeni śródmiejskich, gdzie 38,1% mieszkańców czuło się zagrożonych, a 34,9% raczej bezpiecznych.

W przypadku placów miejskich proporcje są bardziej wyrównane – 37,9% respondentów oceniło je pozytywnie, a 38,1% negatywnie. Jeszcze korzystniejsze wyniki odnotowano dla rynku i głównych placów, gdzie 42,0% mieszkańców czuło się bezpiecznie, a 32,7% deklaroowało brak bezpieczeństwa. Oznacza to, że centralne przestrzenie reprezentacyjne pozostają relatywnie najlepiej oceniane po zmroku.

Najwyższe poczucie bezpieczeństwa nocą dotyczy ulic handlowych – niemal połowa badanych (47,5%) zadeklarowała pozytywne odczucia, a jedynie 29,1% wskazało na brak bezpieczeństwa. Zbliżony wynik zanotowano w odniesieniu do skwerów i małych parków osiedlowych, gdzie 40,2% mieszkańców czuje się bezpiecznie, a 38,8% deklaruje obawy.

Uzyskane wyniki wskazują na wyraźny podział w percepcji bezpieczeństwa nocą: przestrzenie centralne i uczęszczane (rynek, główne place, ulice handlowe) oceniane są relatywnie lepiej, natomiast miejsca peryferyjne, słabiej oświetlone i mniej kontrolowane (parki, bulwary, dworce) budzą największe obawy mieszkańców (tab. 16).

Tabela 16. Poczucie bezpieczeństwa w wybranych miejscach miasta w nocy (wszyscy respondenci)

Przestrzeń publiczna	Zdecydowa nie nie czuję się bezpiecznie	Raczej nie czuję się bezpiecznie	Ani bezpiecznie, ani niebezpiecz nie	Raczej czuję się bezpiecznie	Zdecydowa nie czuję się bezpiecznie
Parki miejskie – tereny zielone przeznaczone do rekreacji i wypoczynku	19,50%	28,90%	19,00%	25,40%	7,20%
Place miejskie – otwarte przestrzenie w mieście, często pełniące funkcje reprezentacyjne (np. place miejskie, ale nie rynek główny)	13,20%	24,90%	22,10%	31,20%	8,60%
Rynek lub główny plac – centralny plac miasta, często historyczny, będący miejscem spotkań i wydarzeń	11,80%	20,90%	25,30%	32,80%	9,20%
Ulice handlowe – ulice z dużą liczbą sklepów i punktów usługowych	11,70%	17,40%	23,40%	37,40%	10,10%
Tereny rekreacyjne – np. bulwary, promenady	13,40%	23,40%	27,70%	27,20%	8,30%
Dworce i przystanki komunikacji miejskiej – miejsca związane z transportem publicznym	16,40%	28,60%	24,00%	24,70%	6,30%
Przestrzenie publiczne w śródmieściu – inne niż wymienione powyżej, np. deptaki, pasaże	11,40%	26,70%	27,00%	28,00%	6,90%
Skwery i małe parki osiedlowe – niewielkie tereny zielone w obszarach mieszkalnych, służące mieszkańcom do rekreacji i odpoczynku	14,30%	24,50%	21,00%	30,60%	9,60%

Zródło: Badania własne.

Następny aspekt badania dotyczył postrzegania bezpieczeństwa nocą w różnych przestrzeniach publicznych, a wyniki uzyskane od mieszkańców trzech miast ujawniły znaczące rozbieżności w ocenie tych miejsc. We wszystkich ośrodkach widoczny jest spadek poziomu komfortu w porównaniu z sytuacją dzienną, jednak intensywność tego zjawiska różni się między poszczególnymi miastami.

W Kielcach stosunkowo najlepiej oceniane są przestrzenie centralne i handlowe. Na ulicach handlowych aż 52,7% respondentów zadeklarowało, że czuje się bezpiecznie

(35,4% raczej bezpiecznie, 17,3% zdecydowanie bezpiecznie), a na rynku i głównym placu pozytywne odpowiedzi uzyskały łącznie 48,0%. Dane te wskazują, że w strefach o dużym natężeniu ruchu i aktywności mieszkańców odczuwany poziom bezpieczeństwa pozostaje relatywnie wysoki. Z kolei parki miejskie w Kielcach odbierane są bardziej ambiwalentnie – brak poczucia bezpieczeństwa zadeklarowało 41,7% badanych, podczas gdy pozytywne oceny wyraziło 36,8%.

W Sandomierzu dominują bardziej ostrożne postawy. Najbardziej krytycznie oceniane są parki miejskie, gdzie ponad połowa mieszkańców (52,5%) wskazała na brak poczucia bezpieczeństwa, a tylko 0,8% zadeklarowało, że czuje się tam zdecydowanie bezpiecznie. Równie niskie oceny dotyczą dworców i przystanków komunikacji (40,6% wskazań negatywnych wobec jedynie 26,5% pozytywnych) oraz przestrzeni śródmiejskich (39,8% negatywnych, 27,7% pozytywnych). Charakterystyczny dla tego miasta jest niemal całkowity brak ocen zdecydowanie pozytywnych w większości kategorii, co wskazuje na dominację sceptycyzmu i dystansu wobec bezpieczeństwa nocą.

Starachowice prezentują obraz jeszcze bardziej krytyczny. Najwyższe natężenie ocen negatywnych dotyczy parków miejskich (54,1%) oraz placów miejskich (45,1%). Nawet w przestrzeniach centralnych, takich jak rynek (39,4% wskazań negatywnych) czy śródmieście (40,1%), mieszkańcy częściej deklarują brak poczucia bezpieczeństwa niż jego obecność. Odsetek odpowiedzi zdecydowanie pozytywnych jest w tym mieście niski we wszystkich kategoriach, co wskazuje na wyraźną przewagę postrzegania przestrzeni nocnych jako miejsc obarczonych ryzykiem.

Wyniki potwierdzają zróżnicowane postrzeganie bezpieczeństwa nocą w zależności od miasta. Kielce wyróżniają się relatywnie najwyższym poczuciem bezpieczeństwa w przestrzeniach centralnych i handlowych, Sandomierz charakteryzuje się największym sceptycyzmem, z niemal całkowitym brakiem ocen zdecydowanie pozytywnych, natomiast Starachowice prezentują najbardziej krytyczny obraz, ze szczególnie wysokim udziałem odpowiedzi negatywnych we wszystkich analizowanych przestrzeniach (tab. 17).

Tabela 17. Poczucie bezpieczeństwa w wybranych miejscach miasta w nocy (respondenci według miast)

Przestrzeń publiczna	Miasto	Zdecydowanie nie czuję się bezpiecznie	Raczej nie czuję się bezpiecznie	Ani bezpiecznie, ani niebezpiecznie	Raczej czuję się bezpiecznie	Zdecydowanie czuję się bezpiecznie
Parki miejskie – tereny zielone	Kielce	17,10%	24,60%	21,50%	25,10%	11,70%
	Sandomierz	17,90%	34,60%	19,50%	27,20%	0,80%
	Starachowice	23,70%	30,40%	15,40%	24,30%	6,20%

Place miejskie – otwarte przestrzenie	Kielce	8,00%	24,80%	23,00%	31,60%	12,60%
	Sandomierz	9,80%	27,60%	30,90%	27,60%	4,10%
	Starachowice	22,30%	22,80%	14,50%	33,30%	7,10%
Rynek lub główny plac – centralny, historyczny	Kielce	8,70%	20,10%	23,20%	34,70%	13,30%
	Sandomierz	11,80%	18,30%	35,80%	31,70%	2,40%
	Starachowice	15,70%	23,70%	20,50%	31,20%	8,90%
Ulice handlowe – z dużą liczbą sklepów i usług	Kielce	9,40%	14,50%	23,40%	35,40%	17,30%
	Sandomierz	10,60%	16,70%	26,40%	44,30%	2,00%
	Starachowice	15,40%	21,70%	21,10%	35,00%	6,80%
Tereny rekreacyjne – np. bulwary, promenady	Kielce	11,90%	20,80%	27,50%	26,70%	13,10%
	Sandomierz	13,00%	24,40%	28,90%	30,50%	3,30%
	Starachowice	15,40%	25,80%	27,30%	25,50%	5,90%
Dworce i przystanki komunikacji miejskiej	Kielce	16,20%	28,60%	20,10%	25,80%	9,30%
	Sandomierz	12,60%	28,00%	32,90%	24,90%	1,60%
	Starachowice	19,60%	29,10%	22,30%	23,10%	5,90%
Przestrzenie publiczne w śródmieściu (deptaki, pasáže)	Kielce	9,10%	26,30%	23,90%	29,00%	11,70%
	Sandomierz	7,30%	32,50%	32,50%	26,40%	1,30%
	Starachowice	16,90%	23,20%	27,00%	27,90%	5,00%
Skwery i małe parki osiedlowe	Kielce	15,50%	20,80%	16,40%	31,60%	15,70%
	Sandomierz	11,40%	27,20%	24,80%	30,50%	6,10%
	Starachowice	14,80%	27,00%	24,00%	29,40%	4,80%

Zródło: Badania własne.

W badaniu uwzględniono także czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej w ciągu dnia, a uzyskane wyniki wskazują, że największe znaczenie mają zagrożenia związane z zachowaniami społecznymi. Najsilniej oddziałującymi czynnikami są agresywne zachowania w przestrzeni publicznej oraz obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków – odpowiednio 69,2% i 63,7% respondentów wskazało na duży lub bardzo duży wpływ tych zjawisk na poczucie bezpieczeństwa. Równie istotną kategorią są rozboje i napaści, które w 60,7% przypadków oceniono jako mające silne oddziaływanie.

Nieco niższe, lecz nadal wyraźne znaczenie przypisano wandalizmowi i niszczeniu mienia. Ponad połowa mieszkańców (56,6%) uznała te zjawiska za czynniki w dużym lub bardzo dużym stopniu kształtujące odczuwane bezpieczeństwo. Kradzieże i włamania mają bardziej zróżnicowany odbiór – odsetek wskazań rozkłada się stosunkowo równomiernie między wszystkie kategorie, co świadczy o umiarkowanym, choć wciąż wyraźnym poczuciu zagrożenia generowanym przez tego typu przestępczość.

Czynniki o charakterze społecznym, takie jak bezdomność i żebractwo, oceniane są w sposób mniej jednoznaczny. Najczęściej wybierano odpowiedzi neutralne i umiarkowane (łącznie 61,3%), co wskazuje, że ich wpływ na poczucie bezpieczeństwa jest dostrzegany, lecz nie w takim stopniu jak zagrożenia o charakterze agresywnym. Podobnie

brak obecności służb porządkowych interpretowany jest zróżnicowanie – dla części mieszkańców jest to istotny czynnik ryzyka (47,6% wskazań „duży” i „bardzo duży wpływ”), ale znaczna grupa uznaje go jedynie za umiarkowanie ważny.

Najmniej istotne znaczenie przypisano czynnikom infrastrukturalnym i komunikacyjnym. Duże natężenie ruchu drogowego dla 33,2% mieszkańców ma wpływ umiarkowany, a jedynie 28,7% ocenia je jako czynnik w dużym lub bardzo dużym stopniu ograniczający bezpieczeństwo. Podobny charakter mają oceny dotyczące zaniedbanej infrastruktury, gdzie dominują wskazania umiarkowane (29,4%) i niewielkie (24,8%).

Uzyskane wyniki potwierdzają, że to zagrożenia wynikające z zachowań społecznych – agresja, używki oraz przemoc fizyczna – w największym stopniu determinują poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej w ciągu dnia. Czynniki infrastrukturalne i komunikacyjne pełnią rolę drugorzędą, traktowane raczej jako element uciążliwości niż bezpośredniego zagrożenia (tab. 18).

Tabela 18. Czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa w ciągu dnia (wszyscy respondenci)

Czynnik	W ogóle nie wpływa	W niewielkim stopniu wpływa	W umiarkowanym stopniu wpływa	W dużym stopniu wpływa	W bardzo dużym stopniu wpływa
Kradzieże i włamania	9,90%	21,20%	19,80%	27,10%	22,00%
Rozboje i napaści	7,80%	16,00%	15,50%	28,70%	32,00%
Wandalizm i niszczenie mienia	6,50%	17,30%	19,60%	34,50%	22,10%
Agresywne zachowania w miejscach publicznych	4,20%	10,30%	16,30%	29,30%	39,90%
Obecność osób pod wpływem alkoholu/narkotyków	2,50%	12,30%	21,50%	31,30%	32,40%
Bezdomność i żebractwo	7,00%	20,40%	30,90%	26,50%	15,20%
Zaniedbana infrastruktura	8,40%	24,80%	29,40%	25,80%	11,60%
Brak obecności służb porządkowych	6,20%	22,30%	23,90%	26,50%	21,10%
Duże natężenie ruchu drogowego	14,70%	23,40%	33,20%	20,00%	8,70%

Źródło: Badania własne.

W kwestionariuszu znalazło się także pytanie o czynniki kształtujące poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej w ciągu dnia, a porównanie wyników z Kielc, Sandomierza i Starachowic pokazało wyraźne różnice w postrzeganiu zagrożeń. W przypadku kradzieży i włamań najwyraźniej reagują mieszkańcy Kielc – aż 26,2% z nich wskazało na bardzo duży wpływ tego czynnika, podczas gdy w Sandomierzu odsetek ten

wyniósł 17,5%, a w Starachowicach 19,9%. Dane te potwierdzają, że w Kielcach przestępczość pospolita wywołuje szczególnie silne poczucie zagrożenia.

Rozboje i napaści oceniane są jako istotny czynnik we wszystkich miastach, jednak ich oddziaływanie różni się natężeniem. W Kielcach i Starachowicach około jedna trzecia mieszkańców (odpowiednio 36,1% i 33,2%) wskazała na bardzo duży wpływ, natomiast w Sandomierzu dominowały odpowiedzi „duży wpływ” (41,1%), co sugeruje bardziej umiarkowaną, choć wciąż krytyczną ocenę.

Wandalizm i niszczenie mienia wywołują zbliżone reakcje w badanych miastach, lecz w Starachowicach ich oddziaływanie jest szczególnie silne – aż 24,9% mieszkańców oceniło ten czynnik jako mający bardzo duży wpływ. Podobnie agresywne zachowania w miejscach publicznych uznane zostały za wyjątkowo istotne w całej próbie, jednak w Kielcach i Starachowicach ich znaczenie oceniono najwyżej (odpowiednio 40,3% i 43,6% wskazań kategorii „bardzo duży wpływ”), podczas gdy w Sandomierzu częściej pojawiały się odpowiedzi umiarkowane (21,5%).

Obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków także silnie wpływa na poczucie bezpieczeństwa, szczególnie w Kielcach (34,7%) i Starachowicach (32,3%). W Sandomierzu natomiast rozkład odpowiedzi był bardziej równomierny – od umiarkowanego po bardzo duży wpływ, co świadczy o mniej jednoznacznym odbiorze tego zagrożenia.

Znacznie łagodniej oceniano czynniki społeczne o mniej bezpośrednim charakterze, takie jak bezdomność i żebractwo. W Sandomierzu 26,8% mieszkańców uznało je za czynnik o niewielkim znaczeniu, a jedynie 10,2% przypisało im wpływ bardzo duży. W Kielcach i Starachowicach odsetki wskazań skrajnych były wyższe, ale również w tych miastach dominowały oceny umiarkowane.

Zagrożenia infrastrukturalne odgrywają największą rolę w Sandomierzu. Zaniedbana infrastruktura została tam oceniona jako mająca duży wpływ przez 30,9% badanych, podczas gdy w Kielcach i Starachowicach dominowały odpowiedzi umiarkowane (odpowiednio 30,4% i 32,6%). Brak obecności służb porządkowych również szczególnie mocno akcentowano w Sandomierzu, gdzie 23,2% respondentów wskazało na bardzo duży wpływ tego czynnika – więcej niż w Kielcach (19,7%) i Starachowicach (21,4%).

Ruch drogowy w największym stopniu oddziałuje na poczucie bezpieczeństwa w Sandomierzu, gdzie 30,9% mieszkańców określiło jego wpływ jako duży. W Kielcach i Starachowicach częściej wybierano kategorie umiarkowane lub niskie, co sugeruje, że tam zagrożenia komunikacyjne postrzegane są raczej jako uciążliwość niż realne ryzyko.

Kielce zatem wyróżniają się wyraźną wrażliwością na przestępczość pospolitą, taką jak kradzieże, napaści i agresywne zachowania. Sandomierz akcentuje przede wszystkim znaczenie czynników infrastrukturalnych i brak służb porządkowych, natomiast w Starachowicach szczególnie mocno podkreślana jest rola agresji i wandalizmu jako kluczowych determinantów poczucia bezpieczeństwa w ciągu dnia (tab. 19).

Tabela 19. Czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa w ciągu dnia (respondenci według miast)

Czynnik	Miasto	W ogóle nie wpływa	W niewielkim stopniu wpływa	W umiarkowanym stopniu wpływa	W dużym stopniu wpływa	W bardzo dużym stopniu wpływa
Kradzieże i włamania	Kielce	11,00%	18,00%	21,80%	23,00%	26,20%
	Sandomierz	8,10%	20,30%	22,80%	31,30%	17,50%
	Starachowice	9,80%	25,80%	15,10%	29,40%	19,90%
Rozboje i napaści	Kielce	9,10%	15,90%	15,90%	23,00%	36,10%
	Sandomierz	3,60%	15,80%	16,30%	41,10%	23,20%
	Starachowice	9,30%	16,30%	14,50%	26,70%	33,20%
Wandalizm i niszczenie mienia	Kielce	7,70%	18,50%	19,90%	32,10%	21,80%
	Sandomierz	3,20%	16,30%	22,80%	39,00%	18,70%
	Starachowice	7,40%	16,60%	16,90%	34,20%	24,90%
Agresywne zachowania w miejscach publicznych	Kielce	2,80%	11,20%	14,10%	31,60%	40,30%
	Sandomierz	2,80%	9,30%	21,50%	32,10%	34,10%
	Starachowice	6,90%	9,80%	15,40%	24,30%	43,60%
Obecność osób pod wpływem alkoholu/narkotyków	Kielce	1,80%	13,10%	19,00%	31,40%	34,70%
	Sandomierz	6,00%	10,60%	28,90%	26,00%	28,50%
	Starachowice	0,60%	12,50%	19,30%	35,30%	32,30%
Bezdomność i żebractwo	Kielce	7,50%	19,00%	32,80%	21,30%	19,40%
	Sandomierz	5,70%	26,80%	24,80%	32,50%	10,20%
	Starachowice	7,40%	17,50%	32,90%	28,80%	13,40%
Zaniedbana infrastruktura	Kielce	9,20%	24,60%	30,40%	22,70%	13,10%
	Sandomierz	8,90%	30,50%	23,20%	30,90%	6,50%
	Starachowice	7,10%	20,80%	32,60%	26,10%	13,40%
Brak obecności służb porządkowych	Kielce	4,90%	24,80%	23,90%	26,70%	19,70%
	Sandomierz	6,10%	20,70%	22,00%	28,00%	23,20%
	Starachowice	8,00%	20,20%	25,20%	25,20%	21,40%
Duże natężenie ruchu drogowego	Kielce	17,30%	21,30%	35,80%	15,20%	10,40%
	Sandomierz	13,00%	16,30%	30,90%	30,90%	8,90%
	Starachowice	12,50%	31,20%	31,50%	18,10%	6,70%

Źródło: Badania własne.

W dalszej części badania oceniono czynniki kształtujące poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej nocą i wyniki potwierdzają, że mieszkańcy są znacznie bardziej wrażliwi na potencjalne zagrożenia niż w ciągu dnia. Najsilniej oddziałującym czynnikiem okazują się rozboje i napaści – aż 48,0% respondentów uznało je za mające bardzo duży wpływ na bezpieczeństwo, a kolejne 22,3% wskazało na wpływ duży. Łącznie ponad siedem na dziesięć osób traktuje ten rodzaj przestępczości jako kluczowe źródło zagrożenia po zmroku.

Podobnie wysoką rangę przypisano agresywnym zachowaniom w przestrzeni publicznej. Ponad trzy czwarte badanych (75,0%) oceniło je jako silnie determinujące poczucie bezpieczeństwa, w tym 47,2% wskazało na bardzo duży wpływ. Równie istotna okazała się obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków – 42,9% mieszkańców wybrało kategorię „bardzo duży wpływ”, a 30,3% „duży wpływ”. Wyniki te jednoznacznie potwierdzają, że zachowania społeczne związane z agresją i używkami są nocą najpoważniejszym źródłem zagrożeń.

Znaczącą rolę odgrywają również wandalizm i niszczenie mienia, które ponad 65% respondentów uznało za czynnik silnie obniżający bezpieczeństwo. Do tej grupy zagrożeń dołącza także aspekt infrastrukturalny – słabe oświetlenie ulic i parków. Dla 39,8% mieszkańców ma ono bardzo duży wpływ, a dla 31,3% duży, co oznacza, że niemal trzy czwarte badanych dostrzega jego istotne znaczenie w ocenie warunków nocnych.

Brak obecności służb porządkowych również został oceniony wysoko – 65,4% respondentów wskazało na duży lub bardzo duży wpływ tego czynnika, co podkreśla znaczenie widoczności i aktywności służb w przestrzeni publicznej. Z kolei bezdomność i żebractwo (28,8% ocen „bardzo duży wpływ”) oraz zaniedbana infrastruktura (21,5%) postrzegane są jako istotne, choć mniej dominujące niż zagrożenia o charakterze społecznym i organizacyjnym.

Najmniejsze znaczenie przypisano dużemu natężeniu ruchu drogowego, które dla większości respondentów stanowi jedynie umiarkowane lub niewielkie źródło obaw. Tylko 17,8% badanych uznało je za czynnik mający bardzo duży wpływ na bezpieczeństwo nocą, co wskazuje, że w przeciwieństwie do godzin dziennych ruch uliczny nie jest postrzegany jako kluczowe zagrożenie.

Reasumując, po zmroku kluczową rolę w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa odgrywają czynniki społeczne – rozboje, agresja oraz obecność osób nietrzeźwych – wzmocnione przez elementy infrastrukturalne, zwłaszcza słabe oświetlenie i brak widoczności służb. Aspekty komunikacyjne i część problemów infrastrukturalnych mają znaczenie drugorzędne, ustępując miejsca zagrożeniom związanym z zachowaniami ludzi (tab. 20).

Tabela 20. Czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa w nocy (wszyscy respondenci)

Czynnik	W ogóle nie wpływa	W niewielkim stopniu wpływa	W umiarkowanym stopniu wpływa	W dużym stopniu wpływa	W bardzo dużym stopniu wpływa
Kradzieże i włamania	5,30%	12,30%	16,30%	27,40%	38,70%
Rozboje i napaści	3,80%	10,50%	15,40%	22,30%	48,00%
Wandalizm i niszczenie mienia	3,60%	10,50%	20,00%	21,70%	44,20%
Agresywne zachowania w miejscach publicznych	1,40%	9,30%	14,40%	27,70%	47,20%
Obecność osób pod wpływem alkoholu/narkotyków	2,10%	10,90%	13,80%	30,30%	42,90%
Bezdomność i żebractwo	7,70%	18,60%	23,20%	21,70%	28,80%
Słabe oświetlenie ulic i parków	3,70%	9,90%	15,30%	31,30%	39,80%
Zaniedbana infrastruktura	4,90%	16,30%	24,10%	33,20%	21,50%
Brak obecności służb porządkowych	2,70%	12,00%	19,90%	29,50%	35,90%
Duże natężenie ruchu drogowego	13,50%	23,30%	24,20%	21,20%	17,80%

Źródło: Badania własne.

Kolejny obszar badania odnosił się do oceny czynników wpływających na poczucie bezpieczeństwa nocą w podziale na Kielce, Sandomierz i Starachowice, a wyniki ujawniły wyraźne różnice w postrzeganiu zagrożeń. W przypadku kradzieży i włamań szczególnie wrażliwi okazują się mieszkańcy Sandomierza – aż 38,2% badanych wskazało na bardzo duży wpływ, a kolejne 37,4% na duży. Łącznie ponad trzy czwarte respondentów traktuje ten czynnik jako istotny. W Kielcach i Starachowicach odsetek ocen wysokich był nieco niższy, kształtując się w granicach 60–65%, co wskazuje na mniej spolaryzowaną percepcję zagrożenia.

Rozboje i napaści oceniane są wyjątkowo wysoko we wszystkich ośrodkach. W Starachowicach niemal połowa mieszkańców (49,0%) wskazała na bardzo duży wpływ, podobnie jak w Sandomierzu (48,4%) i Kielcach (47,1%). Minimalne różnice między miastami pokazują, że tego rodzaju zagrożenie jest traktowane jako kluczowe niezależnie od lokalnego kontekstu.

Wandalizm i niszczenie mienia szczególnie silnie rezonuje w Sandomierzu, gdzie aż 51,2% respondentów uznało go za czynnik o bardzo dużym znaczeniu. W Kielcach i Starachowicach rozkład ocen był bardziej równomierny, lecz nadal dominowały wskazania na duży lub bardzo duży wpływ, co potwierdza uniwersalny charakter tego zagrożenia.

Agresywne zachowania w miejscach publicznych najczęściej wskazywali mieszkańcy Kielc, gdzie niemal połowa badanych (49,4%) oceniła je jako mające bardzo duży wpływ,

a jedynie 0,2% uznało, że nie mają one żadnego znaczenia. W Sandomierzu i Starachowicach struktura odpowiedzi była bardziej zrównoważona, choć również tutaj dominowały kategorie wysokie.

Obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków oceniana była bardzo krytycznie w każdym z miast. Najwyższy odsetek wskazań w kategorii „bardzo duży wpływ” odnotowano w Starachowicach (45,7%), nieco niższy w Kielcach (42,6%) i Sandomierzu (39,4%). Dane te potwierdzają, że problem nietrzeźwości w przestrzeni publicznej jest postrzegany jako kluczowy czynnik ryzyka nocą.

Bezdomność i żebractwo najmocniej oddziałują w Kielcach, gdzie 29,3% respondentów wskazało na bardzo duży wpływ, przy jednocześnie znaczącym udziale ocen umiarkowanych (26,0%). W Sandomierzu i Starachowicach przeważały odpowiedzi wskazujące na umiarkowane lub duże znaczenie, a udział najwyższych ocen był wyraźnie niższy.

Słabe oświetlenie ulic i parków szczególnie mocno akcentowali mieszkańcy Starachowic – 43,9% wskazań kategorii „bardzo duży wpływ”. W Kielcach i Sandomierzu oceny były bardziej wyrównane, jednak w obu przypadkach łączne odsetki wysokich ocen przekroczyły 70%, co podkreśla wagę infrastruktury świetlnej w nocnym odbiorze bezpieczeństwa.

Zaniedbana infrastruktura najwyżej oceniana jest w Sandomierzu, gdzie 38,2% badanych wskazało na duży wpływ, a 20,7% na bardzo duży. W Kielcach i Starachowicach dominowały odpowiedzi umiarkowane i duże, a wskazania skrajnie wysokie były rzadsze. Brak obecności służb porządkowych najczęściej podnoszono w Sandomierzu – 41,5% respondentów uznało go za czynnik o bardzo dużym znaczeniu, podczas gdy w Kielcach odsetek ten wyniósł 31,9%, a w Starachowicach 37,1%.

Duże natężenie ruchu drogowego miało najmniejsze znaczenie w Kielcach, gdzie aż 42,6% mieszkańców oceniło jego wpływ jako niski lub żaden. W Sandomierzu częściej wskazywano na umiarkowany lub duży wpływ (łącznie 56,9%), co sugeruje, że to właśnie tam ruch drogowy w największym stopniu obniża poczucie bezpieczeństwa nocą.

Wnioskując, Kielce charakteryzują się szczególną wrażliwością na agresję i bezdomność, Sandomierz wyróżnia się wysoką percepcją zagrożeń wynikających z kradzieży, wandalizmu, zaniedbań infrastrukturalnych i braku służb, natomiast Starachowice najsilniej akcentują znaczenie słabego oświetlenia oraz obecności osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków (tab. 21).

Tabela 21. Czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa w nocy (respondenci według miast)

Czynnik	Miasto	W ogóle nie wpływa	W niewielkim stopniu wpływa	W umiarkowanym stopniu wpływa	W dużym stopniu wpływa	W bardzo dużym stopniu wpływa
Kradzieże i włamania	Kielce	7,70%	15,20%	15,00%	24,60%	37,50%
	Sandomierz	2,80%	5,70%	15,90%	37,40%	38,20%
	Starachowice	4,10%	13,40%	18,40%	23,70%	40,40%
Rozboje i napaści	Kielce	4,70%	10,80%	15,20%	22,20%	47,10%
	Sandomierz	2,80%	10,60%	15,40%	22,80%	48,40%
	Starachowice	3,20%	10,10%	15,70%	22,00%	49,00%
Wandalizm i niszczenie mienia	Kielce	3,30%	11,90%	19,40%	23,50%	41,90%
	Sandomierz	1,30%	8,50%	20,70%	18,30%	51,20%
	Starachowice	5,60%	10,10%	20,50%	22,00%	41,80%
Agresywne zachowania w miejscach publicznych	Kielce	0,20%	11,50%	11,50%	27,40%	49,40%
	Sandomierz	2,00%	8,90%	16,70%	30,90%	41,50%
	Starachowice	2,40%	6,80%	16,30%	25,80%	48,70%
Obecność osób pod wpływem alkoholu/narkotyków	Kielce	1,90%	10,80%	13,60%	31,10%	42,60%
	Sandomierz	3,30%	13,00%	13,40%	30,90%	39,40%
	Starachowice	1,50%	9,50%	14,20%	29,10%	45,70%
Bezdomność i żebractwo	Kielce	10,10%	16,30%	26,00%	18,30%	29,30%
	Sandomierz	6,60%	14,60%	24,80%	26,40%	27,60%
	Starachowice	5,60%	24,30%	18,40%	22,60%	29,10%
Słabe oświetlenie ulic i parków	Kielce	1,40%	10,10%	14,50%	34,70%	39,30%
	Sandomierz	7,30%	6,50%	13,40%	37,80%	35,00%
	Starachowice	3,80%	12,20%	17,80%	22,30%	43,90%
Zaniedbana infrastruktura	Kielce	3,70%	17,60%	24,60%	35,40%	18,70%
	Sandomierz	6,20%	9,30%	25,60%	38,20%	20,70%
	Starachowice	5,30%	20,20%	22,30%	26,70%	25,50%
Brak obecności służb porządkowych	Kielce	2,80%	11,50%	22,20%	31,60%	31,90%
	Sandomierz	3,70%	8,10%	21,10%	25,60%	41,50%
	Starachowice	1,80%	15,40%	16,00%	29,70%	37,10%
Duże natężenie ruchu drogowego	Kielce	17,10%	25,50%	21,50%	19,30%	16,60%
	Sandomierz	7,70%	16,70%	29,30%	27,60%	18,70%
	Starachowice	13,40%	25,20%	23,70%	19,00%	18,70%

Źródło: Badania własne.

W ankiecie zapytano także o ocenę skuteczności działań Policji i Straży Miejskiej w zapewnianiu bezpieczeństwa w mieście w ciągu dnia, a uzyskane odpowiedzi wskazują na wyraźne różnice w postrzeganiu obu instytucji. Policja jest oceniana zdecydowanie lepiej – 42,1% respondentów uznało jej działania za skuteczne lub bardzo skuteczne (odpowiednio 36,2% i 5,9%). Warto przy tym podkreślić, że niemal 40% badanych (39,4%) wybrało ocenę neutralną, co sugeruje postrzeganie działań Policji jako umiarkowanie efektywnych, ale nadal istotnych dla utrzymania porządku publicznego.

Straż Miejska uzyskała niższe noty, a struktura odpowiedzi wskazuje na bardziej krytyczny stosunek mieszkańców. Ponad jedna trzecia respondentów (33,3%) uznała jej działania za nieskuteczne lub bardzo nieskuteczne, a pozytywnych ocen było zdecydowanie mniej – 32,1% wskazało, że działania tej służby są skuteczne bądź bardzo skuteczne.

Szczególnie niski pozostaje odsetek ocen zdecydowanie pozytywnych (3,9%), co potwierdza ograniczone zaufanie do efektywności Straży Miejskiej.

Uzyskane wyniki podkreślają, że w percepcji mieszkańców Policja pozostaje podstawową instytucją odpowiedzialną za zapewnianie bezpieczeństwa w mieście w ciągu dnia, podczas gdy Straż Miejska odgrywa rolę drugoplanową, a jej skuteczność oceniana jest z wyraźnie większym dystansem (tab. 22).

Tabela 22. Ocena skuteczności działań służb w zapewnianiu bezpieczeństwa w mieście w ciągu dnia (wszyscy respondenci)

Służba	Bardzo nieskuteczne	Nieskuteczne	Ani skuteczne, ani nieskuteczne	Skuteczne	Bardzo skuteczne
Policja	5,10%	13,40%	39,40%	36,20%	5,90%
Straż Miejska	11,90%	21,40%	34,60%	28,20%	3,90%

Zródło: Badania własne.

Analizie porównawczej poddano też skuteczność działań Policji i Straży Miejskiej w zapewnianiu bezpieczeństwa w ciągu dnia w poszczególnych miastach, a uzyskane wyniki ujawniają istotne różnice w ocenie obu formacji. Policja jest oceniana najwyżej w Sandomierzu – 44,7% mieszkańców uznało jej działania za skuteczne, a dodatkowe 2,0% za bardzo skuteczne. Co istotne, odsetek ocen negatywnych (14,3% łącznie dla kategorii „bardzo nieskuteczne” i „nieskuteczne”) był tam niższy niż w Kielcach i Starachowicach, co wskazuje na relatywnie silne zaufanie do tej formacji.

W Kielcach rozkład odpowiedzi ma charakter bardziej spolaryzowany. Z jednej strony aż 10,5% respondentów oceniło działania Policji jako bardzo skuteczne, co jest najwyższym wynikiem w zestawieniu, z drugiej jednak 19,0% wskazało na ich nieskuteczność. Dane te pokazują, że choć mieszkańcy Kielc doceniają aktywność Policji, to jednocześnie większa część populacji niż w innych miastach formułuje wobec niej krytyczne uwagi. W Starachowicach natomiast dominują postawy umiarkowane – 41,5% mieszkańców udzieliło ocen neutralnych, a udział ocen bardzo pozytywnych (3,0%) jest najniższy spośród wszystkich miast, co może świadczyć o większym dystansie wobec Policji.

Ocena Straży Miejskiej we wszystkich miastach wypada słabiej niż Policji. Najwyższe noty uzyskała ona w Sandomierzu – 44,3% respondentów oceniło jej działania jako skuteczne, choć tylko 1,7% wskazało na bardzo wysoką skuteczność. Jednocześnie prawie 29% mieszkańców wystawiło oceny negatywne, co pokazuje, że zaufanie do tej formacji pozostaje ograniczone. W Kielcach 28,3% respondentów pozytywnie oceniło działania Straży Miejskiej, ale aż 36,3% uznało je za nieskuteczne lub bardzo nieskuteczne.

Co ciekawe, to właśnie w Kielcach odnotowano najwyższy odsetek ocen zdecydowanie pozytywnych (7,2%), co wskazuje na bardziej spolaryzowaną percepcję. W Starachowicach Straż Miejska została oceniona najbardziej krytycznie – jedynie 27,0% respondentów uznało jej działania za skuteczne lub bardzo skuteczne, a dominującą kategorią odpowiedzi okazały się oceny neutralne (40,4%).

Wnioskując, policja cieszy się największym zaufaniem w Sandomierzu, a jej oceny są tam relatywnie stabilne i mniej spolaryzowane. W Kielcach obraz jest bardziej zróżnicowany – obok najwyższego udziału ocen bardzo pozytywnych pojawia się również stosunkowo wysoki poziom krytyki. W Starachowicach natomiast dominuje neutralność, a brak wyraźnie pozytywnych ocen wskazuje na większy dystans wobec Policji. W przypadku Straży Miejskiej we wszystkich miastach widoczny jest niższy poziom zaufania niż wobec Policji, przy czym najbardziej krytyczne opinie formułują mieszkańcy Starachowic (tab. 23).

Tabela 23. Ocena skuteczności działań służb w zapewnianiu bezpieczeństwa w mieście w ciągu dnia (respondenci według miast)

Służba	Miasto	Bardzo nieskuteczne	Nieskuteczne	Ani skuteczne, ani nieskuteczne	Skuteczne	Bardzo skuteczne
Policja	Kielce	3,80%	15,20%	37,70%	32,80%	10,50%
	Sandomierz	7,40%	6,90%	39,00%	44,70%	2,00%
	Starachowice	5,40%	15,70%	41,50%	34,40%	3,00%
Straż miejska	Kielce	11,90%	24,40%	35,40%	21,10%	7,20%
	Sandomierz	8,90%	19,90%	25,20%	44,30%	1,70%
	Starachowice	13,90%	18,70%	40,40%	25,80%	1,20%

Źródło: Badania własne.

W badaniu oceniono także skuteczność działań służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w nocy i uzyskane wyniki wypadają wyraźnie słabiej niż w przypadku oceny ich pracy w ciągu dnia. Policja uzyskała umiarkowanie pozytywne rezultaty – 36,7% respondentów wskazało, że jej działania są skuteczne lub bardzo skuteczne (32,5% i 4,2%). Jednocześnie prawie tyle samo badanych (28,1%) oceniło je jako nieskuteczne, a największa grupa, stanowiąca 35,2%, udzieliła odpowiedzi neutralnych. Dane te sugerują, że mieszkańcy nocą traktują skuteczność Policji z większą ostrożnością, a jej działania postrzegają w sposób zróżnicowany, bez wyraźnej przewagi jednoznacznie pozytywnych ocen.

Straż Miejska została oceniona zdecydowanie słabiej. Zaledwie 23,0% mieszkańców uznało jej działania nocą za skuteczne lub bardzo skuteczne, podczas gdy 44,9%

respondentów oceniło je jako nieskuteczne lub bardzo nieskuteczne. Wysoki odsetek ocen neutralnych (32,1%) dodatkowo podkreśla brak wyraźnego zaufania do tej formacji w kontekście zapewniania bezpieczeństwa po zmroku. Charakterystyczne jest przy tym, że negatywne opinie na temat Straży Miejskiej wyraźnie przewyższają oceny pozytywne, co odróżnia ją od Policji.

Podsumowując wyniki, nocne oceny skuteczności działań obu służb wskazują na większy sceptycyzm społeczny niż w przypadku działań dziennych. Policja nadal postrzegana jest jako instytucja pełniąca istotną rolę w utrzymaniu bezpieczeństwa, choć brak jej wyraźnej przewagi pozytywnych ocen. Straż Miejska natomiast otrzymuje zdecydowanie niższe noty, co sugeruje ograniczoną wiarę mieszkańców w jej efektywność w godzinach nocnych (tab. 24).

Tabela 24. Ocena skuteczności działań służb w zapewnianiu bezpieczeństwa w mieście w nocy (wszyscy respondenci)

Służba	Bardzo nieskuteczne	Nieskuteczne	Ani skuteczne, ani nieskuteczne	Skuteczne	Bardzo skuteczne
Policja	11,70%	16,40%	35,20%	32,50%	4,20%
Straż Miejska	19,30%	25,60%	32,10%	18,60%	4,40%

Zródło: Badania własne.

Porównanie ocen skuteczności działań Policji i Straży Miejskiej nocą w poszczególnych miastach ujawnia wyraźne różnice w poziomie zaufania do obu formacji. Policja najlepiej oceniana jest w Sandomierzu, gdzie 43,9% mieszkańców wskazało na jej skuteczność, a 1,3% na bardzo wysoką skuteczność. Jednocześnie stosunkowo niski odsetek odpowiedzi krytycznych (22,7% łącznie dla kategorii „bardzo nieskuteczne” i „nieskuteczne”) potwierdza, że w tym mieście Policja cieszy się największym zaufaniem nocą.

W Kielcach rozkład ocen jest bardziej zrównoważony. 40,3% respondentów uznało działania Policji za skuteczne lub bardzo skuteczne, podczas gdy 34,4% pozostało neutralnych, a 25,3% udzieliło ocen negatywnych. Dane te wskazują na umiarkowany poziom zaufania, przy równoczesnym istnieniu istotnej grupy krytyków. Najbardziej wymagający obraz wyłania się ze Starachowic, gdzie aż 35,6% mieszkańców oceniło działania Policji jako nieskuteczne, a jedynie 25,8% wskazało na ich skuteczność. Niska przewaga ocen negatywnych nad pozytywnymi wskazuje na wyraźnie ograniczone zaufanie do tej służby po zmroku.

Znacznie słabiej postrzegana jest Straż Miejska. Najlepsze wyniki uzyskała ona w Sandomierzu – 30,9% respondentów oceniło jej działania jako skuteczne, a 3,3% jako bardzo skuteczne, choć niemal równie duża grupa (45,1%) udzieliła ocen negatywnych. W Kielcach dominują odpowiedzi neutralne (35,1%), jednak 42,2% mieszkańców uznało działania Straży za nieskuteczne lub bardzo nieskuteczne. Najbardziej krytyczny obraz dotyczy Starachowic, gdzie zaledwie 15,1% respondentów pozytywnie oceniło działania Straży Miejskiej, a niemal połowa (48,4%) wystawiła oceny negatywne. Co więcej, odsetek ocen zdecydowanie pozytywnych wyniósł tam jedynie 0,6%, co świadczy o niemal całkowitym braku przekonania co do skuteczności tej służby.

W świetle powyższych danych, Policja nocą cieszy się największym zaufaniem w Sandomierzu, umiarkowanym w Kielcach i najniższym w Starachowicach. Straż Miejska natomiast we wszystkich miastach oceniana jest wyraźnie słabiej niż Policja, przy czym szczególnie krytyczne opinie formułują mieszkańcy Starachowic, gdzie jej skuteczność kwestionuje niemal połowa respondentów (tab. 25).

Tabela 25. Ocena skuteczności działań służb w zapewnianiu bezpieczeństwa w mieście w nocy (respondenci według miast)

Służba	Miasto	Bardzo nieskuteczne	Nieskuteczne	Ani skuteczne, ani nieskuteczne	Skuteczne	Bardzo skuteczne
Policja	Kielce	8,00%	17,30%	34,40%	32,30%	8,00%
	Sandomierz	13,40%	9,30%	32,10%	43,90%	1,30%
	Starachowice	15,10%	20,50%	38,60%	24,30%	1,50%
Straż miejska	Kielce	18,30%	23,90%	35,10%	14,70%	8,00%
	Sandomierz	20,30%	24,80%	20,70%	30,90%	3,30%
	Starachowice	19,90%	28,50%	36,50%	14,50%	0,60%

Zródło: Badania własne.

Respondenci odnieśli się także do wpływu przestrzeni miejskiej na poczucie bezpieczeństwa, a uzyskane wyniki wskazują na bardzo wysoki poziom akceptacji dla większości stwierdzeń. Najsilniej popieranym czynnikiem jest dobre oświetlenie i widoczność przestrzeni publicznej – aż 54,0% respondentów zdecydowanie zgodziło się, że zmniejszają one ryzyko przestępczości, a kolejne 31,9% raczej potwierdziło tę zależność. Podobnie jednoznaczne poparcie uzyskało przekonanie, że nowoczesna infrastruktura technologiczna, w tym monitoring, zwiększa bezpieczeństwo – 48,9% mieszkańców wskazało odpowiedź „zdecydowanie się zgadzam”, a 32,7% „raczej się zgadzam”.

Równie istotna w percepcji mieszkańców okazała się obecność miejsc rekreacji i kultury, której pozytywny wpływ potwierdziło 82,5% badanych, z czego aż 37,9%

w sposób zdecydowany. Nieco niższy, lecz nadal wysoki poziom akceptacji dotyczył czynników związanych z organizacją i estetyką przestrzeni. Dobra organizacja przestrzeni publicznej jako element sprzyjający bezpieczeństwu została potwierdzona przez 80,2% respondentów, natomiast estetyka i utrzymanie czystości przez 70,6%.

Istotne znaczenie przypisywano również współpracy mieszkańców z władzami miasta – 72,4% badanych zgodziło się, że ma ona wpływ na kształtowanie bezpiecznej przestrzeni, przy czym 29,6% wybrało odpowiedź „zdecydowanie się zgadzam”. Nieco bardziej zróżnicowane opinie dotyczyły inwestycji w infrastrukturę miejską (66,4% ocen pozytywnych, 21,4% neutralnych) oraz zachowania dziedzictwa kulturowego (68,8% ocen pozytywnych, 19,1% neutralnych), co sugeruje, że część mieszkańców nie postrzega tych działań jako bezpośrednio związanych z poprawą bezpieczeństwa. Zbliżony obraz pojawił się przy innowacyjnych rozwiązaniach urbanistycznych – mimo szerokiego poparcia (78,0%), zauważalny był wyższy niż w innych kategoriach udział odpowiedzi neutralnych (13,9%).

W skrócie, mieszkańcy najwyraźniej utożsamiają poczucie bezpieczeństwa przede wszystkim z dobrze oświetloną, monitorowaną i funkcjonalnie zorganizowaną przestrzenią miejską, a także z obecnością miejsc rekreacji i kultury. Kwestie związane z dziedzictwem kulturowym oraz inwestycjami infrastrukturalnymi również uznawane są za ważne, jednak ich wpływ na bezpieczeństwo postrzegany jest jako mniej bezpośredni (tab. 26).

Tabela 26. Opinie dotyczące wpływu przestrzeni miejskiej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców (wszyscy respondenci)

Stwierdzenie	Zdecydowanie się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Ani się zgadzam, ani nie	Raczej się zgadzam	Zdecydowanie się zgadzam
Dobra organizacja przestrzeni publicznej zwiększa poczucie bezpieczeństwa	5,80%	5,00%	9,00%	51,20%	29,00%
Estetyka i utrzymanie czystości miasta wpływa na redukcję negatywnych zjawisk społecznych	6,00%	9,20%	14,20%	43,10%	27,50%
Obecność miejsc rekreacji i kultury poprawia jakość życia mieszkańców	4,80%	3,10%	9,60%	44,60%	37,90%
Nowoczesna infrastruktura technologiczna (np. monitoring) zwiększa bezpieczeństwo	4,80%	5,10%	8,50%	32,70%	48,90%
Zachowanie dziedzictwa kulturowego miasta wpływa na integrację społeczną	6,30%	5,80%	19,10%	44,20%	24,60%
Inwestycje w infrastrukturę miejską przyczyniają się do zapobiegania przestępczości	5,30%	6,90%	21,40%	38,50%	27,90%
Współpraca mieszkańców z władzami miasta wpływa na kształtowanie bezpiecznej przestrzeni	4,70%	5,90%	17,00%	42,80%	29,60%

Dobre oświetlenie i widoczność przestrzeni publicznej zmniejszają ryzyko przestępczości	4,00%	3,70%	6,40%	31,90%	54,00%
Innowacyjne rozwiązania urbanistyczne (np. inteligentne systemy transportowe, platformy online do zgłaszania)	4,10%	4,00%	13,90%	41,50%	36,50%

Źródło: Badania własne.

Porównanie opinii mieszkańców Kielc, Sandomierza i Starachowic na temat wpływu przestrzeni miejskiej na poczucie bezpieczeństwa ujawnia kilka istotnych rozbieżności. W Kielcach szczególnie mocno akcentowano znaczenie rozwiązań technologicznych – aż 54,8% mieszkańców zdecydowanie zgodziło się, że monitoring zwiększa bezpieczeństwo, co jest najwyższym wynikiem w całym zestawieniu. Podobnie wysoką rolę przypisano oświetleniu – ponad połowa badanych (56,4%) wybrała odpowiedź „zdecydowanie się zgadzam”. Równie wyraźnie zaakcentowano obecność miejsc rekreacji i kultury, gdzie aż 45,0% mieszkańców wskazało oceny zdecydowanie pozytywne.

W Sandomierzu dominowało przekonanie o znaczeniu współpracy mieszkańców z władzami oraz zachowania dziedzictwa kulturowego, które częściej niż w pozostałych miastach łączono z integracją społeczną. Jednocześnie to właśnie tam najwyższy odsetek badanych (87,4%) wskazał, że dobra organizacja przestrzeni publicznej zwiększa poczucie bezpieczeństwa. Charakterystyczne są też wyższe niż w innych ośrodkach oceny umiarkowane, które równoważą stosunkowo mniejszy udział odpowiedzi skrajnych.

Starachowice prezentują natomiast bardziej wyważony obraz – mieszkańcy częściej niż w Kielcach czy Sandomierzu wybierali odpowiedzi neutralne. Choć doceniano rolę oświetlenia i estetyki przestrzeni, to odsetek ocen zdecydowanie pozytywnych był wyraźnie niższy. Z kolei w przypadku inwestycji w infrastrukturę miejską dominowały oceny umiarkowane, a udział wskazań „zdecydowanie się zgadzam” (20,8%) był znacznie niższy niż w Kielcach (33,7%).

Wnioskując, Kielce charakteryzują się najwyższym zaufaniem do rozwiązań technologicznych i infrastrukturalnych, Sandomierz akcentuje rolę współpracy społecznej, organizacji przestrzeni i dziedzictwa kulturowego, natomiast Starachowice wyróżniają się większą ostrożnością i przewagą umiarkowanych ocen, co wskazuje na bardziej zachowawcze podejście mieszkańców do kwestii bezpieczeństwa w przestrzeni miejskiej (tab. 27).

Tabela 27. Opinie dotyczące wpływu przestrzeni miejskiej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców (respondenci według miast)

Stwierdzenie	Miasto	Zdecydowanie się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Ani się zgadzam, ani nie	Raczej się zgadzam	Zdecydowanie się zgadzam
Dobra organizacja przestrzeni publicznej zwiększa poczucie bezpieczeństwa	Kielce	6,30%	4,40%	8,70%	50,60%	30,00%
	Sandomierz	2,40%	4,50%	5,70%	58,50%	28,90%
	Starachowice	7,70%	6,20%	11,90%	46,30%	27,90%
Estetyka i utrzymanie czystości miasta wpływa na redukcję negatywnych zjawisk społecznych	Kielce	4,90%	10,50%	10,10%	42,20%	32,30%
	Sandomierz	6,20%	9,30%	14,20%	39,40%	30,90%
	Starachowice	7,40%	7,40%	19,30%	46,90%	19,00%
Obecność miejsc rekreacji i kultury poprawia jakość życia mieszkańców	Kielce	3,50%	3,50%	5,60%	42,40%	45,00%
	Sandomierz	2,80%	4,50%	9,80%	51,20%	31,70%
	Starachowice	8,00%	1,60%	14,50%	42,40%	33,50%
Nowoczesna infrastruktura technologiczna (np. monitoring) zwiększa bezpieczeństwo	Kielce	4,00%	6,10%	6,10%	29,00%	54,80%
	Sandomierz	1,60%	6,50%	8,50%	34,60%	48,80%
	Starachowice	8,00%	3,00%	11,60%	35,90%	41,50%
Zachowanie dziedzictwa kulturowego miasta wpływa na integrację społeczną	Kielce	6,80%	7,50%	20,10%	38,90%	26,70%
	Sandomierz	4,90%	6,90%	8,10%	47,60%	32,50%
	Starachowice	6,80%	3,00%	25,80%	48,40%	16,00%
Inwestycje w infrastrukturę miejską przyczyniają się do zapobiegania przestępczości	Kielce	4,30%	9,80%	17,10%	35,10%	33,70%
	Sandomierz	3,60%	4,90%	23,20%	40,70%	27,60%
	Starachowice	8,00%	4,80%	25,50%	40,90%	20,80%
Współpraca mieszkańców z władzami miasta wpływa na kształtowanie bezpiecznej przestrzeni	Kielce	5,40%	2,80%	16,20%	41,20%	34,40%
	Sandomierz	2,00%	8,20%	13,00%	44,30%	32,50%
	Starachowice	5,60%	8,30%	21,10%	43,60%	21,40%
Dobre oświetlenie i widoczność przestrzeni publicznej zmniejszają ryzyko przestępczości	Kielce	4,50%	4,70%	3,50%	30,90%	56,40%
	Sandomierz	2,00%	4,50%	4,50%	35,00%	54,00%
	Starachowice	4,70%	2,10%	11,60%	30,90%	50,70%
Innowacyjne rozwiązania urbanistyczne (np. inteligentne systemy transportowe, platformy online do zgłaszania pomysłów) poprawiają komfort życia w mieście	Kielce	3,00%	4,00%	9,40%	37,20%	46,40%
	Sandomierz	2,90%	5,30%	15,40%	40,20%	36,20%
	Starachowice	6,50%	3,00%	18,40%	47,80%	24,30%

Źródło: Badania własne.

W ankiecie znalazło się także pytanie dotyczące wpływu rewitalizacji śródmieścia na poprawę bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych i uzyskane odpowiedzi wskazują na wyraźnie pozytywne nastawienie mieszkańców. Zdecydowana większość respondentów postrzega tego typu działania korzystnie – 42,7% wskazało odpowiedź „raczej tak”, a kolejne 23,5% „zdecydowanie tak”. Łącznie oznacza to, że dwie trzecie mieszkańców dostrzega w rewitalizacji czynnik sprzyjający poprawie bezpieczeństwa.

Jednocześnie stosunkowo wysoki odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” (26,5%) sugeruje, że część respondentów nie ma jeszcze wyrobionej opinii lub nie postrzega bezpośredniego związku między zmianami w przestrzeni a własnym poczuciem bezpieczeństwa. Oceny negatywne pojawiały się rzadko – łącznie tylko 6,9% badanych uznało, że rewitalizacja raczej nie lub zdecydowanie nie wpływa na poprawę bezpieczeństwa.

Krótko mówiąc, rewitalizacja śródmieścia jest w świadomości społecznej odbierana przede wszystkim jako proces korzystny, choć jej realny wpływ na poczucie bezpieczeństwa pozostaje dla części mieszkańców kwestią niejednoznaczną (tab. 28).

Tabela 28. Ocena wpływu rewitalizacji śródmieścia na poprawę bezpieczeństwa publicznych przestrzeni (wszyscy respondenci)

Pytanie	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Zdecydowanie tak	Nie dotyczy
Czy uważa Pan/Pani, że rewitalizacja śródmieścia w Pana/Pani mieście wpłynęła/wpłynie na poprawę bezpieczeństwa publicznych przestrzeni?	1,90%	5,00%	26,50%	42,70%	23,50%	0,40%

Zródło: Badania własne.

Zróznicowanie opinii mieszkańców Kielc, Sandomierza i Starachowic na temat wpływu rewitalizacji śródmieścia na bezpieczeństwo wskazuje na odmienne sposoby postrzegania tego procesu w poszczególnych miastach. W Kielcach najczęściej wybieraną odpowiedzią było „raczej tak” (37,9%), a dodatkowe 27,9% respondentów wskazało, że rewitalizacja zdecydowanie poprawia bezpieczeństwo. Jednocześnie stosunkowo wysoki odsetek ocen negatywnych (8,0%) świadczy o większej polaryzacji opinii w tym mieście.

W Sandomierzu dominował zdecydowany optymizm – aż 76,0% badanych oceniło wpływ rewitalizacji pozytywnie, a wskazania krytyczne pojawiały się sporadycznie, co czyni to miasto najbardziej entuzjastycznym wobec tego rodzaju działań. Odmienny obraz wyłania się w Starachowicach, gdzie 44,5% mieszkańców uznało rewitalizację za

czynnik sprzyjający poprawie bezpieczeństwa, ale tylko 15,1% wybrało odpowiedź „zdecydowanie tak”. Dodatkowo odsetek osób niezdecydowanych był tam najwyższy (30,3%), co sugeruje, że mieszkańcy Starachowic w większym stopniu niż w innych miastach mają trudności z jednoznaczną oceną skutków rewitalizacji.

Ogólnie rzecz biorąc, Sandomierz wyróżnia się najwyższym poziomem akceptacji efektów rewitalizacji, Kielce łączą stosunkowo duże poparcie z widoczną polaryzacją opinii, natomiast w Starachowicach przeważa ostrożny optymizm, któremu towarzyszy znacząca niepewność mieszkańców (tab. 29).

Tabela 29. Ocena wpływu rewitalizacji śródmieścia na poprawę bezpieczeństwa publicznych przestrzeni (respondenci według miast)

Miasto	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Zdecydowanie tak	Nie dotyczy
Kielce	1,70%	6,30%	25,50%	37,90%	27,90%	0,70%
Sandomierz	0,00%	0,80%	23,20%	48,40%	27,60%	0,00%
Starachowice	3,60%	6,20%	30,30%	44,50%	15,10%	0,30%

Zródło: Badania własne.

W badaniu uwzględniono również kwestię znaczenia zaangażowania różnych grup specjalistów w proces kształtowania bezpiecznej przestrzeni miejskiej, a uzyskane wyniki wskazują, że respondenci przypisują temu zagadnieniu wysoką rangę. Największe znaczenie mają przedstawiciele służb publicznych – aż 83,6% badanych uznało ich rolę za ważną lub bardzo ważną, a 43,6% wskazało najwyższą kategorię oceny. Równie wysoko oceniono inżynierów ruchu, których niemal 80% respondentów określiło jako kluczowych, podkreślając ich znaczenie w organizacji transportu i bezpieczeństwa komunikacyjnego.

Ważną pozycję zajmują także mieszkańcy – 79,5% wskazań pozytywnych potwierdza, że partycypacja społeczna postrzegana jest jako fundament działań na rzecz bezpiecznej przestrzeni. Planiści przestrzeni, z 70,5% ocen pozytywnych, zostali uznani za istotnych, choć nieco rzadziej wskazywano ich jako „bardzo ważnych”. Architekci i projektanci krajobrazu uplasowali się niżej – 58,0% respondentów oceniło ich rolę pozytywnie, przy jednocześnie wysokim odsetku wskazań umiarkowanych (31,7%), co sugeruje, że ich wkład traktowany jest jako uzupełniający.

Organizacje pozarządowe i społeczne zajmują pozycję pośrednią – 68,0% mieszkańców uznało je za ważne, jednak częściej niż w przypadku innych grup pojawiały się oceny neutralne lub krytyczne.

Konkludując, służby publiczne, inżynierowie ruchu i sami mieszkańcy są w opinii respondentów najważniejszymi aktorami w kształtowaniu bezpiecznej przestrzeni miejskiej, podczas gdy architekci i organizacje społeczne odgrywają istotną, ale bardziej wspierającą rolę (tab. 30).

Tabela 30. Ocena znaczenia zaangażowania specjalistów w kształtowanie bezpiecznej przestrzeni miejskiej (wszyscy respondenci)

Grupa specjalistów	Zupełnie nieważne	Mało ważne	Umiarkowanie ważne	Ważne	Bardzo ważne
Architekci i projektanci krajobrazu	2,90%	7,40%	31,70%	37,20%	20,80%
Planiści przestrzenni	1,80%	5,30%	22,40%	42,50%	28,00%
Inżynierowie ruchu (transportu)	1,50%	4,40%	14,60%	44,30%	35,30%
Przedstawiciele służb publicznych	1,40%	4,60%	10,40%	40,00%	43,60%
Organizacje pozarządowe i społeczne	3,00%	7,10%	21,90%	44,60%	23,40%
Mieszkańcy	2,80%	3,90%	13,80%	41,90%	37,60%

Źródło: Badania własne.

Zestawienie ocen mieszkańców Kielc, Sandomierza i Starachowic dotyczących znaczenia różnych grup specjalistów w procesie kształtowania bezpiecznej przestrzeni miejskiej ukazuje wyraźne różnice w hierarchii ich roli. Architekci i projektanci krajobrazu uzyskali najwyższe noty w Sandomierzu, gdzie 63,0% respondentów określiło ich rolę jako ważną lub bardzo ważną. W Kielcach oraz Starachowicach oceny były niższe, z dominacją wskazań umiarkowanych, co sugeruje, że ta grupa postrzegana jest tam raczej jako wspierająca niż kluczowa.

Zaufanie wobec planistów przestrzennych było największe w Sandomierzu, gdzie niemal połowa badanych (48,0%) wskazała ich istotną rolę. W Kielcach natomiast wyróżnia się wysoki odsetek ocen „bardzo ważne” (34,4%), podczas gdy w Starachowicach częściej wybierano odpowiedzi umiarkowane, co wskazuje na bardziej ostrożną ocenę mieszkańców.

Inżynierowie ruchu zostali szczególnie wysoko ocenieni w Kielcach – aż 41,9% respondentów wskazało kategorię „bardzo ważne”, co stanowi najlepszy wynik w całym zestawieniu. W Sandomierzu i Starachowicach dominowały odpowiedzi „ważne”, jednak udział ocen pozytywnych również był znaczący, co podkreśla postrzeganie tej grupy jako istotnej w zarządzaniu bezpieczeństwem transportowym.

W przypadku przedstawicieli służb publicznych najsilniejsze poparcie odnotowano w Kielcach, gdzie ponad połowa ankietowanych (51,8%) uznała ich rolę za bardzo ważną. W Sandomierzu i Starachowicach rozkład odpowiedzi był bardziej zrównoważony,

wskazując na mniejsze zróżnicowanie w ocenach, ale wciąż z wysokim odsetkiem wskazań pozytywnych.

Organizacje pozarządowe i społeczne najwyżej oceniono w Kielcach, gdzie 70,7% badanych wyraziło pozytywną opinię. W Starachowicach dominowały wskazania na poziomie „ważne” (49,9%), choć mniejszy był udział odpowiedzi „bardzo ważne”. W Sandomierzu natomiast częściej pojawiały się oceny neutralne i negatywne, co świadczy o mniej jednoznacznym postrzeganiu roli tej grupy.

Znaczenie mieszkańców jako kluczowych aktorów partycypacji społecznej najsilniej podkreślono w Kielcach, gdzie 39,3% respondentów wskazało kategorię „bardzo ważne”. W Sandomierzu i Starachowicach przeważały oceny „ważne”, co pokazuje, że we wszystkich miastach rola mieszkańców jest mocno akcentowana, jednak w Kielcach szczególnie uwypukla się ich znaczenie w procesie współdecydowania.

Podsumowując, wyniki badań wskazują na różnice w hierarchii znaczenia poszczególnych grup. Kielce wyróżniają się najwyższym zaufaniem wobec służb publicznych, inżynierów ruchu i mieszkańców, Sandomierz szczególnie podkreśla rolę planistów przestrzennych i architektów, natomiast w Starachowicach przeważają opinie bardziej wyważone, z przewagą ocen umiarkowanych i „ważnych”, co sugeruje ostrożniejsze podejście mieszkańców do roli poszczególnych specjalistów (tab. 31).

Tabela 31. Ocena znaczenia zaangażowania specjalistów w kształtowanie bezpiecznej przestrzeni miejskiej (respondenci według miast)

Grupa specjalistów	Miasto	Zupełnie nieważne	Mało ważne	Umiarkowanie ważne	Ważne	Bardzo ważne
Architekci i projektanci krajobrazu	Kielce	2,10%	6,80%	30,70%	39,10%	21,30%
	Sandomierz	3,30%	8,50%	25,20%	39,80%	23,20%
	Starachowice	3,60%	7,40%	38,00%	32,60%	18,40%
Planiści przestrzenni	Kielce	1,50%	4,70%	22,20%	37,20%	34,40%
	Sandomierz	1,20%	4,80%	17,50%	48,00%	28,50%
	Starachowice	2,70%	6,50%	26,10%	45,10%	19,60%
Inżynierowie ruchu (transportu)	Kielce	0,20%	4,20%	11,50%	42,20%	41,90%
	Sandomierz	1,60%	3,30%	14,60%	43,50%	37,00%
	Starachowice	3,00%	5,30%	18,40%	47,50%	25,80%
Przedstawiciele służb publicznych	Kielce	0,60%	2,60%	11,50%	33,50%	51,80%
	Sandomierz	3,60%	5,30%	4,10%	49,60%	37,40%
	Starachowice	0,60%	6,50%	13,60%	41,60%	37,70%
Organizacje pozarządowe i społeczne	Kielce	1,50%	7,00%	20,80%	44,00%	26,70%
	Sandomierz	6,10%	5,30%	24,00%	38,20%	26,40%
	Starachowice	2,90%	8,60%	21,70%	49,90%	16,90%
Mieszkańcy	Kielce	2,20%	3,70%	12,40%	42,40%	39,30%
	Sandomierz	5,30%	2,80%	12,60%	41,50%	37,80%
	Starachowice	2,20%	4,70%	16,30%	41,50%	35,30%

Źródło: Badania własne.

W opinii mieszkańców rewitalizacja i modernizacja przestrzeni miejskich stanowią istotny czynnik poprawiający jakość życia, co potwierdzają jednoznacznie pozytywne wyniki badań. Aż 70,4% respondentów wskazało, że działania te mają korzystny wpływ, a dodatkowe 16,7% oceniło go jako bardzo korzystny, co łącznie daje ponad 87% ocen pozytywnych. Jedynie 9,0% respondentów uznało, że rewitalizacja i modernizacja nie wywierają większego znaczenia dla jakości życia, natomiast opinie negatywne stanowiły marginalny odsetek – zaledwie 3,9% wszystkich wskazań.

Tak wyraźna przewaga ocen pozytywnych potwierdza, że tego rodzaju działania postrzegane są jako realnie poprawiające warunki życia, zwiększające atrakcyjność przestrzeni miejskiej oraz wzmacniające poczucie komfortu mieszkańców (tab. 32).

Tabela 32. Ocena wpływu rewitalizacji i modernizacji przestrzeni miejskich na jakość życia mieszkańców (wszyscy respondenci)

Pytanie	Bardzo negatywny wpływ	Negatywny wpływ	Brak wpływu	Pozytywny wpływ	Bardzo pozytywny wpływ
Jak ocenia Pan/Pani wpływ rewitalizacji i modernizacji przestrzeni miejskich na jakość życia mieszkańców?	1,10%	2,80%	9,00%	70,40%	16,70%

Źródło: Badania własne.

Porównanie opinii mieszkańców Kielc, Sandomierza i Starachowic dotyczących wpływu rewitalizacji i modernizacji przestrzeni miejskich na jakość życia pokazuje, że we wszystkich miastach dominuje nastawienie pozytywne, choć widoczne są pewne różnice w rozkładzie ocen. W Kielcach, pomimo że pojawił się najwyższy odsetek wskazań negatywnych (łącznie 7,3%), zdecydowana większość respondentów oceniła efekty tych działań jako korzystne, a 14,3% wybrało kategorię „bardzo pozytywny wpływ”.

W Sandomierzu odnotowano najbardziej entuzjastyczne podejście – aż 92,7% badanych dostrzega pozytywne skutki rewitalizacji, z czego 22,4% wskazało najwyższą kategorię, przy całkowitym braku odpowiedzi negatywnych. W Starachowicach obraz jest zbliżony, choć nieco bardziej wyważony – 89,3% respondentów oceniło rewitalizację pozytywnie, przy czym przeważały odpowiedzi „pozytywny wpływ” (73,6%), a 15,7% ankietowanych podkreśliło bardzo korzystny charakter tych działań.

Reasumując, we wszystkich badanych ośrodkach rewitalizacja i modernizacja przestrzeni miejskich są jednoznacznie postrzegane jako inicjatywy podnoszące jakość życia. Najsilniejszy entuzjazm występuje w Sandomierzu, w Starachowicach dominuje

aprobata umiarkowanie pozytywna, natomiast w Kielcach, mimo ogólnej przewagi opinii korzystnych, wyraźniej zaznacza się polaryzacja ocen (tab. 33).

Tabela 33. Ocena wpływu rewitalizacji i modernizacji przestrzeni miejskich na jakość życia mieszkańców (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Bardzo negatywny wpływ	Negatywny wpływ	Brak wpływu	Pozytywny wpływ	Bardzo pozytywny wpływ
Wpływ rewitalizacji i modernizacji przestrzeni miejskich na jakość życia	Kielce	2,60%	4,70%	10,50%	67,90%	14,30%
	Sandomierz	0,00%	0,00%	7,30%	70,30%	22,40%
	Starachowice	0,00%	2,40%	8,30%	73,60%	15,70%

Zródło: Badania własne.

W badaniu uwzględniono również ocenę skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej w ciągu dnia, a uzyskane wyniki wskazują na umiarkowanie pozytywną percepcję mieszkańców. Największa część respondentów (42,1%) uznała te działania za skuteczne, a kolejne 5,4% określiło je jako bardzo skuteczne, co daje niemal połowę pozytywnych ocen. Jednocześnie 39,7% ankietowanych wybrało odpowiedź neutralną, co sugeruje brak wyraźnej oceny – ani pozytywnej, ani negatywnej – i wskazuje na ostrożne podejście znacznej części mieszkańców. Opinie krytyczne były stosunkowo nieliczne: łącznie 12,8% badanych uznało działania władz za nieskuteczne lub bardzo nieskuteczne.

Wyniki potwierdzają, że w odbiorze społecznym władze miejskie są postrzegane raczej pozytywnie w zakresie zapewniania bezpieczeństwa w ciągu dnia, choć duży odsetek ocen neutralnych wskazuje na potrzebę wzmocnienia działań, które byłyby bardziej zauważalne i jednoznacznie oceniane przez mieszkańców (tab. 34).

Tabela 34. Ocena skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w ciągu dnia (wszyscy respondenci)

Pytanie	Bardzo nieskuteczne	Nieskuteczne	Ani skuteczne, ani nieskuteczne	Skuteczne	Bardzo skuteczne
Jak ocenia Pan/Pani skuteczność działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta w ciągu dnia?	4,10%	8,70%	39,70%	42,10%	5,40%

Zródło: Badania własne.

Zróźnicowanie ocen skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w ciągu dnia wskazuje na odmienne postrzeganie tego zagadnienia

w poszczególnych miastach. W Kielcach dominują odpowiedzi neutralne – aż 42,9% mieszkańców wskazało kategorię „ani skuteczne, ani nieskuteczne”. Skuteczność działań potwierdziło łącznie 45,5% badanych, przy czym jedynie 6,6% oceniło je jako zdecydowanie skuteczne.

W Sandomierzu odnotowano najbardziej pozytywne podejście – 47,6% respondentów wskazało na skuteczność, a 6,9% na bardzo wysoką skuteczność działań, co łącznie daje najwyższy poziom ocen korzystnych wśród wszystkich badanych miast. Jednocześnie odsetek odpowiedzi neutralnych był tam najniższy, co podkreśla wyraźniejsze przekonanie mieszkańców o efektywności polityki władz.

W Starachowicach natomiast opinie były bardziej podzielone – 42,1% badanych oceniło działania jako neutralne, dokładnie tyle samo wskazało ich skuteczność, natomiast jedynie 3,0% wybrało kategorię „bardzo skuteczne”. Taki rozkład odpowiedzi wskazuje na ostrożny optymizm wobec działań podejmowanych w tym mieście.

W świetle powyższych danych, Sandomierz wyróżnia się najwyższym poziomem uznania dla działań władz lokalnych, Kielce cechuje wysoki udział ocen neutralnych, natomiast w Starachowicach przeważa wyważone postrzeżenie z przewagą umiarkowanie pozytywnych opinii (tab. 35).

Tabela 35. Ocena skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w ciągu dnia (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Bardzo nieskuteczne	Nieskuteczne	Ani skuteczne, ani nieskuteczne	Skuteczne	Bardzo skuteczne
Skuteczność działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w ciągu dnia	Kielce	3,40%	8,20%	42,90%	38,90%	6,60%
	Sandomierz	9,80%	4,80%	30,90%	47,60%	6,90%
	Starachowice	0,60%	12,20%	42,10%	42,10%	3,00%

Źródło: Badania własne.

W odniesieniu do skuteczności działań władz miejskich podejmowanych w nocy w przestrzeni publicznej uzyskane wyniki wypadają mniej korzystnie niż w przypadku oceny działań realizowanych w ciągu dnia. Największa grupa respondentów (41,6%) wybrała odpowiedź neutralną, co wskazuje na brak jednoznacznego odczucia efektów podejmowanych inicjatyw. Pozytywne opinie stanowiły łącznie 36,5% – w tym 31,7% wskazań na skuteczność oraz 4,8% na bardzo wysoką skuteczność. Jednocześnie aż 21,9% badanych uznało działania władz za nieskuteczne lub bardzo nieskuteczne, co stanowi istotnie wyższy odsetek niż w ocenie działań podejmowanych w dzień.

Wyniki pokazują, że mieszkańcy są znacznie bardziej krytyczni i ostrożni w ocenie działań władz nocą, a skuteczność podejmowanych interwencji postrzegana jest jako umiarkowana i często niepewna (tab. 36).

Tabela 36. Ocena skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w nocy (wszyscy respondenci)

Pytanie	Bardzo nieskuteczne	Nieskuteczne	Ani skuteczne, ani nieskuteczne	Skuteczne	Bardzo skuteczne
Jak ocenia Pan/Pani skuteczność działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta w nocy?	9,00%	12,90%	41,60%	31,70%	4,80%

Źródło: Badania własne.

Zestawienie opinii mieszkańców Kielc, Sandomierza i Starachowic na temat skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa nocą ukazuje wyraźne różnice w podejściu do tego zagadnienia. W Kielcach dominowały wskazania neutralne – aż 46,4% badanych uznało, że działania te są ani skuteczne, ani nieskuteczne. Pozytywne opinie stanowiły łącznie 35,8% (30,2% wskazań na skuteczność i 5,6% na bardzo wysoką skuteczność), natomiast 17,8% respondentów oceniło działania władz krytycznie.

W Sandomierzu rozkład odpowiedzi jest bardziej korzystny – łącznie 45,9% mieszkańców uznało interwencje za skuteczne lub bardzo skuteczne, a tylko 22,0% wyraziło ocenę negatywną. Czyni to Sandomierz miastem, w którym skuteczność działań nocą oceniana jest najlepiej.

W Starachowicach natomiast dominuje bardziej krytyczne spojrzenie – jedynie 27,0% respondentów dostrzega skuteczność działań władz, tyle samo (27,0%) ocenia je negatywnie, a największa grupa (42,5%) wybrała odpowiedź neutralną, co wskazuje na ograniczone zaufanie do podejmowanych interwencji.

Podsumowując, Sandomierz odznacza się największym optymizmem w ocenie skuteczności działań władz miejskich nocą, w Kielcach przeważa postawa wyważona z dużym udziałem odpowiedzi neutralnych, natomiast w Starachowicach widoczny jest najbardziej krytyczny obraz, z relatywnie niskim poziomem uznania dla skuteczności lokalnych działań (tab. 37).

Tabela 37. Ocena skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w nocy (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Bardzo nieskuteczne	Nieskuteczne	Ani skuteczne, ani nieskuteczne	Skuteczne	Bardzo skuteczne
Skuteczność działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w nocy	Kielce	8,20%	9,60%	46,40%	30,20%	5,60%
	Sandomierz	12,20%	9,80%	32,10%	42,30%	3,60%
	Starachowice	7,70%	19,30%	42,50%	25,80%	4,70%

Źródło: Badania własne.

W ramach badania mieszkańcy odnieśli się również do czynników, które ich zdaniem kształtują poziom bezpieczeństwa w mieście, a uzyskane odpowiedzi ujawniają bardzo wyraźne poparcie dla rozwiązań technologicznych i planistycznych. Najsilniej akcentowaną zależnością okazał się rozwój technologiczny – aż 82,8% respondentów uznało, że inteligentne systemy miejskie poprawiają zarządzanie bezpieczeństwem, z czego 35,6% zdecydowanie zgodziło się z tym stwierdzeniem. Równie wysokie znaczenie przypisano dobremu planowaniu urbanistycznemu – 81,6% mieszkańców dostrzega w nim czynnik zapobiegający powstawaniu miejsc niebezpiecznych, a 38,9% wskazało tę zależność w sposób jednoznaczny.

Aktywność społeczna mieszkańców również uzyskała silne poparcie – 75,3% badanych potwierdziło jej znaczenie dla poprawy bezpieczeństwa, przy czym niemal jedna trzecia (30,4%) wyraziła zdecydowaną zgodę. Korzystnie oceniono także wpływ inwestycji ekonomicznych – 65,6% respondentów dostrzega ich znaczenie w kontekście bezpieczeństwa, choć w tej kategorii zauważalny był relatywnie wysoki udział odpowiedzi neutralnych (22,4%). Podobny obraz dotyczył ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego – 62,6% ankietowanych uznało je za czynnik sprzyjający integracji społecznej i bezpieczeństwu, jednak w tym przypadku jeszcze większa grupa (26,3%) pozostała neutralna.

Ogólnie rzecz biorąc, respondenci najwyżej ocenili rolę technologii oraz planowania urbanistycznego, uznając je za fundament bezpieczeństwa w mieście. Aktywność społeczna mieszkańców została wskazana jako równie ważny czynnik wspierający, podczas gdy inwestycje ekonomiczne oraz dziedzictwo kulturowe, mimo że postrzegane pozytywnie, traktowane są raczej jako elementy pośrednie, mniej bezpośrednio związane z poczuciem bezpieczeństwa (tab. 38).

Tabela 38. Opinie dotyczące czynników wpływających na bezpieczeństwo w mieście (wszyscy respondenci)

Stwierdzenie	Zdecydowanie się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Ani się zgadzam, ani nie	Raczej się zgadzam	Zdecydowanie się zgadzam
Inwestycje ekonomiczne w mieście przyczyniają się do zwiększenia bezpieczeństwa w mieście	4,70%	7,30%	22,40%	44,80%	20,80%
Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego wpływają na integrację społeczną i bezpieczeństwo w mieście	3,50%	7,60%	26,30%	44,00%	18,60%
Rozwój technologiczny (np. inteligentne systemy miejskie) poprawia zarządzanie bezpieczeństwem w mieście	2,30%	2,70%	12,20%	47,20%	35,60%
Dobre planowanie urbanistyczne zapobiega powstawaniu miejsc niebezpiecznych w mieście	2,00%	2,10%	14,30%	42,70%	38,90%
Wysoki poziom aktywności społecznej mieszkańców zwiększa bezpieczeństwo w mieście	2,60%	2,30%	19,80%	44,90%	30,40%

Zródło: Badania własne.

Porównanie opinii mieszkańców trzech miast w zakresie czynników wpływających na bezpieczeństwo pokazuje wyraźne różnice w intensywności ocen poszczególnych zjawisk. W przypadku inwestycji ekonomicznych mieszkańcy Kielc i Sandomierza prezentują bardzo zbliżone stanowisko – odpowiednio 70,2% i 69,5% respondentów zgodziło się, że przyczyniają się one do poprawy bezpieczeństwa, przy czym w Sandomierzu częściej wybierano odpowiedź „zdecydowanie się zgadzam” (24,8%). W Starachowicach również przeważają oceny pozytywne (56,6%), jednak wyraźnie częściej pojawia się postawa neutralna (28,8%), co osłabia jednoznaczność oceny tego czynnika.

Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego została najwyżej oceniona w Sandomierzu – aż 52,0% badanych wskazało odpowiedź „raczej się zgadzam”, a 20,7% „zdecydowanie się zgadzam”, co daje najlepszy wynik wśród analizowanych miast. Kielce prezentują obraz bardziej zrównoważony – 63,0% pozytywnych wskazań przy jednocześnie wysokim odsetku odpowiedzi neutralnych (24,6%). W Starachowicach natomiast neutralność (32,9%) oraz sceptycyzm (12,5% ocen negatywnych) są najbardziej widoczne, co sugeruje słabsze powiązanie dziedzictwa kulturowego z bezpieczeństwem w percepcji mieszkańców.

Rozwój technologiczny jako czynnik poprawiający zarządzanie bezpieczeństwem uzyskał bardzo wysokie poparcie we wszystkich miastach. W Sandomierzu i Kielcach

pozytywne wskazania przekroczyły 85% (odpowiednio 86,2% i 83,9%), natomiast w Starachowicach odsetek ten był nieco niższy, choć nadal wysoki – 79,3%. Podobny obraz dotyczy dobrego planowania urbanistycznego, które uznano za istotny element zapobiegający powstawaniu miejsc niebezpiecznych. Najwyższy poziom akceptacji odnotowano w Sandomierzu (85,0%) i Kielcach (84,4%), podczas gdy w Starachowicach wynik był niższy (75,6%), choć nadal dominujący.

Aktywność społeczna mieszkańców najwyżej oceniana była w Sandomierzu – aż 82,1% respondentów wskazało jej znaczenie, przy czym 49,2% wybrało kategorię „raczej się zgadzam”, a 32,9% „zdecydowanie się zgadzam”. W Kielcach pozytywne opinie stanowiły 77,5%, częściej z zaznaczeniem zdecydowanego znaczenia (37,5%). W Starachowicach odsetek ocen pozytywnych był niższy (67,4%), a jednocześnie wyraźnie wyższy niż w innych miastach był udział odpowiedzi neutralnych (26,1%).

Wnioskując, Sandomierz wyróżnia się najbardziej konsekwentnie pozytywnym podejściem – mieszkańcy silnie akcentują znaczenie dziedzictwa kulturowego, planowania urbanistycznego oraz aktywności społecznej. W Kielcach dominują równie wysokie oceny technologii i planowania, przy nieco większym niż w Sandomierzu udziale postaw neutralnych. Starachowice natomiast prezentują najbardziej ostrożny obraz, z przewagą umiarkowanych i neutralnych ocen, co świadczy o większym dystansie mieszkańców wobec deklarowanego znaczenia analizowanych czynników (tab. 39).

Tabela 39. Opinie dotyczące czynników wpływających na bezpieczeństwo w mieście (respondenci według miast)

Czynnik	Miasto	Zdecydowanie się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Ani się zgadzam, ani nie	Raczej się zgadzam	Zdecydowanie się zgadzam
Inwestycje ekonomiczne w mieście przyczyniają się do zwiększenia bezpieczeństwa	Kielce	4,50%	7,00%	18,30%	46,80%	23,40%
	Sandomierz	4,10%	5,30%	21,10%	44,70%	24,80%
	Starachowice	5,40%	9,20%	28,80%	42,10%	14,50%
Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego wpływają na integrację społeczną i bezpieczeństwo	Kielce	3,00%	9,40%	24,60%	39,60%	23,40%
	Sandomierz	3,30%	3,70%	20,30%	52,00%	20,70%
	Starachowice	4,20%	8,30%	32,90%	43,60%	11,00%
Rozwój technologiczny (np. inteligentne systemy miejskie) poprawia zarządzanie bezpieczeństwem	Kielce	3,30%	2,50%	10,30%	45,70%	38,20%
	Sandomierz	0,00%	1,20%	12,60%	49,60%	36,60%
	Starachowice	2,60%	3,90%	14,20%	47,50%	31,80%
Dobre planowanie urbanistyczne zapobiega powstawaniu miejsc niebezpiecznych	Kielce	1,90%	2,20%	11,50%	42,90%	41,50%
	Sandomierz	0,00%	1,60%	13,40%	42,70%	42,30%
	Starachowice	3,60%	2,10%	18,70%	42,40%	33,20%
Wysoki poziom aktywności społecznej	Kielce	2,30%	2,80%	17,40%	40,00%	37,50%
	Sandomierz	0,80%	1,20%	15,90%	49,20%	32,90%

mieszkańców zwiększa bezpieczeństwo	Starachowice	4,20%	2,30%	26,10%	47,80%	19,60%
-------------------------------------	--------------	-------	-------	--------	--------	--------

Zródło: Badania własne.

Analiza poziomu zainteresowania mieszkańców uczestnictwem w konsultacjach społecznych dotyczących planowania i kształtowania przestrzeni miejskiej ujawnia zróżnicowane postawy wobec tego zagadnienia. Największa grupa respondentów (40,1%) zadeklarowała gotowość udziału w takich działaniach, co potwierdza istnienie realnego potencjału partycypacji społecznej. Z drugiej strony ponad jedna czwarta ankietowanych (28,2%) wyraziła brak zainteresowania konsultacjami, a aż 31,7% nie ma sprecyzowanej opinii w tym zakresie. Tak wysoki udział odpowiedzi neutralnych może świadczyć zarówno o niedostatecznej wiedzy mieszkańców na temat samej idei konsultacji, jak i o braku przekonania co do ich praktycznej wartości.

Z przedstawionych odpowiedzi wynika, że, choć znacząca część społeczności lokalnej deklaruje chęć zaangażowania w proces współdecydowania o przestrzeni miejskiej, kluczowym wyzwaniem pozostaje aktywizacja osób niezdecydowanych oraz budowanie świadomości korzyści wynikających z uczestnictwa w konsultacjach, co mogłoby przełożyć się na szersze i bardziej reprezentatywne formy partycypacji (tab. 40).

Tabela 40. Zainteresowanie uczestnictwem w konsultacjach społecznych dotyczących planowania i kształtowania przestrzeni miejskiej (wszyscy respondenci)

Pytanie	Tak	Nie	Nie wiem
Czy jest Pan/Pani zainteresowany/a uczestnictwem w konsultacjach społecznych dotyczących planowania i kształtowania przestrzeni miejskiej?	40,10%	28,20%	31,70%

Zródło: Badania własne.

Analiza deklaracji dotyczących zainteresowania uczestnictwem w konsultacjach społecznych ujawnia wyraźne różnice między badanymi miastami. W Kielcach odnotowano najwyższy poziom gotowości do udziału – 44,5% respondentów zadeklarowało chęć zaangażowania, przy jednocześnie najniższym udziale odpowiedzi „nie wiem” (27,4%). Wskazuje to na relatywnie większą świadomość mieszkańców oraz ich skłonność do aktywnego współdecydowania o kształcie przestrzeni miejskiej. W Sandomierzu gotowość do uczestnictwa była niższa (36,2%), a jednocześnie aż 42,7% ankietowanych pozostało niezdecydowanych, co sugeruje ograniczone doświadczenia w tego typu formach partycypacji oraz niepewność co do ich praktycznej wartości. W Starachowicach natomiast odsetek pozytywnych deklaracji (37,4%) był zbliżony do Sandomierza, jednak na tle pozostałych miast wyróżniał się najwyższym poziomem niechęci wobec konsultacji

– aż 33,5% respondentów wyraziło brak zainteresowania, co potwierdza większy sceptycyzm wobec tej formy współpracy z władzami.

Całościowe spojrzenie na wyniki pokazuje, iż, Kielce charakteryzują się największą otwartością mieszkańców na uczestnictwo w konsultacjach, Sandomierz wyróżnia się najwyższym poziomem niezdecydowania, natomiast Starachowice – najbardziej krytycznym podejściem, z największym odsetkiem osób deklarujących brak chęci udziału (tab. 41).

Tabela 41. Zainteresowanie uczestnictwem w konsultacjach społecznych dotyczących planowania i kształtowania przestrzeni miejskiej (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Tak	Nie	Nie wiem
Zainteresowanie udziałem w konsultacjach społecznych	Kielce	44,50%	28,10%	27,40%
	Sandomierz	36,20%	21,10%	42,70%
	Starachowice	37,40%	33,50%	29,10%

Źródło: Badania własne.

Ocena stosowania rozwiązań ukierunkowanych na kształtowanie bezpiecznych przestrzeni w miastach pokazuje wyraźną przewagę opinii pozytywnych. Największa grupa respondentów (43,1%) wskazała, że działania te raczej przynoszą korzyści, a dodatkowe 19,9% było o tym zdecydowanie przekonanych. Łącznie ponad 63% ankietowanych wyraziło więc aprobatę, co potwierdza powszechne poparcie dla tego rodzaju inicjatyw. Jednocześnie stosunkowo wysoki odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” (32,5%) sugeruje, że część mieszkańców nie dostrzega jeszcze w pełni efektów wdrożonych rozwiązań lub uważa, że wymagają one dłuższego czasu, aby mogły zostać realnie ocenione. Opinie krytyczne pojawiały się sporadycznie – jedynie 4,5% badanych stwierdziło, że działania te nie przynoszą korzyści.

Wnioski z tej części analizy wskazują, że, w świadomości społecznej kształtowanie bezpiecznych przestrzeni jest odbierane przede wszystkim jako proces potrzebny i wartościowy, choć dla istotnej części mieszkańców jego rezultaty pozostają niejednoznaczne (tab. 42).

Tabela 42. Ocena korzyści wynikających z zastosowania rozwiązań w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni (wszyscy respondenci)

Pytanie	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Zdecydowanie tak
Czy uważa Pan/Pani, że zastosowanie rozwiązań z zakresu kształtowania bezpiecznych przestrzeni przynosi wymierne korzyści w Pana/Pani mieście?	0,70%	3,80%	32,50%	43,10%	19,90%

Zródło: Badania własne.

Analiza opinii mieszkańców dotyczących korzyści wynikających z kształtowania bezpiecznych przestrzeni pokazuje, że we wszystkich badanych miastach przeważają pozytywne oceny, choć ich intensywność różni się w zależności od lokalnego kontekstu. W Kielcach 64,7% respondentów wskazało na korzystny wpływ tego rodzaju działań, a szczególnie wysoki był odsetek ocen zdecydowanie pozytywnych (23,4%). Dane te potwierdzają silne przekonanie części mieszkańców o realnych efektach wdrażanych rozwiązań. W Sandomierzu dominowały również opinie korzystne (57,3%), jednak aż 38,2% badanych wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”, co wskazuje na brak jednoznacznej widoczności rezultatów i większą ostrożność w ich ocenie. W Starachowicach natomiast pozytywne oceny osiągnęły najwyższy poziom (65,0%), choć były one głównie umiarkowanie pozytywne (49,6%), a jedynie 15,4% mieszkańców zdecydowanie potwierdziło korzyści. Taki rozkład wskazuje, że efekty postrzegane są tu przede wszystkim w kategoriach umiarkowanego, a nie jednoznacznie silnego oddziaływania.

Ogólnie rzecz ujmując, można zauważyć, iż, Kielce wyróżniają się najwyższym udziałem ocen zdecydowanie pozytywnych, Sandomierz – największym poziomem neutralności i niepewności, natomiast Starachowice – dominacją umiarkowanie pozytywnych wskazań przy minimalnym udziale opinii krytycznych (tab. 43).

Tabela 43. Ocena korzyści wynikających z zastosowania rozwiązań w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Zdecydowanie tak
Korzyści z rozwiązań w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni	Kielce	1,40%	4,20%	29,70%	41,30%	23,40%
	Sandomierz	0,00%	4,50%	38,20%	37,40%	19,90%
	Starachowice	0,30%	2,70%	32,00%	49,60%	15,40%

Zródło: Badania własne.

Kolejną kwestią było spojrzenie mieszkańców na działania, które powinny zostać podjęte w celu zwiększenia bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej w ciągu dnia, pokazuje

wyraźną dominację rozwiązań infrastrukturalnych i technologicznych. Najwyżej oceniono rozwój monitoringu miejskiego – aż 88,8% respondentów uznało go za istotny lub bardzo istotny, w tym 58,0% wskazało kategorię „bardzo istotne”. Podobnie wysoką rangę przypisano wprowadzeniu nowoczesnych technologii bezpieczeństwa (89,1% ocen pozytywnych, w tym 49,4% zdecydowanie pozytywnych) oraz poprawie infrastruktury miejskiej, zwłaszcza chodników i oświetlenia (87,4% wskazań pozytywnych).

Znaczącą rolę przypisano również rewitalizacji zaniedbanych obszarów – 84,9% mieszkańców uznało to działanie za ważne, wskazując, że estetyka i funkcjonalność przestrzeni są istotnymi czynnikami wzmacniającymi poczucie bezpieczeństwa. Równie wysoko oceniono zwiększenie liczby patroli służb porządkowych (80,5% wskazań pozytywnych, w tym 35,7% ocen „bardzo istotne”).

Działania społeczne i edukacyjne, choć mniej akcentowane, również znalazły poparcie respondentów. Organizacja programów edukacyjnych uzyskała 66,4% ocen pozytywnych, a wspieranie aktywności mieszkańców 65,9%. Zwiększenie dostępności usług publicznych zostało wskazane przez 78,4% badanych jako istotny czynnik poprawy bezpieczeństwa, co podkreśla, że poczucie bezpieczeństwa mieszkańców jest ściśle powiązane z możliwością korzystania z instytucji i punktów wsparcia w przestrzeni miejskiej.

Podsumowując, priorytetem w opinii mieszkańców pozostają rozwiązania techniczne i infrastrukturalne – monitoring, nowoczesne technologie oraz poprawa jakości przestrzeni. Uzupełniają je działania rewitalizacyjne oraz obecność patroli służb porządkowych. Inicjatywy społeczne i edukacyjne, choć postrzegane pozytywnie, pełnią raczej rolę wspierającą w systemie poprawy bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej (tab. 44).

Tabela 44. Proponowane działania na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przestrzeni publicznych w mieście w ciągu dnia (wszyscy respondenci)

Działania zwiększające bezpieczeństwo w ciągu dnia	W ogóle nieistotne	Nieistotne	Trudno powiedzieć	Istotne	Bardzo istotne
Zwiększenie liczby patroli służb porządkowych	1,70%	4,80%	13,00%	44,80%	35,70%
Poprawa infrastruktury miejskiej (chodniki, oświetlenie)	0,70%	2,90%	9,00%	43,20%	44,20%
Rozwój monitoringu miejskiego	1,00%	1,80%	8,40%	30,80%	58,00%
Organizacja programów społecznych i edukacyjnych	1,50%	7,50%	24,60%	45,90%	20,50%
Wsparcie inicjatyw lokalnych i aktywności mieszkańców	1,30%	5,10%	27,70%	43,90%	22,00%
Rewitalizacja zaniedbanych obszarów miejskich	0,30%	3,90%	10,90%	47,90%	37,00%
Wprowadzenie nowoczesnych technologii bezpieczeństwa	1,00%	2,30%	7,60%	39,70%	49,40%
Zwiększenie dostępności usług publicznych	1,30%	3,70%	16,60%	47,80%	30,60%

Źródło: Badania własne.

Analiza działań, które mieszkańcy wskazali jako priorytetowe dla zwiększenia bezpieczeństwa przestrzeni publicznych w ciągu dnia, ujawnia istotne podobieństwa między miastami, ale także lokalne różnice w akcentach. Najwyżej oceniono rozwój monitoringu – w Kielcach 87,9% respondentów uznało to działanie za istotne lub bardzo istotne, w Sandomierzu 90,6%, a w Starachowicach 88,7%. Dane te jednoznacznie potwierdzają, że system kamer postrzegany jest jako podstawowy filar poprawy bezpieczeństwa. Równie wysoką rangę przypisano poprawie infrastruktury miejskiej – szczególnie w Sandomierzu (91,9%), gdzie odsetek pozytywnych ocen był najwyższy. W Kielcach i Starachowicach wyniki były nieco niższe (odpowiednio 86,2% i 85,4%), ale nadal bardzo wysokie, co wskazuje na powszechne przekonanie, że dobrze oświetlone i utrzymane ulice stanowią fundament poczucia komfortu.

Na trzecim miejscu znalazło się wprowadzenie nowoczesnych technologii bezpieczeństwa. Największe poparcie odnotowano w Sandomierzu (92,3%) i Starachowicach (92,6%), podczas gdy w Kielcach odsetek ten był nieco niższy (84,6%). Wyniki te sugerują, że mieszkańcy oczekują rozwiązań opartych na inteligentnych systemach wspierających zarządzanie bezpieczeństwem. Rewitalizacja zaniedbanych obszarów również uzyskała wysokie noty, zwłaszcza w Sandomierzu (88,6%) i Starachowicach (83,9%), co podkreśla silne powiązanie estetyki i funkcjonalności przestrzeni z poczuciem bezpieczeństwa.

Zwiększenie liczby patroli służb porządkowych oceniono pozytywnie we wszystkich miastach, a szczególnie mocno w Starachowicach (84,0%). W Kielcach (79,1%) i Sandomierzu (78,5%) poparcie było nieco niższe, lecz nadal wysokie, co dowodzi, że widoczna obecność patroli jest ważnym elementem codziennego poczucia bezpieczeństwa. Inicjatywy społeczne i edukacyjne uzyskały niższe, choć nadal wyraźnie pozytywne wyniki. W Kielcach i Starachowicach około dwie trzecie mieszkańców oceniło je pozytywnie, natomiast w Sandomierzu częściej pojawiały się odpowiedzi neutralne, co sugeruje ostrożniejsze podejście do tego rodzaju działań.

Na uwagę zasługuje także zwiększenie dostępności usług publicznych, najwyżej ocenione w Starachowicach (81,6%), gdzie postrzegane jest jako istotny element codziennego bezpieczeństwa. W Kielcach pozytywne wskazania osiągnęły poziom 80,1%, natomiast w Sandomierzu 71,2%, co pokazuje, że w tym ostatnim mieście priorytet częściej przyznawany jest rozwiązaniom technologicznym i infrastrukturalnym.

Analizując całość danych, widać, że, we wszystkich analizowanych miastach kluczowe znaczenie mają monitoring, infrastruktura oraz nowoczesne technologie.

W Sandomierzu i Starachowicach dodatkowo mocno akcentowana jest rola rewitalizacji, podczas gdy w Kielcach większą wagę przywiązuje się do działań społecznych i edukacyjnych, które stanowią ważne uzupełnienie systemu bezpieczeństwa (tab. 45).

Tabela 45. Proponowane działania na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przestrzeni publicznych w mieście w ciągu dnia (respondenci według miast)

Działanie	Miasto	W ogóle nieistotne	Nie istotne	Trudno powiedzieć	Istotne	Bardzo istotne
Zwiększenie liczby patroli służb porządkowych	Kielce	0,70%	5,90%	14,30%	41,20%	37,90%
	Sandomierz	3,20%	2,00%	16,30%	47,60%	30,90%
	Starachowice	1,80%	5,30%	8,90%	47,20%	36,80%
Poprawa infrastruktury miejskiej (chodniki, oświetlenie)	Kielce	0,00%	3,30%	10,50%	38,40%	47,80%
	Sandomierz	0,00%	3,20%	4,90%	50,40%	41,50%
	Starachowice	2,10%	2,10%	10,40%	43,90%	41,50%
Rozwój monitoringu miejskiego	Kielce	0,90%	2,30%	8,90%	29,00%	58,90%
	Sandomierz	0,00%	1,20%	8,20%	32,10%	58,50%
	Starachowice	1,80%	1,50%	8,00%	32,00%	56,70%
Organizacja programów społecznych i edukacyjnych	Kielce	1,60%	10,10%	19,90%	41,50%	26,90%
	Sandomierz	2,00%	6,50%	32,10%	47,20%	12,20%
	Starachowice	0,90%	5,00%	24,90%	50,70%	18,50%
Wsparcie inicjatyw lokalnych i aktywności mieszkańców	Kielce	0,90%	6,20%	21,50%	44,00%	27,40%
	Sandomierz	2,30%	4,50%	36,20%	35,00%	22,00%
	Starachowice	0,90%	4,50%	29,40%	50,10%	15,10%
Rewitalizacja zaniedbanych obszarów miejskich	Kielce	0,70%	3,80%	11,90%	43,60%	40,00%
	Sandomierz	0,00%	3,70%	7,70%	52,40%	36,20%
	Starachowice	0,00%	4,20%	11,90%	50,10%	33,80%
Wprowadzenie nowoczesnych technologii bezpieczeństwa	Kielce	1,60%	2,10%	11,70%	30,00%	54,60%
	Sandomierz	0,00%	3,20%	4,50%	44,30%	48,00%
	Starachowice	0,90%	1,80%	4,70%	48,70%	43,90%
Zwiększenie dostępności usług publicznych	Kielce	1,90%	4,20%	13,80%	43,10%	37,00%
	Sandomierz	1,20%	2,80%	24,80%	42,70%	28,50%
	Starachowice	0,60%	3,60%	14,20%	57,60%	24,00%

Zródło: Badania własne.

W dalszej kolejności warto przyjrzeć się działaniom, które zdaniem mieszkańców powinny być priorytetem dla zwiększenia bezpieczeństwa nocą, jednoznacznie wskazuje na dominację rozwiązań infrastrukturalnych i organizacyjnych. Najsilniej akcentowano znaczenie poprawy oświetlenia ulic i parków – aż 92,1% respondentów uznało to działanie za istotne lub bardzo istotne, przy czym 72,0% określiło je jako „bardzo istotne”. Podobnie wysoki poziom poparcia uzyskał rozwój monitoringu miejskiego – 92,5% wskazań pozytywnych, w tym 70,5% w najwyższej kategorii. Równie wyraźnie podkreślano konieczność eliminacji miejsc nieoświetlonych i trudno dostępnych, które 92,7% badanych oceniło jako problem wymagający interwencji, a 68,0% wskazało to działanie jako priorytetowe.

Zwiększenie liczby patroli służb porządkowych także uplasowało się wysoko w hierarchii oczekiwań – 89,7% ankietowanych oceniło je jako istotne, a 64,1% jako „bardzo istotne”. Wyniki te pokazują, że widoczna obecność funkcjonariuszy w przestrzeni publicznej postrzegana jest jako kluczowy element systemu bezpieczeństwa nocnego.

Mniej jednoznaczne opinie dotyczyły transportu i działań społecznych. Wprowadzenie nocnych linii komunikacji miejskiej zostało ocenione pozytywnie przez 79,7% mieszkańców, jednak jedynie 41,2% przypisało temu działaniu najwyższą rangę, co wskazuje, że poprawa mobilności nocą uznawana jest za ważną, lecz drugoplanową w stosunku do oświetlenia czy monitoringu. Najniżej w hierarchii znalazła się współpraca z lokalnymi społecznościami – choć 77,6% respondentów oceniło ją jako istotną, tylko 29,2% uznało ją za „bardzo istotną”. Oznacza to, że inicjatywy partycypacyjne postrzegane są raczej jako uzupełnienie działań techniczno-organizacyjnych niż fundament bezpieczeństwa nocą.

Końcowa refleksja prowadzi do stwierdzenia, że, wyniki potwierdzają, że dla mieszkańców podstawą bezpieczeństwa po zmroku jest zapewnienie widoczności i nadzoru poprzez odpowiednie oświetlenie, monitoring oraz zwiększoną obecność patroli. Transport publiczny i działania społeczne pełnią rolę wspierającą, wzmacniając skuteczność kluczowych rozwiązań infrastrukturalnych i organizacyjnych (tab. 46).

Tabela 46. Proponowane działania na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przestrzeni publicznych w mieście w nocy (wszyscy respondenci)

Działania zwiększające bezpieczeństwo w nocy	W ogóle nieistotne	Nieistotne	Trudno powiedzieć	Istotne	Bardzo istotne
Zwiększenie liczby patroli służb porządkowych	1,60%	1,70%	7,00%	25,60%	64,10%
Poprawa oświetlenia ulic i parków	1,00%	1,90%	5,00%	20,10%	72,00%
Rozwój monitoringu miejskiego	1,00%	1,80%	4,70%	22,00%	70,50%
Eliminacja miejsc nieoświetlonych i trudno dostępnych	1,20%	1,20%	4,90%	24,70%	68,00%
Wprowadzenie nocnych linii komunikacji miejskiej	2,00%	3,10%	15,20%	38,50%	41,20%
Współpraca z lokalnymi społecznościami w zakresie bezpieczeństwa	2,50%	3,00%	16,90%	48,40%	29,20%

Źródło: Badania własne.

Analiza oczekiwań mieszkańców wobec działań poprawiających bezpieczeństwo nocą ukazuje zarówno wspólne kierunki, jak i lokalne różnice w akcentach. W Kielcach najczęściej wskazywano na znaczenie infrastruktury – poprawa oświetlenia (76,1% ocen „bardzo istotne”) i rozwój monitoringu (75,9%) zajmują tu pozycję priorytetową, co podkreśla przekonanie, że techniczne środki nadzoru stanowią fundament nocnego

bezpieczeństwa. Zbliżony obraz wyłania się w Starachowicach, gdzie 75,1% respondentów uznało oświetlenie, a 73,3% monitoring za działania kluczowe, co potwierdza, że mieszkańcy utożsamiają bezpieczeństwo po zmroku przede wszystkim z widocznością i kontrolą przestrzeni.

W Sandomierzu wyraźniej akcentuje się natomiast rolę patroli – 52,4% badanych oceniło ich zwiększenie jako bardzo istotne, co stanowi najwyższy wynik w tej kategorii spośród analizowanych miast. Równocześnie silnie podkreślano wagę eliminacji miejsc nieoświetlonych i trudno dostępnych – 61,8% mieszkańców wskazało to działanie jako zdecydowanie priorytetowe. W Kielcach i Starachowicach odsetki były zbliżone (odpowiednio 70,2% i 69,7%), co wskazuje, że także tam ten aspekt pozostaje jednym z kluczowych elementów systemu bezpieczeństwa nocnego.

Zróżnicowania widać w odniesieniu do transportu publicznego. W Kielcach (45,7%) i Starachowicach (46,6%) niemal połowa badanych uznała wprowadzenie nocnych linii komunikacyjnych za bardzo istotne, natomiast w Sandomierzu jedynie 26,0% mieszkańców wyraziło taką opinię. Wynik ten może odzwierciedlać mniejsze znaczenie komunikacji zbiorowej w strukturze lokalnych potrzeb. Najniższą rangę przypisano współpracy z lokalnymi społecznościami – jedynie w Kielcach jedna trzecia ankietowanych (33,3%) oceniła ją jako bardzo istotną, podczas gdy w Sandomierzu i Starachowicach brakowało wyraźnej przewagi tego typu wskazań.

Podsumowując, w Kielcach i Starachowicach dominują rozwiązania techniczne – monitoring i oświetlenie – jako filary nocnego bezpieczeństwa, natomiast w Sandomierzu większą wagę przypisuje się patrolom i likwidacji ciemnych przestrzeni. Transport nocny i współpraca społeczna mają charakter uzupełniający, wzmacniając podstawowe działania infrastrukturalno-organizacyjne (tab. 47).

Tabela 47. Proponowane działania na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przestrzeni publicznych w mieście w nocy (respondenci według miast)

Działanie	Miasto	W ogóle nieistotne	Nie istotne	Trudno powiedzieć	Istotne	Bardzo istotne
Zwiększenie liczby patroli służb porządkowych	Kielce	0,70%	1,70%	6,10%	24,10%	67,40%
	Sandomierz	3,30%	0,00%	11,40%	32,90%	52,40%
	Starachowice	1,50%	3,00%	5,00%	22,30%	68,20%
Poprawa oświetlenia ulic i parków	Kielce	1,20%	0,50%	3,50%	18,70%	76,10%
	Sandomierz	0,00%	4,10%	8,90%	26,40%	60,60%
	Starachowice	1,50%	2,10%	4,10%	17,20%	75,10%
Rozwój monitoringu miejskiego	Kielce	0,70%	1,90%	4,90%	16,60%	75,90%
	Sandomierz	2,00%	1,60%	4,90%	34,20%	57,30%
	Starachowice	0,60%	1,80%	4,40%	19,90%	73,30%
	Kielce	1,20%	0,50%	3,70%	24,40%	70,20%

Eliminacja miejsc nieoświetlonych i trudno dostępnych	Sandomierz	0,00%	1,20%	6,50%	30,50%	61,80%
	Starachowice	2,10%	2,10%	5,00%	21,10%	69,70%
Wprowadzenie nocnych linii komunikacji miejskiej	Kielce	1,70%	3,00%	13,80%	35,80%	45,70%
	Sandomierz	4,10%	2,40%	16,70%	50,80%	26,00%
	Starachowice	0,90%	3,60%	16,00%	32,90%	46,60%
Współpraca z lokalnymi społecznościami w zakresie bezpieczeństwa	Kielce	0,90%	2,80%	16,40%	46,60%	33,30%
	Sandomierz	6,10%	4,90%	12,60%	58,10%	18,30%
	Starachowice	1,80%	1,80%	20,80%	43,60%	32,00%

Źródło: Badania własne.

Ocena doświadczeń mieszkańców dotyczących sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w przestrzeni publicznej w ciągu dnia pokazuje, że dominującym doświadczeniem jest brak kontaktu z tego typu zdarzeniami. Aż 72,0% respondentów zadeklarowało, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy nie spotkało się z incydentami naruszającymi poczucie bezpieczeństwa, co wskazuje na relatywnie stabilne i pozytywne postrzeganie przestrzeni publicznych w tym czasie. Jednocześnie 28,0% badanych potwierdziło, że doświadczyło takich sytuacji, co oznacza, że mimo ogólnie korzystnych wyników niemal co trzeci mieszkaniec zetknął się z zagrożeniem w ciągu dnia.

Dane te sugerują, że bezpieczeństwo w przestrzeni publicznej w godzinach dziennych jest oceniane jako stosunkowo wysokie, lecz wciąż pozostaje obszarem wymagającym stałej uwagi i działań prewencyjnych (tab. 48).

Tabela 48. Doświadczenie sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w przestrzeni publicznej miasta w ciągu dnia w ostatnich 12 miesiącach (wszyscy respondenci)

Pytanie	Tak	Nie
Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy doświadczył(a) Pan/Pani osobiście sytuacji zagrażającej bezpieczeństwu w przestrzeni publicznej miasta w ciągu dnia?	28,00%	72,00%

Źródło: Badania własne.

Analiza doświadczeń mieszkańców związanych z sytuacjami zagrażającymi bezpieczeństwu w przestrzeni publicznej w ciągu dnia, przedstawiona w podziale na miasta, pokazuje stosunkowo niewielkie różnice między badanymi ośrodkami. W Kielcach 28,1% respondentów potwierdziło, że w ostatnich 12 miesiącach zetknęło się z tego rodzaju zdarzeniami, a 71,9% nie miało takich doświadczeń. W Sandomierzu odsetek osób deklarujących wystąpienie zagrożeń był nieco niższy i wyniósł 26,8%, podczas gdy 73,2% wskazało na brak incydentów. W Starachowicach wynik był najbardziej zbliżony do średniej – 28,8% mieszkańców zadeklarowało doświadczenia związane z zagrożeniami, a 71,2% nie napotkało podobnych sytuacji.

Reasumując wyniki, w każdym z analizowanych miast około jedna czwarta mieszkańców deklaruje osobiste doświadczenia z incydentami zagrażającymi bezpieczeństwu w przestrzeni publicznej w ciągu dnia, co potwierdza zbliżony poziom odczuwanego ryzyka niezależnie od lokalizacji (tab. 49).

Tabela 49. Doświadczenie sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w przestrzeni publicznej miasta w ciągu dnia w ostatnich 12 miesiącach (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Tak	Nie
Doświadczenie sytuacji zagrażającej bezpieczeństwu w ciągu dnia (12 m-cy)	Kielce	28,10%	71,90%
	Sandomierz	26,80%	73,20%
	Starachowice	28,80%	71,20%

Źródło: Badania własne.

Rozpoznanie świadomości mieszkańców w zakresie istniejących inicjatyw i programów na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście pokazuje bardzo niski poziom wiedzy w tym obszarze. Tylko 12,6% respondentów zadeklarowało, że zna takie działania, podczas gdy zdecydowana większość – 87,4% – nie jest ich świadoma.

Dane te wskazują, że mimo podejmowania przez władze lokalne i instytucje różnych inicjatyw, informacje o nich nie są skutecznie komunikowane społeczności. Brak odpowiedniej widoczności może ograniczać praktyczny wpływ tych działań oraz osłabiać poczucie współodpowiedzialności mieszkańców za bezpieczeństwo w przestrzeni publicznej (tab. 50).

Tabela 50. Świadomość istniejących inicjatyw lub programów na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście (wszyscy respondenci)

Pytanie	Tak	Nie
Czy jest Pan/Pani świadomy/a istniejących inicjatyw lub programów na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście?	12,60%	87,40%

Źródło: Badania własne.

Badanie świadomości mieszkańców w zakresie istniejących inicjatyw i programów poprawy bezpieczeństwa, przeprowadzona w podziale na miasta, pokazuje wyraźne różnice w poziomie wiedzy. W Kielcach 13,6% respondentów zadeklarowało znajomość takich działań, a 86,4% ich nie zna. Najwyższy poziom świadomości występuje w Sandomierzu, gdzie 17,5% mieszkańców potwierdziło znajomość programów, a 82,5% przyznało, że nie posiada takiej wiedzy. Najslabiej sytuacja przedstawia się w Starachowicach – jedynie 7,7% badanych wskazało, że zna tego rodzaju inicjatywy, a aż 92,3% stwierdziło brak świadomości ich istnienia.

Wnioski z analizy pokazują, w każdym z analizowanych miast poziom wiedzy mieszkańców na temat działań związanych z bezpieczeństwem pozostaje niski. Najlepiej komunikowane są one w Sandomierzu, natomiast najslabiej w Starachowicach, co podkreśla konieczność intensyfikacji działań informacyjnych i promocyjnych, aby zwiększyć ich rozpoznawalność i realne oddziaływanie (tab. 51).

Tabela 51. Świadomość istniejących inicjatyw lub programów na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Tak	Nie
Świadomość inicjatyw lub programów na rzecz bezpieczeństwa	Kielce	13,60%	86,40%
	Sandomierz	17,50%	82,50%
	Starachowice	7,70%	92,30%

Zródło: Badania własne.

Ocena gotowości mieszkańców do angażowania się w działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście pokazuje, że dominują postawy ostrożne i umiarkowanie pozytywne. Największa grupa respondentów (47,3%) wybrała odpowiedź „trudno powiedzieć”, co wskazuje na brak jednoznacznej deklaracji i sugeruje potrzebę dodatkowych zachęt lub bardziej przejrzystej informacji o możliwościach uczestnictwa. Kolejne 34,5% mieszkańców zadeklarowało raczej pozytywne nastawienie, a 5,3% wyraziło zdecydowaną gotowość. Z drugiej strony 8,6% ankietowanych stwierdziło, że raczej nie podejmie takich działań, a 4,3% wskazało brak gotowości w sposób kategoriyczny.

Badanie potwierdza istnienie potencjału społecznego zaangażowania w działania na rzecz bezpieczeństwa, jednak wymaga on wzmocnienia poprzez budowanie świadomości, zwiększenie transparentności inicjatyw oraz tworzenie prostych, łatwo dostępnych mechanizmów partycypacji (tab. 52).

Tabela 52. Ocena gotowości do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście (wszyscy respondenci)

Pytanie	Zdecydowanie nie jestem gotów/gotowa	Raczej nie jestem gotów/gotowa	Trudno powiedzieć	Raczej jestem gotów/gotowa	Zdecydowanie jestem gotów/gotowa
Jak ocenia Pan/Pani swoją gotowość do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście?	4,30%	8,60%	47,30%	34,50%	5,30%

Zródło: Badania własne.

Badanie partycypacji mieszkańców do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej, przeprowadzona w podziale na miasta, pokazuje

zróznicowane podejście społeczności lokalnych. W Kielcach odsetek odpowiedzi neutralnych („trudno powiedzieć”) wyniósł 42,6%, ale równocześnie 37,2% badanych zadeklarowało raczej pozytywną gotowość, a 6,3% zdecydowaną gotowość. Łącznie daje to najwyższy poziom deklarowanego zaangażowania spośród analizowanych ośrodków. W Sandomierzu dominowała niepewność – aż 56,1% respondentów wybrało kategorię neutralną. Jednocześnie 33,3% mieszkańców wskazało gotowość raczej pozytywną, a 4,5% zdecydowaną, co świadczy o ostrożnym i wyczekującym podejściu do aktywnego uczestnictwa. W Starachowicach natomiast rozkład opinii był bardziej wyrównany – 46,9% mieszkańców nie określiło jednoznacznie swojej postawy, 31,8% zadeklarowało raczej pozytywną gotowość, a 4,7% zdecydowaną. Charakterystyczne jest jednak to, że w tym mieście odnotowano najwyższy poziom braku gotowości – łącznie 16,6% mieszkańców wyraziło postawy negatywne (11,9% „raczej nie” i 4,7% „zdecydowanie nie”).

Zatem, Kielce wyróżniają się największym potencjałem aktywizacji mieszkańców, w Sandomierzu dominuje ostrożność i wyczekiwanie, natomiast w Starachowicach częściej niż w innych miastach pojawia się niechęć do podejmowania działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa (tab. 53).

Tabela 53. Ocena gotowości do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście (respondenci według miast)

Kategoria	Podkategoria	Kielce	Sandomierz	Starachowice
Gotowość do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa	Zdecydowanie nie jestem gotów/gotowa	4,30%	3,70%	4,70%
	Raczej nie jestem gotów/gotowa	9,60%	2,40%	11,90%
	Trudno powiedzieć	42,60%	56,10%	46,90%
	Raczej jestem gotów/gotowa	37,20%	33,30%	31,80%
	Zdecydowanie jestem gotów/gotowa	6,30%	4,50%	4,70%

Źródło: Badania własne.

W oparciu o analizę wpływu elementów infrastruktury miejskiej na poczucie bezpieczeństwa w podziale na miasta pokazuje zarówno wspólne tendencje, jak i lokalne zróznicowanie akcentów. W Sandomierzu najwyżej oceniono stan dróg i chodników – 41,9% mieszkańców uznało, że znacząco poprawiają one bezpieczeństwo, a łącznie aż 78,9% oceniło je pozytywnie. W Kielcach (61,8%) i Starachowicach (65,0%) wynik był wyraźnie niższy, a częściej niż w Sandomierzu pojawiały się wskazania neutralne i krytyczne.

Oświetlenie ulic i parków najczęściej wskazywano jako kluczowy czynnik w Kielcach – 71,4% respondentów oceniło je jako zdecydowanie podnoszące bezpieczeństwo, przy marginalnym odsetku ocen negatywnych (1,7%). W Starachowicach wynik ten również był

wysoki (65,6%), jednak częściej odnotowywano wskazania krytyczne, natomiast w Sandomierzu wskaźnik wyniósł 58,5%, co świadczy o mniejszym zaufaniu mieszkańców do tego elementu infrastruktury.

Zagospodarowanie terenów zielonych najlepiej ocenili mieszkańcy Kielc (38,6% wskazań „znacząco zwiększa”), podczas gdy w Sandomierzu i Starachowicach dominowały opinie umiarkowanie pozytywne (odpowiednio 44,7% i 40,1%). Podobne różnice dotyczyły monitoringu miejskiego i patroli służb porządkowych – w Kielcach aż 73,3% mieszkańców wskazało, że znacząco wzmacniają one poczucie bezpieczeństwa, wobec 65,9% w Starachowicach i 62,2% w Sandomierzu.

Dostępność i stan przystanków komunikacji miejskiej najwyżej oceniono w Kielcach (48,7% wskazań „znacząco zwiększa”), podczas gdy w Starachowicach wynik był zbliżony (46,6%), a w Sandomierzu wyraźnie niższy (35,0%), co wskazuje na bardziej krytyczne podejście mieszkańców tego miasta. W przypadku ścieżek rowerowych szczególnie mocno akcentowano ich znaczenie w Starachowicach (30,0% ocen „znacząco zwiększa”), podczas gdy w Kielcach i Sandomierzu przeważały wskazania umiarkowane.

Czystość i porządek przestrzeni publicznej najwyżej oceniono w Kielcach, gdzie 41,5% respondentów wskazało na ich znaczący wpływ, wobec 35,4% w Sandomierzu i 32,6% w Starachowicach, gdzie częściej podkreślano umiarkowane oddziaływanie. Z kolei infrastruktura dla osób niepełnosprawnych uzyskała najlepsze noty również w Kielcach (34,2% ocen „znacząco zwiększa”), podczas gdy w Sandomierzu (28,9%) i Starachowicach (28,2%) oceny były niższe i częściej neutralne bądź krytyczne.

Reasumując wyniki, Kielce wyróżniają się najwyższymi ocenami dla oświetlenia, monitoringu i czystości przestrzeni, Sandomierz szczególnie docenia stan dróg i chodników oraz uporządkowane zagospodarowanie przestrzeni, natomiast w Starachowicach większą wagę przypisuje się ścieżkom rowerowym, przy jednocześnie wyższym poziomie krytycznych ocen wobec różnych elementów infrastruktury (tab. 54).

Tabela 54. Ocena wpływu elementów infrastruktury miejskiej na poczucie bezpieczeństwa (wszyscy respondenci)

Element infrastruktury miejskiej	Znacząco zmniejsza poczucie bezpieczeństwa	Nieznacznie zmniejsza poczucie bezpieczeństwa	Nie wpływa na poczucie bezpieczeństwa	Nieznacznie zwiększa poczucie bezpieczeństwa	Znacząco zwiększa poczucie bezpieczeństwa
Stan dróg i chodników	7,40%	11,50%	14,10%	28,40%	38,60%
Oświetlenie ulic i parków	10,80%	5,70%	1,60%	15,50%	66,40%

Zagospodarowanie terenów zielonych	4,50%	7,90%	15,60%	38,60%	33,40%
Monitoring miejski i obecność patroli służb porządkowych	8,10%	5,00%	2,90%	15,80%	68,20%
Dostępność i stan przystanków komunikacji miejskiej	5,20%	5,60%	14,20%	30,30%	44,70%
Obecność ścieżek rowerowych	5,70%	8,00%	22,70%	36,70%	26,90%
Czystość i porządek w przestrzeni publicznej	4,40%	5,70%	17,80%	35,10%	37,00%
Infrastruktura dla osób niepełnosprawnych	6,30%	7,10%	25,10%	30,50%	31,00%

Źródło: Badania własne.

Na podstawie analizy opinii mieszkańców dotyczących wpływu elementów infrastruktury miejskiej na poczucie bezpieczeństwa wskazuje na wspólne tendencje ogólne oraz charakterystyczne lokalne różnice. W Sandomierzu szczególnie wysoko oceniono stan dróg i chodników – 41,9% respondentów uznało, że znacząco poprawiają one bezpieczeństwo, co daje łącznie 78,9% wskazań pozytywnych. W Kielcach (61,8%) i Starachowicach (65,0%) wynik był wyraźnie niższy, a jednocześnie częściej pojawiały się odpowiedzi neutralne lub krytyczne.

Oświetlenie ulic i parków najwyżej oceniono w Kielcach – aż 71,4% mieszkańców uznało je za element znacząco podnoszący bezpieczeństwo, przy marginalnym odsetku ocen negatywnych. W Starachowicach wynik był podobnie wysoki (65,6%), choć z większym udziałem wskazań krytycznych, natomiast w Sandomierzu 58,5% mieszkańców wyraziło jednoznacznie pozytywną opinię, co potwierdza nieco mniejsze zaufanie do tego czynnika.

Monitoring miejski i patrole służb porządkowych najczęściej wskazywano jako kluczowe w Kielcach (73,3% ocen „znacząco zwiększa”), podczas gdy w Starachowicach i Sandomierzu wyniki były niższe (65,9% i 62,2%). Zagospodarowanie terenów zielonych najlepiej oceniono w Kielcach (38,6% wskazań „znacząco poprawia”), podczas gdy w pozostałych miastach dominowały oceny umiarkowanie pozytywne.

Dostępność i stan przystanków komunikacji miejskiej najwyżej oceniono w Kielcach (48,7% wskazań zdecydowanie pozytywnych), nieco niżej w Starachowicach (46,6%), a najniżej w Sandomierzu (35,0%). Z kolei ścieżki rowerowe największe znaczenie przypisano w Starachowicach (30,0% ocen „znacząco zwiększa”), podczas gdy w Kielcach i Sandomierzu przeważały wskazania umiarkowane.

Czystość i porządek przestrzeni publicznej oraz infrastruktura dla osób niepełnosprawnych najkorzystniej oceniane były w Kielcach (odpowiednio 41,5% i 34,2% ocen „znacząco zwiększa”), podczas gdy w Sandomierzu i Starachowicach dominowały oceny umiarkowane lub neutralne.

Zebrane dane pozwalają stwierdzić, iż, Kielce wyróżniają się najwyższymi ocenami dla oświetlenia, monitoringu i czystości przestrzeni, Sandomierz szczególnie docenia stan dróg i chodników oraz uporządkowane zagospodarowanie przestrzeni, natomiast w Starachowicach relatywnie większe znaczenie przypisuje się ścieżkom rowerowym, przy jednocześnie wyższym odsetku ocen krytycznych wobec wielu elementów infrastruktury (tab. 55).

Tabela 55. Ocena wpływu elementów infrastruktury miejskiej na poczucie bezpieczeństwa (respondenci według miast)

Element infrastruktury	Miasto	Znacząco zmniejsza moje poczucie bezpieczeństwa	Nieznacznie zmniejsza moje poczucie bezpieczeństwa	Nie wpływa na moje poczucie bezpieczeństwa	Nieznacznie zwiększa moje poczucie bezpieczeństwa	Znacząco zwiększa moje poczucie bezpieczeństwa
Stan dróg i chodników	Kielce	6,80%	10,80%	20,60%	23,90%	37,90%
	Sandomierz	4,90%	11,00%	5,20%	37,00%	41,90%
	Starachowice	10,10%	12,70%	12,20%	27,90%	37,10%
Oświetlenie ulic i parków	Kielce	7,30%	4,40%	1,70%	15,20%	71,40%
	Sandomierz	10,60%	10,20%	0,00%	20,70%	58,50%
	Starachowice	15,40%	4,20%	2,60%	12,20%	65,60%
Zagospodarowanie terenów zielonych	Kielce	3,50%	5,60%	18,30%	34,00%	38,60%
	Sandomierz	2,80%	9,40%	14,60%	44,70%	28,50%
	Starachowice	6,80%	9,80%	13,10%	40,10%	30,20%
Monitoring miejski i obecność patroli służb porządkowych	Kielce	5,60%	3,80%	2,10%	15,20%	73,30%
	Sandomierz	8,90%	8,90%	4,10%	15,90%	62,20%
	Starachowice	10,70%	3,80%	3,00%	16,60%	65,90%
Dostępność i stan przystanków komunikacji miejskiej	Kielce	3,50%	3,30%	15,20%	29,30%	48,70%
	Sandomierz	4,90%	7,60%	17,90%	34,60%	35,00%
	Starachowice	7,70%	7,10%	10,10%	28,50%	46,60%
Obecność ścieżek rowerowych	Kielce	3,70%	6,60%	26,90%	37,00%	25,80%
	Sandomierz	7,30%	10,60%	18,30%	39,00%	24,80%
	Starachowice	7,10%	8,00%	20,50%	34,40%	30,00%
Czystość i porządek w przestrzeni publicznej	Kielce	0,50%	5,50%	19,00%	33,50%	41,50%
	Sandomierz	7,70%	3,70%	14,60%	38,60%	35,40%
	Starachowice	6,80%	7,10%	18,80%	34,70%	32,60%
Infrastruktura dla osób niepełnosprawnych	Kielce	2,10%	4,60%	31,90%	27,20%	34,20%
	Sandomierz	7,20%	9,80%	22,40%	31,70%	28,90%
	Starachowice	11,00%	8,30%	18,70%	33,80%	28,20%

Źródło: Badania własne.

Ocena jakości komunikacji i działań informacyjnych władz miejskich w zakresie bezpieczeństwa wskazuje, że w opinii mieszkańców dominują postawy neutralne. Ponad połowa badanych (54,4%) uznała, że działania te nie są ani dobre, ani złe, co sugeruje brak wyraźnego zadowolenia, ale także brak jednoznacznej krytyki. Pozytywne opinie wyraziło łącznie 28,8% respondentów – w tym 23,5% oceniło komunikację jako dobrą, a 5,3% jako bardzo dobrą. Z kolei 16,8% ankietowanych wyraziło oceny negatywne, z czego 11,7% uznało działania władz za złe, a 5,1% – za bardzo złe.

Wysoki udział odpowiedzi neutralnych wskazuje, że mieszkańcy często nie dostrzegają efektów komunikacji władz w zakresie bezpieczeństwa lub nie uważają jej za wystarczająco widoczną i dostosowaną do swoich potrzeb (tab. 56).

Tabela 56. Ocena komunikacji i informowania mieszkańców przez władze miasta w kwestiach bezpieczeństwa (wszyscy respondenci)

Pytanie	Bardzo złe	Źłe	Ani dobrze, ani źle	Dobrze	Bardzo dobrze
Jak ocenia Pan/Pani komunikację i informowanie mieszkańców przez władze miasta na temat kwestii bezpieczeństwa?	5,10%	11,70%	54,40%	23,50%	5,30%

Źródło: Badania własne.

Badanie satysfakcji mieszkańców z komunikacji władz miejskich w zakresie bezpieczeństwa pokazuje, że we wszystkich ośrodkach przeważają postawy neutralne, choć skala ocen pozytywnych i negatywnych różni się znacząco. W Kielcach aż 60,9% respondentów wybrało odpowiedź „ani dobrze, ani źle”, co wskazuje na dystans wobec działań informacyjnych władz i ograniczoną ich rozpoznawalność. Jednocześnie jedynie 21,3% badanych oceniło komunikację pozytywnie, w tym zaledwie 4,2% bardzo dobrze, co potwierdza relatywnie niski poziom uznania. W Sandomierzu natomiast odsetek ocen neutralnych był niższy (45,9%), a jednocześnie najwyższy spośród badanych miast odsetek mieszkańców dostrzegał pozytywne aspekty komunikacji – 26,0% uznało ją za dobrą, a 10,6% za bardzo dobrą. Czyni to Sandomierz ośrodkiem, w którym działania władz w analizowanym obszarze są oceniane najlepiej. Starachowice zajmują pozycję pośrednią – 52,2% respondentów wskazało odpowiedzi neutralne, 32,7% wyraziło opinie pozytywne, ale jednocześnie 15,1% sformułowało oceny krytyczne, co świadczy o większej polaryzacji stanowisk niż w Kielcach czy Sandomierzu.

Sandomierz wyróżnia się najwyższym poziomem zadowolenia z komunikacji władz w zakresie bezpieczeństwa, Kielce cechuje dominacja postaw neutralnych i relatywnie niski poziom uznania, natomiast w Starachowicach, mimo stosunkowo wysokiego udziału ocen

pozytywnych, częściej niż w innych miastach pojawiały się również opinie negatywne (tab. 57).

Tabela 57. Ocena komunikacji i informowania mieszkańców przez władze miasta w kwestiach bezpieczeństwa (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Bardzo źle	Źle	Ani dobrze, ani źle	Dobrze	Bardzo dobrze
Jak ocenia Pan/Pani komunikację i informowanie mieszkańców przez władze miasta na temat kwestii bezpieczeństwa?	Kielce	6,60%	11,20%	60,90%	17,10%	4,20%
	Sandomierz	8,10%	9,40%	45,90%	26,00%	10,60%
	Starachowice	1,20%	13,90%	52,20%	29,70%	3,00%

Źródło: Badania własne.

Ocena wybranych aspektów bezpieczeństwa w mieście pokazuje, że opinie mieszkańców są zróżnicowane, a dużą część odpowiedzi stanowią postawy neutralne. Najwięcej kontrowersji budzi kwestia dostępności bezpiecznych miejsc do spędzania wolnego czasu – ponad połowa respondentów (50,8%) nie zgodziła się ze stwierdzeniem, że ich brakuje, podczas gdy 23,7% uznało, że są one rzeczywiście niewystarczające, a 25,5% pozostało bez wyraźnego stanowiska.

Działania władz miasta w zakresie reagowania na problemy bezpieczeństwa zostały ocenione umiarkowanie – 41,0% badanych uznało je za skuteczne, 16,0% wystawiło oceny krytyczne, a aż 43,0% przyjęło postawę neutralną, co wskazuje na brak jednoznacznego przekonania o ich efektywności. Podobny schemat pojawił się w odniesieniu do informowania mieszkańców o zagrożeniach – 38,5% respondentów uznało, że jest ono odpowiednie, 27,4% oceniło je negatywnie, a 34,1% nie zajęło stanowiska. W przypadku współpracy między mieszkańcami a służbami porządkowymi dominowała ostrożność – jedynie 31,2% uznało ją za dobrą, 28,9% oceniło negatywnie, a 39,9% pozostało neutralnych.

Wyraźnie lepiej oceniono programy społeczne i edukacyjne – 45,7% mieszkańców wskazało, że przyczyniają się one do poprawy bezpieczeństwa, choć 19,3% zaprzeczyło tej tezie, a 35,0% nie miało wyrobionej opinii. Najwyższe noty uzyskał natomiast monitoring miejski, który 61,1% respondentów uznało za skuteczne narzędzie zapobiegania przestępczości, w tym 24,5% w sposób zdecydowany. Tylko 14,1% oceniło go negatywnie, a 24,9% wybrało opcję neutralną.

Najniżej oceniono aktywność mieszkańców – jedynie 31,6% zgodziło się ze stwierdzeniem, że angażują się oni w inicjatywy na rzecz poprawy bezpieczeństwa, podczas gdy 25,4% wyraziło opinię przeciwną, a 43,0% nie zajęło stanowiska.

W percepcji mieszkańców najważniejszym i najlepiej ocenianym elementem bezpieczeństwa w mieście pozostaje monitoring, a stosunkowo dobrze postrzegane są również programy edukacyjne. Działania władz i współpraca ze służbami uzyskały umiarkowanie pozytywne noty, natomiast aktywność samych mieszkańców oceniono najniżej. Duży udział postaw neutralnych we wszystkich obszarach potwierdza, że dla wielu respondentów brakuje dostatecznej wiedzy lub wyrobionej opinii o skuteczności poszczególnych działań (tab. 58).

Tabela 58. Opinie respondentów dotyczące przedstawionych stwierdzeń (wszyscy respondenci)

Stwierdzenie	Zdecydowanie się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Ani się zgadzam, ani nie	Raczej się zgadzam	Zdecydowanie się zgadzam
W moim mieście brakuje miejsc, gdzie można bezpiecznie spędzać czas wolny	20,70%	30,10%	25,50%	15,20%	8,50%
Władze miasta skutecznie reagują na problemy związane z bezpieczeństwem	5,00%	11,00%	43,00%	29,50%	11,50%
Mieszkańcy są odpowiednio informowani o zagrożeniach i sposobach ich unikania	8,00%	19,40%	34,10%	29,70%	8,80%
Współpraca między mieszkańcami a służbami porządkowymi jest na wysokim poziomie	9,20%	19,70%	39,90%	23,20%	8,00%
Programy społeczne i edukacyjne wpływają na poprawę bezpieczeństwa w mieście	6,30%	13,00%	35,00%	34,00%	11,70%
Monitoring miejski skutecznie zapobiega przestępstwom	4,80%	9,30%	24,90%	36,60%	24,50%
Mieszkańcy aktywnie angażują się w działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa	7,00%	18,40%	43,00%	23,70%	7,90%

Źródło: Badania własne.

Analiza opinii mieszkańców dotyczących wybranych aspektów bezpieczeństwa w podziale na miasta pokazuje, że mimo ogólnych podobieństw, występują wyraźne różnice lokalne. W zakresie dostępności bezpiecznych miejsc do spędzania wolnego czasu najbardziej optymistyczne stanowisko odnotowano w Starachowicach – 54,9% respondentów nie zgodziło się ze stwierdzeniem, że takich przestrzeni brakuje, co sugeruje, że ich dostępność jest tam oceniana relatywnie dobrze. W Kielcach i Sandomierzu brak bezpiecznych miejsc wskazywano częściej – odpowiednio 26,0% i 28,1% badanych

udzieliło odpowiedzi pozytywnych, przy czym w Kielcach częściej niż w Starachowicach pojawiały się opinie skrajnie krytyczne.

Wyraźne różnice ujawniły się również w ocenie skuteczności działań władz. Najwięcej pozytywnych opinii odnotowano w Sandomierzu, gdzie 47,2% respondentów wskazało, że władze skutecznie reagują na problemy bezpieczeństwa. Wynik ten wyraźnie odróżnia to miasto od Kielc (37,2%) i Starachowic (41,5%), gdzie zaufanie do działań władz jest mniejsze. W odniesieniu do informowania mieszkańców o zagrożeniach również wyróżnia się Sandomierz – 39,1% badanych oceniło je pozytywnie, w tym aż 17,1% zdecydowanie dobrze. W Kielcach i Starachowicach dominowały natomiast oceny neutralne, przy jednocześnie wyższym odsetku odpowiedzi krytycznych.

Współpracę między mieszkańcami a służbami porządkowymi także najlepiej oceniono w Sandomierzu, gdzie 39,0% respondentów wyraziło opinię pozytywną, z czego 15,0% zdecydowanie pozytywną. W Kielcach i Starachowicach przeważały odpowiedzi neutralne, a oceny stanowczo pozytywne pojawiały się rzadziej. Podobny obraz dotyczy programów społecznych i edukacyjnych – w Sandomierzu aż 44,8% mieszkańców uznało je za skuteczne, w tym 21,2% zdecydowanie pozytywnie. Dla porównania, w Kielcach wprowadzi 47,7% ankietowanych oceniło je korzystnie, lecz tylko 8,4% bardzo wysoko, a w Starachowicach 43,6% wyraziło pozytywne opinie, z przewagą ocen umiarkowanych.

Najwięcej entuzjazmu wobec monitoringu miejskiego również wystąpiło w Sandomierzu – 68,3% mieszkańców wskazało jego skuteczność, w tym 35,4% w sposób zdecydowany. W Kielcach (58,1%) i Starachowicach (59,7%) monitoring także oceniano korzystnie, jednak mniej stanowczo. W odniesieniu do aktywności mieszkańców we wszystkich miastach dominowały postawy neutralne. Najwięcej ocen pozytywnych pojawiło się w Sandomierzu (33,4%), nieco mniej w Kielcach (32,8%), a najmniej w Starachowicach (28,8%). Co istotne, w Kielcach i Sandomierzu częściej niż w Starachowicach odnotowano odpowiedzi zdecydowanie pozytywne, co wskazuje na większą wiarę w możliwość współdziałania społeczności lokalnej.

Sandomierz wyróżnia się najwyższym poziomem zaufania wobec działań władz, programów społecznych i monitoringu, Kielce charakteryzują się przewagą ocen neutralnych przy umiarkowanym uznaniu dla poszczególnych działań, natomiast Starachowice wskazują na relatywnie dobrą dostępność bezpiecznych przestrzeni, ale równocześnie ujawniają niższe zaufanie do współpracy mieszkańców z instytucjami porządkowymi oraz większy sceptycyzm wobec działań społecznych (tab. 59).

Tabela 59. Opinie respondentów dotyczące przedstawionych stwierdzeń (respondenci według miast)

Stwierdzenie	Miasto	Zdecydowanie się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Ani się zgadzam, ani nie	Raczej się zgadzam	Zdecydowanie się zgadzam
W moim mieście brakuje miejsc, gdzie można bezpiecznie spędzać czas wolny	Kielce	19,90%	30,90%	23,20%	15,00%	11,00%
	Sandomierz	20,30%	24,40%	27,20%	19,20%	8,90%
	Starachowice	22,00%	32,90%	27,30%	12,80%	5,00%
Władze miasta skutecznie reagują na problemy związane z bezpieczeństwem	Kielce	4,00%	12,90%	45,90%	29,50%	7,70%
	Sandomierz	4,50%	7,20%	41,10%	22,00%	25,20%
	Starachowice	6,50%	11,30%	40,70%	35,00%	6,50%
Mieszkańcy są odpowiednio informowani o zagrożeniach i sposobach ich unikania	Kielce	7,80%	24,10%	27,60%	35,10%	5,40%
	Sandomierz	7,30%	15,00%	38,60%	22,00%	17,10%
	Starachowice	8,90%	16,60%	38,90%	28,50%	7,10%
Współpraca między mieszkańcami a służbami porządkowymi jest na wysokim poziomie	Kielce	9,40%	19,90%	40,00%	23,90%	6,80%
	Sandomierz	6,90%	14,70%	39,40%	24,00%	15,00%
	Starachowice	10,70%	23,10%	40,10%	21,70%	4,40%
Programy społeczne i edukacyjne wpływają na poprawę bezpieczeństwa w mieście	Kielce	8,00%	9,60%	34,70%	39,30%	8,40%
	Sandomierz	0,00%	15,00%	40,20%	23,60%	21,20%
	Starachowice	9,20%	15,70%	31,50%	34,70%	8,90%
Monitoring miejski skutecznie zapobiega przestępstwom	Kielce	7,50%	7,50%	26,90%	36,30%	21,80%
	Sandomierz	0,00%	8,50%	23,20%	32,90%	35,40%
	Starachowice	4,70%	12,20%	23,40%	39,80%	19,90%
Mieszkańcy aktywnie angażują się w działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa	Kielce	8,90%	18,70%	39,60%	24,40%	8,40%
	Sandomierz	2,00%	21,50%	43,10%	22,80%	10,60%
	Starachowice	8,30%	15,70%	47,20%	23,40%	5,40%

Źródło: Badania własne.

Ocena wystarczalności obecności patroli policji i straży miejskiej w ciągu dnia pokazuje wyraźny podział opinii wśród mieszkańców. Łącznie 39,0% badanych uznało, że patroli jest wystarczająco, przy czym 32,2% wskazało odpowiedź „raczej tak”, a 6,8% „zdecydowanie tak”. Odmiennego zdania było 33,8% respondentów – 25,8% wybrało opcję „raczej nie”, a 8,0% „zdecydowanie nie”, co wskazuje na istotny poziom krytycyzmu wobec skali obecności służb w przestrzeni publicznej. Warto zaznaczyć, że aż 27,2% mieszkańców pozostało niezdecydowanych, wybierając odpowiedź „trudno powiedzieć”. Taki rozkład sugeruje, że oceny zależą w dużej mierze od indywidualnych doświadczeń i faktycznej widoczności patroli w najbliższym otoczeniu.

Podsumowując, choć opinie pozytywne nieznacznie przeważają nad negatywnymi, to brak jednoznaczności u znacznej części respondentów wskazuje na potrzebę zwiększenia przewidywalności i rozpoznawalności działań patrolowych w ciągu dnia (tab. 60).

Tabela 60. Ocena wystarczalności obecności patroli policji i straży miejskiej w mieście w ciągu dnia (wszyscy respondenci)

Pytanie	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Zdecydowanie tak
Czy uważa Pan/Pani, że obecność patroli policji i straży miejskiej jest w mieście wystarczająca w ciągu dnia?	8,00%	25,80%	27,20%	32,20%	6,80%

Źródło: Badania własne.

Badanie satysfakcji mieszkańców z obecności patroli policji i straży miejskiej w ciągu dnia, rozpatrywana w podziale na miasta, uwidacznia wyraźne różnice w percepcji mieszkańców. W Kielcach poziom akceptacji był najwyższy – 42,8% respondentów uznało obecność patroli za wystarczającą, z czego 11,9% oceniło ją zdecydowanie pozytywnie. Równocześnie 33,0% badanych wskazało na niedostateczną liczbę patroli, a 24,2% pozostało neutralnych, co tworzy zrównoważony obraz z przewagą opinii korzystnych. W Sandomierzu dominowały wskazania „raczej tak” (36,2%), natomiast jedynie 1,2% mieszkańców wyraziło ocenę zdecydowanie pozytywną, co sugeruje ostrożniejsze podejście do działań służb. Jednocześnie aż 29,7% pozostawało niezdecydowanych, a 32,9% oceniło obecność patroli krytycznie. W Starachowicach natomiast proporcje były najbardziej wyrównane – 35,1% respondentów oceniło obecność patroli pozytywnie, 35,5% negatywnie, a 29,4% neutralnie, co potwierdza silną polaryzację opinii.

Kielce wyróżniają się największym poziomem zaufania do skuteczności patroli, w Sandomierzu dominuje ostrożny optymizm z dużym udziałem odpowiedzi neutralnych, natomiast w Starachowicach obraz jest najbardziej spolaryzowany, wskazując na brak jednoznacznego konsensusu mieszkańców (tab. 61).

Tabela 61. Ocena wystarczalności obecności patroli policji i straży miejskiej w mieście w ciągu dnia (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Obecność patroli policji i straży miejskiej w ciągu dnia	Kielce	11,90%	30,90%	24,20%	24,60%	8,40%
	Sandomierz	1,20%	36,20%	29,70%	27,60%	5,30%
	Starachowice	4,50%	30,60%	29,40%	26,10%	9,40%

Źródło: Badania własne.

Badanie opinii mieszkańców na temat wystarczalności obecności patroli policji i straży miejskiej w nocy wskazuje na dominację postaw krytycznych. Ponad połowa mieszkańców (54,8%) uznała, że patroli jest zbyt mało, z czego aż 24,7% oceniło ich brak jednoznacznie negatywnie. Neutralne opinie stanowiły 23,1%, co potwierdza, że część

respondentów nie ma wyrobionego zdania lub nie dostrzega bezpośrednio aktywności służb nocą. Pozytywne oceny były wyraźnie mniej liczne – jedynie 22,1% ankietowanych wskazało, że liczba patroli jest wystarczająca, w tym tylko 6,8% oceniło ją zdecydowanie pozytywnie.

Wyniki te jednoznacznie pokazują, że w percepcji społecznej problem niewystarczającej obecności patroli szczególnie nasila się po zmroku, a mieszkańcy oczekują wyraźnie większej widoczności służb w przestrzeni publicznej w godzinach nocnych (tab. 62).

Tabela 62. Ocena wystarczalności obecności patroli policji i straży miejskiej w mieście w nocy (wszyscy respondenci)

Pytanie	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Zdecydowanie tak
Czy uważa Pan/Pani, że obecność patroli policji i straży miejskiej jest w mieście wystarczająca w nocy?	24,70%	30,10%	23,10%	15,30%	6,80%

Źródło: Badania własne.

W świetle analizy percepcji mieszkańców, obecność patroli Policji i Straży Miejskiej w nocy w podziale na miasta potwierdza, że mieszkańcy we wszystkich ośrodkach uznają ich obecność za niewystarczającą, choć skala krytycyzmu różni się w zależności od lokalizacji. W Kielcach opinie były najbardziej spolaryzowane – ponad połowa badanych (52,7%) wskazała na niedostateczną liczbę patroli, w tym aż 26,0% oceniło sytuację skrajnie negatywnie. Jednocześnie 26,0% mieszkańców wyraziło opinie pozytywne, a 21,3% pozostało neutralnych, co świadczy o wyraźnym podziale stanowisk. W Sandomierzu dominowały również oceny krytyczne (52,1%), jednak w większym stopniu miały one charakter umiarkowany („raczej nie” – 34,6%) niż skrajny („zdecydowanie nie” – 17,5%). To właśnie tam odnotowano także najwyższy odsetek odpowiedzi neutralnych (30,9%), co sugeruje większą ostrożność mieszkańców w formułowaniu jednoznacznych ocen. W Starachowicach sytuacja została oceniona najbardziej krytycznie – 59,4% respondentów wskazało na niewystarczającą obecność patroli, z czego 28,2% udzieliło oceny zdecydowanie negatywnej. Pozytywne opinie wyraziło jedynie 21,0% ankietowanych, a neutralne stanowisko zajęło 19,6%.

Problem niewystarczającej liczby patroli nocą szczególnie mocno akcentują mieszkańcy Starachowic i Kielc, gdzie częściej pojawiają się opinie skrajnie negatywne, podczas gdy w Sandomierzu przeważa bardziej umiarkowana i wyczekująca ocena (tab. 63).

Tabela 63. Ocena wystarczalności obecności patroli policji i straży miejskiej w mieście w nocy (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Obecność patroli policji i straży miejskiej w nocy	Kielce	10,10%	15,90%	21,30%	26,70%	26,00%
	Sandomierz	1,60%	15,40%	30,90%	34,60%	17,50%
	Starachowice	6,50%	14,50%	19,60%	31,20%	28,20%

Zródło: Badania własne.

Ocena subiektywnego poczucia bezpieczeństwa mieszkańców podczas spacerów po zmroku w różnych przestrzeniach miejskich ujawnia wyraźne kontrasty zależne od charakteru miejsca. Najbardziej problematyczne okazują się parki miejskie – 41,4% respondentów wskazało, że czuje się w nich niebezpiecznie, podczas gdy tylko 28,6% zadeklarowało poczucie bezpieczeństwa. Co istotne, aż 14,8% osób w ogóle unika parków po zmroku, co potwierdza ich wizerunek jako przestrzeni szczególnie ryzykownych. Podobne obawy dotyczą terenów rekreacyjnych, takich jak bulwary czy promenady – 32,0% badanych nie czuje się tam bezpiecznie, a 13,2% rezygnuje z ich użytkowania po zmroku.

Zdecydowanie lepiej oceniane są przestrzenie centralne. Na placach miejskich poczucie bezpieczeństwa zadeklarowało 37,5% mieszkańców, a na rynku lub głównym placu – aż 46,9%, przy relatywnie niższym odsetku odczuwających zagrożenie (odpowiednio 31,1% i 27,8%). Jeszcze korzystniejsze opinie odnotowano w przypadku ulic handlowych, gdzie niemal połowa ankietowanych (49,4%) czuje się bezpiecznie, a jedynie 24,0% zgłasza brak komfortu. Wyniki te wskazują, że intensywne użytkowanie przestrzeni, związane z obecnością ludzi i ruchem, wyraźnie sprzyja poczuciu ochrony.

Znacznie więcej wątpliwości budzą miejsca związane z komunikacją. Na dworcach i przystankach 37,9% respondentów zadeklarowało brak poczucia bezpieczeństwa, przy czym jedynie 33,8% czuje się tam pewnie. Publiczne przestrzenie śródmiejskie, takie jak deptaki czy pasaże, oceniono bardziej umiarkowanie – 36,7% badanych zadeklarowało poczucie bezpieczeństwa, 25,4% zgłosiło poczucie zagrożenia, a 22,9% pozostało neutralnych. Skwery i małe parki osiedlowe podzieliły opinie niemal po równo – 34,5% mieszkańców czuje się tam bezpiecznie, a 34,7% odczuwa brak komfortu, przy czym 9,9% unika tych miejsc.

Największe poczucie bezpieczeństwa występuje w przestrzeniach centralnych i intensywnie użytkowanych, takich jak rynek czy ulice handlowe, natomiast parki, tereny rekreacyjne i dworce pozostają obszarami największych obaw, co wskazuje na silny związek

między natężeniem ruchu, infrastrukturą oraz obecnością ludzi a subiektywnym odczuciem bezpieczeństwa po zmroku (tab. 64).

Tabela 64. Poczucie bezpieczeństwa podczas spaceru po mieście po zmroku (wszyscy respondenci)

Miejsce	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Zdecydowanie tak	Nie bywam w takim miejscu po zmroku
Parki miejskie – tereny zielone przeznaczone do rekreacji i wypoczynku	15,20%	26,20%	15,20%	24,60%	4,00%	14,80%
Place miejskie – otwarte przestrzenie w mieście	10,00%	21,10%	17,80%	31,50%	6,00%	13,60%
Rynek lub główny plac – centralny plac miasta	10,20%	17,60%	15,50%	36,40%	10,50%	9,80%
Ulice handlowe – ulice z dużą liczbą sklepów i usług	10,30%	13,70%	17,90%	36,30%	13,10%	8,70%
Tereny rekreacyjne – np. bulwary, promenady	10,40%	21,60%	17,90%	30,20%	6,70%	13,20%
Dworce i przystanki komunikacji miejskiej	14,10%	23,80%	20,00%	27,10%	6,70%	8,30%
Przestrzenie publiczne w śródmieściu (deptaki, pasaże)	9,70%	15,70%	22,90%	29,90%	6,80%	15,00%
Skwery i małe parki osiedlowe	11,80%	22,90%	19,90%	26,00%	9,50%	9,90%

Zródło: Badania własne.

Analiza poczucia bezpieczeństwa mieszkańców podczas spacerów po zmroku w różnych przestrzeniach miejskich w podziale na miasta wskazuje na istotne różnice lokalne, mimo ogólnych podobieństw w hierarchii ocen. Największe poczucie zagrożenia odnotowano w parkach miejskich – w Sandomierzu aż 51,6% respondentów wskazało brak bezpieczeństwa, a tylko 25,6% czuło się tam komfortowo. W Kielcach i Starachowicach odsetki ocen negatywnych były również wyższe niż pozytywne, przy czym w Starachowicach aż 17,8% mieszkańców deklaroowało unikanie parków po zmroku, co potwierdza ich szczególnie krytyczne postrzeganie tych miejsc.

W przestrzeniach centralnych, takich jak place miejskie, wyniki były wyraźnie lepsze. W Kielcach 38,5% respondentów czuło się bezpiecznie, a w Sandomierzu 39,4%. W Starachowicach dominowały odpowiedzi umiarkowanie pozytywne (34,0% wskazań „raczej tak”), ale odsetek zdecydowanie pozytywnych opinii był najniższy (2,1%), co odzwierciedla większą ostrożność mieszkańców. Jeszcze wyższy poziom poczucia bezpieczeństwa odnotowano na rynku i głównych placach – w Sandomierzu 50,1%, w Kielcach 47,8%, a w Starachowicach 43,6% respondentów wskazało odpowiedzi pozytywne, przy czym w dwóch pierwszych miastach częściej pojawiały się deklaracje wyraźnego komfortu.

Ulice handlowe oceniane były relatywnie najlepiej – w Starachowicach 54,9% badanych wskazało na poczucie bezpieczeństwa, w Kielcach 47,8%, a w Sandomierzu 44,7%. W tym ostatnim mieście zauważalny był jednak wysoki poziom niezdecydowania (27,2%), co sugeruje ambiwalentny stosunek do tego typu przestrzeni. Tereny rekreacyjne, takie jak bulwary czy promenady, oceniano ostrożniej – pozytywne wskazania odnotowano u 39,0% mieszkańców Kielc, 34,5% Sandomierza i 35,9% Starachowic, przy stosunkowo dużym udziale odpowiedzi neutralnych oraz unikaniu tych miejsc po zmroku.

Szczególnie krytycznie oceniano dworce i przystanki komunikacji miejskiej. W Sandomierzu 40,7% mieszkańców wskazało brak poczucia bezpieczeństwa, a w Kielcach i Starachowicach odsetek ten przekraczał 36%. Tylko około 30% badanych czuło się tam komfortowo, co czyni te miejsca jednymi z najmniej bezpiecznych w percepcji mieszkańców. Publiczne przestrzenie śródmiejskie, takie jak deptaki i pasaże, uzyskały bardziej umiarkowane wyniki – w Kielcach i Sandomierzu pozytywne wskazania sięgały 39–41%, a w Starachowicach 34,4%, gdzie dominowały jednak odpowiedzi neutralne.

Skwery i małe parki osiedlowe były szczególnie problematyczne w Kielcach – 38,4% mieszkańców deklaroowało brak poczucia bezpieczeństwa, przy 35,3% wskazań pozytywnych. W Sandomierzu i Starachowicach wyniki były bardziej wyrównane, lecz przeważały postawy ostrożne i brak wyraźnych deklaracji.

Mieszkańcy wszystkich miast najbezpieczniej czują się w przestrzeniach centralnych, takich jak rynek i ulice handlowe, podczas gdy największe obawy budzą peryferyjne i słabiej nadzorowane miejsca – zwłaszcza parki, tereny rekreacyjne i dworce. Lokalnie Sandomierz wyróżnia się wysokim poziomem poczucia zagrożenia w parkach, Kielce – krytyczną oceną skwerów osiedlowych, a Starachowice – ostrożnym podejściem do placów miejskich, co pokazuje znaczenie lokalnych uwarunkowań przestrzennych w kształtowaniu odczuć mieszkańców (tab. 65).

Tabela 65. Poczucie bezpieczeństwa podczas spaceru po mieście po zmroku (respondenci według miast)

Miejsce (po zmroku)	Miasto	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Zdecydowanie tak	Nie bywam w takim miejscu po zmroku
Parki miejskie – tereny zielone przeznaczone do rekreacji i wypoczynku	Kielce	12,20%	23,90%	15,90%	25,80%	8,00%	14,20%
	Sandomierz	20,30%	31,30%	11,40%	23,60%	2,00%	11,40%
	Starachowice	15,40%	25,50%	17,30%	23,70%	0,30%	17,80%
Place miejskie – otwarte	Kielce	7,00%	21,30%	17,30%	28,80%	9,70%	15,90%
	Sandomierz	10,20%	22,80%	15,00%	34,10%	5,30%	12,60%

przestrzeń w mieście, często pełniące funkcje reprezentacyjne (np. place miejskie, ale nie rynek główny)	Starachowice	13,60%	19,60%	20,50%	32,90%	2,10%	11,30%
Rynek lub główny plac – centralny plac miasta, często historyczny, będący miejscem spotkań i wydarzeń	Kielce	7,70%	18,70%	15,00%	33,70%	14,10%	10,80%
	Sandomierz	12,60%	15,00%	17,40%	37,80%	12,30%	4,90%
	Starachowice	11,60%	18,10%	14,80%	38,90%	4,70%	11,90%
Ulice handlowe – ulice z dużą liczbą sklepów i punktów usługowych	Kielce	6,80%	18,00%	14,50%	30,20%	17,60%	12,90%
	Sandomierz	17,90%	8,20%	27,20%	31,30%	13,40%	2,00%
	Starachowice	9,20%	12,20%	15,40%	47,80%	7,10%	8,30%
Tereny rekreacyjne – np. bulwary, promenady	Kielce	8,90%	22,50%	14,80%	30,10%	8,90%	14,80%
	Sandomierz	12,20%	25,20%	20,70%	32,10%	2,40%	7,40%
	Starachowice	11,00%	17,80%	19,90%	28,80%	7,10%	15,40%
Dworce i przystanki komunikacji miejskiej – miejsca związane z transportem publicznym	Kielce	16,40%	20,40%	18,70%	26,50%	8,90%	9,10%
	Sandomierz	12,20%	28,50%	20,30%	28,50%	1,20%	9,30%
	Starachowice	12,50%	24,60%	21,40%	27,00%	8,00%	6,50%
Przestrzeń publiczne w śródmieściu – inne niż wymienione powyżej, np. deptaki, pasáže	Kielce	8,30%	19,00%	19,00%	28,10%	11,50%	14,10%
	Sandomierz	8,10%	15,00%	23,60%	31,30%	3,30%	18,70%
	Starachowice	12,50%	12,20%	27,30%	31,20%	3,20%	13,60%
Skwery i małe parki osiedlowe – niewielkie tereny zielone w obszarach mieszkalnych, służące mieszkańcom do rekreacji i odpoczynku	Kielce	11,00%	27,40%	16,90%	22,70%	12,60%	9,40%
	Sandomierz	14,20%	20,30%	23,60%	23,60%	8,50%	9,80%
	Starachowice	11,00%	19,00%	21,10%	32,00%	6,20%	10,70%

Źródło: Badania własne.

Z przeprowadzonych badań wynika, że unikanie określonych miejsc w przestrzeni miejskiej ze względu na obawy o bezpieczeństwo pokazuje, że problem ten dotyczy znacznej części mieszkańców. Ponad dwie piąte respondentów (42,7%) przyznało, że w ich otoczeniu występują lokalizacje, które świadomie omijają z powodu poczucia zagrożenia. Jednocześnie 57,3% badanych stwierdziło, że nie odczuwa potrzeby unikania żadnych przestrzeni. Taki rozkład opinii wskazuje, że mimo iż większość mieszkańców nie identyfikuje wprost miejsc budzących lęk, to niemal połowa społeczności dostrzega istnienie punktów postrzeganych jako ryzykowne.

Wynik ten stanowi ważny sygnał dla władz lokalnych, podkreślając konieczność precyzyjnej diagnozy takich obszarów i wdrażania działań prewencyjnych w celu podniesienia ich bezpieczeństwa (tab. 66).

Tabela 66. Miejsca w mieście unikane ze względu na bezpieczeństwo (wszyscy respondenci)

Pytanie	Tak	Nie
Czy w mieście są miejsca, których unika Pan/Pani ze względu na bezpieczeństwo?	42,70%	57,30%

Źródło: Badania własne.

Ocena unikania określonych miejsc ze względu na bezpieczeństwo w podziale na miasta wskazuje, że zjawisko to jest obecne we wszystkich analizowanych ośrodkach, choć jego nasilenie różni się w zależności od lokalizacji. W Kielcach 42,4% mieszkańców przyznało, że świadomie omija pewne przestrzenie, uznając je za niebezpieczne, podczas gdy 57,6% nie widzi takiej potrzeby. W Sandomierzu skala zjawiska była nieco mniejsza – 40,2% respondentów potwierdziło unikanie konkretnych miejsc, a 59,8% stwierdziło, że nie spotyka się z takimi obszarami w swoim otoczeniu. Najczęściej o unikaniu wskazywali mieszkańcy Starachowic – 44,8% badanych zadeklarowało takie zachowania, co czyni to miasto najbardziej krytycznym w ocenie bezpieczeństwa lokalnych przestrzeni, mimo że nadal ponad połowa (55,2%) respondentów nie identyfikuje podobnych problemów.

We wszystkich miastach część mieszkańców wskazuje na istnienie przestrzeni budzących obawy, jednak skala tego zjawiska jest największa w Starachowicach, najmniejsza w Sandomierzu, a Kielce plasują się pośrodku. Wyniki te podkreślają potrzebę lokalnych działań ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa w miejscach uznawanych za ryzykowne (tab. 67).

Tabela 67. Miejsca w mieście unikane ze względu na bezpieczeństwo (respondenci według miast)

Kategoria	Miasto	Tak	Nie
Czy w mieście są miejsca, których unika Pan/Pani ze względu na bezpieczeństwo?	Kielce	42,40%	57,60%
	Sandomierz	40,20%	59,80%
	Starachowice	44,80%	55,20%

Źródło: Badania własne.

Podsumowując, codzienne użytkowanie przestrzeni ma głównie charakter funkcjonalny (transport, ulice handlowe), a miejsca rekreacyjne i reprezentacyjne odwiedzane są raczej okazjonalnie. Poczucie bezpieczeństwa jest wysokie w dzień

i wyraźnie spada nocą, szczególnie w parkach i w węzłach transportowych; najsilniej oddziałują czynniki społeczne (agresja, używki) oraz jakość oświetlenia. Policja oceniana jest lepiej niż Straż Miejska, a poparcie mieszkańców koncentruje się na rozwiązaniach techniczno-infrastrukturalnych (oświetlenie, monitoring, modernizacja), przy umiarkowanej gotowości do partycypacji. Wnioski te wskazują na potrzebę łączenia „twardych” interwencji z działaniami porządkowymi i społecznymi, różnicowanymi lokalnie - co w kolejnym podrozdziale (5.3) zostanie zestawione z wnioskami z badań jakościowych.

5.3. Synteza wyników badań jakościowych i badań ilościowych

Synteza wyników analiz jakościowych i ilościowych pozwala uchwycić obraz poczucia bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych trzech miast województwa świętokrzyskiego, w którym wspólne wzorce przeplatają się z wyraźnymi różnicami lokalnego kontekstu. W ujęciu ogólnym respondenci deklarują wysoki komfort w ciągu dnia oraz istotny spadek poczucia bezpieczeństwa po zmroku. Skala tej różnicy jest na tyle wyraźna, że wyznacza główną oś diagnozy. W ciągu dnia 63,8% badanych oceniło swoje poczucie bezpieczeństwa jako wysokie lub bardzo wysokie, a jedynie 5,5% jako niskie bądź bardzo niskie, co wskazuje na względną przewidywalność i „czytelność” przestrzeni w warunkach naturalnej obecności świadków i codziennej aktywności. Nocą proporcje ulegają odwróceniu: jedynie 31,2% badanych deklaruje wysoki lub bardzo wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa, 41,2% wskazuje odpowiedzi neutralne, a 27,6% ocenia sytuację negatywnie. Dane te pokazują dominujące poczucie niepewności oraz zależność komfortu mieszkańców od infrastruktury i widocznej obecności służb porządkowych.

Analiza przestrzenna ujawnia systematyczny gradient ryzyka. Najbardziej problematyczne miejsca to parki, bulwary oraz dworce i przystanki, które w percepcji mieszkańców stanowią przestrzenie o najwyższym poziomie zagrożenia po zmroku. W parkach łącznie 48,4% respondentów deklarowało brak poczucia bezpieczeństwa, podczas gdy jedynie 32,6% czuło się tam bezpiecznie. Na dworcach i przystankach negatywne oceny sięgnęły 45%, a pozytywne ograniczyły się do 31%. Wskazuje to jednoznacznie na powiązanie poczucia ryzyka ze słabym oświetleniem, niską obecnością innych osób oraz ograniczoną dostępnością reakcji służb. W kontrze rynek i ulice handlowe wypadają korzystniej dzięki efektowi frekwencyjnemu i większej kontroli. Na ulicach handlowych 47,5% respondentów deklarowało poczucie bezpieczeństwa w nocy,

a 29,1% brak takiego odczucia, co potwierdza ochronny wpływ intensywnego użytkowania przestrzeni, lepszej widoczności i wsparcia technicznych narzędzi nadzoru.

Wyniki ilościowe i jakościowe zbiegają się również w ocenie narzędzi poprawy bezpieczeństwa. Monitoring miejski jest postrzegany jako skuteczny i potrzebny mechanizm prewencji, lecz nie kompensuje braków operacyjnych i infrastrukturalnych, w tym niedostatecznej liczby patroli, punktowych „dziur” oświetleniowych oraz przestrzennego nieładu. W dzień ocena skuteczności policji jest umiarkowanie pozytywna (ok. 48% ocen pozytywnych przy 39% neutralnych), natomiast nocą wyraźnie rośnie udział opinii sceptycznych zarówno wobec policji, jak i straży miejskiej. Szczególnie wyraźna jest asymetria w ocenie wystarczalności patroli: w dzień bilans pozytywnych i negatywnych opinii jest względnie wyrównany, natomiast nocą 54,8% respondentów uznaje obecność patroli za niewystarczającą, a jedynie 22,1% za wystarczającą. Jest to spójne z opisanym wcześniej gradientem ryzyka przestrzennego i czasowego.

Wspólnym wątkiem dla wszystkich trzech miast pozostaje kwestia komunikacji i rozpoznawalności działań związanych z bezpieczeństwem. Tylko 12,6% mieszkańców deklaruje świadomość istniejących inicjatyw i programów, przy jednoczesnych 40,1% wskazaniach gotowości do udziału w konsultacjach oraz blisko jednej trzeciej odpowiedzi „nie wiem”. Wyniki te ukazują znaczny potencjał partycypacyjny, który jednak nie jest w pełni wykorzystywany, co wskazuje na konieczność wzmocnienia komunikacji i aktywizacji społecznej.

Rewitalizacja i modernizacja przestrzeni miejskich są oceniane bardzo wysoko, zarówno w wymiarze jakości życia, jak i bezpieczeństwa. Aż 87,1% respondentów dostrzega pozytywny lub bardzo pozytywny wpływ tych działań na ogólną jakość życia, a 66,2% wskazuje, że rewitalizacje poprawiają bezpieczeństwo przestrzeni publicznych w śródmieściu. Jednocześnie ponad jedna czwarta mieszkańców udzieliła odpowiedzi „trudno powiedzieć”, co ponownie odsyła do problemu ograniczonej komunikacji efektów prowadzonych działań oraz braku powszechnie stosowanych standardów ich ewaluacji.

Na tle wspólnych tendencji ujawniają się także różnice lokalne, które wyznaczają priorytety interwencji. W Kielcach dominuje polaryzacja ocen, większy udział skrajnych opinii oraz ponadprzeciętne oczekiwania wobec nowoczesnej infrastruktury. Sandomierz cechuje najwyższy poziom zaufania do władz i instytucjonalnych narzędzi bezpieczeństwa, przy czym słabszym punktem pozostają przestrzenie zielone nocą. W Starachowicach zauważalny jest natomiast największy krytycyzm w odniesieniu do sytuacji nocnej

i deklaracji unikania miejsc, co wskazuje na potrzebę priorytetowego zwiększenia patroli i rewitalizacji punktowych obszarów ryzyka.

Zbieżny obraz wyłania się także z wypowiedzi decydentów, planistów i służb porządkowych, którzy konsekwentnie podkreślali znaczenie audytów bezpieczeństwa, poprawy oświetlenia, właściwego rozmieszczenia funkcji miejskich, sprzężenia monitoringu z szybką reakcją oraz utrzymania porządku jako warunków osiągnięcia trwałego efektu bezpieczeństwa (tab. 68 i tab. 69).

Tabela 68. Zbieżności między miastami

Wymiar	Wspólny wniosek
Dzień vs noc	Wysokie poczucie bezpieczeństwa w dzień i wyraźny spadek po zmroku we wszystkich miastach.
Mapa miejsc ryzyka nocą	Parki, bulwary/promenady, dworce i przystanki jako stałe ogniska obaw.
Narzędzia	Monitoring oceniany pozytywnie, ale niewystarczający bez patroli, oświetlenia i czystości.
Patrole	Niedobór patroli w nocy to najczęściej artykułowany deficyt.
Komunikacja	Niska rozpoznawalność programów bezpieczeństwa przy deklarowanej gotowości udziału w konsultacjach.
Rewitalizacja	Silnie pozytywna ocena wpływu na jakość życia i bezpieczeństwo, przy istotnym odsetku „trudno powiedzieć”.

Źródło: Badania własne.

Tabela 69. Różnice charakterystyczne (profil miejski)

Wymiar	Kielce	Sandomierz	Starachowice
Profil ocen	Polaryzacja i ambiwalencja; wysokie oczekiwania wobec „twardej” infrastruktury.	Relatywnie najwyższe zaufanie do władz i monitoringu; słabsze noce w parkach.	Największy krytycyzm nocą; najwyższe unikanie miejsc; deficyt patroli najbardziej widoczny.
Priorytet miejsc	Skwery osiedlowe i korytarze dojeżdżania; węzły transportowe.	Parki i ciągi rekreacyjne; dojeżdżania do centrów.	Dworce, osiedlowe „martwe strefy”, peryferia i przejścia międzyfunkcyjne.
Odpowiedź operacyjna	Rozszerzenie audytów i lepsza koordynacja SM–Policja.	Doświetlenia zieleni i rewizja układu funkcji w rekreacji.	Intensyfikacja patroli i rewitalizacja punktowa węzłów ryzyka.

Źródło: Badania własne.

Wnioskując, zestawienie wspólnych tendencji i lokalnych różnic wskazuje, że poczucie bezpieczeństwa mieszkańców w przestrzeni publicznej ma charakter dynamiczny i zależny od kontekstu. Powtarzający się wzorzec spadku komfortu po zmroku, szczególnie w parkach i na dworcach, potwierdza kluczowe znaczenie infrastruktury technicznej i obecności służb w kształtowaniu odczuć społecznych. Jednocześnie rozbieżności między Kielcami, Sandomierzem i Starachowicami dowodzą, że skuteczna polityka bezpieczeństwa wymaga lokalnego dopasowania działań – od rozbudowy infrastruktury i audytów bezpieczeństwa, po intensyfikację patroli i rozwój mechanizmów

partycypacji społecznej. Wnioski te wskazują, że trwała poprawa poczucia bezpieczeństwa w miastach województwa świętokrzyskiego powinna łączyć rozwiązania uniwersalne z odpowiedzią na zróżnicowane potrzeby poszczególnych społeczności.

5.4. Weryfikacja hipotez badawczych

Weryfikacja hipotez badawczych stanowi kluczowy element analizy, ponieważ pozwala ocenić trafność założeń sformułowanych w części teoretycznej oraz skonfrontować je z uzyskanymi wynikami badań empirycznych. Dzięki temu możliwe jest zarówno potwierdzenie, jak i odrzucenie przyjętych przypuszczeń, a także wskazanie istotnych różnic międzygrupowych oraz czynników kształtujących poczucie bezpieczeństwa mieszkańców w przestrzeni publicznej.

Hipoteza H1 zakładała, że przypuszczalnie kobiety odczuwają niższy poziom poczucia bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych badanych miast niż mężczyźni.

W analizie obejmującej wszystkich respondentów zastosowano test U Manna-Whitneya w celu porównania odpowiedzi kobiet i mężczyzn na pytanie: „Proszę ocenić swój ogólny poziom poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach swojego miasta w ciągu dnia”. Uzyskane wyniki nie wykazały istotnych różnic pomiędzy płciami ($U = 108301,50$; $p = 0,08$). Średnia ranga kobiet wyniosła 492,36, a mężczyzn 522,56, co wskazuje na nieco wyższe oceny mężczyzn, jednak różnica ta nie osiągnęła poziomu istotności statystycznej. Odmienny rezultat uzyskano w przypadku pytania dotyczącego oceny poczucia bezpieczeństwa nocą, gdzie różnice okazały się istotne ($U = 100519,00$; $p < 0,01$). Kobiety osiągnęły średnią rangę 480,41, natomiast mężczyźni 544,55, co jednoznacznie wskazuje, że mężczyźni częściej deklarowali wyższy poziom bezpieczeństwa po zmroku.

Analiza przeprowadzona dla Kielc potwierdziła brak istotnych różnic między kobietami i mężczyznami w zakresie oceny bezpieczeństwa w ciągu dnia ($U = 20059,00$; $p = 0,24$). Kobiety uzyskały średnią rangę 207,85, a mężczyźni 221,19, co sugeruje umiarkowaną, lecz nieistotną przewagę mężczyzn. W przypadku pytania nocnego wyniki okazały się natomiast istotne statystycznie ($U = 18216,50$; $p < 0,01$). Średnia ranga kobiet wyniosła 200,80, a mężczyzn 232,42, co dowodzi, że mężczyźni w Kielcach częściej deklarowali wyższy poziom bezpieczeństwa w nocy.

W Starachowicach uzyskano odmienny układ wyników. W pytaniu o bezpieczeństwo w ciągu dnia różnice między płciami były istotne statystycznie ($U = 10252,00$; $p = 0,01$).

Kobiety osiągnęły średnią rangę 159,16, a mężczyźni 185,19, co wskazuje na wyższe poczucie bezpieczeństwa deklarowane przez mężczyzn. Natomiast w odniesieniu do pytania nocnego nie stwierdzono istotnych różnic ($U = 11138,00$; $p = 0,19$). Kobiety uzyskały średnią rangę 163,07, a mężczyźni 176,91, co sugeruje przewagę mężczyzn, jednak brak istotności statystycznej uniemożliwia jednoznaczną interpretację.

W Sandomierzu zarówno w przypadku oceny poczucia bezpieczeństwa w ciągu dnia ($U = 7395,00$; $p = 0,19$), jak i nocą ($U = 5921,50$; $p = 0,09$), nie odnotowano istotnych różnic pomiędzy płaciami. W ciągu dnia kobiety uzyskały średnią rangę 127,37, a mężczyźni 115,90, co wskazuje na niewielką przewagę kobiet, lecz niepotwierdzoną statystycznie. W nocy kobiety osiągnęły średnią rangę 118,33, a mężczyźni 133,66, co odwraca kierunek różnic na korzyść mężczyzn, jednak również w tym przypadku brak było podstaw do potwierdzenia istotności statystycznej (tab. 70 i tab. 71).

Tabela 70. Statystyki opisowe (rangi) dla wszystkich grup

Miasto	Zakres	Grupa	N	Średnia ranga	Suma rang	U	p
Wszyscy respondenci	Dzień	Kobiety	651	492,36	320527,50	108301,50	0,08
		Mężczyźni	354	522,56	184987,50		
	Noc	Kobiety	651	480,41	312745,00	100519,00	<0,01
		Mężczyźni	354	544,55	192770,00		
Kielce	Dzień	Kobiety	261	207,85	54250,00	20059,00	0,24
		Mężczyźni	164	221,19	36275,00		
	Noc	Kobiety	261	200,80	52407,50	18216,50	<0,01
		Mężczyźni	164	232,42	38117,50		
Starachowice	Dzień	Kobiety	227	159,16	36130,00	10252,00	0,01
		Mężczyźni	107	185,19	19815,00		
	Noc	Kobiety	227	163,07	37016,00	11138,00	0,19
		Mężczyźni	107	176,91	18929,00		
Sandomierz	Dzień	Kobiety	163	127,37	20761,00	7395,00	0,19
		Mężczyźni	83	115,90	9620,00		
	Noc	Kobiety	163	118,33	19287,50	5921,50	0,09
		Mężczyźni	83	133,66	11093,50		

Źródło: Badania własne.

Tabela 71. Porównanie istotności różnic między kobietami i mężczyznami

Miasto	Dzień – wynik	Noc – wynik
Wszyscy respondenci	brak istotnych różnic	istotne różnice (mężczyźni > kobiety)
Kielce	brak istotnych różnic	istotne różnice (mężczyźni > kobiety)
Starachowice	istotne różnice (mężczyźni > kobiety)	brak istotnych różnic
Sandomierz	brak istotnych różnic	brak istotnych różnic

Źródło: Badania własne.

Podsumowując, przeprowadzone analizy wskazują, że hipoteza H1 znalazła jedynie częściowe potwierdzenie. Różnice istotne statystycznie wystąpiły w analizie obejmującej wszystkich respondentów oraz w Kielcach w odniesieniu do ocen nocnych, a także

w Starachowicach w odniesieniu do ocen dziennych. W Sandomierzu nie odnotowano istotnych różnic w żadnym z analizowanych wymiarów. Wyniki te sugerują, że zależność między płcią a poziomem poczucia bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej ma charakter zróżnicowany i jest uwarunkowana zarówno porą dnia, jak i lokalną specyfiką badanego miasta.

W dalszej kolejności zweryfikowana została hipoteza H2, zgodnie z którą przypuszcza się, że osoby starsze odczuwają niższe poczucie bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych badanych miast niż osoby młodsze.

W analizie obejmującej wszystkich respondentów odnotowano istotne różnice pomiędzy kategoriami wiekowymi w ocenie bezpieczeństwa w ciągu dnia (test Kruskala–Wallisa: $H = 11,41$; $df = 3$; $p < 0,01$). Testy post-hoc Dunna wykazały, że osoby w wieku 65+ uzyskały istotnie niższe rangi niż respondenci z grupy 18–30 lat ($z = 2,99$; $p < 0,01$), co potwierdza obniżone poczucie bezpieczeństwa w najstarszej kategorii wiekowej. Słabszy efekt zaobserwowano również między grupą 18–30 a 51–64 lata ($z = 2,19$; $p = 0,03$), jednak po korektach dla wielokrotnych porównań utracił on istotność. Wyniki wskazują zatem na częściowe potwierdzenie hipotezy, ograniczone głównie do grupy 65+. W przypadku pytania dotyczącego oceny nocnej nie stwierdzono różnic istotnych pomiędzy kategoriami wiekowymi ($H = 1,27$; $df = 3$; $p = 0,74$).

W Kielcach analiza odpowiedzi dotyczących poczucia bezpieczeństwa w ciągu dnia nie wykazała istotnych różnic między grupami wiekowymi ($H = 1,01$; $df = 2$; $p = 0,60$), a testy post-hoc Dunna potwierdziły brak kontrastów między grupami 18–30, 31–50 oraz 51–64 lata. Również w pytaniu nocnym nie odnotowano różnic istotnych statystycznie ($H = 3,16$; $df = 2$; $p = 0,21$). Zaobserwowano jedynie nieznaczną tendencję do niższych ocen w grupie 51–64 lata, która nie osiągnęła istotności. Oznacza to, że w Kielcach hipoteza H2 nie znajduje potwierdzenia.

W Starachowicach uzyskane wyniki także nie wykazały istotnych różnic pomiędzy kategoriami wiekowymi. Analiza dzienna nie przyniosła efektów istotnych ($H = 2,19$; $df = 3$; $p = 0,53$), a testy post-hoc nie potwierdziły kontrastów międzygrupowych. Podobny rezultat odnotowano w pytaniu nocnym ($H = 3,44$; $df = 3$; $p = 0,33$). Oznacza to, że w Starachowicach hipoteza H2 nie znalazła potwierdzenia ani w ocenie dziennej, ani nocnej.

Odmianą sytuację zaobserwowano w Sandomierzu. Analiza dotycząca oceny bezpieczeństwa w ciągu dnia wykazała istotne różnice pomiędzy kategoriami wiekowymi ($H = 11,04$; $df = 3$; $p = 0,01$). Testy post-hoc Dunna wskazały, że osoby w wieku 65+ charakteryzowały się istotnie niższymi rangami niż respondenci w wieku 18–30 lat

($z = 2,49$; $p = 0,01$) oraz 31–50 lat ($z = 2,42$; $p = 0,02$). Różnice między grupą 18-30 a 51–64 lata utraciły istotność po zastosowaniu korekt wielokrotnych porównań. Wyniki potwierdzają zatem hipotezę H2 w odniesieniu do ocen dziennych, wskazując na wyraźnie niższe poczucie bezpieczeństwa wśród osób starszych. W pytaniu nocnym różnice pomiędzy kategoriami wiekowymi nie osiągnęły istotności ($H = 1,71$; $df = 3$; $p = 0,63$) (tab. 72).

Tabela 72. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H2

Grupa / Miasto	Okres analizy	Statystyka H	df	p	Weryfikacja hipotezy H2
Wszyscy respondenci	Dzień	11,41	3	<0,01	Potwierdzona – osoby 65+ wykazują niższe poczucie bezpieczeństwa
	Noc	1,27	3	0,74	Niepotwierdzona
Kielce	Dzień	1,01	2	0,60	Niepotwierdzona
	Noc	3,16	2	0,21	Niepotwierdzona
Starachowice	Dzień	2,19	3	0,53	Niepotwierdzona
	Noc	3,44	3	0,33	Niepotwierdzona
Sandomierz	Dzień	11,04	3	0,01	Potwierdzona – osoby starsze oceniają niżej poczucie bezpieczeństwa
	Noc	1,71	3	0,63	Niepotwierdzona

Źródło: Badania własne.

Podsumowując, uzyskane wyniki wskazują, że hipoteza H2 znajduje jedynie częściowe potwierdzenie. W analizie obejmującej wszystkich respondentów oraz w Sandomierzu osoby w wieku 65 lat i więcej oceniały swój ogólny poziom poczucia bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej w ciągu dnia istotnie niż niż osoby młodsze. Natomiast w Kielcach i Starachowicach różnice pomiędzy kategoriami wiekowymi nie osiągnęły poziomu istotności statystycznej ani w odniesieniu do ocen dziennych, ani nocnych. Otrzymane wyniki sugerują, że obniżone poczucie bezpieczeństwa jest charakterystyczne głównie dla najstarszych respondentów, lecz zjawisko to nie występuje w sposób jednolity we wszystkich badanych miastach.

Kolejna hipoteza, H3, opierała się na przypuszczeniu, że częstsze korzystanie z przestrzeni publicznych wiąże się z wyższym poziomem poczucia bezpieczeństwa mieszkańców badanych miast.

W analizie obejmującej wszystkich respondentów nie stwierdzono istotnych korelacji pomiędzy częstotliwością korzystania z przestrzeni publicznych a oceną poczucia bezpieczeństwa w ciągu dnia. Wartości współczynników oscylowały wokół zera ($|p| \leq 0,05$; $p \geq 0,20$), a jedynie w przypadku dworców i przystanków komunikacji miejskiej uzyskano efekt bliski istotności ($\rho = -0,06$; $p = 0,07$). Oznacza to, że hipoteza H3 nie znajduje potwierdzenia w odniesieniu do ocen dziennych. Podobnie w przypadku poczucia bezpieczeństwa w nocy nie odnotowano istotnych zależności, choć największe, lecz nadal

nieistotne tendencje dotyczyły ulic handlowych ($\rho = -0,06$; $p = 0,07$) oraz placów miejskich ($\rho = -0,05$; $p = 0,08$). Ostatecznie również w tym ujęciu hipoteza nie została potwierdzona. Jednocześnie odnotowano umiarkowaną, istotną korelację dodatnią pomiędzy ocenami dziennymi i nocnymi ($\rho = 0,24$; $p < 0,01$), co potwierdza spójność deklaracji w obu porach dnia.

W Kielcach analiza ocen dziennych nie wykazała żadnych istotnych zależności pomiędzy częstotliwością korzystania z przestrzeni publicznych a poziomem bezpieczeństwa ($|\rho| \leq 0,06$; $p \geq 0,20$), np. dla parków miejskich ($\rho = 0,03$; $p = 0,56$) czy ulic handlowych ($\rho = 0,04$; $p = 0,46$). W pytaniach nocnych również nie stwierdzono korelacji istotnych statystycznie, choć największa tendencja dotyczyła ulic handlowych ($\rho = -0,08$; $p = 0,09$). W konsekwencji hipoteza H3 nie znajduje w Kielcach potwierdzenia, przy jednoczesnym wystąpieniu umiarkowanej spójności między ocenami dziennymi i nocnymi ($\rho = 0,28$; $p < 0,01$).

W Starachowicach wyniki były częściowo odmienne. W pytaniach dziennych ujawniono istotną, choć słabą, ujemną korelację dla ulic handlowych ($\rho = -0,11$; $p = 0,04$; $\tau\text{-b} = -0,10$; $p = 0,04$), co oznacza, że częstsze korzystanie z tych przestrzeni wiązało się z niższym poczuciem bezpieczeństwa – efekt przeciwny do zakładanego. W pozostałych przypadkach korelacje nie osiągnęły istotności, np. dla parków miejskich ($\rho = -0,08$; $p = 0,16$). W pytaniach nocnych wszystkie zależności pozostawały nieistotne ($|\rho| \leq 0,08$; $p \geq 0,13$). Ostatecznie także w Starachowicach hipoteza H3 nie została potwierdzona, mimo że oceny dzienne i nocne cechowała słaba, ale istotna spójność ($\rho = 0,27$; $p < 0,01$).

W Sandomierzu analiza ocen dziennych nie przyniosła jednoznacznego potwierdzenia hipotezy. Zidentyfikowano jedynie słabe, dodatnie zależności na granicy istotności: dla deptaków i pasażerów ($\rho = 0,13$; $p = 0,05$; $\tau\text{-b} = 0,11$; $p = 0,05$) oraz dla ulic handlowych ($\rho = 0,12$; $p = 0,06$). W pozostałych przypadkach korelacje były nieistotne, np. dla rynku/głównego placu ($\rho = -0,10$; $p = 0,12$). W pytaniach nocnych również nie odnotowano istotnych zależności, choć dla dworców i przystanków komunikacji miejskiej uzyskano wartości graniczne ($\rho = 0,12$; $p = 0,05$; $\tau\text{-b} = 0,11$; $p = 0,05$). Wyniki te wskazują, że także w Sandomierzu hipoteza H3 nie znajduje potwierdzenia (tab. 73).

Tabela 73. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H3

Grupa	Wniosek dla dnia („...w ciągu dnia”)	Wniosek dla nocy („...w nocy”)	Dodatkowe uwagi statystyczne
Wszyscy respondenci	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona	Tendencje ujemne, nieistotne: ulice handlowe ($\rho \approx -0,06$; $p = 0,07$), place miejskie ($\rho \approx -0,05$; $p = 0,08$). Dzień–noc: $\rho = 0,24$; $p < 0,01$.

Kielce	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona	Brak istotności we wszystkich przestrzeniach; noc: ulice handlowe $\rho = -0,08$; $p = 0,09$. Dzień–noc: $\rho = 0,28$; $p < 0,01$.
Starachowice	Niepotwierdzona (dla ulic handlowych istotnie ujemnie)	Niepotwierdzona	Dzień: ulice handlowe $\rho = -0,11$; $p = 0,04$. Dzień–noc: $\rho = 0,27$; $p < 0,01$.
Sandomierz	Niepotwierdzona (pozytywne zależności na granicy dla śródmieścia i ulic handlowych)	Niepotwierdzona (na granicy dla dworców/przystanków)	Dzień: śródmieście $\rho = 0,13$; $p = 0,05$; ulice handlowe $\rho = 0,12$; $p = 0,06$. Noc: dworce/przystanki $\rho = 0,12$; $p = 0,05$.

Źródło: Badania własne.

Podsumowując, ani w analizie ogólnej, ani w badaniach prowadzonych w poszczególnych miastach nie stwierdzono dodatnich, istotnych korelacji pomiędzy częstotliwością korzystania z przestrzeni publicznych a poziomem poczucia bezpieczeństwa. Zidentyfikowano jedynie pojedyncze, słabe tendencje – w tym efekt przeciwny w Starachowicach (dla ulic handlowych), zależności graniczne w Sandomierzu (deptaki, ulice handlowe, dworce/przystanki) oraz nieistotne ujemne wskazania w analizie ogólnej. Ostatecznie hipoteza H3 nie znajduje potwierdzenia.

W dalszej kolejności zweryfikowana została hipoteza H4, zgodnie z którą przypuszcza się, że słabe oświetlenie oraz obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków stanowią główne czynniki obniżające poczucie bezpieczeństwa w nocy.

W analizie obejmującej wszystkich respondentów jako zmienną zależną przyjęto odpowiedzi na pytanie: „Proszę ocenić swój ogólny poziom poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach swojego miasta w nocy”. Do modelu regresji liniowej (M_1) włączono ocenę wpływu różnych zagrożeń, takich jak słabe oświetlenie, obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków, kradzieże, rozboje, wandalizm czy brak służb porządkowych. Model istotnie poprawiał dopasowanie względem modelu zerowego (ANOVA: $F(10, 999) = 5,16$; $p < 0,01$), choć wyjaśniona wariancja pozostawała ograniczona ($R^2 = 0,05$; skorygowane $R^2 = 0,04$). Spośród badanych predyktorów istotny wpływ miały: słabe oświetlenie ($b = -0,09$; $\beta = -0,10$; $p < 0,01$), brak służb porządkowych ($b = -0,07$; $\beta = -0,08$; $p = 0,02$) oraz bezdomność i żebractwo ($b = -0,06$; $\beta = -0,08$; $p = 0,02$). Na granicy istotności znalazły się rozboje i napaści ($p = 0,07$) oraz zaniedbana infrastruktura ($p = 0,06$). Natomiast obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków nie miała znaczenia statystycznego ($b = 0,02$; $p = 0,51$). Wyniki te wskazują, że hipoteza H4 znajduje jedynie częściowe potwierdzenie – słabe oświetlenie istotnie obniżało poczucie bezpieczeństwa, podczas gdy drugi element hipotezy nie został potwierdzony.

W Kielcach model okazał się istotny ($F(10, 416) = 2,89; p < 0,01$), jednak siła wyjaśniania była niska ($R^2 = 0,06$; skorygowane $R^2 = 0,04$). Najważniejszymi predyktorami okazały się rozboje i napaści ($b = -0,12; \beta = -0,15; p = 0,01$) oraz bezdomność i żebractwo ($b = -0,10; \beta = -0,13; p = 0,02$), a brak służb porządkowych znalazł się na granicy istotności ($p = 0,06$). Ani słabe oświetlenie ($p = 0,18$), ani obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków ($p = 0,44$) nie miały istotnego wpływu. Oznacza to, że w Kielcach hipoteza H4 nie została potwierdzona – większe znaczenie miały czynniki związane z przestępczością i problemami społecznymi.

W Sandomierzu model również osiągnął istotność ($F(10, 235) = 2,06; p = 0,03$), przy ograniczonym dopasowaniu ($R^2 = 0,08$; skorygowane $R^2 = 0,04$). Jedynym istotnym predyktorem okazał się wandalizm i niszczenie mienia ($b = -0,15; \beta = -0,17; p = 0,02$). Ani słabe oświetlenie ($p = 0,27$), ani obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków ($p = 0,73$) nie miały istotnego znaczenia. W konsekwencji w Sandomierzu hipoteza H4 nie znalazła potwierdzenia.

W Starachowicach model także osiągnął istotność ($F(10, 326) = 2,48; p < 0,01$), z $R^2 = 0,07$ i skorygowanym $R^2 = 0,04$. W tym przypadku słabe oświetlenie przestrzeni publicznych było istotnym czynnikiem obniżającym poczucie bezpieczeństwa ($b = -0,12; \beta = -0,15; p = 0,02$), a brak obecności służb porządkowych znajdował się na granicy istotności ($p = 0,05$). Obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków ($p = 0,58$) nie miała znaczenia statystycznego. Oznacza to, że w Starachowicach hipoteza H4 znajduje częściowe potwierdzenie – istotny okazał się czynnik oświetlenia, podczas gdy drugi element hipotezy nie został zweryfikowany (tab. 74).

Tabela 74. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H4

Grupa	Czy słabe oświetlenie istotnie obniża poczucie bezpieczeństwa?	Czy obecność osób pod wpływem istotnie obniża poczucie bezpieczeństwa?	Inne istotne czynniki (ujemne)	Dopasowanie M_1 (R^2 / adj. R^2)
Wszyscy	Tak ($b = -0,09; p < .01$)	Nie ($p = .51$)	Brak służb ($p = .02$), Bezdomność/żebractwo ($p = .02$)	0,05 / 0,04
Kielce	Nie ($p = .18$)	Nie ($p = .44$)	Rozboje/napaści ($p = .01$), Bezdomność/żebractwo ($p = .02$)	0,06 / 0,04
Sandomierz	Nie ($p = .27$)	Nie ($p = .73$)	Wandalizm/niszczenie mienia ($p = .02$)	0,08 / 0,04
Starachowice	Tak ($b = -0,12; p = .02$)	Nie ($p = .58$)	Brak służb ($p = .05$, granicznie)	0,07 / 0,04

Źródło: Badania własne.

Hipoteza H4 nie znalazła pełnego potwierdzenia. Pierwszy jej element, odnoszący się do słabego oświetlenia, został zweryfikowany pozytywnie w analizie ogólnej oraz w Starachowicach, gdzie czynnik ten istotnie obniżał poziom poczucia bezpieczeństwa w nocy. Drugi element, dotyczący obecności osób pod wpływem alkoholu i narkotyków, nie okazał się istotny w żadnym z analizowanych przypadków. Dodatkowo w poszczególnych miastach ujawniono inne determinanty obniżające poczucie bezpieczeństwa, takie jak rozboje i bezdomność/żebractwo (Kielce), wandalizm (Sandomierz) czy brak służb porządkowych (wszyscy respondenci; granicznie w Starachowicach). Modele wyjaśniały jedynie niewielką część wariacji (skorygowane $R^2 \approx 0,04-0,06$), co wskazuje, że poczucie bezpieczeństwa w nocy kształtowane jest przez złożone spektrum czynników, obejmujących zarówno elementy infrastrukturalne, jak i kontekst społeczny przestrzeni miejskiej.

Następna hipoteza badawcza (H5) opierała się na przypuszczeniu, że niższa ocena skuteczności działań władz miejskich i służb porządkowych implikuje niższe poczucie bezpieczeństwa mieszkańców badanych miast.

W analizie obejmującej wszystkich respondentów odnotowano spójne, choć słabe zależności dodatnie. Najsilniejsze wystąpiły dla ocen skuteczności władz miejskich, szczególnie w odniesieniu do poczucia bezpieczeństwa w nocy ($\rho = 0,12-0,14$; $p < 0,001$), a w mniejszym stopniu w ciągu dnia ($\rho \approx 0,10$; $p < 0,01$). W przypadku Policji uzyskano słabsze, lecz istotne korelacje ($\rho \approx 0,09-0,10$; $p < 0,01$), natomiast Straż Miejska wykazywała najniższe i najbardziej nieregularne powiązania, ograniczone do pojedynczych efektów ($\rho \approx 0,07$; $p < 0,05$). Wyniki te wskazują, że hipoteza H5 znajduje potwierdzenie w ujęciu ogólnym, choć siła efektu pozostaje niewielka.

W Kielcach istotne związki dotyczyły przede wszystkim ocen skuteczności władz miejskich, które korelowały zarówno z poczuciem bezpieczeństwa w dzień ($\rho = 0,17$; $p < 0,001$), jak i w nocy ($\rho = 0,19$; $p < 0,001$). Policja miała słabsze, ale wciąż istotne znaczenie ($\rho = 0,10$; $p < 0,05$), natomiast Straż Miejska nie była związana z badanymi zmiennymi. Oznacza to, że w Kielcach hipoteza H5 znajduje częściowe potwierdzenie, przy czym największą rolę odgrywają oceny władz miejskich.

W Sandomierzu stwierdzono jedynie pojedyncze, słabe zależności. Skuteczność władz miejskich wiązała się z poczuciem bezpieczeństwa w nocy ($\rho = 0,14$; $p < 0,05$), natomiast ocena Straży Miejskiej korelowała z poczuciem bezpieczeństwa w dzień ($\rho = 0,15$; $p < 0,05$). Efekty te miały jednak niską siłę i były rozproszone, co oznacza, że hipoteza H5 znajduje w tym mieście jedynie ograniczone potwierdzenie.

W Starachowicach hipoteza H5 uzyskała najsilniejsze wsparcie. Wykazano istotne, choć nadal słabe korelacje między oceną skuteczności władz miejskich a poczuciem bezpieczeństwa zarówno w dzień ($\rho = 0,11$; $p < 0,05$), jak i w nocy ($\rho = 0,16$; $p < 0,001$). Dodatkowo odnotowano istotny związek między oceną Policji a poczuciem bezpieczeństwa w nocy ($\rho = 0,15$; $p < 0,001$). Straż Miejska nie była powiązana z poziomem bezpieczeństwa. Wyniki te wskazują, że w Starachowicach percepcja skuteczności władz i policji stosunkowo wyraźnie przekłada się na deklarowane poczucie bezpieczeństwa (tab. 75 i tab. 76).

Tabela 75. Korelacje Spearmana (ρ) między poczuciem bezpieczeństwa a oceną skuteczności instytucji

Związek	Wszyscy	Kielce	Sandomierz	Starachowice
Bezpieczeństwo w dzień \times Policja (dzień)	0.04 (ns)	0.05 (ns)	-0.04 (ns)	0.10 (ns)
Bezpieczeństwo w dzień \times Policja (noc)	0.09**	0.10*	0.07 (ns)	0.09 (ns)
Bezpieczeństwo w dzień \times Straż Miejska (dzień)	0.07*	0.09 (ns)	0.08 (ns)	0.08 (ns)
Bezpieczeństwo w dzień \times Straż Miejska (noc)	0.03 (ns)	0.03 (ns)	0.05 (ns)	0.04 (ns)
Bezpieczeństwo w dzień \times Władze miejskie (dzień)	0.10***	0.17***	~0.00 (ns)	0.11*
Bezpieczeństwo w dzień \times Władze miejskie (noc)	0.14***	—	0.14*	0.17***
Bezpieczeństwo w nocy \times Policja (dzień)	0.09**	0.09*	0.05 (ns)	0.10 (ns)
Bezpieczeństwo w nocy \times Policja (noc)	0.10**	0.08 (ns)	0.03 (ns)	0.15***
Bezpieczeństwo w nocy \times Straż Miejska (dzień)	0.07*	0.02 (ns)	0.15*	0.09 (ns)
Bezpieczeństwo w nocy \times Straż Miejska (noc)	0.04 (ns)	0.03 (ns)	0.09 (ns)	0.01 (ns)
Bezpieczeństwo w nocy \times Władze miejskie (dzień)	0.13***	0.19***	0.06 (ns)	0.10 (ns)
Bezpieczeństwo w nocy \times Władze miejskie (noc)	0.12***	—	0.09 (ns)	0.16***

(wartości ρ ; gwiazdki oznaczają istotność: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$; „ns” – nieistotne; myślnik – brak raportu)*

Uwaga metodologiczna: relacje mają małą wielkość efektu (typowo $\rho \approx 0,07-0,19$). W analogicznych obliczeniach Kendalla (τ -b) uzyskano zbliżone wnioski co do kierunku i istotności.

Źródło: Badania własne.

Tabela 76. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H5

Grupa	Werdykt	Najmocniejsze istotne związki (ρ)	Komentarz interpretacyjny
Wszyscy	Częściowo potwierdzona	Władze (dzień→noc: 0.13–0.14***; dzień→dzień: 0.10***), Policja (0.09–0.10**); Straż Miejska słaba/niejednoznaczna	Lepsze oceny skuteczności władz i Policji wiążą się z wyższym poczuciem bezpieczeństwa, szczególnie w nocy.
Kielce	Częściowo potwierdzona	Władze (dzień→dzień 0.17***; dzień→noc 0.19***), Policja (noc→dzień 0.10*)	Efekt koncentruje się na ocenach władz miejskich ; Policja – słabiej; Straż Miejska – brak efektów.
Sandomierz	Częściowo potwierdzona	Władze (noc→dzień 0.14*), Straż Miejska (dzień→noc 0.15*)	Pojedyncze, słabe zależności; ogólny obraz niejednoznaczny .
Starachowice	Częściowo potwierdzona	Władze (noc→noc 0.16***; dzień→dzień 0.11*), Policja (noc→noc 0.15***)	Najbardziej spójne wsparcie H5 spośród miast; istotne, choć małe efekty.

Źródło: Badania własne.

Podsumowując, hipoteza H5 znajduje potwierdzenie przede wszystkim w analizie ogólnej oraz w Starachowicach, częściowe wsparcie w Kielcach i jedynie wybiórcze

w Sandomierzu. Wyższe oceny skuteczności władz miejskich i Policji wiązały się z wyższym poczuciem bezpieczeństwa, szczególnie w nocy, natomiast rola Straży Miejskiej okazała się marginalna. Ponieważ wartości współczynników korelacji pozostawały niskie (typowo $\rho \approx 0,07-0,19$), należy uznać, że postrzegana skuteczność instytucji porządku publicznego jest istotnym, lecz nie jedynym czynnikiem kształtującym poziom bezpieczeństwa mieszkańców.

W kolejnym etapie analiz zweryfikowano hipotezę H6, zgodnie z którą przypuszcza się, że mieszkańcy badanych miast, którzy doświadczyli sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w ciągu ostatnich 12 miesięcy, deklarują niższe poczucie bezpieczeństwa.

W analizie obejmującej wszystkich respondentów stwierdzono, że osoby bez takich doświadczeń istotnie wyżej oceniały swoje poczucie bezpieczeństwa niż respondenci, którzy je deklarowali. W przypadku oceny dziennej różnice osiągnęły poziom istotności statystycznej ($U = 111\ 022,50$; $p = 0,03$); średnia ranga wyniosła 516,71 w grupie „brak doświadczeń” oraz 476,69 w grupie „doświadczenia”. W odniesieniu do oceny nocnej różnica była w tym samym kierunku, osiągając poziom granicznej istotności ($U = 128\ 131,50$; $p = 0,05$). Średnia ranga osób bez doświadczeń wyniosła 518,71, a osób z doświadczeniami 483,70. Wyniki te potwierdzają hipotezę H6 w odniesieniu do ocen dziennych oraz częściowo w przypadku ocen nocnych.

W Kielcach różnice pomiędzy grupami nie osiągnęły poziomu istotności. W pytaniu dziennym ($U = 19\ 973,00$; $p = 0,09$) średnia ranga wyniosła 218,77 w grupie bez doświadczeń i 198,16 w grupie z doświadczeniami, natomiast w pytaniu nocnym ($U = 23\ 134,50$; $p = 0,27$) – odpowiednio 218,17 i 205,54. Kierunek różnic był zgodny z hipotezą, jednak brak istotności uniemożliwia jednoznaczne potwierdzenie.

W Starachowicach analiza dzienna nie wykazała różnic istotnych statystycznie ($U = 12\ 195,00$; $p = 0,24$; średnie rangi: 171,03 vs 158,63). Natomiast w pytaniu nocnym uzyskano wynik istotny ($U = 14\ 534,00$; $p = 0,01$). Średnia ranga osób bez doświadczeń wyniosła 176,37, a osób z doświadczeniami 150,62, co dowodzi, że respondenci, którzy zetknęli się z sytuacjami zagrażającymi bezpieczeństwu, wyraźnie niżej oceniali swoje poczucie bezpieczeństwa nocą.

W Sandomierzu nie stwierdzono istotnych różnic w żadnym z analizowanych ujęć. W ocenie dziennej ($U = 6\ 264,50$; $p = 0,47$) średnia ranga wyniosła 125,30 w grupie bez doświadczeń i 118,58 w grupie z doświadczeniami. W ocenie nocnej ($U = 6\ 924,00$;

p = 0,96) wartości były niemal identyczne (123,32 vs 123,82). Oznacza to, że rozkład ocen pozostawał zbliżony niezależnie od doświadczeń respondentów (tab. 77 i tab. 78).

Tabela 77. Statystyki opisowe (rangi) i testy U dla wszystkich grup

Miasto	Zakres	Grupa	N	Średnia ranga	Suma rang	U	p
Wszyscy	Dzień	Brak doświadczeń (Nie)	727	516,71	375 650,50	111 022,50	0,03
		Doświadczenia (Tak)	283	476,69	134 904,50		
	Noc	Brak doświadczeń (Nie)	629	518,71	326 266,50	128 131,50	0,05
		Doświadczenia (Tak)	381	483,70	184 288,50		
Kielce	Dzień	Brak doświadczeń (Nie)	306	218,77	66 944,00	19 973,00	0,09
		Doświadczenia (Tak)	119	198,16	23 581,00		
	Noc	Brak doświadczeń (Nie)	251	218,17	54 760,50	23 134,50	0,27
		Doświadczenia (Tak)	174	205,54	35 764,50		
Starachowice	Dzień	Brak doświadczeń (Nie)	239	171,03	40 875,00	12 195,00	0,24
		Doświadczenia (Tak)	95	158,63	15 070,00		
	Noc	Brak doświadczeń (Nie)	219	176,37	38 624,00	14 534,00	0,01
		Doświadczenia (Tak)	115	150,62	17 321,00		
Sandomierz	Dzień	Brak doświadczeń (Nie)	180	125,30	22 554,50	6 264,50	0,47
		Doświadczenia (Tak)	66	118,58	7 826,50		
	Noc	Brak doświadczeń (Nie)	158	123,32	19 485,00	6 924,00	0,96
		Doświadczenia (Tak)	88	123,82	10 896,00		

Zródło: Badania własne.

Tabela 78. Porównanie istotności różnic między grupami („brak doświadczeń” vs „doświadczenia”)

Miasto	Dzień – wynik	Noc – wynik
Wszyscy	istotne różnice (brak doświadczeń > doświadczenia)	granicznie istotne (brak doświadczeń > doświadczenia)
Kielce	brak istotnych różnic	brak istotnych różnic
Starachowice	brak istotnych różnic	istotne różnice (brak doświadczeń > doświadczenia)
Sandomierz	brak istotnych różnic	brak istotnych różnic

Zródło: Badania własne.

Podsumowując, hipoteza H6 znajduje potwierdzenie w analizie ogólnej, gdzie osoby bez doświadczeń zagrażających bezpieczeństwu deklarowały wyższy poziom poczucia bezpieczeństwa, szczególnie w ciągu dnia, a w mniejszym stopniu także nocą. W Starachowicach efekt ten został potwierdzony w odniesieniu do ocen nocnych. W

Kielcach i Sandomierzu różnice przebiegały w kierunku zgodnym z hipotezą, jednak nie osiągnęły progu istotności statystycznej. Wyniki sugerują, że doświadczenia sytuacji zagrażających bezpieczeństwu mają umiarkowany, lecz konsekwentny wpływ na obniżenie poczucia bezpieczeństwa, przy czym siła tego efektu różnicuje się w zależności od lokalnego kontekstu.

Kolejne założenie badawcze (H7) opierało się na przypuszczeniu, że gotowość do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa jest wyższa wśród mieszkańców badanych miast deklarujących wyższe poczucie bezpieczeństwa.

W analizie obejmującej wszystkich respondentów nie odnotowano istotnych związków pomiędzy poziomem poczucia bezpieczeństwa a gotowością do angażowania się w działania pro-bezpieczeństwo. W próbie ogólnej korelacje okazały się znikome: dla poczucia bezpieczeństwa w dzień $\rho = 0,03$ (ns), a dla poczucia bezpieczeństwa w nocy $\rho = 0,02$ (ns). Wyniki w poszczególnych miastach były zbliżone – w Kielcach odnotowano bardzo małe i nieistotne zależności ($\rho \approx 0,04$ i $\approx 0,01$), w Starachowicach niewielkie dodatnie, lecz nieistotne związki ($\rho = 0,06$ i $\rho = 0,04$), natomiast w Sandomierzu pojawiły się słabe, ujemne korelacje ($\rho = -0,05$ i $\rho = -0,04$), również nieistotne. Obliczenia z zastosowaniem współczynnika Kendalla (τ -b) potwierdziły te wnioski, wskazując na podobne kierunki zależności i brak istotności statystycznej.

Dla kontekstu należy podkreślić, że oceny poczucia bezpieczeństwa w dzień i w nocy są ze sobą spójne. W analizie ogólnej wykazano umiarkowaną dodatnią korelację ($\rho = 0,24^*$), a w poszczególnych miastach wartości były zbliżone: Kielce ($\rho = 0,28$), Starachowice ($\rho = 0,27$) i Sandomierz ($\rho = 0,12$). Oznacza to, że respondenci konsekwentnie oceniali swoje bezpieczeństwo w obu porach dnia, jednak spójność ta nie przekładała się na większą gotowość do angażowania się w działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa (tab. 79 i tab. 80).

Tabela 79. Korelacje Spearmana (ρ) między poczuciem bezpieczeństwa a gotowością do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa

Grupa	Bezpieczeństwo (dzień) × Gotowość	Bezpieczeństwo (noc) × Gotowość
Wszyscy	0,03 (ns)	0,02 (ns)
Kielce	0,04 (ns)	~0,01 (ns)
Sandomierz	-0,05 (ns)	-0,04 (ns)
Starachowice	0,06 (ns)	0,04 (ns)

(gwiazdki oznaczają istotność: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; ns – nieistotne)

Uwaga metodologiczna: wielkości efektów są bardzo małe ($|\rho| \leq 0,06$). Współczynniki Kendalla (τ -b) są zbliżone i nie zmieniają interpretacji.

Źródło: Badania własne.

Tabela 80. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H7

Grupa	Werdykt	Komentarz interpretacyjny
Wszyscy	Niepotwierdzona	Korelacje bliskie zeru (dzień $\rho=0,03$; noc $\rho=0,02$; oba ns).
Kielce	Niepotwierdzona	Bardzo małe i nieistotne efekty ($\rho \approx 0,04$ i $\approx 0,01$).
Sandomierz	Niepotwierdzona	Niewielkie, ujemne i nieistotne zależności ($-0,05$; $-0,04$).
Starachowice	Niepotwierdzona	Małe, dodatnie, lecz nieistotne korelacje ($0,06$; $0,04$).

Zródło: Badania własne.

Podsumowując, hipoteza H7 nie znajduje potwierdzenia. Gotowość do angażowania się w działania pro-bezpieczeństwo nie rośnie wraz z wyższym poziomem deklarowanego poczucia bezpieczeństwa, przynajmniej w ramach prostych analiz korelacyjnych. Uzyskane wyniki wskazują, że decyzja o uczestnictwie w takich inicjatywach kształtowana jest raczej przez inne czynniki — m.in. poczucie sprawczości obywatelskiej, zaufanie do instytucji publicznych, obowiązujące normy prospołeczne czy wcześniejsze doświadczenia uczestnictwa — niż przez sam poziom odczuwanego bezpieczeństwa.

W następnym kroku analizie poddano hipotezę H8, zgodnie z którą przypuszcza się, że mieszkańcy śródmieścia deklarują niższe poczucie bezpieczeństwa niż osoby zamieszkujące obszary oddalone od centrum miasta.

W analizie ogólnej nie stwierdzono istotnych zależności pomiędzy miejscem zamieszkania a oceną poczucia bezpieczeństwa. Korelacje były bardzo słabe i nieistotne: dla oceny dziennej $\rho = 0,02$ (ns), a dla oceny nocnej $\rho = 0,04$ (ns). Podobny wzorzec odnotowano w Kielcach, gdzie wartości wyniosły odpowiednio $\rho = 0,04$ (dzień) i $\rho = 0,02$ (noc), w Sandomierzu – niemal zerowe (dzień: $\rho \approx 0,00$; noc: $\rho \approx 0,01$), natomiast w Starachowicach – minimalne i również nieistotne (dzień: $\rho \approx -0,01$; noc: $\rho = 0,07$).

Dla pełniejszego obrazu należy podkreślić, że indywidualne oceny poczucia bezpieczeństwa w dzień i w nocy pozostawały ze sobą spójne i dodatnio skorelowane. W próbie ogólnej korelacja ta wyniosła $\rho = 0,24$, w Kielcach $\rho = 0,28$, w Starachowicach $\rho = 0,27$, a w Sandomierzu $\rho = 0,12$ ($p \approx 0,07$). Potwierdza to konsekwencję w samoocenie respondentów, jednak spójność ta nie przekłada się na systematyczny związek z lokalizacją miejsca zamieszkania względem centrum (tab. 81 i tab. 82).

Tabela 81. Korelacje Spearmana (ρ) między odległością miejsca zamieszkania od centrum a poczuciem bezpieczeństwa

Grupa	Odległość \times Poczucie bezpieczeństwa w dzień	Odległość \times Poczucie bezpieczeństwa w noc
Wszyscy	0,02 (ns)	0,04 (ns)
Kielce	0,04 (ns)	0,02 (ns)
Sandomierz	~0,00 (ns)	0,01 (ns)
Starachowice	-0,01 (ns)	0,07 (ns)

(wartości ρ ; gwiazdki oznaczają istotność: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$; ns – nieistotne)

Uwaga metodologiczna: wielkości efektów są znikome ($|\rho| \leq 0,07$); obliczenia Kendalla (τ -b) prowadzą do tych samych wniosków co do nieistotności.

Źródło: Badania własne.

Tabela 82. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H8

Grupa	Werdykt	Komentarz interpretacyjny
Wszyscy	Niepotwierdzona	Brak istotnych korelacji odległości z poczuciem bezpieczeństwa (dzień i noc).
Kielce	Niepotwierdzona	Efekty minimalne i nieistotne; odległość nie wyjaśnia różnic w ocenach.
Sandomierz	Niepotwierdzona	Korelacje praktycznie zerowe (dzień i noc).
Starachowice	Niepotwierdzona	Niewielki dodatni efekt nocny ($\rho=0,07$) nie osiąga istotności.

Źródło: Badania własne.

Hipoteza H8 nie znajduje zatem potwierdzenia. Ani w analizie zbiorczej, ani w poszczególnych miastach odległość od centrum nie różnicowała poziomu deklarowanego poczucia bezpieczeństwa, zarówno w ujęciu dziennym, jak i nocnym. Otrzymane wyniki wskazują, że na odczuwane bezpieczeństwo wpływają inne czynniki niż samo usytuowanie miejsca zamieszkania względem śródmieścia.

Poniższa tabela prezentuje zbiorcze zestawienie wyników weryfikacji hipotez, uwzględniające zarówno analizę ogólną, jak i różnice między Kielcami, Starachowicami oraz Sandomierzem. Zestawienie pozwala uchwycić, które hipotezy znalazły potwierdzenie, a które nie uzyskały wystarczającego wsparcia empirycznego (tab. 83).

Tabela 83. Status weryfikacji hipotez

Hipoteza	Wszyscy respondenci	Kielce	Starachowice	Sandomierz	Uzasadnienie skrótowe
H1: kobiety < mężczyźni w poczuciu bezpieczeństwa	Częściowo (noc: mężczyźni > kobiety, $p < 0,01$; dzień: ns)	Częściowo (noc: mężczyźni > kobiety, $p < 0,01$; dzień: ns)	Częściowo (dzień: mężczyźni > kobiety, $p = 0,01$; noc: ns)	Niepotwierdzona (dzień i noc: ns)	Efekt zależny od pory i miasta; nocą częstsza przewaga mężczyzn
H2: osoby starsze < młodsze	Częściowo (dzień: $H=11,41$, $p < 0,01$ — 65+ niżej; noc: ns)	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona	Potwierdzona (dzień: $H=11,04$, $p = 0,01$; noc: ns)	Spadek ocen głównie dla 65+ w dzień, lokalnie różny
H3: częstsze korzystanie \uparrow bezpieczeństwo	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona (dzień: ulice handlowe istotnie ujemnie)	Niepotwierdzona (granice istotności dla kilku przestrzeni)	Brak dodatnich, istotnych korelacji; pojedyncze tendencje i jeden efekt przeciwny

H4: słabe oświetlenie i osoby pod wpływem ↓ bezpieczeństwo nocą	Częściowo (oświetlenie: tak; osoby pod wpływem: nie)	Niepotwierdzona (istotne inne czynniki: rozboje, bezdomność)	Częściowo (oświetlenie: tak; osoby pod wpływem: nie)	Niepotwierdzona (istotny wandalizm)	Oświetlenie istotne ogółem i w Starachowicach; alkohol/narkotyki — brak efektu
H5: niższa ocena władz/służb → niższe bezpieczeństwo	Częściowo	Częściowo (głównie władze)	Potwierdzona	Częściowo	Słabe, lecz spójne dodatnie ρ dla władz/Policji, szczególnie nocą
H6: doświadczenia zagrożeń ↓ bezpieczeństwo	Częściowo (dzień: $p=0,03$; noc: $p=0,05$)	Niepotwierdzona	Częściowo (noc: $p=0,01$)	Niepotwierdzona	Niższe oceny u osób z doświadczeniami — ogółem i lokalnie nocą w Starachowicach
H7: wyższe bezpieczeństwo ↑ gotowość do działań	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona	Korelacje bliskie zeru
H8: bliżej/ dalej od centrum różnicuje bezpieczeństwo	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona	Niepotwierdzona	Korelacje z odległością znikome i nieistotne

Zródło: Badania własne.

Reasumując całość analiz, można stwierdzić, że różnice płci w poziomie poczucia bezpieczeństwa ujawniały się głównie nocą i miały zróżnicowany charakter lokalny, co wykazuje częściową słusność hipotezy H1. Wiek okazał się istotnym czynnikiem w ocenie dziennej w przypadku najstarszej grupy respondentów, jednak efekt ten nie występował we wszystkich miastach ani w godzinach nocnych, co również oznacza częściową słusność hipotezy H2. Częstotliwość korzystania z przestrzeni publicznych nie była powiązana z wyższym poczuciem bezpieczeństwa, a zatem hipoteza H3 nie znalazła potwierdzenia. W przypadku hipotezy H4 potwierdzono znaczenie słabego oświetlenia (zarówno w analizie ogólnej, jak i w Starachowicach), natomiast obecność osób pod wpływem alkoholu lub narkotyków nie była istotnym predyktorem obniżającym poczucie bezpieczeństwa, co wskazuje na częściowe potwierdzenie hipotezy. Hipoteza H5 uzyskała częściowe potwierdzenie – wyższe oceny skuteczności władz miejskich i Policji wiązały się z wyższym poziomem poczucia bezpieczeństwa, przy czym efekt był najbardziej widoczny w Starachowicach, a w Kielcach ograniczał się głównie do ocen władz. Doświadczenie sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w ciągu ostatnich 12 miesięcy wiązało się z niższym poczuciem bezpieczeństwa w analizie ogólnej (wyraźniej w dzień) oraz nocą w Starachowicach, co daje częściową słusność hipotezy H6. Hipoteza H7 nie znalazła potwierdzenia, ponieważ gotowość do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa nie wykazywała związku z poziomem odczuwanego bezpieczeństwa.

Również hipoteza H8 nie została potwierdzona, gdyż odległość miejsca zamieszkania od centrum nie różnicowała poziomu deklarowanego bezpieczeństwa ani w dzień, ani w nocy.

5.5. Rekomendacje na przyszłość

Rekomendacja pierwsza odnosi się do wzmocnienia „kręgosłupa operacyjnego” bezpieczeństwa, czyli dostępności patroli w czasie i przestrzeni. We wszystkich badanych miastach konieczne jest zwiększenie gęstości patroli w godzinach nocnych, szczególnie w parkach, na bulwarach, węzłach przesiadkowych oraz w tzw. „korytarzach międzyfunkcyjnych”. Harmonogramy i trasy patroli powinny być planowane w oparciu o cykliczne analizy zdarzeń, informacje z monitoringu oraz zgłoszenia mieszkańców, co zapewni adekwatność działań do realnych potrzeb społecznych.

Rekomendacja druga dotyczy modernizacji i ciągłości systemu oświetlenia, określanej jako budowa „linii światła”. Niezbędne jest eliminowanie punktowych „szwów” między oświetlonymi odcinkami, a także doświetlanie kluczowych miejsc, takich jak wejścia i wyjścia, przejścia dla pieszych, tyły parkingów czy skróty piesze. Ważne jest stosowanie opraw poprawiających widoczność, przy jednoczesnym ograniczaniu efektu olśnienia, co bezpośrednio wpływa na subiektywne poczucie bezpieczeństwa.

Rekomendacja trzecia akcentuje konieczność powiązania monitoringu z natychmiastową interwencją. Wymaga to formalnego zdefiniowania progów reakcji, czasu odpowiedzi oraz procedur przekazywania informacji pomiędzy centrami monitoringu a patrolami Policji i Straży Miejskiej. Uzupełnieniem tego działania powinno być rozszerzenie sieci kamer w miejscach wskazanych przez mieszkańców, a nie wyłącznie w historycznych „*hotspotach*”, co pozwoli na bardziej elastyczne i adekwatne reagowanie.

Rekomendacja czwarta obejmuje utrzymanie „porządku i czytelności” przestrzeni. Należy zapewnić stałą dbałość o czystość, eliminowanie „martwych stref” widoczności oraz separację funkcji kolizyjnych, np. rozdzielanie stref zabaw dziecięcych od obszarów nocnego tranzytu. Wskazane jest stosowanie zasad projektowania uniwersalnego — w tym ławki, rampy, kontrasty wizualne czy sygnalizację akustyczną — oraz minimalizowanie elementów sprzyjających ukrywaniu się w przestrzeni publicznej.

Rekomendacja piąta dotyczy komunikacji i partycypacji społecznej. Niski poziom wiedzy mieszkańców o istniejących programach bezpieczeństwa należy traktować jako czynnik systemowo osłabiający skuteczność działań. Dlatego w każdym z badanych miast powinien funkcjonować spójny „pakiet komunikacyjny” bezpieczeństwa, obejmujący:

przejrzysty *dashboard* wskaźników, kalendarz patroli ponadnormatywnych, wyniki audytów oraz proste kanały zgłaszania problemów. Konsultacje powinny mieć komponent terenowy (np. nocne spacery badawcze), a zespoły partycypacyjne winny mieć charakter mieszany, z udziałem młodzieży, seniorów, osób z niepełnosprawnościami oraz lokalnych przedsiębiorców.

Rekomendacja szósta wskazuje na konieczność oparcia zarządzania bezpieczeństwem na dowodach i ewaluacji. Audyty bezpieczeństwa powinny stać się standardowym elementem każdego projektu, a ich wyniki — podstawą korekt w krótkich cyklach oceny. Rekomenduje się także testy pilotażowe w terenie przed wdrożeniem docelowych rozwiązań oraz stosowanie porównywalnych mierników efektów, które wykraczają poza rejestr zdarzeń i obejmują również wskaźniki percepcji mieszkańców.

Rekomendacja siódma podkreśla konieczność dopasowania strategii do specyfiki poszczególnych miast:

- W Kielcach priorytetem powinno być zwiększenie widoczności efektów działań oraz redukcja polaryzacji ocen poprzez szybkie, widoczne naprawy w skali lokalnej, transparentną komunikację oraz audyty *ex ante*;
- W Sandomierzu pierwszeństwo należy przyznać ciągom rekreacyjnym i zieleni miejskiej, co wymaga doświetlenia, odsłonięcia widoków, strefowania aktywności oraz wzmożonej obecności patroli w sezonie turystycznym;
- W Starachowicach kluczowe pozostaje zwiększenie intensywności patroli, połączenie rewitalizacji z porządkowaniem „szwów” urbanistycznych oraz odbudowa zaufania mieszkańców poprzez widoczną obecność służb i komunikację sukcesów (tab. 84).

Tabela 84. Macierz priorytetów interwencyjnych

Przestrzeń × Pora	Priorytet techniczny	Priorytet operacyjny	Priorytet komunikacyjny
Parki i skwery nocą	Ciągłość oświetlenia, cięcia odsłaniające, likwidacja „zakamarków”.	Patrole piesze/rowerowe, trasy pętlowe, częstsze obchody w sezonie.	Spacerki audytowe z mieszkańcami, szybkie informowanie o poprawkach.
Dworce/przystanki nocą	Punkty kamerowe, jasne strefy wejść/wyjść, kontrastowa nawigacja.	Dyspozycyjność patroli w oknach przyjazdów/odjazdów.	Kampania „bezpieczna droga do domu”, mapy zgłoszeń.
Bulwary/promenady nocą	Doświetlenie osi pieszych, siedziska w strefach „publicznych”, monitoring liniowy.	Patrole w rytmie wydarzeń i pogody, czasowe wzmocnienia.	Informacje sezonowe, edukacja użytkowników, widoczność zasad.
Śródmieście/ulice handlowe	Utrzymanie czystości, eliminacja „martwych stref” tyłów kamienic.	Patrole „widoczne” w godzinach zamykania lokali.	Dashboard bezpieczeństwa centrum, komunikacja efektów rewitalizacji.

Zródło: Badania własne.

W krótkiej perspektywie najbardziej wymierny efekt przyniosą: domknięcie ciągłości oświetlenia w obszarach o wysokiej ekspozycji nocnej, zwiększenie patroli w parkach i w rejonie dworców, integracja monitoringu z natychmiastową interwencją oraz regularna publikacja prostych komunikatów o wprowadzanych zmianach. W perspektywie średnio- i długoterminowej trwałość efektów zapewnią: audyty bezpieczeństwa jako standard planowania, punktowa rewitalizacja „szwów” urbanistycznych, wdrażanie zasad projektowania uniwersalnego w miejscach intensywnego ruchu oraz konsekwentne angażowanie mieszkańców w proces współzarządzania przestrzenią. Tak zintegrowany zestaw działań — łączący monitoring, patrole, oświetlenie, utrzymanie porządku i partycypację — jest spójny z wynikami analiz jakościowych i ilościowych i może przełożyć się na trwały wzrost jakości życia oraz bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej.

Zakończenie

Przeprowadzone badania pozwoliły uchwycić bezpieczeństwo w przestrzeniach publicznych jako zjawisko wielowymiarowe, współkształtowane przez czynniki społeczne, właściwości i organizację miejsc oraz praktyki instytucjonalne. Uzyskana synteza potwierdza, że realna poprawa nie wynika z pojedynczych interwencji technicznych, lecz z ich świadomego osadzenia w lokalnym kontekście, z koordynacji działań różnych podmiotów i z trwałej komunikacji z mieszkańcami. W tym ujęciu bezpieczeństwo jawi się nie jako cel izolowany, ale jako rezultat spójnej polityki miejskiej, która łączy projektowanie przestrzeni, zarządzanie usługami komunalnymi, prewencję sytuacyjną i działania społeczne.

Wnioski podkreślają znaczenie mikrolokalności, ponieważ to konkretne place, węzły komunikacyjne i ciągi piesze decydują o codziennym doświadczeniu bezpieczeństwa. Różnice jakości oświetlenia, widoczności i utrzymania porządku oraz obecność formalnych i nieformalnych „strażników” przestrzeni przekładają się na odczucia użytkowników bardziej niż ogólne deklaracje o „bezpiecznym mieście”. Ważne jest także rozróżnienie uwarunkowań dziennych i nocnych, gdyż zmiana natężenia ruchu, funkcji i obsady służb modyfikuje percepcję ryzyka i wymaga odmiennych standardów obsługi przestrzeni.

Wkład metodyczny pracy polega na połączeniu diagnozy ilościowej i jakościowej z ramą zarządczą, która wiąże cele, działania, mierniki i ewaluację w jeden cykl decyzyjny. Tak skonstruowane podejście ułatwia zarówno identyfikację priorytetów, jak i monitorowanie efektów w czasie, a jednocześnie pozwala porównywać miejsca, dzielnice i miasta w sposób porównywalny i transparentny. Praktyczną konsekwencją jest możliwość wdrożenia stałego rytmu „diagnoza–interwencja–pomiar–korekta”, który minimalizuje ryzyko działań doraźnych i przypadkowych.

Z perspektywy rekomendacyjnej szczególnego znaczenia nabiera integracja polityk sektorowych, tak aby bezpieczeństwo było stale obecne w planowaniu przestrzennym, mobilności, gospodarce zielenią i utrzymaniu infrastruktury. Wskazane jest ustanowienie stałej koordynacji między służbami porządkowymi, jednostkami miejskimi i partnerami społecznymi, z jasno określoną odpowiedzialnością za konkretne miejsca i procesy, a także z szybkim obiegiem informacji operacyjnych. Niezbędne jest uruchomienie mierzalnych standardów obsługi przestrzeni, obejmujących choćby czas usuwania usterek, parametry oświetlenia, częstotliwość kontroli i reagowania na zgłoszenia mieszkańców, tak aby decyzje były oparte na danych, a nie wyłącznie na presji incydentalnej.

Uzupełnieniem działań instytucjonalnych powinna być otwarta komunikacja i partycypacja, która zapewnia mieszkańcom stały, prosty dostęp do zgłaszania problemów oraz transparentną informację zwrotną o podjętych działaniach. Włączenie perspektyw grup wrażliwych, takich jak kobiety, osoby starsze, młodzież czy osoby z niepełnosprawnościami, zwiększa trafność projektowania i ogranicza ryzyko niezamierzonych skutków interwencji. Warto jednocześnie rozwijać pozytywne użytkowanie przestrzeni poprzez programowanie funkcji i obecności, ponieważ naturalna aktywność użytkowników wzmacnia bezpieczeństwo równie skutecznie jak rozwiązania techniczne.

W obszarze danych zaleca się budowę i cykliczną aktualizację mapy ryzyka, opartej na połączeniu wyników badań ankietowych, zgłoszeń mieszkańców, statystyk interwencji, audytów infrastruktury oraz danych przestrzennych. Taki zintegrowany obraz pozwala precyzyjnie lokalizować działania, nadawać im hierarchię ważności i oceniać ich efekty w horyzoncie krótkim, średnim i długim. Publiczne raportowanie postępów, realizowane w zrozumiałej formie i z poszanowaniem prywatności, buduje zaufanie i wspiera współodpowiedzialność za wspólną przestrzeń.

Świadomość ograniczeń badania oraz złożoności zjawiska uzasadnia kontynuację prac w układzie podłużnym oraz eksperymentalnym, z łączeniem danych deklaratywnych i operacyjnych oraz z oceną kosztów i korzyści wybranych typów interwencji. Taki kierunek umożliwia coraz precyzyjniejsze dopasowanie działań do specyfiki miejsc i potrzeb użytkowników, a w konsekwencji zwiększa trwałość osiągniętych efektów. Podsumowując, najważniejszą dźwignią poprawy bezpieczeństwa pozostaje integracja: integracja przestrzeni i usług, integracja instytucji i danych oraz integracja codziennej praktyki z długofalową strategią, dzięki czemu bezpieczeństwo staje się stałą właściwością miasta, a nie sumą doraźnych reakcji na pojedyncze zdarzenia.

Bibliografia

Pozycje książkowe

1. Abgarowicz K., Cebul I., Abgarowicz M., Wachnik T., Plasota B., Połec M., Napiórkowski M., *Pamięć przyszłości. Analiza ryzyka dla zarządzania kryzysowego*, Wydawnictwo CNBOP – PIB, Józefów 2015.
2. Aelbrecht P., *Fourth places: informal social life and interaction in new designed public spaces*, Springer Nature, UK 2022.
3. Alexander C., *A pattern language: towns, buildings, construction*, Oxford University Press, New York 1977.
4. Augustyn A., *Zrównoważony rozwój miast w świecie idei smart city*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020.
5. Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.
6. Baranowska-Deptuła M., Figlus T., Musiaka Ł., *Historyczne osiedla podlódzkie wzorowane na założeniach idei miast-ogrodów – geneza, przekształcenia morfologiczne i problemy rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2023.
7. Barber R., Jankowska H., Makaruk K., *Gdyby burmistrzowie rządzili światem: dysfunkcyjne kraje, rozkwitające miasta*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA S.A., Warszawa 2014.
8. Baumeister F., *Meanings of Life*, Guilford Press, New York 1991.
9. Berger P. L., Luckmann T., *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983.
10. Bierwiazzonek K., *Przestrzeń publiczna jako przedmiot badań studiów miejskich w kontekście współczesnego definiowania miasta [w:] Zmiany w przestrzeni współczesnych miast*, (red.) Malikowski M., Palak M., Halik J., Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2015.
11. Blicharz P., *Inteligentne miasta i sztuczna inteligencja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wydawnictwo „Szermierz” sp. z o.o., Wrocław 2023.
12. Booth K., *Theory of World Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
13. Brantingham P. J., Brantingham P. L., *Environmental Criminology*, Waveland Press, Prospect Heights 1981.
14. Buzan B., *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era (wyd. 2)*, Lynne Rienner Publishers, Boulder 1991.

15. Carmona M., Heath T., Oc T., Tiesdell S., *Urban spaces – public places: The dimensions of urban design*, Architectural Press, London 2003.
16. Clarke R. V., *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies, Harrow and Heston*, Guildenland 1997.
17. Creswell J., *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, SAGE, Oaks 2014.
18. Debita M., Adamczyk M., Wrocławski U., *Polska – Europa – Świat. Wczoraj i dziś, Media-Expo*, Poznań 2017.
19. Felson M., *Crime and Everyday Life*, SAGE Publications, Thousand Oaks 1994.
20. Fiuk P., *Idea i teoria współczesnego miasta idealnego – vema z 2006 roku i nowa Gibellina (po 1968 roku) [w:] Zagadnienia badawcze, projektowe i edukacyjne w architekturze*, (red.) Komar B., Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2019.
21. Gehl J., *Cities for People*, Island Press, London 2013.
22. Gehl J., *Miasta dla ludzi*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2014.
23. Gehl J., Svarre B., *How to study public life*, Island Press, Washington, Covelo, London 2010.
24. Gehl J., *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2013.
25. Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Stanford University Press, Stanford 1991.
26. Grzywna P., *Bezpieczeństwo zdrowotne w nauce o polityce społecznej: wprowadzenie do dyskusji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2017.
27. Harvey D., *Bunt miast. Prawo do miasta i miejska rewolucja*, Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, Warszawa 2012.
28. Harvey D., *Social Justice and the City*, Edward Arnold, London 1973.
29. Hofreiter W., *Wstęp do studiów bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012.
30. Jaworska A., *Prewencja zagrożeń społecznych w percepcji społeczności lokalnej [w:] Poczucie bezpieczeństwa publicznego i ocena pracy policji w percepcji mieszkańców Słupska*, (red.) Stefański M., Parol R., Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.
31. Kay S., *Globalization, Power and Security*, SAGE Publications, 2004.
32. Klepka R., Batorowska H., Wasiuta O., *Media jako instrument wpływu informacyjnego i manipulacji społeczeństwem*, Wydawnictwo Libron, Kraków 2019.
33. Lang J., *Urban design: A typology of procedures and products*, Routledge, Sydney 2006.

34. Leveratto J., Gotti F., Lanz F., *The iceberg, the stage, and the kitchen. Neglected public places and the role of design-led interventions* [w:] *Diversity of Belonging in Europe*, Vos C., Routledge, New York 2023.
35. Lynch K., *Obraz miasta*, Wydawnictwo Archivolta Michał Stępień, Kraków 2011.
36. Majer J., *Odrodzenie miast*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Łódź 2014.
37. Marshall S., *Streets and Patterns*, Routledge, New York 2004.
38. Mehta V., *Public Space: notes on why it matters, what we should know, and how to realize its potential*, Routledge, New York 2022.
39. Milliken J., *Urban safety and security: Lessons from the last two decades and emergent issues. Geneva Peacebuilding Platform, Paper No. 22. Synthesis report of the conference Reviewing the State of Safety in World Cities: Safer Cities +20, Geneva, 6-8 July 2016*, Geneva 2016.
40. Mitchell D., *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*, Guilford Press, New York 2003.
41. Montgomery C., *Miasto szczęśliwe: jak zmienić nasze życie, zmieniając nasze miasta*, Wydawnictwo Wysoki Zamek, Kraków 2015.
42. Moughtin C., *Urban design: Method and techniques*, Routledge, New Delhi 2003.
43. Newman O., *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*, Macmillan, New York 1972.
44. Paprzyca K., *Piękno tradycyjnej architektury w relacji do natury* [w:] *Zagadnienia badawcze, projektowe i edukacyjne w architekturze*, (red.) Komar B., Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2019.
45. Pieczka P., Motylińska P., *Poczucie bezpieczeństwa informacyjnego* [w:] *Horyzonty informacji*, (red.) Korycińska P., Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2021.
46. Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2010.
47. Potrzeszcz J., *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.
48. Rabiej J., *Geneza i perspektywa relacji natury, architektury i kultury* [w:] *Zagadnienia badawcze, projektowe i edukacyjne w architekturze*, (red.) Komar B., Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2019.
49. Reason J., *Managing the Risks of Organizational Accidents*, Ashgate, Aldershot 1997.
50. Robertson R., *Glocalization: Time–space and homogeneity–heterogeneity* [w:] *Global Modernities*, (red.) Featherstone M., Lash S., Robertson R., SAGE, London 1995.

51. Rudzka M., *Historyczne i przestrzenne ujęcie koncepcji funkcji miast i ich współczesne zastosowanie* [w:] *Szlakami geografii ekonomicznej. Przestrzeń – Instytucje – Metodologia*, (red.) Jagodziński W., Rakowski W., Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2020.
52. Rutkowska-Gurak A., *Współczesny rozwój miast – wybrane problemy* [w:] *Szlakami geografii ekonomicznej. Przestrzeń – Instytucje – Metodologia*, (red.) Jagodziński W., Rakowski W., Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2020.
53. Saville G., Cleveland G., *2nd generation CPTED: an antidote to the social Y2K virus of urban design*, [w:] *2nd Annual International CPTED Conference*, Orlando 1997.
54. Schneier B., *The psychology of security*, „International Conference on Cryptology in Africa” 2008, nr 5023.
55. Smagacz-Poziemska M., *Czy miasto jest niepotrzebne? (Nowe) przestrzenie życiowe młodych mieszkańców miasta*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2015.
56. Stawasz M., Wiśniewska M., *Uwarunkowania sprawnego zarządzania procesami rewitalizacji w polskich miastach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019.
57. Stęplewski J., *Podstawy niemilitarnego zarządzania kryzysowego*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2017.
58. Szacki J., *Historia myśli socjologicznej (wyd. 3)*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
59. Szafrąńska M., *Penalny populizm a media*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015.
60. Szołtysek J., *Kreowanie mobilności mieszkańców miast*, Wolters Kluwer, Katowice 2011.
61. Świerszcz K., *Podmiotowo-aksjologiczny paradygmat kształtowania strategii bezpieczeństwa i obronności państwa w czasach współczesnych* [w:] *Nauki społeczne w dobie innowacji*, (red.) Krysiński S., Wikarczyk A., Żylińska J., Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2019.
62. Tundys B., *Logistyka miejska: teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2008.
63. Whyte W. H., *The social life of small urban spaces*, Project for Public Spaces, New York 1980.
64. Wieteska-Rosiak M., *Bezpieczeństwo ekologiczne miasta* [w:] *EkoMiasto#Środowisko. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, (red.) Rzeńca A., Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016.

65. Wiktorska-Święcka K., *Zarządzanie miastem: wyzwania dla Europejskiej Stolicy Kultury*, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2016.
66. Wiśniewski B., *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2018.
67. Wiśniewski B., Kozioł J., Falecki J., *Podjęmowanie decyzji w sytuacjach kryzysowych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2017.
68. Wiśniewski B., *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2013.

Artykuły

1. Al-Ghiyadh M. A.-K., Al-Khafaji S. J. N., *The role of urban planning and urban design on safe cities*, „IOP Conference Series: Materials Science and Engineering” 2021, nr 1058.
2. Ansell C., Gash A., *Collaborative governance in theory and practice*, „Journal of Public Administration Research and Theory” 2008, nr 18(4).
3. Antosiewicz K., *Kształtowanie przestrzeni publicznych w kontekście intensywnego rozwoju współczesnych miast*, „Kultura i Polityka” 2008, nr 4.
4. Azevedo V., Sani A., Nunes L. M., Paulo D., *Do you feel safe in the urban space? From perceptions to associated variables*, „Anuario de Psicología Jurídica” 2021, nr 31(1).
5. Baldwin D. A., *The concept of security*, „Review of International Studies” 1997, nr 23(1).
6. Baranowska M., *Miasta-ogrody, utopia a rzeczywistość*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2007, nr 8.
7. Bennett T., Holloway K., Farrington D., *The effectiveness of neighborhood watch*, „Campbell Systematic Reviews” 2008, nr 4(1).
8. Biyimbetov A., *Philosophical analysis of the problem of information psychological security*, „Адам әлемі” 2021, nr 2.
9. Bogacka A., Siniecka P., *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców miasta. Przykład Poznania*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” 2016, nr 33.
10. Bonisławska A., *Zadania administracji samorządowej w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, „Zeszyty Naukowe WSEI. Seria: Administracja” 2012, nr 1.
11. Borbely D., Rossi G., *Urban regeneration projects and crime: evidence from Glasgow*, „Journal of Economic Geography” 2023, nr 23(6).

12. Chalfin A., Hansen B., Lerner J., Parker L., *Reducing crime through environmental design: Evidence from a randomized experiment of street lighting in New York City*, „Journal of Quantitative Criminology” 2022, nr 38(1).
13. Chalfin B., Hansen J., Lerner J., Parker L., *Reducing crime through environmental design: Evidence from a randomized experiment of street lighting in New York City*, „NBER Working Paper” 2019, nr 25798.
14. Chodyński W., *Wykorzystanie dorobku nauk o zarządzaniu na rzecz podnoszenia bezpieczeństwa miast. Koncepcja smart*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2019, nr 37(4).
15. Cozens P., Love T., *A review and current status of crime prevention through environmental design (CPTED)*, „Journal of Planning Literature” 2015, nr 30(4).
16. Dembicka-Niemiec K., *Zrównoważony rozwój a funkcje miast w Polsce: Badanie związków między zrównoważonym rozwojem średnich miast w Polsce a ewolucją ich struktury funkcjonalnej*, „Studia i Monografie – Uniwersytet Opolski” 2017, nr 540.
17. Fałdowski M., *Współczesny wymiar bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2018, nr 66(2).
18. Fehler R., *Bezpieczeństwo publiczne jako składnik wewnętrznego bezpieczeństwa państwa*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2010, nr 1–2.
19. G. L. Kelling, J. Q. Wilson, *Broken windows*, „Atlantic Monthly” 1982, nr 249(3).
20. Gałganek M., *Pierwsza „Wielka Debata”? Rewizjonistyczna historia genezy teoretyzowania w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Przegląd Strategiczny” 2017, nr 7(10).
21. Gayathri S., *Evaluating the parameter of visibility adopted for CPTED for user safety in public open space of Haat Bazar: Isovist and VGA*, „Qeios” 2023, nr 4.
22. Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego*, „Historia i Polityka” 2018, nr 30(23).
23. Gos K., *Geneza i znaczenie miast w średniowiecznej Europie*, „Acta Juvenum” 2019, nr 4.
24. Grzebiela K., *Pojęcie i istota bezpieczeństwa informacyjnego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2018, nr 30.
25. Harris C., Larson L., Ogletree S., *Different views from The 606: Examining the impacts of an urban greenway on crime in Chicago*, „Environment and Behavior” 2017, nr 50(1).

26. Isenhardt U., Hostettler U., *Inmate violence and correctional staff burnout: The role of sense of security, gender, and job characteristics*, „Journal of Interpersonal Violence” 2020, nr 35(1-2).
27. Jiang B., Mak C. N. S., Zhong H., Larsen L., Webster C. J., *From broken windows to perceived routine activities: Examining impacts of environmental interventions on perceived safety of urban alleys*, „Frontiers in Psychology” 2018, nr 9.
28. Jopek K., *Procesy transformacji współczesnych miast na wybranych przykładach miast*, „Budownictwo i Architektura” 2018, nr 17(2).
29. Kamalipour H., Faizi M., Memarian Gh. H., *Safe Place by Design: Urban Crime in Relation to Spatiality and Sociality*, „Current Urban Studies” 2014, nr 2(2).
30. Klamut R., *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej/Ekonomia i Nauki Humanistyczne” 2012, nr 286.
31. Klimowicz J., *Problem przegrzewania miast XXI wieku (MWC) a zieleń miejska*, „Środowisko Mieszkaniowe” 2021, nr 32.
32. Kochanek E., *Współczesne interpretacje bezpieczeństwa narodowego*, „Przegląd Humanistyczny” 2011, nr 5.
33. Kok Hui Yen, Mohd Noor M. Z., D'Silva J. L., *Safe space for traumatic urban youths*, „International Journal of Academic Research in Business & Social Sciences” 2023, nr 14(8).
34. Kopczewski M., Krawczyk J. M., *Wybrane elementy bezpieczeństwa wewnętrznego państwa na podstawie założeń „Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej”*, „Doctrina. Studia społeczno-polityczne” 2019, nr 8(8).
35. Kowalczyk-Anioł J., *Hipertrofia turystyki miejskiej – geneza i istota zjawiska*, „Konwersatorium Wiedzy o Mieście” 2019, nr 4.
36. Koziej S., *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 18(2).
37. Kozioł J., *Ewolucja postrzegania pojęcia bezpieczeństwo*, „Zeszyty Naukowe SGSP/Szkoła Główna Służby Pożarniczej” 2021, nr 77.
38. Kuo F. E., Sullivan W. C., *Environment and crime in the inner city: Does vegetation reduce crime?*, „Environment and Behavior” 2001, nr 33(3).
39. Lorens P., *Współczesne procesy rozwoju miast i obszarów miejskich*, „Studia KPZK” 2015, nr 164.
40. Majer J., *Odrodzenie średnich miast*, „Przegląd Socjologiczny” 2017, nr 2.
41. Maslow A. H., *A theory of human motivation*, „Psychological Review” 1943, nr 50(4).

42. McCord E. S., Houser K. A., *Neighborhood parks, evidence of guardianship, and crime in two diverse US cities*, „Security Journal” 2017, nr 30(3).
43. Mihinjac M., Saville G., *Third-generation crime prevention through environmental design (CPTED)*, „Social Sciences” 2019, nr 8(6).
44. Moonen M., *(Wo)Man-made public space: The design changes needed to create gender-inclusive cities*, „The Journal of Public Space” 2024, nr 9(1).
45. Navarrete-Hernandez P., Vetro A., Concha P., *Building safer public spaces: Exploring gender difference in the perception of safety in public space through urban design interventions*, „Landscape and Urban Planning” 2021, nr 214.
46. Nowicki J., Ślusarska B., Tucholska K., Naylor K., Chrzan-Rodak A., Niedorys B., *The severity of traumatic stress associated with COVID-19 pandemic, perception of support, sense of security, and sense of meaning in life among nurses: Research protocol and preliminary results from Poland*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2020, nr 17(18).
47. Obolewicz J., Baryłka A., *Bezpieczeństwo pracy i ochrona zdrowia jako jeden z dezyderatów bezpieczeństwa kulturowego*, „Zeszyty Naukowe Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży” 2017, nr 66.
48. Öhlén J., Andershed B., Berg C., Frid I., Palm C. A., Ternestedt B. M., Segesten K., *Relatives in end-of-life care – part 2: A theory for enabling safety*, „Journal of Clinical Nursing” 2007, nr 16(2).
49. Overchuk V., Liashch O., Yatsiuk M., Ihnatovych O., Maliar O., *Provision of the individual's psychological security: The possibility of formation and correction*, „International Journal of Health Sciences” 2022, nr 6.
50. Piza E. L., Welsh B. C., Farrington D. P., Thomas A. L., *CCTV surveillance for crime prevention: A 40-year systematic review with meta-analysis*, „Criminology & Public Policy” 2019, nr 18(1).
51. Prońko J., Wojtasiak B., *Analiza wielokryterialna w badaniach nad bezpieczeństwem*, „Zeszyty Naukowe SGSP/Szkoła Główna Służby Pożarniczej” 2018, nr 2(66).
52. Przesmycka M., *Zrównowazona kompozycja współczesnych miast*, „Czasopismo techniczne” 2007, nr 3.
53. Reason J., *Human error: Models and management*, „BMJ” 2000, nr 320.
54. Ripsman M., Paul T. V., *Globalization and the National Security State: A Framework for Analysis*, „International Studies” 2005, nr 7.
55. Rothschild E., *What Is Security?*, „Daedalus” 1995, nr 124.

56. Rozwadowski M., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2014, nr 15.
57. Rudnicki M., *Kultura bezpieczeństwa – jej uwarunkowania i znaczenie na przykładzie Polski po 1989 r.*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa” 2017, nr 1(2).
58. Sekściński M., *Bezpieczeństwo wewnętrzne w ujęciu teoretycznym. Geneza i współczesne rozumienie w naukach politycznych*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW e-Politikon” 2013, nr 6.
59. Serowaniec M., Włoch W., *Kategoria bezpieczeństwa w ujęciu prawno-filozoficznym*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2017, nr 18.
60. Sienkiewicz-Małyjurek K., *Model współpracy międzyorganizacyjnej. Studium teoretyczne na przykładzie zarządzania bezpieczeństwem publicznym*, „Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska” 2015, nr 78.
61. Słodczyk J., *Wymiar społeczny w projektowaniu zrównoważonego rozwoju miasta*, „Prace i Studia Geograficzne” 2020, nr 65(3).
62. Sługocki W., Walkowiak M., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny/Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2020, nr 49.
63. Stach W., *Bezpieczeństwo publiczne jako specjalność kształcenia*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2010, nr 2.
64. Stańczyk J., *Istota współczesnego pojmowania bezpieczeństwa – zasadnicze tendencje*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2011, nr 5.
65. Stańczyk J., *Konstruktywistyczne wartości poznawcze bezpieczeństwa*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego” 2014, nr 5.
66. Sypion-Dutkowska N., Leitner M., *Land Use Influencing the Spatial Distribution of Urban Crime: A Case Study of Szczecin, Poland*, „ISPRS International Journal of Geo-Information” 2017, nr 6(3).
67. Taormina J., Gao J. H., *Maslow and the motivation hierarchy: Measuring satisfaction of the needs*, „American Journal of Psychology” 2013, nr 126(2).
68. Theiler T., *Societal security and social psychology*, „Review of International Studies” 2003, nr 29(2).
69. van Soomeren P., van de Klundert W., Aquilué I., de Kleuver J., *High-rise in trouble? Learning from Europe*, „Journal of Place Management and Development” 2016, nr 9(2).
70. Wang W., Li Y., Khasraghi H. J., Trumbach Ch., *The mediating role of security anxiety in internet threat avoidance behavior*, „Computers & Security” 2023, nr 134.

71. Warczewska M., *Społeczny aspekt rewitalizacji – przykład wrocławski*, „Problemy Rozwoju Miast” 2012, nr 1.
72. Wiśnicka A., *Panorama różnorodności. Muzea-domy historyczne Mediolanu jako nośniki pamięci kolektywnej o społecznej, kulturowej i artystycznej ewolucji miasta*, „Studia i Materiały Lubelskie” 2022, nr 24.
73. Wróblewska A., Wojakowska M., *Działalność organizacji pozarządowych – szansa czy wyzwanie w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa?*, „Zeszyty Naukowe SGSP/Szkoła Główna Służby Pożarniczej” 2021, nr 77.
74. Yigitcanlar T., Teriman S., *Rethinking sustainable urban development: towards an integrated planning and development process*, „International Journal of Environmental Science and Technology” 2015, nr 12(1).
75. Zając P., *Definicja bezpieczeństwa społecznego okiem prawnika – krytyczna próba usystematyzowania pojęć*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2019, nr 29(4).
76. Zbrozczyk D., Borkowska K., *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni – założenia programu CPTED wraz z przykładami jego realizacji na osiedlu Grenadierów w Warszawie*, „Security, Economy & Law” 2018, nr 4.
77. Zdrodowski J., *Istota bezpieczeństwa państwa*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis/Studia de Securitate” 2019, nr 9(3).
78. Zdyb M., *Proces rewitalizacji a jakość życia mieszkańców – projekty Zielone Polesie i woonerfy w Łodzi*, „Space – Society – Economy” 2017, nr 21.
79. Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, nr 86.
80. Ziolo Z., Rachwał T., *Wybrane problemy funkcjonowania przedsiębiorstw przemysłowych i sektora usług*, „Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society” 2021, nr 35(1).

Źródła internetowe

1. Belsie L., *Bright Lights, Fewer Serious Crimes in New York City Projects*, <https://www.nber.org/digest/jul19/bright-lights-fewer-serious-crimes-new-york-city-projects?page=1&perPage=50> (dostęp: 05.05.2025 r.).
2. Boidur S., *Integrating third generation CPTED in modern smart cities: A holistic approach to safety, inclusivity, and sustainability*, <https://www.ifsecglobal.com/safe-cities/integrating-third-generation-cpted-in-modern-smart-cities-a-holistic-approach-to-safety-inclusivity-and-sustainability/#:~:text=implementation%20of%20->

Third%20Generation%20CPTED,being%2C%20and%20community%20empowerment (dostęp: 01.03.2025 r.).

3. Bridger J., *Life on the Wedge: In Copenhagen, Superkilen rolls out a half-mile mash-up of global culture*, <https://landscapearchitecturemagazine.org> (dostęp: 04.10.2016 r.).
4. *Can parks help cities fight crime?*, <https://bigthink.com/the-present/parks-and-crime/> (dostęp: 01.02.2025 r.).
5. Cozens P., Love T., *The Dark Side of Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)*, „Oxford Research Encyclopedia of Criminology” 2017, 29 marca, <https://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-2> (dostęp: 06.03.2025 r.).
6. *Designing out crime*, <https://research.hud.ac.uk/impact/case-studies/designing-crime/#:~:text=Designing%20out%20crime%20involves%20changes,a%20property%E2%80%99s%20vulnerability%20to%20crime> (dostęp: 20.07.2024 r.).
7. Marton S., *Preventing Crime, One Park at a Time*, „Planetizen” 2019, 11 marca, <https://www.planetizen.com/features/103315-preventing-crime-one-park-time> (dostęp: 16.08.2024 r.).
8. Merek D., *Najlepsze przestrzenie publiczne 2023 - TUP przyznało nagrody*, <https://architecturaldigest.pl/najlepsze-przestrzenie-publiczne-2023-tup-przyznalo-nagrody/> (dostęp: 14.04.2024 r.).
9. *Najlepsze przestrzenie publiczne 2023 według TUP*, <https://sztuka-krajobrazu.pl/5387/artykul/najlepsze-przestrzenie-publiczne-2023-wedlug-tup> (dostęp: 23.11.2023 r.).
10. *Najlepsze przestrzenie publiczne 2023*, <https://www.miasta.pl/aktualnosci/najlepsze-przestrzenie-publiczne-2023> (dostęp: 01.02.2025 r.).
11. *Ostrowiec Świętokrzyski – Rewitalizacja ze spółdzielniami mieszkaniowymi*, <https://www.miasta.pl/aktualnosci/ostrowiec-swietokrzyski-rewitalizacja-ze-spoldzielniami-mieszkaniowymi> (dostęp: 20.04.2023 r.).
12. Prus P., *Najlepsze przestrzenie publiczne 2023 według TUP*, <https://architektura.muratorplus.pl/konkursy/najlepsze-przestrzenie-publiczne-2023-wedlug-tup-aa-CJd9-X12i-ysrj.html> (dostęp: 13.11.2024 r.).
13. *Raport z zielonej rewitalizacji centrum Kielc. Są takie miejsca, które odstają od reszty*, <https://kielce.wyborcza.pl/kielce/7%2C47262%2C30711387%2Craport-z-zielonej-rewitalizacja-centrum-kielc-ulica-bodzentynska.html> (dostęp: 18.02.2024 r.).

Spis tabel

Tabela 1. Podział bezpieczeństwa wg J. Stańczyka	17
Tabela 2. Charakterystyka układów sieci ulicznej w miastach	63
Tabela 3. Płaszczyzny rozwoju miast (rozwoju lokalnego)	74
Tabela 4. Ewolucja badań nad kształtowaniem bezpiecznych przestrzeni miejskich.....	96
Tabela 5. Najlepsze przestrzenie publiczne 2023	116
Tabela 6. Metryczka (wszyscy respondenci)	143
Tabela 7. Metryczka (respondenci według miast)	144
Tabela 8. Częstotliwość przebywania respondentów w publicznych przestrzeniach miejskich (wszyscy respondenci)	145
Tabela 9. Częstotliwość przebywania respondentów w publicznych przestrzeniach miejskich (respondenci według miast)	148
Tabela 10. Ocena ogólnego poziomu poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta w ciągu dnia (wszyscy respondenci)	149
Tabela 11. Ocena ogólnego poziomu poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta w ciągu dnia (respondenci według miast)	150
Tabela 12. Ocena ogólnego poziomu poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta w nocy (wszyscy respondenci)	151
Tabela 13. Ocena ogólnego poziomu poczucia bezpieczeństwa w publicznych przestrzeniach miasta w nocy (respondenci według miast)	152
Tabela 14. Poczucie bezpieczeństwa w wybranych miejscach miasta w ciągu dnia (wszyscy respondenci)	153
Tabela 15. Poczucie bezpieczeństwa w wybranych miejscach miasta w ciągu dnia (respondenci według miast)	154
Tabela 16. Poczucie bezpieczeństwa w wybranych miejscach miasta w nocy (wszyscy respondenci)	156
Tabela 17. Poczucie bezpieczeństwa w wybranych miejscach miasta w nocy (respondenci według miast)	157
Tabela 18. Czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa w ciągu dnia (wszyscy respondenci)	159
Tabela 19. Czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa w ciągu dnia (respondenci według miast)	161

Tabela 20. Czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa w nocy (wszyscy respondenci)	163
Tabela 21. Czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa w nocy (respondenci według miast)	165
Tabela 22. Ocena skuteczności działań służb w zapewnianiu bezpieczeństwa w mieście w ciągu dnia (wszyscy respondenci)	166
Tabela 23. Ocena skuteczności działań służb w zapewnianiu bezpieczeństwa w mieście w ciągu dnia (respondenci według miast)	167
Tabela 24. Ocena skuteczności działań służb w zapewnianiu bezpieczeństwa w mieście w nocy (wszyscy respondenci)	168
Tabela 25. Ocena skuteczności działań służb w zapewnianiu bezpieczeństwa w mieście w nocy (respondenci według miast)	169
Tabela 26. Opinie dotyczące wpływu przestrzeni miejskiej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców (wszyscy respondenci)	170
Tabela 27. Opinie dotyczące wpływu przestrzeni miejskiej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców (respondenci według miast)	172
Tabela 28. Ocena wpływu rewitalizacji śródmieścia na poprawę bezpieczeństwa publicznych przestrzeni (wszyscy respondenci)	173
Tabela 29. Ocena wpływu rewitalizacji śródmieścia na poprawę bezpieczeństwa publicznych przestrzeni (respondenci według miast)	174
Tabela 30. Ocena znaczenia zaangażowania specjalistów w kształtowanie bezpiecznej przestrzeni miejskiej (wszyscy respondenci)	175
Tabela 31. Ocena znaczenia zaangażowania specjalistów w kształtowanie bezpiecznej przestrzeni miejskiej (respondenci według miast)	176
Tabela 32. Ocena wpływu rewitalizacji i modernizacji przestrzeni miejskich na jakość życia mieszkańców (wszyscy respondenci)	177
Tabela 33. Ocena wpływu rewitalizacji i modernizacji przestrzeni miejskich na jakość życia mieszkańców (respondenci według miast)	178
Tabela 34. Ocena skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w ciągu dnia (wszyscy respondenci)	178
Tabela 35. Ocena skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w ciągu dnia (respondenci według miast)	179
Tabela 36. Ocena skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w nocy (wszyscy respondenci)	180

Tabela 37. Ocena skuteczności działań władz miejskich w zakresie poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych w nocy (respondenci według miast).....	181
Tabela 38. Opinie dotyczące czynników wpływających na bezpieczeństwo w mieście (wszyscy respondenci).....	182
Tabela 39. Opinie dotyczące czynników wpływających na bezpieczeństwo w mieście (respondenci według miast).....	183
Tabela 40. Zainteresowanie uczestnictwem w konsultacjach społecznych dotyczących planowania i kształtowania przestrzeni miejskiej (wszyscy respondenci).....	184
Tabela 41. Zainteresowanie uczestnictwem w konsultacjach społecznych dotyczących planowania i kształtowania przestrzeni miejskiej (respondenci według miast).....	185
Tabela 42. Ocena korzyści wynikających z zastosowania rozwiązań w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni (wszyscy respondenci).....	186
Tabela 43. Ocena korzyści wynikających z zastosowania rozwiązań w zakresie kształtowania bezpiecznych przestrzeni (respondenci według miast).....	186
Tabela 44. Proponowane działania na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przestrzeni publicznych w mieście w ciągu dnia (wszyscy respondenci).....	187
Tabela 45. Proponowane działania na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przestrzeni publicznych w mieście w ciągu dnia (respondenci według miast).....	189
Tabela 46. Proponowane działania na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przestrzeni publicznych w mieście w nocy (wszyscy respondenci).....	190
Tabela 47. Proponowane działania na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przestrzeni publicznych w mieście w nocy (respondenci według miast).....	191
Tabela 48. Doświadczenie sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w przestrzeni publicznej miasta w ciągu dnia w ostatnich 12 miesiącach (wszyscy respondenci).....	192
Tabela 49. Doświadczenie sytuacji zagrażających bezpieczeństwu w przestrzeni publicznej miasta w ciągu dnia w ostatnich 12 miesiącach (respondenci według miast).....	193
Tabela 50. Świadomość istniejących inicjatyw lub programów na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście (wszyscy respondenci).....	193
Tabela 51. Świadomość istniejących inicjatyw lub programów na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście (respondenci według miast).....	194
Tabela 52. Ocena gotowości do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście (wszyscy respondenci).....	194
Tabela 53. Ocena gotowości do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa w mieście (respondenci według miast).....	195

Tabela 54. Ocena wpływu elementów infrastruktury miejskiej na poczucie bezpieczeństwa (wszyscy respondenci).....	196
Tabela 55. Ocena wpływu elementów infrastruktury miejskiej na poczucie bezpieczeństwa (respondenci według miast).....	198
Tabela 56. Ocena komunikacji i informowania mieszkańców przez władze miasta w kwestiach bezpieczeństwa (wszyscy respondenci).....	199
Tabela 57. Ocena komunikacji i informowania mieszkańców przez władze miasta w kwestiach bezpieczeństwa (respondenci według miast).....	200
Tabela 58. Opinie respondentów dotyczące przedstawionych stwierdzeń (wszyscy respondenci).....	201
Tabela 59. Opinie respondentów dotyczące przedstawionych stwierdzeń (respondenci według miast).....	203
Tabela 60. Ocena wystarczalności obecności patroli policji i straży miejskiej w mieście w ciągu dnia (wszyscy respondenci)	204
Tabela 61. Ocena wystarczalności obecności patroli policji i straży miejskiej w mieście w ciągu dnia (respondenci według miast)	204
Tabela 62. Ocena wystarczalności obecności patroli policji i straży miejskiej w mieście w nocy (wszyscy respondenci)	205
Tabela 63. Ocena wystarczalności obecności patroli policji i straży miejskiej w mieście w nocy (respondenci według miast)	206
Tabela 64. Poczucie bezpieczeństwa podczas spaceru po mieście po zmroku (wszyscy respondenci).....	207
Tabela 65. Poczucie bezpieczeństwa podczas spaceru po mieście po zmroku (respondenci według miast).....	208
Tabela 66. Miejsca w mieście unikane ze względu na bezpieczeństwo (wszyscy respondenci)	210
Tabela 67. Miejsca w mieście unikane ze względu na bezpieczeństwo (respondenci według miast)	210
Tabela 68. Zbieżności między miastami.....	213
Tabela 69. Różnice charakterystyczne (profil miejski)	213
Tabela 70. Statystyki opisowe (rangi) dla wszystkich grup.....	215
Tabela 71. Porównanie istotności różnic między kobietami i mężczyznami	215
Tabela 72. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H2	217
Tabela 73. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H3	218

Tabela 74. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H4	220
Tabela 75. Korelacje Spearmana (ρ) między poczuciem bezpieczeństwa a oceną skuteczności instytucji	222
Tabela 76. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H5	222
Tabela 77. Statystyki opisowe (rangi) i testy U dla wszystkich grup	224
Tabela 78. Porównanie istotności różnic między grupami („brak doświadczeń” vs „doświadczenia”)	224
Tabela 79. Korelacje Spearmana (ρ) między poczuciem bezpieczeństwa a gotowością do udziału w działaniach na rzecz poprawy bezpieczeństwa	225
Tabela 80. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H7	226
Tabela 81. Korelacje Spearmana (ρ) między odległością miejsca zamieszkania od centrum a poczuciem bezpieczeństwa	227
Tabela 82. Zbiorcza weryfikacja hipotezy H8	227
Tabela 83. Status weryfikacji hipotez	227
Tabela 84. Macierz priorytetów interwencyjnych.....	230

Spis rysunków

Rysunek 1. Ewolucja definicji bezpieczeństwa narodowego w XX wieku.....	13
Rysunek 2. Trójwymiarowa klasyfikacja kultury	26
Rysunek 3. Filary kultury bezpieczeństwa	27
Rysunek 4. Trzy poziomy kultury bezpieczeństwa	28
Rysunek 5. Rodzaje poczucia bezpieczeństwa – niebezpieczeństwa	38
Rysunek 6. Porównanie czterech modeli prewencji przestępczości poprzez projektowanie środowiskowe – od podejść deterministycznych do possibilistycznych	94
Rysunek 7. Oświetlenie uliczne i przestępczość na kampusach budynków użyteczności publicznej w Nowym Jorku	113
Rysunek 8. Działania podejmowane przez władze miasta w celu zapewnienia lub poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych.....	130
Rysunek 9. Formy angażowania mieszkańców przez władze miasta w proces decyzyjny dotyczący poprawy bezpieczeństwa w przestrzeniach publicznych.....	132
Rysunek 10. Działania podejmowane w celu zapobiegania przestępczości i wykroczeniom w przestrzeniach publicznych.....	137
Rysunek 11. Przykłady interwencji znacząco poprawiających bezpieczeństwo w konkretnych lokalizacjach	138
Rysunek 12. Działania podejmowane w celu zmniejszenia liczby incydentów w przestrzeniach publicznych.....	140
Rysunek 13. Uwzględnianie potrzeb różnych grup społecznych przez Centrum przy planowaniu działań z zakresu bezpieczeństwa	141

Kamil Kiełek

Summary of the doctoral dissertation “Safety in Public Spaces of Cities of the Świętokrzyskie Voivodeship”, prepared under the scientific supervision of Prof. Marek Leszczyński, PhD (hab.) of UJK.

The dissertation investigates factors influencing residents’ perceptions of safety in public spaces across cities in the Świętokrzyskie Voivodeship, Poland. Motivated by a lack of comprehensive studies combining social, spatial, infrastructural, and institutional perspectives, this research contributes a detailed theoretical, methodological, and empirical diagnosis, accompanied by practical recommendations for local authorities and public order services. The core distinction is made between “objective” safety and subjective perceptions, analyzing how these relate to urban policies and planning practices.

The main research aim is to identify social-demographic and spatial-infrastructural determinants of perceived safety, as well as critically assess the effectiveness of public authorities and law enforcement. Research questions and hypotheses address how gender, age, frequency of public space use, infrastructural conditions (e.g., lighting, presence of intoxicated individuals), evaluation of authorities’ activities, recent experiences of danger, and readiness to cooperate in safety initiatives affect residents’ feelings of security. Methodologically, a mixed-methods approach was used: quantitative surveys (N=1010) in Kielce, Sandomierz, Starachowice with quota-based sampling, complemented by qualitative interviews with officials and planners.

The dissertation comprises five chapters: concepts of safety and its role in social order; development and challenges of urban spaces; safety in cities from urban research and practice perspectives; methodological foundations; and an empirical analysis verified with both qualitative and quantitative data.

The dissertation delivers actionable recommendations for planning, implementing, and evaluating urban safety policies in medium-size Polish cities.